

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

В.В. Зонь
С.О. Кубіцький
В.Г. Слонімський
М.В. Великожон

ОРГАНІЗАЦІЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Київ – 2007

Рецензенти:

д-р педагогічних наук, проф. полковник міліції А.О. Лігоцький,
д-р педагогічних наук, проф. полковник запасу В.В. Маслов,
д-р технічних наук, проф. полковник запасу Б.М. Герасимов

*Рекомендовано до друку вченою радою Військового інституту
(протокол № 30 від 05 липня 2007 року)*

Зонь В.В., Кубіцький С.О., Слонімський В.Г., Великожон М.В.

Організація інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу Збройних Сил України: Начальний посібник: К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2007. – 225 с.

Розглядаються основні поняття, принципи і методи ПЗ життєдіяльності військ (сил) на сучасному етапі розвитку Збройних Сил України.

В посібнику узагальнено напрацювання відомих українських військових вчених у галузі навчання, виховання, духовного і культурного розвитку особистості. Значна увага приділяється військовим ЗМІ, зв'язкам з громадськістю щодо їх ролі й місця в системі військово-цивільних відносин.

Посібник розрахований на наково-педагогічних працівників, військових керівників, ад'юнтів і має на меті підвищення рівня професійної компетентності всіх тих, хто займається проблемами ПЗ.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

агіт. – агітація, агітаційний	моб. – мобілізаційний
амер. – американський	МПЗ – морально-психологічне забезпечення
англ. – англійський	МПС – морально-психологічний стан
БП – бойова підготовка	навч. – навчальний
військ. – військовий	наз. – називається
вихов. – виховання, виховний	напр. – наприклад
ВМС – Військово-Морські Сили	нас. – населення
внутр. – внутрішній	наук. – науковий
ВПВ – військово-патріотичне виховання	нац. – національний
ВПО – воєнно-політична обстановка	н. е. – нашої ери
в т. ч. – в тому числі	нім. – німецький
гол. – головний	обл. – область
госп. – господарство	ООН – Організація Об'єднаних Націй
грец. – грецький	ОБСЄ – Організація з безпеки і
громад. – громадський	співробітництва у Європі
громадян. – громадянський	орг-ція – організація
демокр. – демократичний	осн. – основний
держ. – державний	політ. – політичний
див. – дивись	ПсО – психологічні операції
дисц. – дисципліна, дисциплінарний	практ. – практичний
друк. – друкований	просвітн. – просвітницький
дух. – духовний	пропаг. – пропагандистський
екон. – економіка, економічний	псих. – психічний
заг. – загальний	психолог. – психологічний
заруб. – зарубіжний	реліг. – релігійний
збр. – збройний	р. – рік
ЗКПІ – заступник командира з гуманітарних питань	рр. – роки
ЗМІ – засоби масової інформації	служб. – службовий
зовн. – зовнішній	соц. – соціальний
ЗС – Збройні Сили (збройні сили)	спец. – спеціальний
ЗСУ – Збройні Сили України	СПО – соціально-політична обстановка
ідеолог. – ідеологічний	ст. – століття
ІЗ – інформаційне забезпечення	сусп. – суспільний
ІМЗ – інструктивно-методичне заняття	тер. – територія
ін. – інша, інший	територ. – територіальний
інформ. – інформаційний	т. зв. – так званий
ІПВ – інформаційно-психологічний вплив	ТЗВіП – технічні засоби виховання і поліграфії
ІПЗ – інформаційно-пропагандистське забезпечення	ТЗВР – технічні засоби виховної роботи
істор. – історичний	теорет. – теоретичний
КВПР – культурно-виховна і просвітницька робота	територ. – територіальний
КШН – командно-штабні навчання	тех. – технічний
культ. – культурний	упр-ня – управління
матер. – матеріальний	філос. – філософський
МГП – міжнародне гуманітарне право	
метод. – методичний	
методол. – методологічний	
міжнар. – міжнародний	
ММО – Міжнародні миротворчі операції	
МО – Міністерство оборони	

ЗМІСТ

Розділ 1. СИСТЕМА ІПЗ ОСОБОВОГО СКЛАДУ	8
1.1. Загальна характеристика системи ІПЗ.	8
1.2. Вимоги до організації та проведення ІПЗ особового складу ЗС України.	12
Розділ 2. УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬК	14
2.1. Теоретичні основи управління.	14
2.2. Особливості управління ІПЗ життєдіяльності військ.	21
2.3. Процес прийняття управлінського рішення.	26
2.4. Системний алгоритм планування та організації ІПЗ у з'єднанні, частині.	32
2.5. Вимоги до планування ІПЗ у ЗС України.	39
Розділ 3. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ	42
3.1. Основи ІПЗ бойової підготовки особового складу.	42
3.2. Особливості ІПЗ бойової підготовки особового складу підрозділів Сухопутних військ.	48
3.3. Особливості ІПЗ бойової підготовки особового складу підрозділів протиповітряних військ зі складу Повітряних військ ЗС України.	53
3.4. Особливості ІПЗ бойової підготовки особового складу авіаційних підрозділів.	56
3.5. Особливості ІПЗ бойової підготовки особового складу ВМС.	58
3.6. Методика ІПЗ підготовки та проведення КШН.	61
3.7. Особливості організації інформаційно-пропагандистського забезпечення миротворчої діяльності ЗС України в Республіці Ірак.	68
Розділ 4. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ	73
4.1. Система ІПЗ зміцнення військової дисципліни та профілактики правопорушень.	73
4.2. Методика організації ІПЗ зміцнення військової дисципліни та правопорядку особового складу частин (з'єднань) Збройних Сил України.	81
Розділ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ	85
5.1. Сутність і основний зміст системи гуманітарної підготовки та інформаційного забезпечення особового складу Збройних Сил України.	85
5.2. Організація гуманітарної підготовки та інформаційного забезпечення особового складу частин (з'єднань).	90
Розділ 6. ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	99
6.1. Історичні витоки вітчизняного військово-патріотичного виховання.	99
6.2. Ідейно-теоретичні засади військово-патріотичного виховання.	103
6.3. Військово-патріотичне виховання - стрижень виховної діяльності в Збройних Силах України.	108
6.4. Основні елементи системи військово-патріотичного виховання в Збройних Силах України.	110
6.5. Система військових традицій та їхнє місце в військово-патріотичному вихованні військовослужбовців.	115
Розділ 7. ОРГАНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ВИХОВНОЇ ТА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ	120
7.1. Система культурно-виховної, просвітницької роботи в Збройних Силах України.	120
7.2. Організація культурно-виховної, просвітницької роботи та дозвілля особового	

складу частини (з'єднання).	126
Розділ 8. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	131
Розділ 9. ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗС УКРАЇНИ	135
9.1. Робота командира військової частини щодо організації зв'язків з громадськістю.	135
9.2. Форми інформування громадськості та представників засобів масової інформації.	138
9.3. Види інформаційних матеріалів для представників громадськості та ЗМІ.	142
ДОДАТКИ	145
1. Інформаційно-пропагандистське забезпечення бойової підготовки особового складу:	145
1.1. Методика аналізу соціально-політичної (воєнно-політичної обстановки) та соціально-психологічного стану населення в регіоні (районі).	145
1.2. Методичні рекомендації щодо інформаційно-пропагандистського забезпечення участі військових контингентів ЗС України у міжнародних миротворчих операціях.	149
2. Організація інформаційного забезпечення особового складу частини (з'єднання):	151
2.1. Методика інформаційного забезпечення особового складу.	151
2.2. Методичні рекомендації щодо підготовки та проведення Дня інформування в частині (підрозділі).	154
2.3. Методика підготовки та проведення суспільно-політичного інформування особового складу.	156
2.4. Організація цільового прослуховування (перегляду) радіо-, телепередач.	158
2.5. Методика підготовки і виступу з доповіддю.	158
2.6. Методика організації й проведення бесіди.	159
2.7. Методика підготовки та проведення диспуту.	165
3. Організація гуманітарної підготовки особового складу частини (з'єднання):	165
3.1. Система роботи щодо підвищення методичного рівня керівників груп гуманітарної підготовки.	165
3.2. Методи проведення занять з гуманітарної підготовки.	166
3.3. Методика застосування активних форм і методів проведення занять з гуманітарної підготовки.	172
3.4. Методичні рекомендації щодо написання рефератів з тематики гуманітарної підготовки.	180
3.5. Методика підготовки контрольного заняття з гуманітарної підготовки.	182
4. Організація військово-патріотичного виховання особового складу частини (з'єднання):	183
4.1. Методичні рекомендації щодо організації військово-патріотичного виховання особового складу.	183
4.2. Методика підготовки та проведення вшанування кращих військовослужбовців.	184
5. Організація культурно-виховної та просвітницької роботи з особовим складом:	185
5.1. Вимоги до обладнання клубу і бібліотеки. Робота ради клубу, бібліотеки.	185
5.2. Кімната історії частини.	187
5.3. Методика організації діяльності редколегії та редакторів стінних газет і бойових листків.	188
5.4. Методичні рекомендації щодо організації та проведення виховних заходів вечірнього часу у частині(підрозділі).	189
5.5. Методика підготовки та проведення вікторин.	189

5.6. Методика організації тематичного заходу.	191
5.7. Тематичний вечір (ранок).	192
5.8. Методика організації художньої самодіяльності.	193
5.9. Форми і методи бібліотечної роботи у частині, підрозділі.	194
5.10. Порядок проведення культпоходів, екскурсій з особовим складом.	195
5.11. Методика роботи з віруючими військовослужбовцями.	196
5.12. Організація кіно-, відеообслуговування особового складу Збройних Сил України.	197
5.13. Методичні рекомендації щодо кіно-, відео-, радіообслуговування особового складу, використання радіо та телебачення у виховній, культурно-просвітницькій роботі.	198
5.14. Методики використання технічних засобів виховної роботи в інформаційно-пропагандистському забезпеченні.	201
5.15. Організація постачання, обліку, збереження, експлуатації та ремонту технічних засобів виховної роботи й іншого культпросвітмайна у військових частинах та підрозділах.	215
5.16. Мобільний центр морально-психологічного забезпечення (МЦ-4)	220
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	221

ПЕРЕДМОВА

Суттєві зміни воєнно-політичної обстановки у світі загалом та навколо України на початку XXI сторіччя, характер воєнних конфліктів, форми і способи підготовки та застосування в них збройних сил, зростання значення інформаційних технологій, соціально-економічні зміни в державі зумовлюють постійну потребу в удосконаленні системи роботи з особовим складом.

В існуючій системі гуманітарного і соціального забезпечення ЗС України найбільш важливе місце належить ППЗ життєдіяльності військ (сил), роль якого впродовж останніх десятиліть значно зростає. Сучасний розвиток інформаційних і комунікативних процесів в суспільстві вимагає ставлення до інформаційно-пропагандистської діяльності як спеціально організованого професійного впливу на свідомість, поведінку, почуття і волю людини для досягнення політичних, економічних, воєнних та інших цілей. Зараз, як ніколи, значного поширення набувають комунікативні технології з елементами маніпулювання громадською думкою, яка стала однією із найсуттєвіших факторів впливу на прийняття рішень. Кардинально змінюється характер пропаганди, підвищується її роль в соціальному управлінні. Змінюються підходи до організації й проведення ППЗ військ (сил) на підставі зміни самої парадигми пропаганди.

В ППЗ останнім часом широкого використання набувають сучасні досягнення у сфері “громадських зв’язків”, пропагандистські техніки, елементи рекламних технологій, інші форми, методи та засоби впливу на свідомість і поведінку особового складу. Для інформаційно-пропагандистської діяльності широко використовуються сучасні інформаційні та поліграфічні потужності ЗМІ.

Досвід локальних війн і збройних конфліктів кінця XX початку XXI століття доводить, що інформаційно-пропагандистський вплив і надалі буде спрямовуватися на людський розум, оскільки він дає можливість впливати на найслабшу ланку на полі бою - мислення індивідуального солдата. Зростатиме роль глобального інформаційного простору, оскільки висвітлення подій наближується до масштабів реального часу, що суттєво впливає на прийняття воєнних і політичних рішень.

Таким чином, в умовах інформаційного суспільства потрібні системна цілеспрямована робота органів державного (військового) управління, командирів, штабів, офіцерів з гуманітарних питань щодо формування адекватної моделі світу у військовослужбовців, необхідних морально-бойових якостей, принципів вірності й відданості своєму народу і Батьківщині. Виходячи із зазначеного та основних завдань гуманітарного і соціального забезпечення ЗС України, сьогодні можна впевнено стверджувати, що ППЗ на даний час є одним із найвагоміших засобів формування у особового складу високих моральних якостей, почуття любові до України, її народу, культури, традицій, святинь, розвитку у військовослужбовців гуманістичного світогляду, формування правової свідомості, вивчення історії Української держави, впровадження гуманітарної політики держави у ЗС України тощо.

Про духовний фактор не тільки піклуються, але й за нього борються із завидною завзятістю і цілеспрямованістю на найвищому державному рівні. Тут як ніде, діє стара формула: «Душа - це ті ж окопи, не зайняті нами, вони будуть зайняті ворогом». Утримати свої і зайняти чужі духовні окопи - було і залишається політичною стратегією всіх держав, що піклуються про свою безпеку.

Підготовлений навчальний посібник авторським колективом є оригінальною науковою працею, яка за своїм змістом розкриває особливості інформаційно-пропагандистської роботи в сучасних умовах у практичній діяльності військ (сил). Безумовно, що розкрити всі аспекти цієї діяльності в одному посібнику неможливо, тому основну увагу зосереджено на ролі духовного фактора у виховній роботі. Запропонований посібник містить в собі цікаве поєднання наукового підходу й практичного досвіду і ми впевнені, що напрацьований матеріал буде корисним для широкого кола читачів.

РОЗДІЛ 1. СИСТЕМА ІПЗ ОСОБОВОГО СКЛАДУ

1.1. Загальна характеристика системи інформаційно-пропагандистського забезпечення

На початку нового століття людство вступає у нову еру – еру інформаційних суспільств та комунікативних технологій. Інформаційна революція швидко розгортається у ЗС. провідних держав світу. Інформаційне забезпечення діяльності військ є головним швидкоплинним процесом сьогодення. Енергійно нарощуються технології впливу на головного носія і виконавця збр. функцій – людину, його свідомість і психіку. За таких фундаментальних змін принципово зростає роль ІПЗ (далі ІПЗ) життєдіяльності та застосування особового складу військ (сил).

У ЗС України ІПЗ є важливою складовою виховної роботи та МПЗ життєдіяльності особового складу, його застосування у бойових (спец.) діях і миротворчих операціях. Воно ґрунтується на наук. положеннях цілої низки сучасних наук, зокрема, основ інформації, теорії соц. комунікації, риторики, конфліктології, політології, філософії, політ. комунікації, заг. та соц. психології, психофізіології, соціології, правознавства, паблік рілейшнз та ін. науках і галузях суспільно-політ. знань про людину та вплив на неї.

ІПЗ організується і здійснюється як у мирний, так і у воєнний час, в єдиній системі виховання особового складу та МПЗ всіма органами військ. упр-ня, тому можна вважати, що воно є системним явищем, бо входить до системи МПЗ, а також має певну сукупність осн. понять та системоутворюючих елементів.

За сучасними поглядами багатьох вчених, *під системою* в цілому розуміється сукупність елементів, які взаємодіють і становлять цілісне утворення, що має нові властивості, яких немає в її елементах.

Найважливішим поняттям системи ІПЗ є поняття “*мета*”. Створення та удосконалення системи ВР і МПЗ, а в їх структурі ІПЗ обумовлено фундаментально значною *метою* – необхідністю *формування та розвитку у військовослужбовців ЗСУ професійно важливих психічних якостей та моральної самосвідомості щодо захисту Батьківщини*, що мають створити достатню бойову готовність військ (сил), підтримання належного рівня військової дисципліни та правопорядку, згуртування військ. колективів.

Для виконання цієї мети створені та впроваджені у практичну діяльність елементи системи ВР, МПЗ, ІПЗ на усіх рівнях, зокрема:

- методологічному (закономірності, принципи);
- функціонально-діяльнісному (напрями, складові, завдання, функції окремих елементів, план, форми і методи, сили і засоби, технології, методики, алгоритми);
- інституціонально-організаційному (законодавчі акти, органи ВР, МПЗ).

З метою ІПЗ тісно пов’язаний інший системоутворюючий фактор – *результат*. Він являє собою *отримання суб’єктом упр-ня інформації у вигляді повідомлення про стан об’єкта упр-ня, впливу навколишнього середовища, а також про результат виконання попередніх команд та впливів*. Таким чином, зворотній зв’язок також виступає системоутворюючим фактором.

Важливим системоутворюючим фактором у створенні й удосконаленні системи ІПЗ є *досвід*, тому що це - *накопичена інформація про стан об’єкта упр-ня*. Розширення та поглиблення наших знань в значній мірі здійснюється під впливом набутої інформації, наявного інформаційного ресурсу, накопиченого досвіду. Чим більший позитивний досвід накопичено, тим більший його вплив на сьогодишню діяльність, тому що глибоке, об’єктивне засвоєння досвіду дозволяє чітко й правильно визначити провідні закономірності розвитку і використати інформ. ресурс (досвід) для підвищення ефективності діяльності системи.

Провідними засадами для об’єднання елементів в єдину систему, що мають забезпечити ефективність її функціонування, є наявність всіх компонентів і відповідність їх меті, для

досягнення якої створюється система та оптимальний рівень взаємодії елементів. Відсутність чи недостатній вплив одного з компонентів призводить до збою в роботі всієї системи, при цьому недостатній рівень взаємодії елементів чи перебільшений вплив якогось з них призводить до збоїв у роботі системи в цілому та обмежених можливостях в управлінні нею. Важливим в системі ІПЗ є інформ. діяльність та керування інформаційними потоками з боку органів військового упр-ня, які забезпечують взаємодію всіх її елементів, необхідний рівень планування, орг-ції та проведення заходів ІПЗ.

Виходячи з вищезазначених факторів, визначимо, що *система ІПЗ – це сукупність функціонально пов'язаних сил і засобів, технологій, методик у вигляді комплексу заходів, які забезпечують процес формування у військовослужбовців морально-бойових якостей захисника Батьківщини, постійний вплив на свідомість та поведінку особового складу, підтримку високого МПС, реалізацію духовної складової бойового потенціалу ЗС для виконання завдань за призначенням*.

Важливими взаємодіючими структурними елементами, від правильного визначення яких залежить ефективність всієї системи, є *суб'єкти та об'єкти ІПЗ*.

До суб'єктів ІПЗ, разом з командирами, органами з гуманітарних питань, входять також штаби, начальники родів військ та служб, працівники військ. засобів масової інформації, юридичних органів, медичних установ і закладів, офіційні та неофіційні лідери сусп. думки військ. колективів.

Об'єкти ІПЗ можна умовно поділити на декілька таких груп:

- особи призовного віку та допризовна молодь;
- особовий склад військ. формувань, працівники ЗС, сім'ї військовослужбовців;
- конкретні види повсякденної, служб., навч. та бойової діяльності військ;
- різноманітні завдання, які виконують війська;
- військ. колективи та морально-психолог. обстановка у них;
- нас. у районах дислокації;
- соціально-політ. обстановка навколо військ.

Всі перераховані системи взаємопов'язані, складають у своїй єдності цілісний організм. Поділ на окремі системи досить умовний і застосовується лише для проведення аналізу системи ІПЗ, визначення його ефективної моделі для досягнення позитивного результату.

Крім системного та управлінського підходів, викликає інтерес процесуальний аналіз системи ІПЗ.

Згідно нього, ІПЗ особового складу являє собою цілеспрямований, спеціально організований процес формування необхідного морально-психолог. стану військовослужбовців у заг. системі МПС життєдіяльності та застосування особового складу. В даному випадку маємо на увазі, насамперед, *відносно однорідну серію явищ*.

Це явища взаємодії людей, що здійснюються в соціальному просторі безпосередньо в контактній групі або опосередковано, через причетність індивідів до спільнот, через соц. орг-ції, інститути з метою виконання військами (силами) завдань за призначенням.

Системний, управлінський і процесуальний підходи до аналізу ІПЗ, його структурних компонентів дозволили чітко визначити його структуру, що включає такі складові:

1. Гуманітарна підготовка.
2. Інформаційне забезпечення.
3. Військово-патріотичне виховання.
4. Культурно-виховна та просвітницька робота.
5. Використання потенціалу ЗМІ в інтересах ІПЗ.
6. Підтримання зв'язків із громадськістю.

Кожна із складових має свій зміст.

Гуманітарна підготовка - невід'ємна складова інформаційно–пропагандистського забезпечення особового складу ЗС України, визначається основною формою роз'яснення гуманітарної політики держави особовому складу Збройних Сил України, важливим засобом формування у військовослужбовців патріотизму, громадянської свідомості, морально-

психологічних якостей, необхідних для виконання конституційного обов'язку захисника Вітчизни. В керівних документах МОУ визначено, що гуманітарна підготовка входить до системи бойової підготовки як невід'ємна її частина.

В свою чергу, гуманітарна підготовка є цілісною системою з притаманними їй компонентами дидактичної системи, головною метою якої є набуття слухачами певних знань, навичок, умінь в гуманітарній сфері пізнання.

Результатом гуманітарної підготовки повинен стати військовослужбовець не тільки як носій військово-технічних знань, умінь, навичок, а перед усім високоосвічена, інтелігентна, високостатусна у суспільстві людина, яку поважають за чесність, вихованість, свідоме виконання громадянських і службових обов'язків, патріотизм, високу відповідальність за втілення у життя вимог Конституції України, Законів України, наказів командирів /начальників/, за підтримання на належному рівні бойової та мобілізаційної підготовки, зміцнення військової дисципліни та правопорядку.

Вона організується відповідно до вимог директиви Міністра оборони України від 13.02.2006 р. № Д-3, типових тематичних планів та їх доповнень.

Удосконалення змісту гуманітарної підготовки є пріоритетним завданням командирів, їх заступників, органів з гуманітарних питань. У зв'язку з цим, по-перше, слід вдосконалювати тематичні програми та календарні плани; по-друге, забезпечити навчальні групи сучасними методичними розробками та порадиниками; по-третє, мати сучасні критерії оцінки ефективності гуманітарної підготовки.

Інформаційне забезпечення особового складу - це діяльність командирів, органів з гуманітарних питань щодо надання особовому складу частин та з'єднань необхідної для життєдіяльності і застосування військ (сил) суспільно-політичної, оперативно-тактичної, правової, соціально-побутової та іншої інформації. (За даними соціологічних опитувань військовослужбовців у повсякденних умовах з усних виступів посадових осіб отримують понад 20% всієї інформації, а в бойових умовах цей показник зростає до 40-70%).

Основною метою інформування є:

інформування військовослужбовців про внутрішнє і зовнішньополітичне становище держави, життя і завдання військових частин (підрозділів), роз'яснення їх суті;

переконавання особового складу в тому, що виконання завдань, котрі стоять перед частиною (підрозділом), залежить від сумлінного ставлення кожного до виконання своїх обов'язків, вимог військової присяги та статутів;

заохочення особового складу до активних дій, спрямованих на виконання поставлених задач;

надання своєчасної інформації про зміни в законодавстві, у військовій техніці та озброєнні, які є в підрозділі, в органах військового управління та державної влади.

Основними видами інформування є: суспільно-політичне, правове, військово-технічне.

Військово-патріотичне виховання особового складу передбачає підготовку та виховання самовідданих, свідомих захисників Батьківщини, готових у будь-яких умовах виступити на захист України, її територіальної цілісності та суверенітету, інтересів українського народу.

Багатовікова історія нашого народу, його славні бойові традиції, народжені в жорстоких боях із численними іноземними загарбниками є невичерпним джерелом формування патріотичних почуттів, патріотичних ідей і патріотичних дій для багатьох поколінь українців.

Патріотизм іде глибокими коріннями в сиву давнину. Він зароджувався в процесі становлення Давньоруської державності, загартовувався й збагачувався новими рисами в ході запеклої боротьби з ворогами.

Необхідність військово-патріотичного виховання у ЗС України обумовлюється, перш за все, тими вимогами, які ставляться до військовослужбовців державою і суспільством, Військовою присягою і Статутами - документами глибокого патріотичного змісту та іншими нормативними актами. Високі моральні й патріотичні вимоги ставляться до офіцерів у Кодексі честі. Зрозуміло, що свідомо і точно виконувати ці вимоги може лише воїн-громадянин, патріот. Ці положення

можна вважати соціальними вимогами держави до військовослужбовців, а ідеалом патріотично вихованого захисника Вітчизни - такий його образ, який повністю їм відповідає.

Використання потенціалу ЗМІ в інтересах інформаційно-пропагандистського забезпечення – це важлива складова пропагандистського впливу на особовий склад. Засоби масової інформації (ЗМІ), зокрема військові – це соціальний інститут суспільства, який виконує низку функцій, спрямованих на формування суспільної свідомості громадян країни. Без участі ЗМІ, сьогодні не можливо вирішувати завдання внутрішньої і зовнішньої політики держави. Важливу роль відіграють “мас-медіа” і у висвітленні життєдіяльності Збройних Сил України.

Завдання військових ЗМІ полягають у наступному:

- забезпечувати конституційне право громадян на інформацію;
- проводити роботу, спрямовану на роз’яснення законів України, інших нормативно-правових актів;

- висвітлювати діяльність керівництва Збройних Сил України, органів військового управління, спрямовану на підвищення бойової готовності, підтримання військової дисципліни та правопорядку у військових колективах;

- формувати громадську думку щодо діяльності Збройних Сил України, сприяти піднесенню їх авторитету і престижу військової служби у суспільстві;

- висвітлювати суспільно-політичне, економічне, науково-технічне, духовне життя держави;

- сприяти розв’язанню соціальних, економічних, правових, релігійних, культурно-побутових проблем військовослужбовців.

Одна з головних вимог технології використання ЗМІ - комплексне їхнє застосування, тому що тільки сполучення різноманітних ЗМІ може забезпечити право особового складу на оперативну і всебічну інформацію.

Культурно-виховна та просвітницька робота в Збройних Силах України – це наступна складова ІІЗ для формування духовно розвиненої особистості, свідомого захисника Української держави, здорової морально-психологічної обстановки в військових колективах.

КВПР в військах є системою заходів, які проводять командири (начальники), фахівці структур з гуманітарних питань, актив щодо просвіти і культурного забезпечення, задоволення духовних потреб і організації змістовного дозвілля особового складу.

Основними завданнями КВПР є:

- реалізація цільової програми інтеграції України у Європейський Союз і НАТО, її міжнародних зобов’язань та миротворчої діяльності, реалізація завдань Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006 – 2011 роки щодо вдосконалення інформаційно-пропагандистського забезпечення, впровадження активних форм та ефективних методик організації гуманітарної підготовки, суспільно-політичного та правового інформування особового складу Збройних Сил України.

- впровадження комплексу культурно-просвітницьких заходів в системі виховання;

- виховання військовослужбовців і молоді на кращих зразках світової та української культури, національно-історичних і патріотичних традиціях українського народу та його ЗС, формування у них позитивного ставлення до військової служби;

- виявлення, розвиток та реалізація творчих здібностей і дарувань через організацію самодіяльної художньої творчості, постійнодіючих аматорських колективів, об’єднань, клубів за інтересами, гуртків;

- активізація роботи щодо військово-патріотичного виховання особового складу;

- організація дозвілля особового складу, задоволення духовних потреб та запитів військовослужбовців, членів їх сімей і працівників ЗС України;

- організація ефективної діяльності військових закладів і об’єктів культури, оптимізація їх структури й змісту діяльності;

організація та розвиток шефських стосунків із регіонами України, засобами масової інформації, культурно-просвітницькими структурами, організаціями та закладами в інтересах удосконалення культурно-просвітницького забезпечення особового складу;

узагальнення і розповсюдження передового досвіду, проведення окремих заходів КВІР;
забезпечення потреб військ ТЗВР, культпросвітницьким майном.

Найбільш масовими і доступними закладами, які здійснюють культурно-виховне забезпечення особового складу з'єднань і частин Збройних Сил є *Будинки офіцерів і клуби*, які функціонують на підставі відповідних Положень, введених в дію наказом Міністра оборони України. Центрами КВІР та організації дозвілля безпосередньо у підрозділах є народознавчі світлиці.

Інформаційне забезпечення та зв'язки командування військової частини, з'єднання із громадськістю є важливою складовою ІІЗ і являє собою процес взаємодії командування військової частини, з'єднання з громадськістю та ЗМІ в районах дислокації військ з метою досягнення взаєморозуміння та підтримки, а також формування необхідної воєнно-політичної обстановки у місці дислокації військової частини.

Для практичної реалізації заходів з інформування громадськості і представників ЗМІ фахівці з гуманітарних питань використовують певні форми. Вони обов'язково погоджуються за місцем і часом з командуванням бригади. Зокрема, до таких форм масово-інформаційної роботи належать: прес-конференції, брифінги, конференції, презентації, прес-тури тощо.

1.2. Вимоги до організації та проведення інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу ЗС України

ІІЗ військ (сил) виступає важливою складовою частиною виховної роботи. ІІЗ є на сьогоднішній день одним із вагомих засобів формування в особового складу високих моральних якостей, почуття любові до України, її народу, культури, традиції, святих, розвитку у військовослужбовців гуманістичного світогляду, дотримання законів, правової свідомості, вивчення та розуміння закономірностей історичного процесу становлення Української держави, впровадження гуманітарної політики держави у ЗС України, удосконалення цілісної системи виховання особового складу, гуманітарної підготовки, їх орг-ції, метод. рівня і якості як одного із осн. видів діяльності військ у мирний час; формування та розвиток у військовослужбовців нац. та правової свідомості, якостей громадянина-патріота, морально-психологічної готовності до захисту Батьківщини.

Зміст ІІЗ передбачає:

- здійснення цілеспрямованого впливу на свідомість особового складу;
- досягнення керованості духовними процесами у військовому середовищі;
- формування необхідних переконань;
- спонукання військовослужбовців до активних відповідальних дій щодо виконання вимог Конституції, Законів України, Указів і розпоряджень Президента України, статутів ЗС України, наказів командирів (начальників) у військ. сфері.

Головними завданнями ІІЗ є :

- формування в особового складу морально-психологічних якостей, готовності до свідомого виконання положень Конституції України й Законів України, Військової присяги, вимог військ. статутів ЗС України, ін. нормативно-правових актів та наказів командирів, загальноновизнаних принципів МГП;

- орг-ція гуманітарної підготовки з усіма категоріями особового складу;
- системне суспільно-політ., правове та військово-техн. інформування особового складу;

- підвищення ролі військ. ЗМІ у вихованні військовослужбовців, формуванні позитивного іміджу ЗС України у суспільстві, поширенні інформації про життєдіяльність ЗС України;

- орг-ція та здійснення протидії ПІВ негативної інформації на особовий склад;
- вивчення, аналіз та прогнозування МПС у військах (силах), СПО в районах їх дислокації та місцях виконання завдань за призначенням;
- доведення та роз'яснення особовому складу вимог Конституції України, Законів України, актів Президента України та Кабінету міністрів України, наказів і директив Міністра оборони України, начальника Генерального штабу ЗС України, мобілізація на цій основі військовослужбовців на якісне виконання покладених завдань;
- проведення інформ.-пропаг. заходів на підтримку державної воєнної політики, сприяння формуванню громадської думки в інтересах оборони держави, підняття престижу військової служби;
- налагодження та підтримання зв'язків із цих питань з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, творчими спілками, центральними та місцевими ЗМІ;
- ІІЗ заходів міжнар. військ. співробітництва;
- здійснення координаційно-метод. функцій щодо упр-ня військ. ЗМІ.

Згідно вимог МО України, Начальника ГУ, осн. зусилля органів з гуманітарних питань військ, ЗКП, офіцерів ІІЗ щодо організації і проведення ІІЗ зосереджуються на:

- роз'ясненні особовому складу Конституції України, чинного законодавства, внутр. та зовн. політики держави, зусиль органів держ. виконавчої влади щодо поліпшення соціально-економічного стану нас. держави, зміцнення оборонної могутності країни, підвищення боєздатності ЗС;
- удосконаленні діяльності органів військового упр-ня, органів з гуманітарних питань щодо реалізації гуманітарної політики держави у ЗС, забезпеченні дотримання у військах (силах) чинного законодавства про мови;
- підвищенні ефективності діяльності військ. засобів масової інформації, всебічному висвітленні ходу реалізації Державної програми реформування та розвитку ЗС України, впровадження в життя Кодексу честі офіцера ЗС України.

Щорічні вказівки Міністерства оборони України щодо проведення виховної роботи у ЗС України вимагають:

- 1) проводити щотижневе та щомісячне інформування особового складу та працівників ЗС України за участю керівного складу, представників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, науковців;
- 2) організовувати співпрацю з цивільними засобами масової інформації з метою об'єктивного інформування нас. регіонів України про життєдіяльність військ (сил), підняття престижу військової служби;
- 3) співпрацю з громадськими та релігійними орг-ціями різних конфесій здійснювати відповідно до положень Конституції України, Законів України “Про об'єднання громадян”, “Про свободу совісті та релігійних організацій”. Вживати заходи щодо попередження привнесення міжконфесійних протиріч у життєдіяльність ЗС України;
- 4) у планах вихідних днів передбачити обов'язковий перегляд та прослуховування теле- та радіопередач: “Наше військо”, “Час “Ч””, “Гарнізон”, “Наша армія”, “Польова пошта”, “Музичний радар”, програм, підготовлених телерадіоцентром “Бриз” Військово-Морських Сил України.

У процесі вирішення завдань підготовки військ (сил) ІІЗ зосереджується на підготовці особового складу до стійкого й адекватного функціонування в умовах складної учбово-бойової та бойової обстановки з урахуванням можливого цілеспрямованого інформ., психолог. та ін. впливу на особовий склад та населення країни.

РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬК

2.1. Теоретичні основи управління

Виконання управлінських функцій обов'язкове, якщо організація збирається досягти успіху. Сьогодні управління в цивільній сфері діяльності розглядається здебільшого через поняття “менеджмент”. Дослідження показують, що управління й менеджмент – це тотожні поняття. “Менеджмент”, як система, діяльності більш придатний для суб'єктів ринкових відносин. Тому це поняття застосовується у сфері економіки, фінансів тощо.

У військовій сфері діяльності такі відносини не набули поширення через бюджетне фінансування та майже відсутність структур з ринковими принципами управління. Тому у військових структурах провідних країн світу застосовується поняття “управління військами, силами” тощо.

В сучасних умовах під сутністю управління розуміється таке:

- вплив на об'єкт із чітко визначеною метою або це механізм досягнення мети;
- керівництво таким специфічним об'єктом управління як люди, тому необхідні знання і урахування не тільки об'єктивних, але й суб'єктивних факторів управління.
- виконання певної сукупності специфічних видів діяльності, що називаються управлінськими функціями (планування, організація, мотивація, контроль);
- процес прийняття і реалізації управлінських рішень;
- це процес переробки і вироблення інформації, процес комунікацій, що зв'язує воєдино всі складові системи управління.

Розгляд сучасних поглядів з питань управління слід продовжити розглядом основних понять, які необхідно з'ясувати. До них відносяться: “методологія”, “управління”, “менеджмент”, “менеджер”.

Під методологією розуміється система принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему – структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності.

Управління у спрощеному розумінні (від англ. manage - управляти) – це вміння досягати поставлених завдань, використовуючи працю, інтелект і мотиви поведінки інших людей.

Менеджмент – це управлінський відповідник “управління” – функція, вид діяльності, зміст якого складає керівництво підлеглими в межах організації. Менеджмент - це також галузь знань, що допомагає здійснити функцію.

Отже, узагальнюючи різноманітні погляди на систему понять, слід визначити, що управління (*менеджмент*) – це процес планування, організації діяльності, мотивації і контролю, необхідний для формулювання й досягнення завдань організації, а управлінці (менеджери) – це люди, які відповідають за досягнення конкретних результатів зусиллями інших людей, що працюють у групах чи організаціях.

Сучасна парадигма й принципи управління

Принципи управління — це керівні правила, основні положення і норми поведінки керівників, правила реалізації закономірностей управління, якими керуються управлінці в практичній діяльності, основні вимоги до органів управління і методів реалізації функцій управління. Принцип — це те, що керівник використовує як основу для своїх дій. «Я роблю так із принципу, а не за примусом. Ці принципи зобов'язують мене діяти так, щоб бути успішним керівником» — так повинно будуватися використання принципів. Отже, вони повинні впливати з багатої практики управління, зобов'язуючи керівника бути Керівником.

Аналіз наявних точок зору на формулювання й класифікацію принципів управління, дозволяє виділити характерні в сучасних умовах принципи цієї діяльності.

До першої групи принципів технології управлінської діяльності військового керівника належать:

- принципи цілеспрямованості (розподіл відповідальності або колективної відповідальності, заохочення за результат досягнення мети, чіткість цілей і завдань);
- принципи узгодження діяльності (раціональні дисциплінарні вимоги; єдиноначальність і колегіальність; системність і плановість; узгодження інтересів або пріоритет певних інтересів, напр., інтересів споживача; ієрархія влади й відповідальності; дотримання кодексів поведінки; раціональні комунікації);
- принципи забезпечення ефективності діяльності (умілий розподіл праці й спеціалізація, економічність, оптимальне сполучення централізації й децентралізації, професіоналізм і його постійне підвищення).

До другої групи принципів впливу на поведінку співробітників і особового складу належать:

- принципи активізації діяльності (змагальність, мотивація, створення сприятливої атмосфери);
- принципи забезпечення задоволеності діяльністю (справедливість, лояльність, чесне ставлення й довіра до людей).

До третьої групи загально управлінських принципів належать: соціальна спрямованість управління, постійне його вдосконалення (управлінське новаторство), науковість, своєчасне реагування на зміну зовнішнього середовища (ситуаційність).

Ця система принципів не може вважатися завершеною, навпаки, вона залишається відкритою для доповнень, змін, заснованих на новому досвіді, його аналізі, осмисленні й узагальненні.

Поняття функції управління, її значення для теорії й практики управління

Функція управління — це напрямок або вид управлінської діяльності, що характеризується відокремленим комплексом завдань і здійснюється спеціальними прийомами і способами.

Об'єктами управління можуть виступати ресурси, процеси й результати.

Функції управління ресурсами. Організації в процесі своєї діяльності використовують матеріальні, трудові, фінансові, інформаційні, технологічні й інші ресурси. Відповідно виділяють конкретні функції:

- управління запасами;
- управління фінансами;
- управління персоналом і т.д.

Функції управління процесами. У будь-якій організації відбувається безліч процесів, починаючи від загального процесу управління, і до більш конкретних: процеси реалізації загальних функцій управління, процесів комунікацій, прийняття й виконання рішень. Відповідно до цього виділяють конкретні функції управління:

- управління підготовкою фахівців (сил для даної діяльності);
- управління матеріально-технічним забезпеченням;
- управління основним виробництвом;
- управління допоміжним виробництвом;
- управління обслуговуючим виробництвом;
- удосконалення управління;
- управління реалізацією ухвалених рішень;
- управління вивченням стану, потреб і запитів об'єкту управління та ін.

Функції управління результатами. До результатів (виходів системи) відносять: ефективність діяльності, обсяги виробництва і реалізації, витрати, якість товарів, послуг, інформації тощо. Відповідно виділяють конкретні функції:

управління якістю;
управління продуктивністю;
управління витратами тощо.

Процес управління складається з чотирьох взаємопов'язаних функцій: планування, організації, мотивації і контролю.

Планування — це процес розробки плану, що визначає те, чого потрібно досягти і якими засобами, у відповідності з часом і простором.

Завдання планування:

1) забезпечення цілеспрямованого розвитку організації (напрямку діяльності) у цілому та всіх її структурних підрозділів;

2) перспективна орієнтація й раннє розпізнавання проблем розвитку. План окреслює бажане в майбутньому стані об'єкту і передбачає конкретні заходи, що спрямовані на підтримку сприятливих тенденцій або стримування негативних;

3) координація діяльності структурних підрозділів і співробітників (особового складу) організації. Координація здійснюється як попереднє узгодження дій при підготовці планів і як погоджена реакція на перешкоди й проблеми, що виникають при виконанні планів;

4) створення об'єктивної бази для ефективного контролю;

5) стимулювання активності виконавців. Успішне виконання планових завдань — об'єкт особливого стимулювання, що створює діючі мотиви для продуктивної і скоординованої діяльності всіх учасників;

6) інформаційне забезпечення. Плани містять важливу для кожного учасника інформацію про мету, прогнози, альтернативи, строки, ресурсні й адміністративні умови їхнього виконання.

Кожний вид планування відрізняється складом розв'язуваних завдань, використовуваною інформацією, планованими параметрами і ступенем їхньої деталізації, методами виконання планових розрахунків.

Тематичне планування полягає у формуванні плану розвитку складових планування, що визначають заходи щодо підвищення ефективності, удосконалення технології, організації та виконання.

Ресурсне планування включає розрахунки інтелектуальних, інформаційних, матеріально-технічних, трудових і фінансових ресурсів, які необхідні для виконання тематичних завдань, а також оцінку їх результативності й ефективності.

Календарне планування полягає у плануванні обсягів робіт, використання сил і засобів, виконавців, побудові календарних графіків проведення робіт, заходів щодо окремих виконавців, підрозділів, проектів і всій сукупності спланованої діяльності, розподілу робіт за окремими календарними періодами.

Стратегічне планування полягає у визначенні перспективних завдань діяльності організації, формуванні системи цілей і стратегій діяльності. Стратегічне планування, як правило, орієнтовано на період п'ять і більше років.

Тактичне планування полягає в пошуку й узгодженні найбільш ефективних шляхів і засобів реалізації прийнятої стратегії розвитку організації, напрямку діяльності.

Процес планування незалежно від його виду включає три етапи:

- постановку завдання планування;
- розробку плану;
- реалізацію планового рішення.

Етап постановки завдання планування включає формування мети й аналіз проблеми планування. Конкретне вираження цілей планування залежить від виду планів, що розроблюються. Аналіз проблеми полягає у вивченні й порівнянні фактично досягнутого або очікуваного на момент розробки плану стану об'єкта планування з необхідними цільовими значеннями параметрів.

Етап розробки плану передбачає формування можливих варіантів вирішення проблеми планування, прогнозування можливих наслідків її реалізації, оцінку варіантів і ухвалення планового рішення.

Етап реалізації планового рішення полягає у доведенні планового рішення до виконавців у вигляді планових завдань, нормативів, показників.

Принципи здійснення функції планування:

Принцип єдності. Оскільки організація, об'єкт діяльності — це цілісна система, то всі її складові частини повинні розвиватися в єдиному напрямку. Тому планова діяльність будь-якої ланки пов'язана із плановою діяльністю всієї системи. Всі плани — не просто набір документів, а їхня взаємозалежна система.

Принцип участі. Означає, що процес планування повинен залучати всіх тих, кого він безпосередньо зачіпає. Учасники планової діяльності здобувають більш глибокі пізнання різних боків діяльності; у них з'являються нові мотиви, плани стають їхніми особистими завданнями.

Принцип безперервності. Він означає, що процес планування повинен здійснюватися систематично. Це продиктовано такими об'єктивними обставинами, як невизначеність і мінливість зовнішнього й внутрішнього середовища.

Принцип гнучкості. Він тісно пов'язаний з принципом безперервності й полягає у забезпеченні можливості змінювати спрямованість планів у зв'язку з виникненням непередбачених обставин. Плани повинні складатися так, щоб можна було вносити уточнення у зв'язку з умовами діяльності, що змінюються.

Принцип точності. Будь-який план повинен бути складений з найбільшим ступенем точності.

Стратегічне планування — це набір дій і рішень, розпочатих керівником (суб'єктом управління) для розробки специфічних стратегій, які ведуть до визначених цілей.

На першому етапі стратегічного планування необхідно сформулювати свою місію. Місія визначає статус, декларує принципи функціонування, заяви, дійсні наміри суб'єктів управління. Вона визначає, на що будуть спрямовуватися зусилля і які цінності будуть пріоритетними.

Зміст місії може включати наступні елементи:

- опис запропонованих продуктів (цінностей, послуг);
- визначення основних споживачів, користувачів, об'єктів;
- мету діяльності — підвищення ефективності, стабілізація, зростання тощо;
- технологію: операційно-методичні основи діяльності, інновації в галузі технології;
- філософію: виражаються базові погляди й цінності діяльності;
- внутрішню концепцію, в рамках якої описується власна думка про систему діяльності;
- зовнішній образ, імідж, що підкреслює правову й соціальну відповідальність перед об'єктом управління, державою, суспільством у цілому.

На другому етапі стратегічного планування необхідно визначити цілі організації, функціонування системи. Вони встановлюються в межах перспективних завдань, виражають окремі конкретні напрямки діяльності організації, системи; лежать в основі прийняття будь-якого рішення; слугують керівництвом для формування конкретних планів.

До цілей висуваються такі вимоги: конкретність і доцільність; орієнтація в часі; досяжність: цілі повинні бути реалістичними; сумісність цілей організації в цілому й цілей її підрозділів.

Основне завдання при стратегічному плануванні — адаптація до умов зовнішнього й внутрішнього середовища. Необхідною умовою успішних дій щодо адаптації є чітке знання ситуації, її можливостей і небезпек, які в ній містяться.

Варіанти стратегії в принципі можна обмежити чотирма альтернативними стратегічними категоріями, кожна з яких має два варіанти. Зосередження уваги на цих категоріях багато в чому спрощує процес розробки стратегії будь-якою організацією.

Організація. Організувати – означає створити якусь структуру. Існує багато елементів, які необхідно структурувати, щоб організація могла виконувати свої плани і тим самим досягти своєї мети. Організація роботи завжди була в центрі уваги руху за наукове управління.

Оскільки в організації роботу виконують люди, іншими важливим аспектом функції організації є визначення, хто саме повинен виконати кожне конкретне завдання з великої кількості завдань, що існують в рамках організації, включаючи і роботу з управління. Керівник підбирає людей для конкретної роботи, делегуючи окремим людям завдання і повноваження або права використовувати ресурси організації. А суб'єкти делегування приймають на себе відповідальність за успішне виконання своїх обов'язків. Поступаючи таким чином, вони погоджуються вважати себе підлеглими відносно керівника. Делегування – це засіб, за допомогою якого керівництво здійснює виконання роботи іншими особами.

Етапи функції організації

Для більш детального опису функції організації доцільно виділити *три етапи*.

Організаційна структура: виділення підрозділів, напрямків, функціональних елементів, визначення їхнього складу, завдань і функцій.

Встановлення співвідпорядкованості й взаємозв'язків. Тут повинні бути чітко визначені права, обов'язки й відповідальність структурних підрозділів і окремих осіб. Передбачається також персональна відповідальність посадових осіб за виконання вказівок вищого органу управління. За допомогою інструктування створюються умови для здійснення процесів, що не залежать від індивідуальних якостей людей, впливають із вимог системи. На цьому етапі розробляються також норми, правила дії й взаємодії підрозділів і служб.

Забезпечення цих взаємин — розпорядництво, тобто доведення до підлеглих розпорядничих актів. Перед керуючою й керованою системами ставляться конкретні завдання забезпечення технічного, організаційного та ін. регулювання процесу виконання визначених завдань, попереджаються відхилення, відновлюються заздалегідь передбачені параметри. Цей етап тісно пов'язаний з функцією контролю (третій етап контролю — прийняття необхідних коригувальних дій).

Принципи здійснення функції організації, якими варто керуватися в процесі виконання функції організації:

- 1) нерозривний зв'язок із цілями й завданнями, що визначені в ході планування;
- 2) доручення різних завдань виконавцям, об'єднання їх у керовані робочі групи або підрозділи;
- 3) координація різних видів діяльності, що доручені кожній групі, за допомогою встановлення робочих взаємин, включаючи чітке визначення того, хто здійснює керівництво, та термінів виконання робіт;
- 4) єдність мети — кожний підрозділ і конкретна людина повинні працювати на загальну мету;
- 5) використання ефективних норм керованості.

Мотивація.

Керівник завжди повинен розуміти, що навіть чудово складені плани і найдосконаліша структура організації не матимуть ніякого сенсу, якщо хтось не виконає фактичну роботу організації. Отже, завдання функції мотивації полягає в тому, щоб члени організації виконали роботу відповідно до делегованих їм обов'язків.

Часто мотивацію ототожнюють із стимулюванням. Ці поняття дуже близькі за змістом, але не варто їх ототожнювати. Стимули використовуються людьми давно. У давньому Римі «стимулами» називали кийки, що використовувалися візниками для управління кіньми, запряженими в колісниці. В наш час поняття «стимул» має кілька значень.

Стимулювання припускає *зовнішній* (моральний, фізичний, матеріальний) вплив на людей з метою безпосереднього впливу на результати праці, активізацію діяльності працівників.

Мотивація — більш широке поняття, яке можна розглядати у двох аспектах:

1) як психологічний процес, що починається з фізіологічних або психологічних запитів, потреб, активізує діяльність або створює спонування, спрямоване на досягнення певної мети або винагороди;

2) як визначення й створення умов, причин, що спонукають до ефективної діяльності з урахуванням потреб, психології, поведінки окремих людей та груп.

Принципи мотивації в процесі управління:

1. Встановлення чітких цілей і завдань. Першою умовою ефективної мотивації є знання об'єктом, виконавцем його цілей і загальних цілей діяльності. Якими б ефективними не були форми мотивації, вони не принесуть очікуваних плодів, якщо людина не знає, яких результатів вона повинна досягти і які завдання виконати. Бажано, щоб підлеглі самі брали участь у постановці цілей і завдань, тоді вони краще будуть розуміти необхідність і доцільність виконуваної роботи.

2. Ув'язування цілей і заохочень, визначення критеріїв оцінки. Працівники повинні знати, яке заохочення вони отримають при певних результатах роботи.

3. Гласність. Наявність зворотного зв'язку. Оголошення результатів роботи саме по собі є мотивуючим чинником. Повідомлення про результати роботи кожного співробітника може стимулювати діяльність, створювати настрій змагальності.

4. Створення сприятливих умов для ефективної роботи.

5. Необхідно намагатися створити здоровий клімат у колективі, умови привабливості служби, праці, їхньої естетичності.

6. Єдність моральних і матеріальних методів стимулювання. У наш час велика увага приділяється матеріальному стимулюванню, і це не випадково, адже гроші й матеріальні блага забезпечують існування людей. Однак не варто недооцінювати роль морального стимулювання. Часто визнання заслуг працівника, довіра відповідального завдання або навіть проста похвала можуть принести більші результати, ніж премії. Тому важливо сполучати моральне й матеріальне стимулювання, доповнювати одне іншим.

7. Врахування особистих якостей працівників. Характер сприйняття, здібності, система цінностей та інші характеристики конкретної людини визначають фактори найбільш ефективної мотивації.

8. Використання переважно позитивних стимулів. Перевага дорікань, стягнень з боку начальства й інші стимули негативного впливу можуть призвести до напруженої обстановки в колективі, з остраху брати на себе відповідальність за будь-які рішення або дії, до приховання інформації, а іноді й втрати цінних фахівців.

Контроль — це постійний процес, що забезпечує досягнення цілей організації (виду діяльності) шляхом своєчасного виявлення проблем і змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі, що виникають у ході діяльності об'єктів управління.

Контроль сприяє зміцненню дисципліни й дотриманню законності. Завдяки йому забезпечується єдність рішень та їхнє виконання, досягнення поставлених завдань, а також попереджаються помилки й недоробки.

Головний зміст контролю полягає в створенні гарантій виконання планів, підвищенні ефективності управлінського процесу. Об'єктами контролю виступають підприємства, організації. Предметами контролю є процеси, що відбуваються в організації. Суб'єктами контролю можуть виступати керівний склад, вищі органи управління, державні органи.

Головні інструменти виконання функції контролю — спостереження, перевірка усіх сторін діяльності, облік та аналіз.

Облік — це збір, реєстрація та узагальнення всієї інформації, що необхідна для прийняття управлінських рішень. Облік є інформаційною базою контролю.

Контроль — це критично важлива функція управління, тому що тільки вона забезпечує зворотний зв'язок у системі управління. Інші функції (планування, організація, мотивація) є прямим зв'язком з об'єктом управління. Контроль можна вважати елементом зворотного

зв'язку, тому що за його даними здійснюється корегування раніше ухвалених рішень, планів і навіть норм та нормативів.

У процесі контролю можна одержати відповіді на наступні питання:

- чому ми навчилися?
- що наступного разу варто робити інакше?
- у чому причина відхилень від наміченого?
- який вплив мав контроль на прийняття і виконання рішень?
- чи був вплив контролю позитивним або негативним?
- які висновки варто зробити для визначення нових цілей?

Система контролю характеризується певною *цілеспрямованістю*. Ця властивість системи проявляється в тому, що всі елементи й ланки контролю слугують загальній меті — забезпеченню ефективного управління.

Контроль можна класифікувати за наступними *ознаками*.

- *за стадією* розрізняють: вхідний, операційний контроль, контроль виконання, контроль ефективності;
- *залежно від суб'єкта контролю* виділяють: самоконтроль; контроль, виконуваний посадовою особою; інспекційний контроль; державний; міжнародний контроль;
- *за ступнем охоплення об'єкта контролем*: суцільний і вибіркового контролю;
- *за режимом контролю*: посилений і нормальний контроль;
- *за ступнем механізації*: ручний, механізований, автоматизований, автоматичний контроль;
- *за способом отримання й обробки інформації*: реєстраційний, статистичний, розрахунково-аналітичний;
- *за періодичністю виконання контрольних операцій*: безперервний і періодичний;
- *за часом контролю*: попередній, поточний, заключний контроль.

У процедурі контролю виділяють такі *етапи*:

Перший етап. Визначення стандартів — конкретних цілей, ступінь досягнення яких піддається виміру. Вони повинні мати часові рамки, у які виконується завдання, конкретний критерій, за яким оцінюється робота.

Другий етап процесу контролю заключається у співставленні реально досягнутих результатів із встановленими стандартами. На цьому етапі потрібно:

- визначити масштаб припустимих відхилень;
- виміряти результати;
- оцінити отриману інформацію про досягнуті результати;
- порівняти результати роботи із встановленими стандартами.

На третьому етапі керівник визначає, які дії варто вжити. Такими діями можуть бути:

- невтручання в роботу;
- усунення відхилень;
- зміна стандартів.

Організація ефективного контролю

Щоб контроль був ефективним, тобто забезпечував досягнення цілей діяльності, він повинен мати такі властивості:

- стратегічну спрямованість, тобто відображати загальні пріоритети й підтримувати їх;
- бути орієнтованим на результати, тобто допомагати досягати поставлених цілей і сформулювати нові перспективи;
- бути своєчасним, для цього необхідно: по-перше, визначити найбільш відповідний часовий інтервал контролю, що враховує часові рамки основного плану, швидкість змін; по-друге, забезпечити можливість усунення відхилень перш, ніж вони набудуть значних рівнів;
- бути гнучким, тобто повинен пристосовуватися до змін, що відбуваються.

Критеріями оцінки ефективності системи контролю можуть бути:

1) *виконання завдань контролю* — контроль повинен визначати спільне або відхилення в системі управління; сприяти своєчасному усуненню відхилень, виробленню ефективних рішень;

2) *економічність контролю* — варто оцінити витрати, що пов'язані із виявленням і усуненням недоліків, які виявлені в процесі контролю, витрати часу, сил і засобів;

3) *ефект впливу на людей* — необхідно з'ясувати, що викликає система контролю — позитивні стимули чи негативні стресові реакції.

Вимоги до професійної компетенції фахівця управління:

1. Розуміння природи управлінської праці й процесів управління.

2. Знання посадових і функціональних обов'язків, способів досягнення цілей і підвищення ефективності роботи організації, видів і напрямків діяльності.

3. Уміння використовувати сучасну інформаційну технологію й засоби комунікації, необхідні в управлінському процесі.

4. Володіння мистецтвом управління людськими ресурсами.

5. Володіння мистецтвом налагодження внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

Всю сукупність вимог до компетенції керівників умовно можна поділити на дві групи.

Першу групу складають знання й уміння (мистецтво) виконувати професійну роботу в такій спеціальній області як управління. Вони включають:

- уміння обґрунтовувати й приймати рішення в ситуаціях, для яких характерні висока динамічність і невизначеність;

- інформованість (інформація — це знання) з питань розвитку певного виду, напрямку діяльності, у якій працює фахівець управління: стан досліджень, теоретична, нормативно-правова база, технології, динаміка потреб і т.д.;

- знайомство з досвідом управління в інших організаціях і галузях;

- здатність управляти ресурсами, планувати й прогнозувати результат, володіти способами підвищення ефективності управління;

- уміння використовувати сучасну інформаційну технологію, засоби комунікації й зв'язку.

Друга група вимог у професійній компетенції менеджерів пов'язана з їхньою здатністю працювати з людьми й управляти самими собою. Це насамперед:

- високе почуття відповідальності й відданість справі;

- чесність у стосунках з людьми й довіра до партнерів, товаришів по роботі, особового складу;

- уміння чітко висловлювати свої думки й переконувати;

- поважне й турботливе ставлення до людей незалежно від їхнього статусу в організаційній ієрархії;

- здатність швидко відновлювати свої фізичні й моральні сили і критично оцінювати власну діяльність.

2.2. Особливості управління ІІЗ життєдіяльності військ

У сучасному військовому середовищі в загальному плані *поняття управління* будь-яким видом діяльності застосовується широко. Враховуючи пріоритети гуманітарного і соціального розвитку у ЗС України, тенденції їх євроатлантичної інтеграції та на підставі теоретико-методологічної тотожності понять “менеджмент” і “управління” в органах управління ЗСУ застосовується *поняття управління* як діяльність командирів, штабів, інших органів управління щодо підтримання у постійній бойовій готовності військ (сил), підготовки й проведення операцій (бойових дій) і керівництва військами (силами) при виконанні отриманих завдань.

Для покращення процесу управління створюється система управління. Вона містить: збір, обробку, вивчення, аналіз, оцінку даних обстановки; прийняття рішення; постановку завдань військам (силам); планування; організацію і підтримання взаємодії та всіх видів

забезпечення; організацію контролю і здійснення допомоги підлеглим; безпосереднє керівництво діями особового складу при виконанні навчально-бойових завдань.

Виходячи із загальних поглядів на процес управління, під управлінням у інформаційно-пропагандистському забезпеченні в загальній системі управління виховним процесом і морально-психологічним забезпеченням будемо розуміти систему узгоджених дій, які поєднані єдиним задумом, здійснюються командирами, органами з гуманітарних питань (офіцерами з ІПЗ) всіх рівнів на підставі принципів комунікації, яка спрямована на оптимізацію структури, змісту й технологій впливу на військовослужбовців із метою досягнення необхідного рівня їх морально-психологічного стану на підставі постійного задоволення їх інформаційних потреб.

Система управління інформаційно-пропагандистським забезпеченням включає такі елементи діяльності:

- моніторинг соціально-політичної обстановки в районах дислокації військових частин,
- участь в оцінці рівня морально-психологічного стану особового складу підрозділів;
- прийняття рішення щодо проведення комплексу заходів ІПЗ;
- планування комплексу заходів;
- організацію виконання заходів ІПЗ;
- підтримання взаємодії з фахівцями всіх видів забезпечення;
- організацію контролю і здійснення допомоги підлеглим;
- безпосереднє проведення комплексу заходів ІПЗ з особовим складом при виконанні ним навчально-бойових завдань;
- оцінку ефективності проведених заходів ІПЗ;
- доповідь ЗКГП про проведені заходи ІПЗ та їх ефективність.

Діяльність офіцерів з ІПЗ у структурах із гуманітарних питань орієнтована на соціальні й гуманітарні аспекти власне інформаційно-комунікативних процесів і технологій для вирішення завдань формування у військовослужбовців необхідних морально-бойових якостей, підтримання в особового складу достатнього рівня морально-психологічного стану, готовності до свідомого й сумлінного виконання навчально-бойових завдань.

Командувачі, командири (начальники) усіх рівнів несуть відповідальність за формування та підтримку в особового складу необхідних морально-психологічних якостей. Штаби усіх рівнів організують залучення сил і засобів родів військ та спеціальних військ з питань ІПЗ, інформаційно-пропагандистського забезпечення. Офіцери органів із гуманітарних питань є безпосередніми організаторами інформаційно-пропагандистського забезпечення військ.

З погляду сьогодення основними функціями управління інформаційно-пропагандистським забезпеченням є: планування (проектування), організація, мотивація і контроль.

Планування (проектування) системи ІПЗ

Планування – це перша функція управління, попереднє цілеспрямоване творче визначення і конструювання діяльності суб'єктів ІПЗ у їх взаємодії та програма її подальшої реалізації, яка спрямована на забезпечення досягнення визначеного результату при найменших витратах. Воно містить комплекс робіт щодо аналізу ситуації та факторів обстановки, що склалася на певний час у військовій частині, прогнозування, оптимізації й оцінки альтернативних варіантів досягнення мети ІПЗ, вибір найкращого варіанту плану.

Метою планування ІПЗ є створення системи параметрів стану об'єкта, на який спрямований управлінський вплив, даних у динаміці з урахуванням факторів, що регулюють та визначають цей стан, а також засобів регулювання.

Планування є етапом, який передуює безпосередній організації ІПЗ, спрямовує її на реалізацію цілей і завдань. Воно виступає саме тим засобом, за допомогою якого стає можливим усвідомлене визначення основних орієнтирів інформаційно-пропагандистського

забезпечення життєдіяльності особового складу, яке організується за певних умов та на деякий період, дає змогу систематизувати введення адекватних ситуацій управлінських впливів та визначити своєчасність їх корекції.

Планування передбачає виконання заступником командира з гуманітарних питань, офіцером ПЗ таких дій: діагностична постановка завдань ПЗ; прогнозування його результатів; моделювання та науково-теоретичне обґрунтування взаємовідносин суб'єктів ПЗ; структурування змісту складових ПЗ; конструювання форм і методів ПЗ (безпосередньо планування); визначення способів контролю й оцінки ефективності інформаційно-пропагандистського впливу на особовий склад заходів ПЗ.

Зміст планування полягає у визначенні сукупності засобів, що дозволяють розв'язати наявні завдання та проблеми у справі організації ПЗ, досягти поставлених цілей.

Ці засоби фіксуються у двох формах:

- 1) як система параметрів проєктованого об'єкта (наприклад, його морально-психологічного стану) та їх кількісних показників;
- 2) як сукупність конкретних дій (алгоритмів), що забезпечують реалізацію запроектованих показників та якісних характеристик.

Плануванню підлягає:

- система інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу;
- технологія діяльності суб'єкта ПЗ;
- траєкторія формування необхідного рівня морально-психологічного стану особового складу.

Результатом планування системи ПЗ є:

а) під час життєдіяльності особового складу :

- моніторинг соціально-політичної обстановки навколо військ у районах їх постійної дислокації;
- висновки з оцінки соціально-політичної обстановки навколо військ у районах дислокації та морально-психологічного стану особового складу підрозділів;
- пропозиції до рішення командирів з інформаційно-пропагандистського забезпечення бойової і мобілізаційної готовності, бойової підготовки, зміцнення військової дисципліни особового складу, служби військ;
- комплекс плануючих документів щодо проведення конкретних заходів по кожній складовій ПЗ, зокрема гуманітарної підготовки, інформаційного забезпечення, військово-патріотичного виховання військовослужбовців частини тощо;
- комплекс заходів ПЗ до планів роботи структур із гуманітарних питань (перспективних, поточних тощо);
- технології, алгоритми та методики проведення конкретних заходів під час застосування особового складу підрозділів;
- оцінка морально-психологічної обстановки у смузі майбутніх бойових дій з висновками;
- пропозиції до рішення командирів з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у загальному пакеті пропозицій щодо морально-психологічного забезпечення;
- висновки з оцінки морально-психологічної обстановки у смузі бойових дій;
- висновки з оцінки інформаційно-психологічного впливу противника на наші війська й населення та можливих наслідків впливу;
- завдання інформаційно-пропагандистського забезпечення;
- комплекс заходів та розрахунків ПЗ тощо.

Повинна бути передбачена послідовність діяльності суб'єктів ПЗ в їх взаємодії, визначено зміст кожного його компонента з урахуванням директивних вказівок щодо організації ПЗ, специфіки поставлених навчально-бойових та бойових завдань, індивідуальних особливостей особового складу різних категорій, особливостей середовища.

Плани виховної роботи, гуманітарного і соціального забезпечення особового складу підрозділів у повсякденній життєдіяльності та плани морально-психологічного забезпечення

з комплексом заходів ІПЗ при застосуванні військ – є робочою програмою заходів інформаційно-пропагандистського забезпечення, своєрідною технологічною карткою процесу цієї діяльності.

Організація як функція управління ІПЗ

Організація процесів є функцією управління. Вона є комплексом управлінських дій щодо реалізації планів. Організація ІПЗ у військовій частині - це діяльність щодо розподілу функцій, налагодження зв'язків, координації дій усіх учасників процесу інформаційно-пропагандистського забезпечення. Тобто, організація ІПЗ - це підбір і розстановка сил, засобів, технологій ІПЗ, підготовка та їх застосування.

Під організацією ІПЗ також розуміють систему узгоджених організаційних дій, які поєднані єдиним задумом, здійснюються офіцерами ІПЗ всіх рівнів на підставі відповідних принципів комунікації і спрямовані на удосконалення технологій та алгоритмів інформаційно-пропагандистського впливу на військовослужбовців.

Організація ІПЗ дозволяє за допомогою розробки і постійної оптимізації структури управління, технологій і алгоритмів, відповідних положень і конструкцій раціонально використовувати технічні засоби, сили, інформацію тощо.

Організація інформаційно-пропагандистського забезпечення включає такі дії:

1. Збір інформації про соціально-політичну обстановку (СПО) в районах дислокації військ, морально-психологічну обстановку (МПО) у військах.
2. Аналіз тенденцій розвитку інформаційних процесів, зокрема в районі дислокації військової частини (СПО), їх впливовості на особовий склад;
3. Виявлення інформації, необхідної для організації застосування складових ІПЗ.
4. Аналіз інформаційних потреб різних категорій особового складу.
5. Надання необхідних відомостей інформаційно-пропагандистського значення ЗКГП для оцінки СПО району дислокації, МПО у військах.
6. Розробка висновків з оцінки СПО, МПО та інформаційних потреб військовослужбовців, їх доповідь ЗКГП.
7. Обґрунтований вибір оптимального варіанту системи інформаційно-пропагандистського впливу на основі системного аналізу СПО, МПС особового складу та інформаційних потреб різних категорій військовослужбовців.
8. Визначення комплексу заходів інформаційно-пропагандистського характеру для підготовки пропозицій з МПЗ до рішення командира з питань життєдіяльності військ.
9. Надання комплексу заходів ІПЗ до плану МПЗ.
10. Інструктажі всіх категорій активу, участь у всебічній підготовці особового складу підрозділів до виконання завдань повсякденної діяльності.
11. Перевірка укомплектованості та готовності до застосування під час навчально-бойової діяльності технічних засобів виховної роботи й інформування, наочної агітації.
12. Організація і підтримання взаємодії під час здійснення заходів ІПЗ у процесі життєдіяльності.
13. Організація контролю за проведенням комплексу інформаційно-пропагандистських заходів, надання підлеглим конкретної практичної допомоги.
14. Аналіз ефективності інформаційно-пропагандистського забезпечення.
15. Визначення комплексу заходів щодо його удосконалення й оптимізації.

З метою реалізації завдань інформаційно-пропагандистського забезпечення життєдіяльності військ може створюватися організаційна система в межах єдиної системи гуманітарного та соціального розвитку. Вона включає:

- посадових осіб;
- структурні підрозділи;
- цілі, завдання та функції для проведення взаємоузгодженої діяльності щодо організації ІПЗ відповідно до вимог керівних документів.

Організаційна система ІПЗ має забезпечити:

- моніторинг соціально-економічної обстановки в районі дислокації;
- постійне уточнення завдань ППЗ життєдіяльності військ;
- підготовку та надання пропозицій з питань ППЗ;
- планування комплексу заходів ППЗ до плану МПЗ;
- підготовку, забезпечення й проведення комплексу заходів ППЗ;
- практичну реалізацію результатів інформаційно-пропагандистського впливу на особовий склад військ;
- моніторинг стану ППЗ і розробку перспективних напрямів щодо удосконалення організації ППЗ.

Організація інформаційно-пропагандистського забезпечення тісно пов'язана з наступними чинниками:

- професійною компетентністю офіцера-організатора ППЗ;
- чітким знанням системи організації ППЗ, задач, які стоять перед частинами (з'єднаннями) й умовами їх виконання;
- вивченням стану справ у з'єднаннях, частинах, морально-психологічного стану особового складу, індивідуальних якостей військовослужбовців;
- загальним станом військової та виконавчої дисципліни;
- станом методичної роботи в з'єднаннях, частинах тощо.

Мотивація – функція управління ППЗ

Мотивація є важливою функцією управління. Вона полягає у спонуканні підлеглих, інформаційного активу до діяльності з метою досягнення цілей навчально-виховного процесу у військовій частині, а також особистих цілей.

Це таке регулювання стимулів, що спонукають особовий склад, при яких виникає бажання діяти в інтересах ППЗ, сприяти досягненню поставлених цілей.

Змістовні теорії мотивації визначають основні потреби, які спонукають людину до дій, особливо під час визначення обсягів і змісту діяльності. Основою сучасних концепцій мотивації є погляди Г. Костюка, С. Максименка, Л. Божович, Б. Ломова, А. Маслоу, Ф. Герцберга, Д. МакКлелланда, Дж. Аткинсона та інших.

На підставі цих концепцій склалась система методів задоволення потреб вищого рівня.

Для задоволення соціальних потреб слід створювати такі умови:

- дати таку роботу, яка дозволяє підлеглим спілкуватися;
- створити дух єдиної команди;
- проводити з підлеглими періодичні наради;
- не намагатися знищити неформальні групи, що склалися, якщо вони не погіршують обстановку в команді;
- створювати умови для соціальної активності підлеглих за межами колективу.

Для задоволення потреб щодо поваги:

- пропонувати підлеглим більш змістовну роботу;
- забезпечувати їм позитивний зворотній зв'язок з досягнутими результатами;
- високо оцінювати результати, яких досягнули підлеглі;
- залучати підлеглих до формулювання цілей і вироблення рішень;
- делегувати підлеглим додаткові права і повноваження;
- просувати підлеглих на посадах.

Для задоволення потреб у самовираженні:

- забезпечувати підлеглим можливості для навчання, які дозволили б повністю використовувати їх потенціал;
- дати підлеглим складну роботу, яка вимагає максимальної самовіддачі;
- сприяти розвитку у підлеглих творчих здібностей.

Стимулювання підлеглих може здійснюватись різноманітними методами: виплатою грошових премій, проведенням конкурсів кращих робіт керівників груп гуманітарної

підготовки, конференцій з узагальненням позитивного досвіду, забезпеченням путівками на відпочинок тощо.

Контроль – функція управління ПЗ

Це останній етап і функція управління. Зміст цієї функції в системі ПЗ полягає в забезпеченні виконання програм, планів, письмових і усних завдань, вимог документів, що реалізують управлінське рішення. Зміст контролю полягає у порівнянні фактичних результатів інформаційно-пропагандистського впливу на особовий склад із запланованими.

Контрольну функцію можна класифікувати за наступними ознаками:

- контроль планування заходів по кожній складовій ПЗ;
- контроль процесу інформаційно-пропагандистського впливу на особовий склад під час виконання навчально-бойових завдань;
- ступінь охоплення об'єкту ПЗ контролем (всеохоплюючий чи вибірковий);
- режим контролю: посилений (прискорений) чи нормальний;
- час контролю: попередній, поточний, заключний;
- спосіб отримання й обробки інформації з контролю: розрахунково-аналітичний, статистичний, реєстраційний;
- періодичність проведення контролю: безперервний і періодичний.

Перелічені функції управління для реалізації їх змісту потребують прийняття рішення – вибору єдиного варіанту із кількох альтернативних можливостей.

Як правило, вибір альтернатив проводиться колегіально. Але ж остаточне рішення приймає командир одноосібно. Спеціалісти ПЗ беруть участь у прийнятті рішень в масштабі військової частини опосередковано. Однак умови та специфіка роботи начальника групи ПЗ (офіцера ПЗ) доволі часто вимагають проходити весь ланцюг управлінського рішення під час вирішення багатьох специфічних завдань організації інформаційно-пропагандистського впливу на особовий склад. Окрім того, досвід показує, що командир частини, заступник з гуманітарних питань довіряють обґрунтованим рішенням з боку офіцера ПЗ у вигляді системи заходів, якщо вони розроблені професійно, тісно пов'язані з завданнями військ, адекватні обстановці у військовій частині.

2.3. Процес прийняття управлінського рішення

Прийняття рішень є важливою частиною будь-якої управлінської діяльності. Рішення можна розглядати як продукт управлінської праці, а його прийняття — як процес, що веде до появи цього продукту. В управлінні організацією прийняття рішень здійснюється фахівцями різних рівнів і має досить формалізований характер, тому що рішення стосуються не тільки однієї особистості, а найчастіше відпрацьовуються для підрозділу, організації, виду діяльності в цілому.

При ухваленні рішення керівник використовує весь наявний в нього досвід професійної роботи, знання, результати, аналіз конкретної ситуації. Ефективне управлінське рішення, як правило, є сплавом професіоналізму, управлінського мистецтва, оскільки прийняття рішень є одночасно і наукою, і мистецтвом.

Управлінське рішення — розгорнутий у часі логіко-розумовий, емоційно-психологічний та організаційно-правовий акт вибору альтернативи, що виконується керівником у межах своїх повноважень особисто або залученням інших осіб.

Управлінське рішення є планом підвищення ефективності роботи, ліквідації проблеми. Мається на увазі ситуація, що характеризується розходженням існуючого стану об'єкту управління з бажаним або необхідним (цільовий підхід) або наявність невикористаних можливостей (функціональний підхід до діагностування проблеми).

Для вирішення проблеми необхідно відповісти на наступні питання:

- Що робити (які нові вимоги, потреби, запити необхідно задовольняти або на якому якісному рівні потрібно задовольняти старі)?
- Як робити (яку використати технологію)?
- Які витратити сили й засоби?
- У які терміни?
- Де робити (місце, приміщення, об'єкти)?
- Які результати (наслідки) прогножуються?

Залежно від рівня, сфери розробки й реалізації управлінського рішення можуть використовуватися різні форми. Форми розробки: указ, закон, наказ, розпорядження, вказівка, акт, протокол, інструкція, договір, угода, план, контракт, положення, правила, модель.

Форми реалізації: переконання, роз'яснення, примус, наставляння, повідомлення, ділова бесіда, особистий приклад, навчання, порада, ділова гра (тренінг), нарада, засідання, звіт.

Звичайно в прийнятті будь-якого управлінського рішення присутні три моменти: інтуїція, судження і раціональність, що визначає виділення інтуїтивних, заснованих на судженні (досвіді), і раціональних рішень.

При ухваленні інтуїтивного рішення люди спираються на власні відчуття того, що їхній вибір правильний. В основі рішень, що спираються на судження, лежать знання, осмислений досвід минулого. Для стратегічного і тактичного управління будь-якою підсистемою приймаються раціональні рішення, що засновані на методах аналізу, обґрунтування і оптимізації.

Для вдосконалювання розробки управлінських рішень використовуються різні їхні *класифікації*. На практиці частіше використовуються класифікації, в основу яких покладені наступні принципи: мета, сфера дії, об'єкт впливу, масштабність, рівень управління, складність, спосіб передачі, тривалість дії та інші.

За сферою дії рішення підрозділяються на політичні, соціальні, професійні, технічні, технологічні; *за об'єктом впливу* — на внутрішні й зовнішні; *за масштабом впливу* — на комплексні й часткові; *за рівнем управління* — на рішення вищого, середнього і нижчого керівництва; *за складністю* — на стратегічні, тактичні й оперативні; *за організацією розробки* — на колективні, колегіальні та особисті; *за формою подання* — наказ, розпорядження, вказівка, план, програма, стратегія, місія; *за метою* — кількісні, якісні, загальні й часткові.

за джерелом виникнення рішення поділяються на ініціативні, за рішенням керуючих інстанцій, за пропозицією «знизу».

За юридичним оформленням рішення можуть бути у вигляді плану, наказу, розпорядження, інструкції; *за способом фіксації* — усні й письмові.

За суб'єктом, що приймає рішення, відрізняються рішення індивідуальні, колективні й колегіальні.

За рівнем унікальності рішення поділяються на рутинні й новаторські. Новаторське рішення відрізняється специфікою структури процесу прийняття рішень і змістом окремих його етапів.

За методами розробки розрізняють: кількісні рішення, що включають методи математичного програмування, статистичні методи; евристичні рішення, що засновані на використанні логіки, інтуїції, досвіду.

За ступенем невизначеності, що залежить від кількості інформації, наявної в розпорядженні осіб, що приймають рішення, вони підрозділяються на детерміновані (при наявності достатньої інформації); імовірнісні (в умовах імовірнісної визначеності (ризик); невизначені (при відсутності необхідної інформації).

За ступенем регламентації, тобто наскільки жорстко встановлені терміни й умови діяльності виконавців, розрізняють рішення регламентуючі (виключають самостійність, повністю визначають діяльність підлеглих), ті, що орієнтують (визначаються основні моменти діяльності, у вирішенні другорядних питань допускається прояв самостійності

підлеглих) і рекомендує (контурно позначають можливості діяльності підлеглих, допускають широкий прояв ініціативи).

За функціональним змістом рішення бувають економічні, соціальні, технічні.

За тривалістю реалізації управлінські рішення підрозділяються на:

- стратегічні, або перспективні, з терміном дії більше 5 років;
- тактичні, або поточні, у межах року;
- оперативні в межах кварталу або місяця.

За причинами виникнення виділяються наступні групи управлінських рішень: програмні, за розпорядженням вищих органів, ініціативні, ситуаційні, тобто викликані обстановкою, що склалася в об'єкті управління.

Співвідношення зазначених груп управлінських рішень деякою мірою характеризує стиль управлінської діяльності. Так, відсутність ініціативних рішень свідчить про перевагу формального підходу керівника до своїх обов'язків або про його нездатність самостійно керувати об'єктом.

Велика кількість ситуаційних рішень є підставою для висновку про наявність недоліків в управлінні, про неефективність побудови й функціонування системи управління в цілому.

Вплив особистості управлінця на характер рішень доповнює їхню класифікацію вираженими й імпульсивними рішеннями, обережними, інертними. При прийнятті виражених рішень аналізують і зважують усі «за» й «проти». В основі імпульсивних рішень лежить генерація ідеї. Для обережних ідей характерна ретельна оцінка. Інертні рішення приймаються в результаті підконтрольних і уточнюючих дій.

Для того, щоб бути ефективним, рішення повинне задовольняти низку вимог:

- 1) бути реальним, тобто виходити з реальності цілей, ресурсів і часу;
- 2) містити механізм реалізації, тобто включати організацію, стимуляцію, контроль при реалізації рішень;
- 3) бути стійким до можливих помилок у визначенні вихідних даних;
- 4) готуватися, прийматися і виконуватися в реальному масштабі часу тих процесів, якими управляють, з урахуванням можливого розвитку позаштатних, аварійних ситуацій;
- 5) бути гнучким, тобто готовим до зміни мети й (або) алгоритму її досягнення при зміні зовнішніх або внутрішніх умов;
- 6) передбачати можливість верифікації і контролю виконання.

Якість управлінського рішення залежить від ряду факторів:

- 1) якості вихідної інформації, що обумовлюється її вірогідністю, достатністю, захищеністю від перешкод і помилок;
- 2) оптимального, раціонального характеру рішення;
- 3) своєчасності рішень, що приймаються, швидкістю їхньої розробки, прийняття, передачі та організації виконання;
- 4) відповідності прийнятих рішень діючому механізму управління та заснованим на ньому методам управління;
- 5) кваліфікації кадрів, що здійснюють розробку, прийняття рішень та організацію їх виконання;
- 6) готовності керованої системи до виконання ухвалених рішень.

Розробка рішення являє собою сукупність послідовно повторюваних дій, які складаються з окремих етапів, процедур, операцій.

На практиці пропонуються різні схеми процесу розробки рішень, що розрізняються між собою ступенем деталізації окремих процедур і операцій.

«Типовий» процес розробки рішень, що орієнтується на використання наукових методів, включає наступні етапи:

I. Попереднє формулювання завдання (проблеми). На цьому етапі, зазвичай, застосовується логічний інструментарій із використанням різних методів (аналізу, синтезу, порівняння, індукції, дедукції, аналогії і т.д.)

II. Вибір критерію оцінки ефективності рішення. Критерії оцінки ефективності рішень повинні мати кількісне вираження й найбільш повно відображати результати рішень, бути простими й конкретними.

Деякі рекомендації вибору критеріїв ефективності рішення:

- критерії можуть мати як один, так і декілька показників. Однак часткові критерії повинні бути узгоджені з загальносистемним критерієм (щодо основної мети);
- в якості критеріїв можуть використовуватися не тільки максимальні або мінімальні значення показників, але й межі допустимості, за якими підвищення ефективності буде несуттєвим;
- якщо кількість критеріїв досить численна, їх варто згрупувати й вибрати основний критерій;
- робота з вибору критерію проводиться на рівні логічних міркувань та інтуїції.

III. Точна постановка завдання. У сформульованому завданні повинні бути чітко відображені:

- повна об'єктивна характеристика ситуації, що склалася;
- значимість завдання, що вирішується для діяльності;
- конкретні критерії оцінки ефективності рішень.

При зборі й обробці інформації особливо важливо вивчити існуючу нормативно-правову базу, оскільки правочинність рішень визначається нормативними актами, що дозволяє забезпечити несуперечність прийнятих рішень.

IV. Розробка можливих варіантів. Як методи підготовки варіантів рішень використовуються: метод аналогії, метод експерименту, економіко-математичні методи, метод імітаційного моделювання, метод ділових ігор, методи системного аналізу.

V. Вибір альтернатив. Складність розрахунків щодо співставлення варіантів визначається кількістю факторів, що мають вплив на моделювання процесу.

VI. Ухвалення рішення.

Процес розробки й реалізації управлінського рішення повинен бути орієнтований на досягнення запланованої мети. Орієнтація на мету досягається застосуванням професійних управлінських технологій розробки й реалізації управлінських рішень.

При визначенні принципів прийняття рішень можна розглядати їх з двох позицій: як принципи (пріоритети) поведінки керівника або як принципи організації управлінської праці при ухваленні рішення. У першому розумінні принципи ухвалення рішення близькі за змістом до принципів управління взагалі, тому що процес прийняття й реалізації рішення є його суттю.

Принципи організації управлінської праці визначаються основними принципами раціональної організації будь-яких процесів. *До таких принципів належать:* пропорційність, безперервність, паралельність, прямоочність, ритмічність, концентрація однорідних предметів праці (інформації, документів) в одному місці, гнучкість і т.д.

Умови і фактори, що впливають на якість управлінських рішень

Якість управлінських рішень — сукупність властивостей, що забезпечують успішне їхнє виконання й отримання певного ефекту. В їх числі виділяються обґрунтованість, своєчасність, ефективність, несперечливість, конкретність, простота, та ін.

Обґрунтованість управлінського рішення проявляється в необхідності врахування всієї сукупності факторів і умов, які пов'язані з його розробкою. При цьому важливе місце належить якості інформації, що використовується, її реальності, повноті, своєчасності надходження. Рішення обґрунтовуються не тільки за організаційними, технічними, правовими, але й за психологічними критеріями. Зокрема, досвідчені керівники до оголошення рішення створюють сприятливу психологічну обстановку, щоб викликати в підлеглих позитивне ставлення.

Разом з відповіддю на головне питання — що необхідно зробити, виконавцям повинні бути зрозумілі й інші:

- чому потрібно зробити саме так, а не інакше;
- чим краще колишнього новий порядок речей;
- наскільки це відповідає не тільки інтересам підприємства, але й кожного співробітника.

Ефективність управлінського рішення підкреслює обов'язковість співвідношення очікуваного й досягнутого ефекту з витратами на його розробку і реалізацію.

Своєчасність рішення — важлива умова ефективності. Запізніле рішення не виправляє положення. На вирішення проблем потрібен певний час. За цей час вивчається обстановка, збираються необхідні дані, щоб підготувати рішення, прийняти й реалізувати його. Чим більше часу відводить собі керівник на підготовку й ухвалення рішення, тим менше залишається його для виконання. Ставлячи підлеглих в обмежені часові рамки, керівник свідомо завдає шкоди ефективності власних рішень.

Щоб рішення було правовим, воно повинне прийматися органом (особою), що має на це відповідні повноваження, законні правові підстави.

Конкретність управлінського рішення проявляється в чіткому орієнтуванні щодо виконавця та терміну виконання.

Рішення має бути простим за формою і зрозумілим за змістом не тільки особі, яка його приймає, але й адресатові виконання.

З погляду діловодства, управлінське рішення (наказ, розпорядження, постанова та ін.) повинне включати констатуючу і директивну частини. Перша відбиває суть проблеми, її характеристики й особливості; друга — мету рішення, засоби її досягнення. Тут же визначаються особи, відповідальні за своєчасне виконання, форми і терміни контролю, заохочення і санкції за можливі порушення.

Важливою передумовою якісних управлінських рішень є їхня професійна розробка з урахуванням ідейно-політичної, психологічної, соціальної, виховної, організаційної та ін. доцільності. Грамотний аналіз проблемної ситуації, вірна постановка мети й завдань, підготовка альтернатив і вибір оптимального варіанту відповідно до встановлених критеріїв — необхідні складові якості та ефективності управлінських рішень.

Якість управлінського рішення — це ступінь його відповідності внутрішнім вимогам (стандартам) організації, завданням діяльності. Керівник повинен приділяти увагу кожному етапу процесу розробки і реалізації рішення. Якість кожного етапу вносить суттєвий вклад у загальну оцінку якості управлінського рішення.

Об'єктивними умовами розробки грамотних управлінських рішень є:

- 1) знання реальних тенденцій розвитку керованого об'єкта;
- 2) володіння методами позитивного використання складних тенденцій для вирішення поставлених завдань;
- 3) орієнтація у загальних цілях;
- 4) визначення завдань для керованого об'єкта, що впливають із цих цілей;
- 5) чітке знання стану об'єкта, зовнішнього середовища (найближчого оточення), тенденцій їхнього розвитку;
- 6) володіння набором методів трансформації керованого об'єкта з фактичного стану в бажаний;
- 7) вміння своєчасно реагувати на обстановку, що змінюється, і нові завдання.

Факторів, що впливають на рівень якості управлінських рішень, може бути безліч. Умовно їх можна розділити на дві групи:

- *ситуаційного характеру*, що пов'язані з усвідомленням проблеми, альтернатив її вирішення, їхніх наслідків. До даної групи належать: вивчення ситуації, аналіз і прогнози, методи, організації управління та інші;

- *поведінкового характеру*: мотиви, ціннісні орієнтації, рівень вимог, готовність брати на себе відповідальність.

Організація і контроль виконання управлінських рішень

Насамперед керівник повинен розділити загальну програму дій на окремі ділянки (групові завдання) конкретним виконавцям (планування реалізації рішення). Власне процес організації виконання рішення включає *три взаємозалежних етапи*: доведення завдань до свідомості виконавців; підготовку виконавців до виконання завдання (організація виконання); мотивація виконавців на його сумлінне виконання.

Для кращого сприйняття завдання спочатку слід роз'яснити загальний замисел вирішення проблеми. Глибоке й однозначне його розуміння — вихідна умова засвоєння індивідуального завдання. Далі варто показати місце кожного завдання у загальній роботі, взаємозв'язки з іншими завданнями. Нарешті, роз'яснюється мета, тобто результат, що передбачається, засоби, що надаються у розпорядження виконавця, вказуються терміни завершення, критерії оцінки результатів.

Для доведення завдань до виконавця застосовуються різні форми і методи: наради, збори, бесіди, інструктування, показ зразків виконання, вивчення документів та ін.

Загальне правило при *інструктуванні*: повідомляти необхідніше, без чого не можна почати роботу. Інші відомості повідомляти в міру наближення термінів виконання відповідних видів робіт шляхом проведення додаткового інструктування.

Показ зразків виконання як метод доведення завдання використовується тоді, коли словесні пояснення недостатньо ефективні. Форми реалізації даного методу різні:

- спостереження за роботою досвідченого фахівця;
- кінофільм, ділові ігри, відеозапис гри;
- тренування;
- вправа (з метою відпрацювання відповідних навичок, умінь).

Помилки у визначенні характеру, обсягу або змісту завдання знижують ефективність рішення в цілому. Щоб уникнути цього, варто дотримуватися певних *правил*.

1. Забезпечення відповідності кожного завдання діловим і психологічним особливостям і можливостям виконавця. Необхідно враховувати професійну майстерність виконавця, особливості темпераменту та ін. особистісні характеристики.

2. Розподіл завдань повинен стимулювати колективістські почуття.

3. Взаємна довіра виконавців спільного завдання.

4. Взаємна підтримка і взаємна допомога. Рішення — це цілісний задум, розподіл його на частини для різних виконавців сполучений з можливими втратами й деформацією загального замислу. Тому при розподілі завдання повинна бути дана чітка орієнтація підлеглих на кінцевий результат, що досягається усім колективом.

5. Мобілізація колективу — різновид діяльності з організації виконання рішень. Суть: за допомогою цілеспрямованої системи виховних і організаційних заходів разом із громадськими організаціями й активом формується морально-психологічний настрій колективу й кожного на сумлінне виконання завдання (ухваленого рішення).

Необхідність контролю за реалізацією ухвалених рішень досить очевидна. Практика свідчить, що нерідко навіть якісно розроблені рішення виявляються невиконаними через відсутність добре налагодженої системи контролю. Процес контролю характеризують три складові: *змістовна* (що виконується у процесі контролю), *організаційна* (ким, у якій послідовності здійснюється), *технологічна* (як виконується).

Мета контролю — забезпечення єдності рішення і виконання, попередження можливих помилок і недоробок, своєчасне виявлення відхилень від заданої програми, поставлених завдань і встановлених термінів. Зміст контролю проявляється у функціях, що ним виконуються: діагностика стану справ, орієнтування, стимулювання, коректування дій, поширення передового досвіду, здійснення авторського нагляду, а також педагогічна й правоохоронна мета.

Коригувальна функція полягає в уточненні самого рішення при змінах обстановки.

Правильно організований контроль орієнтує колектив на якісну роботу, мотивує роботу, дозволяє виявити резерви, поліпшити систему прийняття рішень, сприяє підвищенню ефективності управління й діяльності колективу в цілому.

2.4. Системний алгоритм планування та організації ІПЗ у з'єднанні, частині.

Системний алгоритм планування та організації інформаційно-пропагандистського забезпечення є достатньо ефективним інструментом діяльності посадових осіб у процесі виконання ними своїх обов'язків за призначенням.

Системний алгоритм включає розподіл процесу інформаційно-пропагандистського забезпечення на внутрішні взаємопов'язані етапи, фази, операції.

Суть цієї процедури полягає в тому, щоб:

- точно визначити межі внутрішніх вимог до суб'єкту;
- забезпечити оптимальну (або близьку до неї) динаміку розвитку процесу планування й організації ІПЗ. Бажано мати на увазі, що чим більше відповідає опис процесу його об'єктивній логіці, тим реальніша можливість високоефективної діяльності суб'єкту ІПЗ.

Підготовчий етап.

Моніторинг системи ІПЗ, усвідомлення вихідних даних для його планування й організації:

0.1. Стан виконання завдань бойової готовності, бойової підготовки за минулий період (підсумкові накази, звіти).

0.2. Оцінка морально-психологічного стану особового складу та стану військової дисципліни (донесення, аналітичні дані).

0.3. Оцінка ефективності системи ІПЗ у минулому періоді (дані донесень, актів перевірок, дослідження) за її складовими:

- гуманітарна підготовка;
- інформаційне забезпечення;
- військово-патріотичне виховання;
- використання потенціалу ЗМІ в інтересах ІПЗ;
- використання технічних засобів пропаганди (ТЗП), наочної агітації;
- культурно-виховна та просвітницька робота;
- підтримання зв'язків із громадськістю;
- рекламування військової служби.

0.4. Стан інформаційно-пропагандистського забезпечення окремих категорій військовослужбовців (результати перевірок, звітні документи).

0.5. Рівень задоволення інформаційних, соціальних та духовних потреб військовослужбовців (зведені дані вивчення стану ІПЗ).

0.6. Вивчення даних моніторингу соціально-політичної обстановки (далі СПО) в районі дислокації військової частини.

0.7. Аналіз тенденцій розвитку інформаційних процесів, зокрема в районі дислокації військової частини, їх впливовості на особовий склад.

0.8. Остаточне виявлення інформації, необхідної для організації застосування заходів відповідно до складових ІПЗ.

0.9. Надання необхідних відомостей інформаційно-пропагандистського значення заступнику командира з гуманітарних питань (ЗКГП) для оцінки СПО району дислокації, морально-психологічного стану (МПС) особового складу.

0.10. Вивчення та уточнення:

- вимог керівних документів щодо організації бойової підготовки, гуманітарного й соціального розвитку, виховної роботи, інформаційно-пропагандистського забезпечення;
- завдань військової частини, підрозділу на наступний навчальний рік, період навчання;
- вказівок старших начальників (письмові, усні);

- особливостей навчального року, періоду навчання;
- заходів, які проводяться старшими начальниками, побажання підлеглих командирів (начальників) тощо.

Результатом моніторингу має бути отримання ґрунтовних висновків, необхідних для здійснення першого етапу діяльності посадових осіб з питань ІПЗ військовослужбовців.

Перший етап

Визначення пропозицій щодо планування ІПЗ:

- визначення бажаних результатів інформаційно-пропагандистського забезпечення;
- пріоритетних напрямів діяльності щодо організації ІПЗ на визначений період;
- комунікативних технологій, що відповідають умовам життєдіяльності;
- методів та форм ІПЗ, які є найбільш доцільними для роботи з особовим складом у цей період.

Результатом етапу має бути обґрунтований вибір і доповідь ЗКГП оптимального варіанту пропозицій з інформаційно-пропагандистського впливу на основі системного аналізу СПО, МПС особового складу, задоволення інформаційних потреб різних категорій військовослужбовців.

Другий етап

Планування інформаційно-пропагандистського забезпечення за складовими ІПЗ:

Основою для планування ІПЗ є наступні документи:

- вимоги керівних документів МО України, начальника Генерального штабу ЗС України;
- рішення командувача об'єднання, командира з'єднання, військової частини щодо організації навчально-виховного процесу на визначений період;
- перспективні та місячні плани виховної роботи (морально-психологічного забезпечення діяльності) військової частини;
- перспективні й поточні плани підтримання бойової готовності, бойової підготовки, повсякденної життєдіяльності військової частини;
- календарі державних, професійних, військових, релігійних свят, знаменних, пам'ятних дат;
- план підготовки молодого поповнення;
- плани роботи клубу, бібліотеки, музею (музейного утворення), спортивного комітету;
- програма телебачення і радіо;
- потенційні можливості цивільних закладів та установ культури, які можуть бути залучені до участі в заходах;
- можливості матеріально-технічного забезпечення заходів;
- план заходів щодо організації громадських зв'язків та зв'язків із ЗМІ.

1. Планування занять в системі гуманітарної підготовки.

1.1. Календарне планування гуманітарної підготовки для підпорядкованих з'єднань і військових частин;

- розробка проекту наказу командира щодо організації гуманітарної підготовки та інформаційного забезпечення особового складу з'єднань і військових частин;

- узгодження календарних планів занять із гуманітарної підготовки за категоріями слухачів:

- з офіцерами;
- прапорщиками;
- сержантами та солдатами;
- працівниками ЗС.

1.2. Уточнення порядку теоретичної та методичної підготовки керівників груп.

1.3. Визначення порядку самостійної підготовки керівників груп.

1.4. Планування системи контролю та надання практичної допомоги підпорядкованим частинам і підрозділам щодо проведення занять.

1.5. Планування методичного забезпечення занять із гуманітарної підготовки.

1.6. Планування матеріально-технічного забезпечення занять.

2. Планування суспільно-політичного інформаційного особового складу.

2.1. Розробка плану-графіку проведення інформування особового складу(щомісяця);

2.2. Складання плану-графіку співпраці командування з органами місцевої влади та місцевого самоврядування й громадськими організаціями (на півріччя);

2.3. Складання плану-графіку співпраці командування із ЗМІ (на період навчання);

2.4 Уточнення плану виступу керівного складу у місцевих ЗМІ (на період навчання);

2.5. Уточнення планів проведення інструктивно-методичних занять з офіцерами, які залучаються до інформування (щомісяця);

- ведення тематичних папок “Дні інформування”.

- ведення обліку тематики інформування, присутності військовослужбовців кожної категорії, які визначаються на сторінках окремих журналів, розрахованих на рік.

2.6. Планування:

- “Дні інформування” особового складу;
- інформування офіцерів;
- інформування прапорщиків;
- інформування сержантів та солдат;
- інформування військовослужбовців за контрактом;
- інформування працівників ЗС України.

2.7. Планування заходів правового виховання особового складу.

2.8. Уточнення графіку проведення вечорів запитань і відповідей за участю керівного складу військових частин, з’єднань.

3. Планування військово-патріотичного виховання.

3.1. Планування урочистих заходів:

- до державних свят України;
- під час підготовки та святкування річниці ЗС України, виду ЗС України, роду військ (сил), Дня військової частини;
- до днів прийняття молодими воїнами Військової присяги;
- до днів відкритих дверей військових частин, з’єднань;
- під час підготовки до вивчення відповідних тем у системі гуманітарної підготовки;
- напередодні проведення військово-патріотичних заходів у вихідні (святкові) дні:
 - тематичних зібрань;
 - лекторіїв та кінолекторіїв;
 - походів по місцях бойової слави;
 - вшанування передових військовослужбовців;
 - відвідування музеїв і кімнат бойової слави тощо;
 - при врученні воїнам зброї та бойової техніки;
 - проведенні мітингів із нагоди початку навчального року, періоду навчання тощо.

3.2. Вечори зустрічей із ветеранами війн, учасниками бойових дій, миротворчих операцій ЗС України.

2.Планування культурно-виховної та просвітницької роботи.

4.1. У практиці КВІР та організації дозвілля існує певна система поточного, оперативного (цільового) планування.

В процесі *поточного планування КВІР* здійснюється включення комплексу заходів КВІР до плану виховної роботи з особовим складом на поточний місяць.

Він має враховувати:

- найбільш важливі події, які відбуваються в Україні та Збройних Силах;

- завдання, що вирішує особовий склад (бойове чергування, тактичні навчання, виїзд до навчального центру, бойові стрільби, несення вартової служби, підготовка до підсумкової перевірки, пропозиції військовослужбовців, їх інтереси і культурні запити; заходи щодо розвитку самодіяльної творчості, відпочинку особового складу).

4.2. План будинку офіцерів, офіцерського клубу, клубу військової частини має включати заходи за розділами:

- ідейне, моральне, військове виховання;
- заходи, що сприяють вирішенню завдань бойової, гуманітарної підготовки;
- власне культурно-виховні, просвітницькі заходи;
- організація дозвілля особового складу;
- організаційні питання тощо.

4.3. В планах проведення вихідних, святкових та неробочих днів слід передбачати наступні розділи:

1. Заходи культурно-виховної, просвітницької роботи.
2. Спортивно-масові заходи.
3. Організація дозвілля з особовим складом, який знаходиться поза військовою частиною.
4. Заходи щодо забезпечення дотримання безпеки.

Планування, організацію та проведення у підрозділах вихідних, святкових та неробочих днів бажано здійснювати за визначеними методиками.

4.4. В планах проведення окремих заходів передбачаються:

- елементи підготовки заходу (створення організаційної групи, інструктаж, розподіл обов'язків);
- детальна програма й послідовність проведення;
- добір та запрошення виступаючих;
- забезпечення наочними посібниками, ілюстраціями, технічними засобами;
- організація виставок, розважальних програм тощо;
- створення макету афіші, запрошення;
- оголошення.

5. Планування задіяння, використання потенціалу ЗМІ в інтересах ІПЗ.

- розрахунків забезпечення особового складу періодичними виданнями;
- матеріалів ВЗМІ в системі гуманітарної підготовки та інформаційного забезпечення;
- із начальником зв'язку – схеми постачання друкованих видань у підрозділи;
- перегляд вечірніх випусків “Українських тelenовин”;
- прослуховування інформаційних програм “Українського радіо”.

6. Уточнення плану використання ТЗП, наочної агітації та інформації.

7. Рекламування військової служби.

7.1. Визначення основних заходів рекламної діяльності.

7.2. Узгодження заходів із відділенням кадрів військової частини;

7.3. Визначення заходів рекламної діяльності з військовими комісаріатами.

8. Підтримання зв'язків з громадськістю.

8.1. Складання плану-графіку співпраці командування з громадськими організаціями (на період навчання);

8.2. Розробка та узгодження планів сумісних заходів;

8.3. Уточнення плану виступів керівного складу військової частини в засобах масової інформації, перед представниками громадських організацій (на період навчання);

8.4. Узгодження проведення Днів відкритих дверей для представників громадськості з нагоди державних свят.

У цілому розподіл комплексу заходів ІПЗ має здійснюватись відповідно до затвердженої структури планів (перспективних, календарних, поточних тощо) за основними розділами:

- робота у підрозділах;
- заходи морально-психологічного забезпечення бойової, мобілізаційної готовності та бойової підготовки;
- заходи інформаційно-пропагандистської та культурно-виховної роботи;
- заходи щодо зміцнення військової дисципліни;
- заходи морально-психологічного супроводу повсякденної діяльності особового складу.

Під час планування слід керуватися наступними вимогами:

1. Передбачення в планах послідовності діяльності суб'єктів ІПЗ в їх взаємодії, визначення змісту кожного компонента плану з урахуванням директивних вказівок щодо організації ІПЗ, специфіки поставлених навчально-бойових та бойових завдань, індивідуальних особливостей особового складу різних категорій, особливостей суспільно-політичної обстановки в регіоні, морально-психологічної обстановки в військових колективах.

2. Залучення до проведення заходів ІПЗ фахівців різного профілю, можливостей наукових і навчальних установ, культурно-освітніх закладів.

3. Узгодження термінів та виконавців проведення комплексу заходів ІПЗ офіцерами з гуманітарних питань, начальниками родів військ і служб, представниками місцевих органів влади та самоврядування, громадськими, суспільними, релігійними, спортивними організаціями.

Результатом планування системи ІПЗ життєдіяльності має бути пакет плануючих документів з комплексом заходів адекватних умовам, в яких військові частини виконують навчально-бойові завдання.

Виконання заходів цього розділу передбачає доповідь офіцером з ІПЗ плануючих документів заступнику командира з гуманітарних питань.

Третій етап

Організація виконання комплексу заходів інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу з'єднання, військової частини.

3.1. Організація впровадження системи ІПЗ, зокрема діяльності суб'єктів ІПЗ, застосування ТЗП, інформаційного поля регіону, сучасних інформаційно - комунікативних технологій.

3.2. Організаційне забезпечення занять з гуманітарної підготовки, інформаційного забезпечення:

- якість відпрацювання наказів з організації гуманітарної підготовки;
- організація інструкторсько-методичних занять та зборів з керівниками груп, інформаційним активом;
- діяльність щодо недопущення випадків зриву або переносу занять, інформувань, відриву особового складу від них;
- організація додаткових занять для військовослужбовців, що пропустили заняття з поважних причин;
- змістовна розробка щомісячних підсумкових наказів про стан занять з гуманітарної підготовки;
- налагодження та запровадження дієвої системи контролю, перевірок керівним складом з'єднань, військових частин.

3.3. Організація ІПЗ у рамках виховної роботи та МПЗ окремих важливих, відповідальних та конкретних завдань бойової підготовки:

- підготовки та проведення командно-штабних, тактичних навчань;

- ІІЗ бойових стрільб механізованих, танкових аеромобільних, артилерійських підрозділів, польотів авіації, морських походів;
- святкування державних свят, визначних подій у державі, Збройних Силах, військової частини тощо.

3.4. Організація застосування під час бойової підготовки змістовно-організаційних форм інформаційно-пропагандистського впливу на особовий склад:

а) *за складом учасників:*

- індивідуальних;
- групових (гурткових);
- масових;

б) *за засобами, що використовуються:*

- простих - які розкриваються за допомогою якогось одного засобу, одного методу;
- комплексних - які характеризуються різноманітністю методів і засобів передачі та інтерпретації інформації, що використовуються.

Організація застосування основних форм ІІЗ бойової підготовки особового складу:

- індивідуальних і групових інформувань, повідомлень;
- бесід, лекцій, виступів за тематикою дисциплін бойової підготовки з військово-професійних питань;
- консультацій (професійних, правових, психологічних);
- доведення і роз'яснення нормативних актів, наказів та директив, статутів, настанов, інструкцій;
- мітингів з нагоди свят, початку навчального року, періоду, підсумкової перевірки, польових виходів, тактичних навчань тощо;
- зустрічей із ветеранами, учасниками бойових дій, миротворчих операцій, конструкторами бойової техніки, працівниками науки, мистецтва й культури, трудових і творчих колективів;
- днів інформування, перегляду і прослуховування інформаційних програм;
- підготовка, розгортання й активне застосування комплексів наочної агітації й інформації, довідково-інформаційних центрів і пунктів до виконання функціональних завдань в ході занять з бойової підготовки;
- визначення й матеріальне забезпечення засобів заохочення особового складу в ході занять.

3.5. Організація застосування системи щоденного, щотижневого, щомісячного впливу на процес зміцнення військової дисципліни й правопорядку.

3.6. Організація виконання комплексу заходів ІІЗ також включає:

- ознайомлення із заходами плану начальників служб, командирів підрозділів (робить ЗКГП частини);
- участь у доведенні до виконавців завдань та обов'язків щодо реалізації запланованих заходів ІІЗ;
- розпорядна діяльність щодо виконання конкретних заходів ІІЗ;
- безпосередня особиста участь у підготовці і проведенні конкретних заходів;
- методичне забезпечення, допомога виконавцям у підготовці до проведення заходів ІІЗ відповідно до плану.

Результатом організації інформаційно-пропагандистського впливу має бути якісне проведення комплексу заходів ІІЗ, ефективний вплив на виконання особовим складом навчально-бойових завдань життєдіяльності військ, розуміння своєї особистої відповідальності за їх виконання.

Четвертий етап

Мотивація. Стимулювання підлеглих в процесі організації виконання комплексу заходів ІІЗ із застосуванням наступних методів:

- запропонування підлеглим більш змістовної роботи;

- уміння чітко поставити завдання щодо організації заходів ІІЗ;
- правильний підбір виконавців для здійснення заходів ІІЗ;
- позитивна оцінка результатів, яких досягнули підлеглі: оцінка “добре”, “відмінно”, “високий рейтинг”, визначення тестового балу тощо;
- залучення підлеглих до формулювання цілей і вироблення рішень;
- делегування підлеглим додаткових прав і повноважень;
- просування кращих керівників груп на посадах;
- матеріальне винагородження: призи, премії, подарунки, грошові премії;
- символічне винагородження організаторів ІІЗ на нарадах офіцерського складу, зборах, шикуваннях: вручення відзнак, грамот, винагород, дипломів;
- застосування рейтингової системи оцінки діяльності;
- проведення конкурсів кращих робіт керівників груп гуманітарної підготовки;
- проведення конференцій з узагальненням позитивного досвіду;
- організація екскурсій кращих керівників груп гуманітарної підготовки;
- забезпечення путівками на відпочинок;
- узагальнення та пропагування передового досвіду організаторів ІІЗ, керівників груп, інформаційного активу тощо.

Результатом мотивації має бути поліпшення ставлення керівників груп до проведення занять з гуманітарної підготовки, покращення якості проведення різноманітних заходів інформаційно-пропагандистського забезпечення у військових частинах.

П'ятий етап

Координація. Встановлення та підтримання взаємозв'язків між виконавцями з приводу виконання обов'язків щодо проведення запланованого заходу.

5.1. Її основними питаннями є:

- обмін інформацією про суспільно-політичну, морально-психологічну та інформаційну обстановку;
- прогнози її розвитку;
- досвід навчально-бойової діяльності й практики організації й проведення конкретних заходів ІІЗ;
- координація протидії інформаційно-психологічному впливу на військові формування негативних факторів соціально-політичної обстановки;
- узгодження порядку проведення заходів ІІЗ з місцевим населенням;
- сумісне використання військових культурно-просвітницьких закладів та засобів масової інформації.

5.2. В інтересах ІІЗ у межах чинного законодавства можуть підтримуватися зв'язки з центральними та іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Основними питаннями спільної діяльності є:

- взаємне інформування стосовно обстановки,
- мобілізація громадськості на підтримку бойової діяльності збройних сил;
- висвітлення в засобах масової інформації зразків мужності, героїзму, благородних вчинків військовослужбовців;
- проведення спільних виховних заходів з особовим складом;
- забезпечення необхідних соціально-побутових умов для розміщення військових формувань;
- виділення та використання інформаційної, поліграфічної, культурно-дозвільної, спортивно-оздоровчої інфраструктури;
- нейтралізація негативних факторів, які впливають на мораль та поведінку військовослужбовців.

Результатом виконання заходів п'ятого етапу мають бути сприятливі умови виконання навчально-бойових завдань у районах дислокації з'єднань, військових частин, позитивне ставлення до військових з боку місцевого населення та органів влади.

Шостий етап Контроль.

6.1. Облік і аналіз проведених заходів, їх ефективності та впливу на вирішення завдань, які стоять перед військовою частиною. Визначення заходів щодо усунення недоліків у організації інформаційно-пропагандистського забезпечення, внесення змін і доповнень до плану.

Під час контролю обов'язково має аналізуватися результативність кожного інформаційно-пропагандистського заходу, ступінь досягнення мети.

6.2. Підготовка розділів актів і матеріалів розборів за підсумками інспектування, перевірок військ;

6.3. Підготовка звітів про стан інформаційно-пропагандистського забезпечення від військової частини і вище.

6.4. Визначення комплексу заходів ІПЗ щодо його удосконалення й оптимізації.

Результатом контролю мають бути аналітичні дані для поліпшення реального морально-психологічного стану особового складу.

Безпосередніми організаторами ІПЗ, які відповідають за його стан, є заступники командувачів (командирів) із гуманітарних питань, офіцери ІПЗ. Під час планування й організації заходів ІПЗ вони підтримують постійну взаємодію з штабами, особисто ставлять завдання своїм підлеглим, доповідають командувачам (командирам) і вищим органам про заходи, що проводяться.

Органи з гуманітарних питань, офіцери ІПЗ постійно займаються питаннями удосконалення змісту, організації, матеріально-технічного та методичного забезпечення, узагальнюють та впроваджують передовий досвід проведення заходів інформаційно-пропагандистського характеру.

2.5. Вимоги до планування ІПЗ у ЗС України

ІПЗ у ЗС України планується та здійснюється в єдиній заг. системі виховання особового складу органами з гуманітарних питань. Планування заходів здійснюється у відповідних розділах планів, які відпрацьовуються органами виховної роботи усіх рівнів.

Планування ІПЗ життєдіяльності особового складу - це процес визначення напрямів, шляхів, засобів щодо реалізації цілей ІПЗ, прийняття конкретних адресних, планових рішень, що стосуються впровадження заходів ІПЗ, їх термінів і виконавців.

Планування ІПЗ особового складу здійснюється в заг. системі планування виховної роботи з метою використання виховного потенціалу заходів ІПЗ, що проводяться в інтересах формування та підтримання МПС особового складу, необхідного для виконання навчально-бойових завдань військ. Головним документом, у якому відбиваються заходи ІПЗ, є план виховної роботи частини, підрозділу у вигляді комплексу заходів, які здійснюються посадовими особами й військовою громадськістю частин та підрозділів щодо формування та підтримання в особового складу дієвого МПС.

Заходи ІПЗ плану виховної роботи - це основа організаторської діяльності й наочне відображення професійної компетентності організаторів ІПЗ.

Осн. принципи планування виховної роботи цілком поширюються на процес визначення заходів ІПЗ відповідно до плану.

Принципи планування ІПЗ життєдіяльності особового складу підрозділів (частин, з'єднань) ЗС України:

1. *Науковий підхід* передбачає, щоб планування ІПЗ ґрунтувалося на сучасних наукових теоріях орг-ції упр-ня соціально-психологічними процесами у військ. колективах, новітніх знаннях в області інформ. науки, інформ. технологій, військ. соціології, педагогіки, психології.

2. *Принцип конкретності і цілеспрямованості заходів.* Заходи повинні бути спрямовані на виконання тих чи ін. завдань, конкретних проблем, які виникли в підрозділі на підставі прогнозування розвитку соціально-психол. процесів і оптимального моделювання виховної роботи, спрямованої на зміцнення МПС особового складу та якісне вирішення завдань навч.-бойової діяльності.

3. *Принцип комплексного підходу до планування.* Заходи ІПЗ мають бути узгодженими з рішенням командира, системою заходів навчально-бойової діяльності штабу, конкретними заходами бойової підготовки, задачами, які виконують підрозділи, їх повсякденною діяльністю, органічно поєднуватися з ними.

4. *Принцип реалістичності плану* вимагає планувати тільки ті заходи, які реально спроможні виконати підлеглі за існуючих умов обстановки.

5. *Принцип особистої відповідальності виконавців* за реалізацію кожного заходу робить планування конкретним, реалістичним, є передумовою ефективного впливу спланованих заходів ІПЗ на МПС особового складу.

Гол. видами планування, що визначені керівними документами й згідно яких плануються заходи ІПЗ у заг. системі планування заходів МПЗ, є: поточне, перспективне і цільове (оперативне).

Перспективне планування складається на підставі вимог керівних документів та визначає заходи на тривалий період (період навчання, навчальний рік) з найбільш важливих проблем за напрямками діяльності. При цьому осн. зусилля ІПЗ зосереджуються на:

- державній і патріотичній спрямованості процесу ІПВ, забезпеченні морально-психол. єдності та готовності особового складу ЗС до захисту України за призначенням;
- формуванні свідомого й відповідального ставлення всіх категорій особового складу до виконання завдань Державної програми реформування та розвитку ЗС України;
- удосконалення системи роботи посадових осіб щодо зміцнення МПС особового складу, військової дисципліни та профілактики правопорушень.

При здійсненні перспективного планування враховуються:

- вимоги законів України, нормативних актів Президента України-Верховного Головнокомандувача ЗС України, Кабінету міністрів України, накази й директиви Міністра оборони України, начальника Генерального штабу ЗСУ, орг-ційні вказівки й розпорядження начальника Головного упр-ня виховної роботи МОУ з питань орг-ції виховної роботи та МПЗ виконання покладених на війська (сили) завдань;
- рішення Колегії Міністерства оборони України, військ. рад із гуманітарних питань, зміцнення військ. дисципліни й правопорядку;
- вимоги керівних документів щодо орг-ції бойової підготовки й виховної роботи, завдання, поставлені старшими начальниками, та заходи, які ними проводяться;
- завдання військ. частини, підрозділу на навчальний рік, період навчання;
- рішення командира військ. частини щодо орг-ції виховної роботи, МПЗ бойової готовності, бойової підготовки, бойового чергування, гарнізонної та вартової служби.

Перспективне планування повинно розроблятися так, щоб не тільки залишатися цілісним протягом тривалого періоду часу, але й бути достатньо гнучким, щоб при необхідності можна було здійснити його модифікацію і уточнення відповідно до нових завдань та обстановки.

В полках, окремих батальйонах (дивізіонах) та їм рівних на період навчання складається план виховної роботи та зміцнення військової дисципліни.

Структура плану:

- заходи МПЗ бойової, моб. готовності, бойової підготовки та бойового чергування (служби);
- заходи ІПЗ, КВПР;
- заходи щодо впровадження військ. традицій та ритуалів видів (родів) військ (сил);
- соціально-психолог. та виховні заходи щодо профілактики правопорушень, створення безпечних умов служби;
- заходи морально-психолог. супроводу повсякденної діяльності особового складу.

Як ми бачимо, комплекс заходів ІПЗ життєдіяльності особового складу є окремим розділом у структурі плану виховної роботи й зміцнення військової дисципліни в частинах, підрозділах і має назву "Заходи щодо ІПЗ, КВПР".

Поточне планування здійснюється на підставі визначених перспективним плануванням заходів, є засобом реалізації перспективного планування й передбачає заходи на нетривалий період часу (як правило, на місяць), спрямовані на вирішення конкретного комплексу завдань згідно наказів і вказівок командирів (начальників), планів бойової та гуманітарної підготовки.

Під час опрацювання заходів поточного планування враховуються вимоги Військ. статутів ЗСУ, наказів й директив МОУ, вказівки старших командирів (начальників), характер і обсяг завдань програми та плану бойової підготовки, МПС особового складу й стан військової дисципліни в частині, підрозділі, оцінюється ступінь виконання попередніх заходів, їх оптимальність, ефективність впливу на вирішення завдань військ, робляться відповідні уточнення перспективного плану.

У полках, окремих батальйонах (дивізіонах) та їм рівних складається на місяць план виховної роботи.

У підрозділах здійснюється поточне планування виховної роботи й ІПЗ особового складу. Воно оформлюється планами на місяць і, окремо, планами на період виконання підрозділом конкретних задач. Виховні заходи, сплановані в ротах і їм рівних підрозділах, включаються до розкладу занять. При плануванні обов'язково враховуються типові заходи виховної роботи, рекомендовані Головним упр-ням виховної роботи МО України.

Цільове планування проводиться з метою орг-ції ІПЗ в рамках виховної роботи та МПЗ окремих важливих, відповідальних та конкретних завдань.

РОЗДІЛ 3. ІПЗ БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЗС УКРАЇНИ

3.1. Основи ІПЗ бойової підготовки особового складу ЗС України

Визначне місце в життєдіяльності особового складу посідає **навчально-бойова діяльність** – система заходів, які проводяться з метою оволодіння загальними й військово-професійними знаннями, навичками та вміннями, формування в особового складу морально-психологічних і бойових якостей, які необхідні військовослужбовцям для забезпечення високої бойової готовності до захисту Батьківщини. Навчально-бойова діяльність особового складу ЗСУ здійснюється в процесі оперативної та бойової підготовки.

Оперативна підготовка – осн. вид підготовки генералів, адміралів, старших офіцерів і органів упр-ня оперативно-тактичного рівня. Вона включає вивчення керівним складом теоретичних основ стратегії й оперативного мистецтва, можливого характеру воєнних дій, удосконалення практ. навичок посадових осіб органів упр-ня для підтримання високої бойової готовності військ і упр-ня ними.

Бойова підготовка є системою заходів щодо навчання та виховання особового складу Збройних Сил України для ведення бойових дій або виконання навчальних завдань. Вона є основою всієї діяльності військ. Важливим показником рівня бойової підготовки є польовий вишкіл військ, їх здатність до активних дій на полі бою в будь-яких умовах обстановки. Оволодіння необхідними знаннями, вміннями й навичками військово-фахової діяльності в ході бойової підготовки здійснюється на заняттях, тренуваннях, стрільбах і навчаннях.

Осн. мета бойової підготовки - навчити військовослужбовців всьому, що необхідно на війні, всебічно підготувати їх до ведення бойових дій. Зміст бойової підготовки визначається положеннями Воєнної доктрини України, призначенням ЗС, особливостями видів і родів військ (сил), умовами дислокації частин (підрозділів). Вона здійснюється відповідно до вимог статутів, настанов, наказів і директив командування.

Програми бойової підготовки розробляються на навч. рік тривалістю 10 місяців (зимовий і літній періоди навчання – по 5 місяців кожний) з двома підготовчими періодами. На бойову й гуманітарну підготовку відводиться для підрозділів повного складу 16 навчальних днів на місяць. У підготовчий період проводиться прийом поповнення й звільнення в запас військовослужбовців, які відслужили встановлений термін служби, а також заняття з молодим поповненням, здійснюється обслуговування й вдосконалення навч.-матер. бази. Під час підготовки підрозділів (частин) здійснюється їх злагодження, основу якого складає польовий вишкіл, тактична, вогнева підготовка та водіння бойових (транспортних) машин. Всі види занять і навчання повинні проводитися без спрощення, щоб забезпечити високу якість підготовки військовослужбовців до дій у сучасному бою. На заняттях і навчаннях повинен бути присутній весь особовий склад підрозділів.

Мобілізаційна підготовка здійснюється у мирний час і спрямовується на забезпечення своєчасного переведення особового складу з мирного на воєнний стан. Вона включає систему заходів щодо підтримання та удосконалення бойової й моб. готовності особового складу підрозділів, повного забезпечення військ військовою технікою й іншими матеріальними засобами, підтримання їх у боеготовому стані, організацію тренувань і занять з особовим складом щодо приведення військ у різні ступені бойової готовності та ін. Моб. підготовка здійснюється у комплексі з бойовою підготовкою.

Гол. принципом оперативної, бойової і моб. підготовки є *навчання військ тому, що необхідно на війні*. Їх принципи, зміст, методи й форми залежать від конкретного виду, роду військ, наявних засобів збройної боротьби й способів їх застосування під час ведення бойових дій. Тому підготовка певних видів, родів ЗСУ має відповідні особливості. Загальною для всього особового складу ЗСУ є загальновійськова підготовка.

Виникнення й стрімкий розвиток сучасних видів озброєння й бойової техніки, інформаційних технологій і засобів, об'єктивне підвищення ролі та значення морально-психолог. фактора в повсякденній життєдіяльності й застосування ЗСУ закономірно

потребують підвищення рівня та ефективності МПЗ оперативної, бойової й моб. підготовки взагалі та ПЗ як складової цього процесу зокрема. ПЗ, як складова МПЗ життєдіяльності ЗСУ, покликана впливати на свідомість, почуття й волю військовослужбовців з метою формування в них морального духу, військово-професійних якостей, а також виховання вірності присязі й військовому обов'язку.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення – одна з форм прояву єдності процесу навчання і виховання особового складу. Вивчення особовим складом озброєння та військової техніки, способів ведення збройної боротьби, формування в свідомості військовослужбовців комплексу військово-спец. знань, навичок і вмінь органічно пов'язані з їхнім інформуванням, розвитком світоглядних позицій, ціннісних орієнтацій, засвоєнням історичного досвіду і військ. традицій, тобто з вихованням особистості захисника Батьківщини.

Основними завданнями ПЗ бойової підготовки є:

- доведення і роз'яснення особовому складу вимог Конституції України, законів України, нормативно-правових актів Президента України, Верховної Ради України, Кабінету міністрів України, Міністра оборони стосовно підвищення рівня бойової готовності та підготовки військ;
- формування високої духовності, морально-етичних норм поведінки, соц. орієнтації та задоволення інформ. потреб військовослужбовців;
- інформ. та агітаційно-пропаг. супровід бойової підготовки, сприяння розвитку у військовослужбовців високих морально-психол. і бойових якостей;
- збір, аналіз та узагальнення інформації про соціально-психолог. та інформаційно-комунікативні процеси у військ. колективах із метою підвищення ефективності планування й проведення ПЗ бойової підготовки та підготовки рекомендацій для прийняття управлінських рішень із цих питань;
- планування, орг-ція та проведення комплексу заходів ПЗ бойової підготовки;
- упр-ня інформ. та агіт.-пропаг. впливами в ході виконання завдань бойової підготовки особового складу;
- активне використання потенціалу агіт.-пропаг. роботи з метою роз'яснення і доведення до глибокої свідомості особового складу завдань бойової підготовки, особистої відповідальності за оволодіння професійною майстерністю щодо фаху, якість виконання програм бойової підготовки, безумовне дотримання правил безпеки при виконанні вправ і нормативів;
- широке використання в агіт.-пропаг. роботі можливостей військ. преси, радіо і телебачення з метою мобілізації особового складу на успішне виконання завдань бойової підготовки;
- активне використання можливостей ПЗ в інтересах вивчення, узагальнення і розповсюдження передового досвіду бойової підготовки кращих підрозділів, майстрів військ. справи, прикладів мужності, ініціативи, товариської взаємовиручки в ході виконання заходів бойової підготовки;
- завчасна підготовка необхідного інформ.-довідкового матеріалу про район бойового призначення, тактику дій імовірного противника, особливостей місцевого населення, а також необхідної друкованої продукції, наочних і техн. засобів на особливий період;
- активне використання ТЗВР, друкованої продукції, наочної агітації в інтересах підвищення ефективності ПЗ процесу бойової підготовки;
- орг-ція взаємодії з органами держ. влади, органами місцевого самоврядування, громадськими та реліг. орг-ціями, ЗМІ з питань ПЗ бойової підготовки, надання необхідної інформації стосовно її ходу і результатів;
- підвищення авторитету військ. служби та престижу ЗСУ серед населення;
- забезпечення сприятливих соціально-політ. та психол. умов життєдіяльності особового складу у районах постійної дислокації, проведення заходів бойової підготовки.

Необхідно визначити такі складові (компоненти) системи ПЗ бойової підготовки:

1. Гуманітарна підготовка;

2. Інформування особового складу;
3. Військово-патріотичне вихов.;
4. Використання потенціалу засобів масової інформації;
5. Використання техн. засобів вихов. та наочної агітації;
6. Забезпечення особового складу технічними та друкованими засобами інформації.

Особливе місце в системі ПЗ бойової підготовки займає *гуманітарна підготовка*. Вона є не тільки складовою ПЗ, але й складовою навчально-виховного процесу, комплексною формою виховної роботи з особовим складом. Найважливішим завданням командирів, органів із гуманітарних питань є використання потенціалу гуманітарної підготовки для підтримання високого рівня бойової готовності, удосконалення підготовки особового складу, дотримання законності та зміцнення військової дисципліни, формування у військовослужбовців високих морально-психологічних якостей.

Гуманітарна підготовка (ГП) з усіма категоріями військовослужбовців організовується і проводиться згідно вимог керівних документів. Переважна більшість тем типових тематичних планів ГП пов'язана з повсякденною діяльністю особового складу та завданнями, які він вирішує.

Важко переоцінити роль занять із гуманітарної підготовки у вихованні військовослужбовців щодо свідомого ставлення до оволодіння військовою професією, опанування і вмілої експлуатації озброєння та бойової техніки, виконання завдань бойової підготовки, згуртування військ. колективів, формування у військовослужбовців особистих якостей, необхідних для бойової підготовки і бою.

Нарешті, ще одним важливим завданням гуманітарної підготовки є удосконалення психолого-педагогічної підготовки офіцерів і прапорщиків, правової підготовки військовослужбовців, що сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу в підрозділах.

Другою складовою ПЗ є *інформування особового складу ЗСУ*. Інформування військовослужбовців із питань бойової підготовки можливо визначити як цілеспрямовану діяльність командирів, офіцерів органів військового упр-ня, ПЗ, ВР щодо надання підрозділам необхідної соціально-політ., оперативно-тактичної, воєнно-техн., правової, побутової та іншої інформації для орг-ції та проведення ефективної бойової підготовки.

За даними вітчизняних і закордонних соціологічних досліджень, військовослужбовці отримують із виступів посадових осіб в повсякденних умовах понад 20 відсотків усієї інформації, а в бойових умовах - від 40 до 70 відсотків, в залежності від умов і особливостей застосування особового складу.

Функціонально система інформування особового складу з питань бойової підготовки виконує *триєдину мету*. *По-перше*, задоволення інформаційних потреб і запитів різних категорій військовослужбовців ЗСУ в суспільно значимій інформації. Основними завданнями цього напрямку є роз'яснення політики держави в галузі оборони й безпеки, інформування особового складу з питань воєнно-політ. та соціально-економічної обстановки в країні й світі; доведення і роз'яснення законів України, рішень Президента та Уряду України, наказів і директив командування, інформування про хід реформування й розвиток ЗСУ; роз'яснення реальних соціально-політ. і екон. умов виконання завдань підготовки ЗС, СПО у районах дислокації та проведення заходів бойової підготовки.

По-друге, формування у військовослужбовців високої громадянської свідомості та відповідальності за рівень особистої військово-професійної підготовки й успішність в системі бойової підготовки. Основним змістом цієї мети є роз'яснення положень і вимог Конституції України, Військової присяги і статутів, настанов та інструкцій до захисника Батьківщини, формування високої правової свідомості й поведінки, всебічне інформування особового складу про хід бойової підготовки і внесок кожного військовослужбовця в реалізацію її завдань, інформування з питань гуманітарної політики держави і МГП, просування України та її ЗС на шляху євроатлантичної інтеграції і міжнар. військово-політ. співробітництва, доведення до військовослужбовців нормативно-правових актів із питань

їхнього соц. захисту, забезпечення соціально-політ., екон. і правових умов життєдіяльності ЗС України, прав і свобод військовослужбовців.

По-третє, захист особового складу від впливу негативної інформації, яка пов'язана з приниженням ролі ЗСУ, як соц. інституту суспільства, недостатньо об'єктивним показом процесів, які відбуваються.

Періодичність і тривалість проведення інформування різних категорій військовослужбовців визначена директивою МОУ № 3 від 13.02.2006 р. Тематика інформування планується згідно вимог ДГП МОУ. Крім планових інформувальних заходів, воно відбувається на заняттях із бойової та гуманітарної підготовки, при проведенні польових виходів і тактичних навчань, зборів, семінарів тощо.

Наступна складова ПЗ – *військово-патріотичне виховання*. Його надзвичайна важливість обумовлена спрямованістю на формування громадянської свідомості, відповідальності за захист Батьківщини, готовністю до збройного захисту держави, спонуканням до особистого внеску у зміцнення її обороноздатності, сумлінним виконанням служб. обов'язків.

Гол. метою ВПВ бойової підготовки є передача військовослужбовцям і молоді соц. досвіду, успадкування духовних надбань українського народу та його ЗС, формування в особового складу, незалежно від нац. приналежності, особистісних рис громадянина і захисника Української держави, розвиненої духовності, військової, моральної, розумової, естетичної, правової, фізичної та екологічної культури.

Надзвичайно вагома роль у формуванні воїна-патріота, фахівця, який підготовлений на рівні сучасних вимог, належить інформаційному забезпеченню бойової підготовки особового складу.

Головні зусилля у цій діяльності зосереджуються на :

- пропаганді бойових традицій українського народу та його війська, військ. об'єднань (з'єднань, частин);
- пропаганді бойової спадщини, подвигів і героїчних вчинків оборонців української держави в минулому та морально-психолог. зв'язку з ними сучасної армії;
- широкому висвітленню участі українських військових в сучасних війнах і збройних конфліктах, миротворчих операціях;
- показі мужності та героїзму ліквідаторів наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, ін. техногенних аварій і катастроф, дій військовослужбовців при наданні допомоги цивільному населенню під час стихійних лих;
- впровадженні в життя морально-етичних норм, які визначені Кодексом честі офіцера ЗС України;
- поширенні передового досвіду кращих частин та підрозділів в орг-ції бойової підготовки, виконанні завдань в ході навчань і тренувань, грамотній експлуатації й вмілому використанню бойової техніки і зброї, створенні атмосфери злагодженості, бойового братерства та взаємодопомоги;
- пропаганді військовослужбовців, які наслідують славетні традиції минулого і сучасності, примножують їх наполегливістю у навчанні й сумлінним виконанням служб. обов'язків.

Особливої уваги заслуговує використання різноманітних форм ПЗ для впровадження військ. традицій у життєдіяльність і підготовку військ. На основі глибокого усвідомлення військ. традицій формується істор., моральний, психолог. зв'язок між минулими, сучасними і наступними поколіннями українських воїнів, нового внутрішнього змісту набувають вимоги військ. служби, прищеплюється гордість за належність до когорти захисників Вітчизни, свого виду ЗС, роду військ, військ. частини.

Головне управління виховної роботи рекомендує використовувати в роботі такі форми: зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни, військової служби та праці, учасниками бойових дій та миротворчих операцій, лекції, бесіди, розповіді, вечори запитань і відповідей, "круглі столи" із запрошенням ветеранів, представників командування, держ. органів влади, преси, діячів науки, техніки і культури, дні відвідування військ. частин, екскурсії по місцям

бойової слави, урочисті святкування з нагоди держ. і військ.-професійних свят, вечори вшанування кращих військ. колективів і військовослужбовців, військ. ритуали тощо.

Засоби масової інформації (радіо, телебачення, глобальні та локальні інформаційні мережі, газети, журнали, інша друк. продукція) відіграють надзвичайно важливу роль в інформуванні особового складу, зокрема з питань життєдіяльності й розвитку ЗСУ. Їм належить провідна роль у створенні і функціонуванні інформаційного поля ЗСУ, забезпеченні сприятливих умов діяльності військ. колективів. Недарма ЗМІ отримали назву “четвертої влади”. (Соціологічні дослідження показали, що більше 80% військовослужбовців пріоритетним джерелом інформації вважають телебачення, 40 % - радіомовлення, 60-90 % читають періодичні видання).

Керівні документи з питань орг-ції виховної роботи вимагають планувати у розпорядку дня культурно-масові заходи щодо передвихідних, вихідних та святкових днів, перегляд і прослуховування телерадіопередач “Наша армія”, “Час Ч”, “Польова пошта”, “Музичний радар”, програм телерадіокомпанії “Бриз” ВМСУ.

Осн. завдання військ. ЗМІ визначені в “Концепції розвитку системи засобів масової інформації в ЗС України”, яка введена в дію наказом Міністра оборони України від 20 січня 1994 р. ЗМІ дозволяють своєчасно отримати відомості з різних питань, фактично формують громадську думку в суспільстві стосовно перспектив і напрямів розвитку ЗСУ, а, відповідно, характеру і змісту їх бойової підготовки.

Завдання органів із гуманітарних питань, офіцерів – організаторів ПЗ полягають в тому, щоб ефективно використовувати потенціал ЗМІ в інтересах бойової підготовки особового складу.

У частинах і підрозділах організовується регулярна доставка військ. і цивільних періодичних видань і кореспонденції. Відповідно в бібліотеці ведуться підшивки періодичної преси, оформлюються добірки, виставки літератури на допомогу бойовій підготовці.

Для телеобслуговування особового складу, орг-ції колективного перегляду інформаційних програм та телепередач військово-патріотичного спрямування військ. підрозділи обладнуються телевізійними приймачами.

Важливий напрям роботи – орг-ція висвітлення в ЗМІ ходу бойової підготовки, розповсюдження досвіду кращих частин, підрозділів, військовослужбовців.

Підвищенню ефективності бойової підготовки сприяє показ навч., хронікально-документальних кінофільмів, відеоматеріалів, проведення кінофестивалів, кіновечорів, кінолекцій за тематикою дисциплін бойової підготовки та їх обговорення.

Вагомий внесок у мобілізацію особового складу на успішне виконання задач бойової підготовки повинно вносити місцеве радіомовлення за умов цілеспрямованої діяльності структур із гуманітарних питань, офіцерів ПЗ, редакційних колегій місцевого радіомовлення та активу. Крім осн. форми радіобслуговування – ретрансляції програм центрального радіомовлення радіовузлами згідно з розкладом їх роботи – важливою формою ПЗ бойової підготовки особового складу є трансляція місцевих радіопередач через радіотрансляційні мережі частин, підрозділів. Редколегіями місцевого радіомовлення з цією метою згідно плану місцевих радіопередач на поточний місяць готуються випуски радіогазет, радіорепортажі з місць проведення занять, тренувань, навчань, виступи передових воїнів, музичні передачі за заявками тощо.

Одна з гол. вимог методики використання ЗМІ в інтересах виконання завдань бойової підготовки – комплексне їх використання, тому що тільки сполучення різноманітних інформ. можливостей може забезпечити особовий склад оперативною і всебічною інформацією з питань бойової підготовки, повне використання формуючого і мобілізуючого потенціалу ЗМІ.

Використання *засобів наочної інформації* за умови відповідного до них ставлення з боку командирів і структур з гуманітарних питань – також вагомий засіб виховання у військовослужбовців відповідальності та активності в оволодінні професійною майстерністю.

Сила наочних засобів агітації та інформації полягає в їх оперативності, доступності, конкретності, відображенні положень та ідей, доповненні змістовно-логічного впливу на свідомість естетичним, емоційним впливом на почуття і волю військовослужбовця.

З метою висвітлення проблематики бойової підготовки в Будинках офіцерів, клубах оформлюються стенди, які відображають хід і досвід бойової підготовки, винахідницьку і раціоналізаторську роботу, підсумки бойової підготовки. В розташуванні підрозділів доцільно мати стенди (комплекти стендів): “Військ. присяга”, “Бойовий прапор частини”, “Свято зберігай і примножуй бойові традиції”, “БП підрозділу”, “Передовики бойової підготовки”. Належне місце повинні займати тематичні панно, композиції, присвячені ЗСУ, ходу бойової підготовки і кращим фахівцям підрозділу.

Велике значення у створенні в підрозділах обстановки змагання за успішне виконання задач бойової підготовки, оперативному висвітленні її ходу та особистого внеску кожного військовослужбовця відведено стінним, сатиричним і фотогазетам, бойовим аркушам, листівкам, аркушам слави, інформаційним бюлетеням, блискавкам тощо.

У житловій та службовій зонах, на території військ. містечок, в автопарках, парках бойових машин, на місцях проведення занять в т. зв. “інформаційних комплексах”, “куточках” бажано оформлювати стенди з військово-патріотичною тематикою, газетні вітрини, гасла, інформаційні щити, планшети.

На польових заняттях, в ході навчань і походів особливу актуальність набувають похідні інформаційні центри, комплекти наочної агітації, оперативний випуск наочної агітації. Якщо вони оформлюються і використовуються неформально і творчо, це позитивно впливає на згуртування навч.-бойових колективів, сприяє дієвості навч.-виховного процесу, покращує можливості індивідуального впливу на свідомість і поведінку кожного військовослужбовця.

В ІПЗ бойової підготовки знаходять втілення змістовно-організаційні *форми*, які умовно підрозділяються:

а) *за складом учасників* (обсягом охоплення заходу) на:

- індивідуальні;
- групові (гурткові);
- масові;

б) *за засобами, що використовуються*, на:

- прості - ті, які розкриваються за допомогою якогось одного засобу, одного методу;
- комплексні - ті, які характеризуються різноманітністю методів і засобів передачі та інтерпретації інформації, що використовуються.

Основними формами ІПЗ бойової підготовки особового складу є:

- індивідуальні і групові інформування, повідомлення;
- бесіди, лекції, виступи за тематикою дисциплін бойової підготовки з військово-професійних питань;
- консультації: професійні, правові, психолог.;
- доведення і роз'яснення нормативних актів, наказів та директив, статутів, настанов, інструкцій;
- мітинги з нагоди свят, початку навчального р., періоду, підсумкової перевірки, польових виходів, тактичних навчань тощо;
- зустрічі з ветеранами, учасниками бойових дій, миротворчих операцій, конструкторами бойової техніки, працівниками науки, мистецтва й культури, трудових і творчих колективів;

- дні інформування; перегляд і прослуховування інформаційних програм та багато ін.

Вибір форм і методів бойової підготовки зумовлюється наступними факторами:

- цілями ІПЗ і даного заходу;
- відповідністю даного заходу задачам і потребам бойової підготовки; складом аудиторії, рівнем її заг. освітньої і військово-професійної підготовки;
- наявністю вільного часу та місця для проведення заходів;
- рівнем ідейно-теоретичної та орг-ційно-метод. підготовки організаторів заходу;

- наявністю та можливістю використання техн. і друк. засобів інформації, наочної агітації; можливостями використання шефських зв'язків, допомоги нетрадиційних джерел фінансування.

Вибір змісту, структури, методики заходів ІПЗ бойової підготовки залежить, насамперед, від видів, задач, умов і особливостей навчально-бойової діяльності особового складу.

Заходи ІПЗ комплексно плануються і проводяться за єдиною системою орг-ції і упр-ня МПЗ підготовки військ.

Планування ІПЗ бойової підготовки здійснюється за всіма видами планування МПЗ: перспективному, поточному і цільовому з певними особливостями.

Перспективне планування ІПЗ бойової підготовки у бригадах, полках, окремих батальйонах (дивізіонах) здійснюється у планах виховної роботи та зміцнення військової дисципліни на період навчання у розділах плану: “Заходи МПЗ бойової, моб. готовності, бойової підготовки та бойового чергування (служби) й “Заходи ІПЗ культурно-виховної, просвітницької роботи”.

Поточне планування ІПЗ бойової підготовки в з'єднаннях, (частинах) здійснюється в плані виховної роботи, який складається на місяць у розділах: “Робота в підрозділах”, “Заходи МПЗ бойової, моб. готовності та бойової підготовки”, “Заходи ІПЗ та культурно-виховної роботи”.

Заходи ІПЗ бойової підготовки в підрозділах плануються в планах виховної роботи на місяць в розділі: “Заходи ІПЗ”, а також в розділах: “Заходи забезпечення якості навчального процесу” і “Заходи культурно-виховної роботи та орг-ції дозвілля особового складу”. ІПЗ бойової підготовки особового складу знаходить своє відображення при плануванні роботи клубу, бібліотеки, музею тощо.

3.2. Особливості ІПЗ бойової підготовки особового складу підрозділів Сухопутних військ

Головна роль в системі підготовки підрозділів Сухопутних військ належить *бойовій підготовці* — як комплексу заходів щодо навчання і військового виховання особового складу, злагодження підрозділів для ведення бойових дій, для виконання ін. завдань відповідно до їх призначення. БП повинна здійснюватись безперервно і цілеспрямовано в районах зосередження військ перед їх застосуванням, у тилкових районах. Її основою є польовий вишкіл підрозділів.

Осн. мета бойової підготовки в цих умовах — навчання та тренування особового складу підрозділів щодо ведення бойових дій у конкретних умовах. Особовий склад вивчає особливості тактики ведення бойових дій противником, сильні та слабкі сторони його способів ведення бойових дій, бойової техніки та озброєння, удосконалює способи застосування своєї бойової техніки під час бою.

Від якості бойової підготовки в значній мірі залежить боєздатність і бойова готовність підрозділів до бойових дій, успішне виконання ними бойових завдань.

Основними видами бойової підготовки підрозділів Сухопутних військ до ведення бойових дій є тактична, вогнева, техн., спец. підготовка. Всі вони ставлять високі вимоги до морально-психологічних і фізичних якостей особового складу й потребують добре організованого та багато змістовного ІПЗ.

У кожному з осн. видів бойової підготовки підрозділів Сухопутних військ за умов доброї орг-ції закладені можливості формування і виховання у військовослужбовців високих морально-психологічних якостей, психолог. стійкості, здібності стійко переносити всі навантаження й труднощі, сміливо і рішуче діяти в бою.

Важливі завдання вирішуються в процесі *вогневої підготовки* особового складу підрозділів до бою. Хоча великий досвід опанування зброєю військовослужбовці підрозділів набувають ще під час бойового злагодження в районах відмобілізування та приведення в бойову готовність, однак після прибуття у райони зосередження та підготовки до бойових дій частку зброї треба привести до бойового ладу, вивірити та продовжити формувати

майстерність у діях зі зброєю з метою ведення влучного вогню, нанесення вогневих ударів противнику.

Одночасно в районах підготовки підрозділів до бою продовжується процес формування та закріплення моральних та психол. якостей і, в першу чергу, психолог. стійкості, вміння за будь-яких умов вести влучний нищівний вогонь по противнику, набувати впевненості щодо можливостей своєї зброї, відповідальності за результат бою.

Зусилля ІПЗ зосереджуються у малих підрозділах та бойових групах, які будуть виконувати гол. завдання під час бою. Офіцери структур з гуманітарних питань, ІПЗ, інформ. та бойовий актив зосереджують увагу на роз'ясненні військовослужбовцям вимог виконання вправ, особливостей бойової техніки та озброєння противника, їх вразливі місця та ін. особливості, які дають змогу влучно вражати цілі. Особовому складу танків, гармат, обслуг ПТУР, які висунуті на пряме влучення й ураження броньованих об'єктів противника, роз'яснюється їх особиста відповідальність за своєчасне ураження ворожих танків, самохідно-артилерійських установок, БМП, від чого залежить успіх оборонного бою підрозділів.

Під час орг-ції ІПЗ вогневої підготовки враховується, що вплив на свідомість та психіку військовослужбовця значно посилюється в умовах якісного моделювання обстановки реального бою. Це досягається ускладненням умов тренувань і занять, інформаційно-пропагандистською роботою, що мобілізують свідомість військовослужбовців на успішне виконання вогневої задачі. Цій меті відповідають конкретні передбойові умови, зокрема орг-ція стрільб у районах других ешелонів, в тилу вогневих позицій на невідомій місцевості, в будь-яку погоду, в засобах індивідуального захисту. Під час стрільб бажано організувати імітацію обстановки реального бою, тренувати воїнів у подоланні різноманітних перешкод. В той же час до виконання стрільб і в перервах між ними організовується тренування у складанні та розбиранні зброї, усуненні пошкоджень, вирішуються різноманітні вогневі задачі.

Для створення обстановки, яка максимально наближена до бойової, на ділянках стрільб необхідно встановлювати декілька варіантів цілей на різній відстані по фронту і в глибину. Мішені маскуються, поле з ними готується потайно від тих, хто навчається. На шляху руху військовослужбовців встановлюються різноманітні перешкоди та загородження, які обмежують видимість цілей, змінюються засоби імітації та освітлення ракетами, застосовуються зовн. подразники, які впливають на особовий склад.

У бойових умовах особливо важливим елементом підготовки підрозділів до бою є інформаційно наповнений аналіз і розбір результатів стрільб. Це дозволяє усім військовослужбовцям наочно побачити власні результати стрільб у порівнянні з товаришами, сусідами, свої недоліки та прорахунки.

Для посилення морально-психолог. впливу підведення підсумків офіцери ІПЗ, структур з гуманітарних питань застосовують різноманітні засоби наочної агітації та моральної мотивації військовослужбовців на досягнення кращих результатів вогневої підготовки. Важливим моральним і психолог. аспектом розбору виконання вогневих вправ повинно бути формування у військовослужбовців впевненості в своїх силах і можливостях, прагнення до виправлення виявлених помилок внаслідок більш глибокого вивчення зброї та інтенсивних тренувань. Досвід кращих солдат, сержантів, прапорщиків та офіцерів узагальнюється офіцерами редакції газети, оформлюється у вигляді листівок, бюлетенів, подяк та ін. мотиваційних прийомів.

Великі можливості щодо формування у військовослужбовців моральної переваги над противником і високої психолог. стійкості мають заняття з *технічної підготовки*. Вони проводяться з урахуванням конкретних умов, тобто вимогою до її організаторів є гнучкість, розумний підхід, пошуковий характер діяльності організаторів. Напр.: добрі можливості для проведення занять з техн. підготовки будуть мати ті підрозділи, які займають оборону в умовах відсутності безпосереднього зіткнення із противником. Зовсім ін. можливості будуть мати підрозділи, які знаходяться у районах зосередження і готуються до наступальних дій. За

будь-яких умов добре організовані та інформаційно забезпечені заняття на бойовій техніці викликають у особового складу обґрунтовану віру в її надійність, можливість ефективного використання в бою, формують почуття впевненості в перемозі. Важливим завданням ППЗ є постійне підтримання у військовослужбовців, зокрема у механіків-водіїв, водіїв бойових машин глибокої впевненості, що техніка потребує своєчасного і правильного обслуговування, а це сприяє чіткому виконанню своїх обов'язків, своєчасному проведенню регламентних і ремонтних робіт. Дуже важливим аспектом інформаційно-виховного впливу пропагандистів є показ і переконання військовослужбовців, що головним у ланці "людина-техніка" є людина. Саме від знань та вмінь людини використовувати техніку та озброєння, правильно застосовувати їх під час бою, реалізувати всі можливості, які закладені в тактико-техн. характеристики, залежить результат бою.

Робота на бойовій техніці сприяє загартуванню військовослужбовців під час здійснення тривалих і напружених маршів у різноманітних умовах місцевості, погоди, видимості, знаходження на маршруті природних і штучних перешкод, зон забруднення, пожеж, руйнувань, під час подолання водних перешкод та під водою.

Фахівці ППЗ повинні бути глибоко впевнені, що під час орг-ції техн. підготовки особлива увага приділяється дотриманню заходів безпеки, неприпустимості травмування, каліцтва та загибелі людей внаслідок необережного поводження зі зброєю і бойовою технікою, халатності і недисциплінованості особового складу. З цією метою офіцери структур з гуманітарних питань, ППЗ, інформ. актив спрямовують свої зусилля на роз'яснення заходів безпеки, чітке виконання інструкцій з техніки безпеки, відповідальності командирів, техн. спеціалістів, усіх конкретних виконавців за порушення визначених норм і правил експлуатації ОБТ.

Разом з тим, необхідно враховувати обставини, які виникли в останні рр. і пов'язані зі старінням техніки і зброї, значним скороченням надходження у частини і підрозділи нових зразків, а також погіршенням забезпечення військ матеріально-технічними засобами.

Основним видом підготовки підрозділів до бойових дій є *тактична підготовка*, яка зосереджує в собі всі види підготовки. Вона є вінцем бойової підготовки особового складу до майбутніх бойових дій. Саме під час тактичної підготовки на ротних, батальйонних, полкових навчаннях вирішуються завдання всебічної підготовки воїнів, підрозділів та військ. частин.

На навчаннях, які проводяться в умовах, максимально наближених до бойових, закріплюються і вдосконалюються якості, які необхідні для сучасного бою. Одночасно командири, штаби, спеціалісти МППЗ, ППЗ набувають досвід орг-ції та проведення МППЗ у складній і напруженій обстановці сучасного бою.

Успішно організовані навчання, коли на них створюється обстановка, яка максимально наближена до бойової, потребують активного мислення, високого бойового вишколу, ініціативи, сміливості та мужності.

З цією метою в бойове навчання вносяться елементи раптовості, небезпеки і ризику, обмежується час, який необхідний для виконання бойових завдань, ускладнюються самі завдання. Значну роль відіграє вміння застосування у навчаннях імітаційних засобів, макетів, створення різноманітних перешкод, світлових та ін. ефектів.

Значний вплив на воїнів, їх психолог. стійкість здійснюють навчання, які проводяться на місцевості, схожій з тією, де пройдуть бойові дії, з бойовими стрільбами, киданням бойових гранат, наступом через мінні поля, зони загороджень і руйнувань, через вибухи снарядів, з обкаткою особового складу танками, з польотами літаків і вертольотів, з імітацією бомбових і ракетних ударів по об'єктах, які розташовані поблизу від своїх військ, висадкою тактичних повітряних десантів.

З цією метою в тилу військ, у тилу ділянок оборони, батальйонних районів оборони створюються з наявних матеріалів смуги психолог. підготовки, які обладнуються основними елементами смуги перешкод зі створенням умов бойової обстановки, а саме в населеному пункті, в смузі оборони противника, на марші. На створений фон обстановки накладаються

звукові, світлові та ін. фактори бою, для чого застосовуються горючі суміші, димові шашки, вибухові пакети, сигнальні (освітлювальні) ракети, звукозапис стрілянини.

На смузі психолог. підготовки до оборонного бою воїни відпрацьовують прийоми боротьби з танками, тренуються обстрілювати танки противника, що наближаються до переднього краю оборони, із стрілецької зброї і гранатометів, кидають протитанкові гранати по танках і бойових машинах піхоти при їх наближенні до переднього краю і проходженні через першу траншею, навчаються підтягувати протитанкові міни під гусениці танків, а також підривати на їх корпусах різноманітні вибухові пристрої. Саме тут проводиться обкатка особового складу танками.

Для більш успішного проведення занять (при наявності часу на організацію) в районах зосередження та в тилу ділянок оборони і батальйонних районів оборони утворюються навчальні містечка психолог. підготовки, до яких належать: смуга початкового навчання способам боротьби з танками противника; смуга поодинокого комплексного навчання; навч. поле з психолог. підготовки в складі підрозділу; смуга підготовки військ. спеціалістів, зокрема розвідників, саперів, зв'язківців, танкістів та ін..

Вищою формою підготовки підрозділів до бою є *тактичні навчання*. Для їх проведення в тилу оборони військ чи в районах зосередження обираються відповідні ділянки місцевості, схожі з ділянками ведення бойових дій і обладнуються необхідними позиціями і рубежами з розміщеними мішенями.

Зміст ІІЗ тактичних навчань визначається, виходячи з бойових завдань, морально-психолог. стану особового складу, МПО у районі бойових дій, а також з урахуванням ін. факторів, які можуть суттєво вплинути на МПС особового складу підрозділів учасників навчань.

При наявності достатнього часу на підготовку та проведення тактичних навчань офіцери органів з гуманіт. питань, ІІЗ, інформ. та бойовий актив приділяють значну увагу проведенню комплексу заходів МПЗ, ІІЗ в підготовчий до навчань період.

Осн. зусилля ІІЗ зосереджуються на роз'ясненні особовому складу підрозділів отриманої бойової задачі, часу на підготовку до її виконання, важливості якісного використання відведеного часу для навчання основним способом її виконання під час тактичного навчання, формуванню у воїнів психолог. готовності до ведення завзятих напружених бойових дій.

Проводиться підготовка засобів захисту, обкатка танками особового складу. Особлива увага звертається на воїнів, які схильні до нервовопсих. нестійкості. З ними проводяться додаткові заняття, тренування, аутотренінги, бесіди. Організується шефство досвідчених солдатів і сержантів над молодими воїнами.

Особовому складу роз'яснюється законодавство в умовах воєнного часу і вимоги забезпечення безпеки, правила взаємовідносин з місцевим населенням в районі проведення навчань, воїни попереджаються про суворе виконання норм і правил гуманітарного права, недопущення руйнування об'єктів місцевої інфраструктури, в т. ч. мостів, шляхів, пошкодження майна і будівель цивільного нас., недопущення пограбувань та знущань.

Передбачається система забезпечення особового складу інформацією. Для цього використовуються можливості військового та державного радіо, телебачення, газети та журнали. При можливості організуються заходи душпастирської роботи з віруючими військовослужбовцями, а також тими, хто хоче отримати духовну допомогу.

Під час навчань ІІЗ спрямовується на оперативне доведення до військовослужбовців обстановки і нових завдань; мобілізацію особового складу на активні і рішучі дії; подальший розвиток у військовослужбовців моральних якостей і психолог. стійкості; недопущення під час навчань послаблень і спрощення; збереження і правильну експлуатацію бойової техніки та озброєння; забезпечення організованості та дисципліни, пильності і вимог безпеки, своєчасне задоволення матеріально-побутових і культ. запитів особового складу; підтримання почуття колективізму та взаємної допомоги.

Важливим завданням на навчаннях є підтримання у особового складу бадьорості, використання будь-якої можливості для орг-ції відпочинку і розвантаження, зігрівання воїнів

у холодний період року, просушування їх одягу і взуття в дощову погоду, турбота про доставку на бойові позиції.

Для подолання фізичної втоми, зняття морально-психолог. напруги, поновлення бойового духу і працездатності важливо вміло використовувати всі наявні можливості: від індивідуальних і групових бесід до прослуховування радіо розважальних програм, перегляду кінофільмів. У кожному підрозділі є неформальні лідери, які спроможні своїми веселими розповідями, жартом, доброю піснею підняти настрій своїх товаришів.

Робота з особовим складом після навчань має у перед бойовий період велике значення. Підводяться підсумки виконання бойового завдання, аналізуються недоліки і прорахунки у підготовці командирів (всіх рівнів), сержантського складу, фахівців, від яких залежить результат бою, зокрема навідників танкових гармат, САУ, протитанкових засобів, ППО. Особливо ретельно аналізуються прорахунки і порушення взаємодії під час виконання бойових задач.

Звертається увага на приведення техніки та озброєння в належний стан та бойову готовність щодо застосування на бойових позиціях.

Передбачається турбота про відпочинок після завершення всіх робіт і відновлення морально-психолог. стану військовослужбовців, збереження і нарощування впевненості у своїх силах, високої активності та готовності до кінця виконати поставлені бойові завдання.

Ефективність і дієвість ПЗ підготовки і проведення тактичних навчань може бути досягнута лише при умілій орг-ції і тісній взаємодії спеціалістів МПЗ, ПЗ з командирами усіх ступенів, штабами, начальниками родів військ і служб, бойовим, інформ. активом.

При орг-ції ПЗ підготовки підрозділів до бойових дій важливо враховувати професійні особливості та особливості повсякденної діяльності воїнів різних родів військ, характер завдань, які вони виконують. Так, у *механізованих частинах і підрозділах* особлива увага звертається на формування засобами ПЗ у воїнів впевненості у своїх силах, товаришах і командирах, розвиток почуття колективізму, здатність до сумісних, узгоджених дій у складі підрозділу, формування майстерного поведіння зі зброєю та ведення з неї прицільного вогню по противнику. Особливий склад готується до здійснення тривалих напружених маршів у різноманітних умовах місцевості, погоди, при наявності природних і штучних перешкод, зон забруднення, пожеж і руйнувань. Крім того, на виконання завдань маршу будуть впливати фактори морально-психолог. обстановки, зокрема, райони нестабільної соціально-політ. обстановки, криміногенної та екологічної небезпеки, дії анти державницьких і пацифістських сил, реліг. конфесій екстремістського напрямку.

У *танкових частинах і підрозділах*, які є головною ударною силою сухопутних військ, першочергова увага приділяється вихованню у воїнів ініціативи, здібності до ведення активних, зухвалих і рішучих самостійних бойових дій (в т. ч. у складі батальйонних тактичних груп). Дуже важливо сформувати у воїнів-танкістів психолог. готовність до тривалого перебування в специфічних умовах бойової машини — у танку, який рухається і звідки ведеться прицільний вогонь по противнику. Велика увага приділяється підготовці танкістів до подолання водних перешкод глибокими бродами, переправами, на плаву і під водою.

Специфіка бойової підготовки артилеристів висуває особливі вимоги до формування витривалості, спритності, самовладання, здібності до узгоджених дій у складі бойових обслуг. Особлива увага звертається на підготовку до ведення уразливого вогню по противнику під час його висування до нашого переднього краю, розгортання в батальйонні і ротні колони та безпосередньо перед переднім краєм. Важливим аспектом підготовки артилеристів до бою є формування психолог. готовності до єдиноборства з танками та іншими броньованими машинами противника.

У *частинах і підрозділах протиповітряної оборони* ПЗ бойової підготовки спрямовується на вироблення в операторів номерів бойових обслуг уваги, оперативної пам'яті та швидкості мислення. Велика увага приділяється формуванню у воїнів здібності до тривалого знаходження в стані готовності до застосування і негайного виконання раптової

команди, вміння швидко обробляти отриману інформацію, доводити її до виконавців.

Мають місце особливості в змісті ІІЗ бойової підготовки особового складу частин і підрозділів ін. родів сухопутних військ, знання і врахування яких в період підготовки до бою може суттєво вплинути на ефективність формування у особового складу високих морально-психологічних якостей захисника Батьківщини.

3.3. Особливості ІІЗ бойової підготовки особового складу підрозділів протиповітряних військ зі складу Повітряних військ ЗС України

Війська ІІПО виконують значну роль у захисті держ. інтересів. Це війська переднього краю оборони, війська постійної бойової готовності. Підрозділи цих військ і в мирний час виконують відповідальну задачу — несуть бойове чергування щодо охорони повітряних кордонів.

Під час орг-ції ІІЗ діяльності зенітно-ракетних і радіотехн. частин і підрозділів враховується їх високий ступінь готовності до відбиття повітряного нападу. Від будь-якого номера бойового розрахунку командного пункту, радіолокаційної станції, пускової установки, кожного офіцера наведення, оператора обстановки вимагає виключної самовідданості, дисциплінованості, внутрішньої зібраності, швидкої реакції, уважності, витривалості, сильної волі, твердості та ініціативи.

У підготовчий до бойових дій період ІІЗ спрямовується на удосконалення бойової виучки особового складу, підтримку бойової готовності частин і підрозділів до відбиття повітряного нападу противника, укріплення морального духу і психолог. стійкості воїнів.

Особлива увага звертається на підвищення якості тактичної, техн. та спец. підготовки особового складу, інтенсифікацію навчального процесу, впровадження в бойову підготовку комплексного підходу.

Активно використовується система тренувань щодо вироблення у воїнів необхідних для бою навичок та вмінь, яка склалася у військах і виправдала себе на практиці. В ході тренувань обстановка насичується ситуаціями, які примушують номери бойових обслуг напружено мислити, відпрацьовувати різні варіанти тактичних завдань, швидко приймати рішення на пошук, супроводження та обстріл цілей, на перенос вогню, а при потребі йти на обґрунтований ризик.

Однією з ефективних форм морально-психолог. загартування воїнів є випробування їх раптовістю. Елементи раптовості повинні бути присутніми на всіх тренуваннях, заняттях, на кожному тактичному навчанні. Передбачаються маневрування цілей щодо висоти, швидкості та курсу, їх роз'єднання і з'єднання, поява перешкод і зміна їх інтенсивності. В апаратуру вводяться різні несправності, один спеціаліст замінюється іншим, команди на включення радіолокаційних засобів подаються не завчасно, а одночасно з появою навчальних цілей в зоні виявлення та ін.

Все це навчає воїнів самостійності, твердості, вмінню діяти у встановлених умовах; проведенню занять і тренувань сприяє неповна інформація, зокрема недостатність даних про цілі та повітряну обстановку.

При підготовці до ведення активних бойових дій щодо ураження повітряного противника добре зарекомендували себе вправи з вироблення у воїнів умінь швидко "читати" повітряну обстановку, яка зафіксована на планшетах, грамотно обробляти інформацію та організовувати цей процес, підводити підсумки і коротко доповідати про них.

При підготовці операторів зенітних, ракетних і радіотехн. підрозділів, радіотелеграфістів, номерів стартових обслуг та ін. спеціалістів широко застосовується метод поетапного формування навичок, що дозволяє скоротити терміни підготовки операторів до участі у бойових діях у два рази.

Широке застосування отримав комплексний метод опрацювання задач при проведенні тренажів, літучок та ін. видів навчальних занять на тактичному фоні, який передбачає активні дії "противника", що постійно змінюються, раптову зміну обстановки, несподіване

застосування радіотехн. перешкод, відволікаючих маневрів, імітацію застосування "противником" засобів вогневого подавлення та ін..

Важливу роль в удосконаленні морально-психологічних якостей особового складу підрозділів ППО відіграють навчання і бойові стрільби. Саме в умовах, наближених до бойових, у військовослужбовців виробляється впевненість в надійності техніки і в її ефективності.

Тактичні навчання з бойовими стрільбами є вищою формою удосконалення бойового вишколу підрозділів і частин ППО. У процесі проведення навчань особовий склад отримує різноманітну морально-психолог. підготовку, вчиться воювати рішуче, максимально використовувати бойові можливості сучасної техніки. Із зростанням рівня бойової майстерності у воїнів зміцнюється впевненість в своїх діях у складній обстановці сучасного бою. Виробляються дух, якості, психолог. стійкість, вміння і навички, які необхідні для успішного виконання задач щодо захисту Батьківщини.

Перед початком збройного конфлікту через ускладнення воєнно-політ. і оперативної обстановки у підрозділах і частинах ППО посилюється *бойове чергування* з метою недопущення раптового повітряного нападу "противника". У цьому випадку воно виступає одним із найбільш відповідальних видів діяльності особового складу. За своїм характером бойове чергування напередодні розв'язання ворогом збройного конфлікту є виконанням бойового завдання і вимагає від бойових обслуг, змін і екіпажів високого ступеню готовності у морально-психологічному розумінні.

Бойове чергування потребує від воїнів відповідальності, постійної внутрішньої зібраності, здатності самовіддано виконувати бойові завдання незалежно від їх складності. Бойове чергування напередодні початку збройного конфлікту характеризується витратою значних фізичних і нервово-психічних сил всіма категоріями військовослужбовців, різкими переходами від одного психічного стану до іншого.

Специфіка бойового чергування потребує диференційованого підходу до роботи з різними категоріями військовослужбовців. Так, робота з посадовими особами бойових обслуг зенітно-ракетних підрозділів зосереджується на формуванні їх здатності своєчасно виявляти, супроводжувати та поразати повітряні цілі на всій глибині зони ураження при будь-яких перешкодах, вміння знаходити і застосовувати нові, нестандартні і неочікувані противником дії, які б забезпечували вирішення задач з більшою надійністю і в більш стислі терміни.

В радіотехн. підрозділах, що чергують, центр тяжіння переноситься на підвищення відповідальності особового складу командних пунктів упр-ня за надійність радіолокаційної і візуальної розвідки повітряного противника; на тверде і безперервне упр-ня підрозділами і розрахунками, оперативний збір, обробку, відображення та передачу достовірної радіолокаційної інформації про повітряну обстановку усім командним пунктам, що її потребують.

Робота з черговими змінами підрозділів зв'язку спрямовується на формування у особового складу норм і правил поведінки, військово-професійних якостей, які відповідають вимогам всебічного забезпечення задач упр-ня підрозділами ППО.

ПІЗ бойового чергування організовується в три послідовних етапи, які охоплюють період підготовки і несення бойового чергування.

Перший етап охоплює період підготовки особового складу до несення бойового чергування. У передбойових умовах він може бути достатньо коротким і значно відрізнятися від термінів мирного часу. На цьому етапі проводиться морально-психолог. підготовка військовослужбовців, що заступають на чергування, з врахуванням їх морально-психолог. стану, їх психолог. і професійної сумісності, відношення до виконання служб. обов'язків, комплектуються чергові зміни і здійснюється розстановка у бойових розрахунках.

На основі вказівок командира підрозділу ЗКПП відпрацьовує заходи ПІЗ бойового чергування, що передбачають інформ.-виховну роботу з різними категоріями особового складу чергових змін і членами їх сімей; вивчення МПС воїнів, які заступають на бойове

чергування; організацію місць відпочинку і якісного харчування, проведення культурно-дозвільних заходів; забезпечення особового складу періодичними виданнями, ТЗВР тощо.

Другий етап включає період безпосереднього заступання на бойове чергування та надання особовому складу бойового наказу. Він є самим короткотривалим за часом, але найбільш емоційним за психологічним наповненням і важливим за змістом. У ІІЗ особового складу на цьому етапі бере активну участь керівний склад усіх рівнів. До військовослужбовців доводиться воєнно-політ. ситуація в районі можливого збройного конфлікту, особливості несення бойової служби, перевіряється готовність до виконання бойової задачі, уточнюються функціональні обов'язки. Особовому складу, який заступає на бойове чергування, роз'яснюються обов'язки, міра відповідальності за порушення наказів і законів воєнного часу, вимоги діючого законодавства, ознаки та характеристики осн. типів сучасних літаків противника, можливі способи їх бойового застосування проти наших військ з початком агресії, конкретні прийоми нанесення ударів по підрозділах ППО, порядок і способи відновлення боєздатності підрозділів після нальоту авіації противника.

Офіцери структур з гуманітарних питань, ІІЗ і тилових органів турбуються також про забезпечення сімей військовослужбовців, які заступають на бойове чергування, всім необхідним, контролюють забезпечення їх домівок електроенергією, водою, теплом, паливом.

До проведення ритуалів заступання на бойове чергування зенітно-ракетних підрозділів залучаються голови місцевих органів влади, представники громадськості та духовенства.

Третій етап охоплює період виконання задач бойового чергування. ІІЗ на цьому етапі проводиться безпосередньо на об'єктах бойового чергування. Особлива увага звертається на уточнення угруповання авіації противника у прикордонних районах та аеродромах базування і польових аеродромах, ступінь готовності авіації противника до початку агресії, інтенсивність розвідувальних польотів авіації супротивника, варіанти бойового застосування з початком збройного конфлікту.

Зживаються заходи щодо створення в ході несення служби сприятливих умов для виконання задач чергування: підсилюється увага до забезпечення військовослужбовців харчуванням, дотримання режиму праці та відпочинку, контролю за дотриманням заходів безпеки. Сім'ям військовослужбовців, які знаходяться на бойовому чергуванні, надається допомога у вирішенні соціально-побутових проблем, а також з питань можливого відселення в тиллові райони, за зону можливих бойових дій.

ІІЗ під час бойового чергування має цілеспрямований та індивідуальний характер. Особлива увага приділяється військовослужбовцям, які заступають на бойове чергування вперше чи прибули у підрозділ із запасу і потребують значного оновлення своїх знань та практ. навичок. Для роботи з особовим складом використовуються також можливості психолог. розвантаження, запроваджуються психолог. консультації, надається конкретна психолог. допомога. З особовим складом, який вільний від несення бойового чергування, проводяться такі заходи ІІЗ, як гуманітарні години, інформування, групові та індивідуальні бесіди для прискореного переведення свідомості військовослужбовців з мирного на воєнний лад, формування морально-психолог. готовності до ретельного виконання своїх обов'язків у разі початку агресії з боку противника.

При підведенні підсумків бойового чергування обов'язково аналізуються зміст і орг-ція МПЗ, ІІЗ, надається оцінка діяльності офіцерів структури виховної роботи підрозділів. Велика увага приділяється пропаганді передового досвіду, популяризації воїнів, які відзначилися при несенні бойового чергування.

Добре підготовлене бойове чергування під час підготовки до бойових дій ефективно впливає на формування та удосконалення морально-психолог. готовності воїнів до вступу в бій з повітряним противником, нанесення йому поразки з початком перших нальотів на наші війська. Бойове чергування, як осн. вид діяльності воїнів ППО, наближає характер їх військової праці до реальної бойової обстановки і, таким чином, є школою мужності, стійкості та ініціативи.

3.4. Особливості ПЗ бойової підготовки особового складу авіаційних підрозділів

Підготовка до бойових дій авіаційних частин і підрозділів ПС проводиться в системі бойової підготовки, яка містить в собі два тісно пов'язаних структурних елементи – наземну і льотну підготовку.

В авіації завжди існує основоположне правило: основа успіху в повітрі закладається на землі. Орг-ція роботи на землі дозволяє досягти високої якості льотної підготовки, повного взаєморозуміння екіпажів у повітрі, метод. послідовності під час відпрацювання вправ, забезпечує поєднання навчання і виховання. Наземна підготовка складається з льотно-тактичної, техн., штурманської, бомбардувальної та повітряно-стрілецької. Під час вивчення цих предметів надаються значні можливості для виховання у воїнів вольових якостей, точності, вправності, розумної ініціативи. Саме у процесі наземної підготовки в авіаторів виробляються осн. морально-психолог. якості.

Сучасний бій у повітрі висуває високі вимоги до упр-ня екіпажами та керівництва бойовими діями. Стан упр-ня авіаційними комплексами в сучасних умовах виступає важливим елементом МПЗ.

Наявність в авіаційних комплексах великої кількості автоматизованих систем упр-ня, обчислювальної техніки створює необхідність приділяти увагу її ефективному використанню. Командири, спеціалісти МПЗ, ПЗ повинні більше уваги приділяти підвищенню відповідальності офіцерів, які залучаються до упр-ня екіпажами у повітрі; турбуватися про повніше засвоєння ними наявних систем і засобів упр-ня; чітко виконувати функціональні обов'язки і забезпечувати високий ступінь злагодженості, взаємопорозуміння в органах упр-ня авіаційними комплексами у повітрі.

Основу бойової підготовки особового складу ВПС складає *льотна підготовка* — найскладніший вид бойового навчання, який має визначальне значення для бойової готовності. При цьому необхідно враховувати, що великі тактико-техн. можливості сучасних авіаційних комплексів висувають високі вимоги до морально-психологічних і професійних якостей льотного складу та ін. спеціалістів, які беруть участь у обслуговуванні та забезпеченні польотів на землі.

Сьогодні засвоєння авіаційних комплексів за своєю суттю – це процес формування у авіаторів професійних, духовних і фізичних якостей, які відповідають сучасному рівню розвитку авіаційної техніки і забезпечують повне використання її тактико-техн. можливостей.

Для льотного екіпажу кожний виліт, кожний льотний день або ніч є ступенем, етапом морально-психолог. загартування і повітряного вишколу. Це зобов'язує всіх командирів, спеціалістів МПЗ напередодні та в день польотів брати активну участь у комплексному проведенні всіх заходів стосовно орг-ції успішного виконання задач.

Під час орг-ції ПЗ льотної підготовки командири, офіцери структур з гуманітарних питань повинні турбуватися про те, щоб плани льотної підготовки були реальними (не дивлячись на величезний дефіцит авіаційного палива в сучасних умовах), суворо дотримувалася послідовність у виконанні льотних вправ. Вони обмірковують заходи, які забезпечують організоване проведення кожного льотного дня (ночі), мобілізують особовий склад на своєчасне і якісне виконання всіх задач, які передбачені планами льотної підготовки.

Відповідальним етапом льотного дня (ночі) є *попередня підготовка* екіпажів, авіаційної техніки, зброї, обладнання, засобів упр-ня та забезпечення польотів. Попередня підготовка складається з постановки задач на польоти, самостійної підготовки екіпажів до виконання завдань у повітрі, підготовки обслуг командних пунктів, груп керівництва польотами, засобів забезпечення польотами, авіаційної техніки, тренажів льотного складу, контролю готовності екіпажів до польотів та відпочинку особового складу.

Головна задача МПЗ, ПЗ в день попередньої підготовки — допомогти особовому складу глибоко усвідомити покладені на льотну зміну завдання і мобілізувати його на якісну і всебічну підготовку до польотів.

Це зобов'язує спеціалістів ІПЗ самим добре знати задачі льотного дня (ночі), враховувати характерні особливості їх вирішення, рівень підготовленості льотних екіпажів і авіаційної техніки, її відповідність умовам польоту, заходи безпеки під час виконання вправ.

На підставі аналізу задач льотного дня (ночі) і особливостей їх виконання визначаються гол. напрями ІПЗ, його зміст і найбільш доцільні форми і методи, складається план роботи на період підготовки і проведення польотів.

У плані, як правило, передбачаються заходи ІПЗ щодо роз'яснення особовому складу задач льотного дня, мобілізації авіаторів на якісну особисту підготовку і виконання завдань у повітрі, підготовку авіаційної техніки, засобів упр-ня і забезпечення польотів, виховання в авіаторів почуття відповідальності за точне виконання правил і законів льотної служби. Велика увага у підготовчий період приділяється мобілізації авіаторів на опанування найбільш ефективними засобами і прийомами використання бойової техніки і зброї у повітрі; роз'ясненню вимог настанов, інструкцій та ін. документів, які регламентують льотну роботу; пропаганді та втіленню позитивного досвіду підготовки до польотів льотчиків, авіаційної техніки і засобів забезпечення; орг-ції відпочинку, харчуванню і дотриманню перед польотного режиму авіаторів.

Спеціалісти з ІПЗ інструктують командирів підрозділів, бойовий актив про зміст, форми і методи ІПЗ на старті, техн. позиціях, аеродромних комунікаціях і командному пункті. При цьому вони турбуються, щоб інформ.-виховна робота під час польотів здійснювалася безперервно, охоплювала всі категорії авіаторів, будувалася диференційовано, з урахуванням особливостей темпераменту, характеру кожного льотчика, його МПС.

Важливо при орг-ції ІПЗ враховувати рівень бойового вишколу льотного складу, характер і особливості запланованих польотів. Напр., при підготовці до польотів у складних метеорологічних умовах увага льотного складу акцентується на дотриманні заходів безпеки, на виконанні режиму пілотування в хмарах, над хмарами, під час виходу з хмар, при заході і проведенні розрахунку на посадку за приладами. Суттєві особливості є в роботі з льотним складом при підготовці до польотів уночі, на великій висоті та в стратосфері.

Успішне виконання задач польотів залежить від наявності у льотчиків вправних і різноманітних навичок упр-ня літаком. Тому перед польотами велика увага приділяється роботі льотчиків на тренажерах. Особлива увага звертається на проведення тренажів з молодими льотчиками. Їм роз'яснюється значення цієї діяльності, виявляється турбота про організоване і якісне проведення тренажів.

В період передпольотної підготовки особлива увага в орг-ції ІПЗ, ІПЗ зосереджується на якісному контролі за станом здоров'я льотного складу, його моральному і психологічному стані (проведення передпольотного медичного огляду). Ця задача вирішується спільними зусиллями спеціалістів ІПЗ і робітників медичних установ.

Напередодні польотів проводиться активна робота з інженерно-технічним складом. Вона спрямовується на забезпечення надійної роботи техніки, підвищення організованості спеціалістів усіх служб. З цією метою здійснюються індивідуальні та колективні бесіди, випускаються бойові листки, в яких роз'яснюються задачі техніків і механіків, пов'язані з запланованими польотами. Передбачається розстановка спеціалістів, яка дозволить здійснити ефективний морально-психолог. вплив на всі категорії інженерно-техн. складу.

Велика і напружена робота щодо ІПЗ здійснюється *під час польотів*. Головне завдання спеціалістів ІПЗ, ІПЗ в цей період – мобілізація усіх категорій особового складу, який бере участь у польотах, на успішне виконання завдань польотів, розвиток у авіаційних спеціалістів високої особистої відповідальності за виконання своїх функціональних обов'язків, перетворення кожного польоту у значний крок щодо подальшого удосконалення бойової майстерності, повітряного вишколу, морально-психолог. загартування.

Період польотів характеризується високою динамічністю та напруженістю. Тому особлива увага звертається на досягнення оперативності і конкретності в морально-психологічному забезпеченні. Його рівень та дієвість в значній мірі визначаються чітким інформуванням особового складу стосовно змін в обстановці на землі та у повітрі, про

позитивні приклади в діяльності екіпажів, недоліки в роботі та способи їх усунення. У ході польотів здійснюється турбота про систематичне і правильне використання керівним складом, спеціалістами ІПЗ даних об'єктивного контролю при оцінці якості виконання завдань польотів.

Контрольно-записуюча апаратура, якою обладнані сучасні авіаційні комплекси, є надійним і об'єктивним засобом, який реєструє роботу життєво важливих систем, агрегатів авіаційних комплексів, дії льотчиків від злітання до посадки. Дані контрольно-записуючої апаратури дозволяють оперативно оцінювати стан авіаційної техніки, дотримання встановлених режимів польоту, своєчасно вживати заходи щодо попередження випуску у політ несправних літаків, а також фіксувати помилки льотчиків у техніці пілотування або бойовому застосуванні.

Заключним етапом кожного льотного дня (льотної зміни) є розбір польотів. Розбір польотів — це дієва форма навчання і виховання льотного та інженерно-техн. складу. Він служить своєрідною школою подальшого морально-психолог. загартування авіаторів.

Спеціалісти ІПЗ беруть участь у підготовці заг. розбору польотів, в оцінці діяльності особового складу, надають допомогу командирам та інженерам у проведенні всебічного та об'єктивного аналізу результатів льотного дня (ночі). Готуючись до розбору, вони ознайомлюються зі змістом журналу керівника польотів, з'ясовують ставлення керівника польотів, офіцерів штабу та інженерно-техн. служби до дій авіаторів на землі і у повітрі, узагальнюють особисті спостереження та інформацію, яка була отримана від бойового активу.

У доповіді про МПЗ льотного дня аналізується зміст роботи в період підготовки і проведення польотів, розкривається його вплив на якість виконання завдань льотного дня, надається оцінка діяльності спеціалістів МПЗ, ІПЗ, інформ. активу на польотах, узагальнюється передовий досвід, популяризуються кращі авіатори.

При потребі проводиться окремий розбір МПЗ, ІПЗ зі спеціалістами, що, як правило, супроводжується докладним аналізом змісту, форм і методів забезпечення, висвітлення найбільш ефективних з них, обміном думок стосовно шляхів подальшого удосконалення морального і психофізіологічного загартування авіаторів.

Добре підготовлений і організовано проведений розбір польотів дозволить командирів визначати дійсний рівень бойового вишколу і морально-психолог. загартування особового складу, намітити конкретні шляхи, форми і методи подальшого удосконалення морального виховання і психолог. загартування авіаторів.

3.5. Особливості ІПЗ бойової підготовки особового складу ВМС

ІПЗ особового складу флоту проводиться у заг. системі МПЗ у всіх видах навч.-бойової діяльності ВМС. За організацію і стан ІПЗ відповідають спеціалісти структур пропаганди, ЗКГП кораблів, на яких покладена безпосередня орг-ція й проведення заходів ІПЗ.

На кораблях (у військ. частинах) організовується і проводиться: ІПЗ бойової підготовки, бойового чергування, чергової, вахтової та вартової служб; вивчення індивідуальних особливостей військовослужбовців, військ. колективів; інформ. забезпечення психолог. профілактики порушень військ. дисципліни, психолог. підготовка особового складу, теорет. і практ. підготовка офіцерів з питань воєнної психології, психології адаптації військовослужбовців до умов військ. служби.

ІПЗ на кораблях (у військ. частинах), у з'єднаннях і морських районах здійснюється на підставі перспективного і поточного планування. У планах визначаються заходи, способи і терміни їх проведення з урахуванням реальної обстановки, стану справ, задач бойового чергування, бойової підготовки і виховної роботи, визначаються етапи психолог. супроводження. Усе планування здійснюється на підставі вимог ГУ ГСР щодо системи планування виховної роботи та МПЗ.

Заходи ІПЗ плануються на кораблі згідно курсів бойової підготовки. При здачі першої курсової задачі ІПЗ спрямовується на вивчення особовим складом змісту курсових задач, її

складових елементів, орг-ційно-метод. вказівок, покращання злагодженості дій у бойових і повсякденних корабельних розкладах, підвищення якості тактичної і спец. підготовки. Особлива увага звертається на відпрацювання взаємодії між бойовими постами, коректування і розробку різноманітних документів, вивчення особовим складом функціональних обов'язків.

Під час другої курсової задачі ІПЗ на кораблях здійснюється з метою мобілізації особового складу на відпрацювання орг-ції застосування зброї і техн. засобів, поодинокого і сумісного походів, вироблення практ. навичок у захисті від зброї масового ураження, у боротьбі за живучість тощо.

Завершується здача курсових задач, як правило, відпрацюванням сумісних походів групи кораблів, виконанням поодиноких і групових ракетних і торпедних стрільб, участю в командно-штабних і тактичних навчаннях ВМС. На цьому етапі ІПЗ спрямовується на відпрацювання елементів моб. підготовки, дій моряків за сигналами оповіщення, при переводі кораблів і берегових частин у різні ступені бойової готовності. Відпрацьовуються також ефективні форми і методи взаємодії між кораблями, які беруть участь у навчаннях або сумісних збір-походах.

Під час виконання кораблями ВМС задач в морі ІПЗ спрямовується на:

- підвищення відповідальності посадових осіб за безумовне виконання вимог інструкцій і настанов щодо боротьби за живучість;
- вивчення і роз'яснення всім категоріям особового складу першочергових заходів щодо боротьби з пожежами і вогнем;
- глибоке вивчення стаціонарних і переносних аварійно-рятувальних засобів;
- відпрацювання особовим складом бойових змін і відсіків на бойових постах прийомів боротьби за живучість;
- інформ. забезпечення психолог. підготовки моряків, які входять до складу аварійних команд і спецпідрозділів;
- військово-техн. пропаганду серед особового складу.

Найбільш дієвими формами ІПЗ щодо боротьби за живучість є військово-техн. вікторини, індивідуальні бесіди досвідчених спеціалістів з молодими моряками, інструктування моряків щодо заходів безпеки і корабельних правил; навчання активу формам і методам виховної роботи, спрямованої на грамотну експлуатацію техніки та зброї; випуск спец. радіогазет, аналіз проведених заходів; пропаганда передового досвіду; моральне стимулювання пильного несення корабельної вахти та ін.

Під час різноманітних видів бойової підготовки в морі військово-техн. пропаганда має на меті підвищити інтерес особового складу до опанування зброєю і бойовою технікою, новітніми прийомами їх бойового використання, сформувані у моряків віру в бойові можливості та надійність кораблів і озброєння. Лекторії і гуртки, цикли бесід з різними категоріями моряків, спец. стенди і військово-техн. інформ. листки є дієвими формами військово-техн. пропаганди в період знаходження кораблів у морі.

Одним із важливих напрямів ІПЗ бойової підготовки воєнних моряків є інформаційно-психологічна підготовка їх психіки до виживання в холодній воді. Разом з теоретичними заняттями і тренуваннями, особливе значення має роз'яснення особовому складу правил поведінки в холодній воді, інструктажі щодо використання засобів захисту, прийомів саморегуляції. Значний вихов. ефект дають бесіди досвідчених моряків з молодими матросами щодо прикладів вдалої боротьби за живучість, вивчення досвіду виживання моряків у воді при катастрофах на морі, формування морально-психолог. стійкості до негативного впливу на людей морської стихії.

Гол. задачею ІПЗ бойової підготовки є досягнення необхідного рівня морально-психолог. стану особового складу на кораблі. Низький рівень військ. дисципліни і правопорядку, часті випадки травматизму серед військовослужбовців потребують від органів з гуманітарних питань посиленої діяльності щодо профілактики правопорушень, попередження травматизму і загибелі моряків, проведення системи заходів безпеки.

Негативний вплив на свідомість, психіку і поведінку особового складу мають морська стихія та несприятливі кліматичні умови. З метою подолання небажаних наслідків впливу на екіпаж екстремальних умов можуть використовуватися різні форми і методи роботи. Так, для зниження негативного впливу морської хитавиці на недосвідчених чи молодих матросів на час прийому їжі рекомендується тимчасово змінити курс корабля.

Сприятливий вплив на молодих матросів має звернення до них командира корабля та поздоровлення з першим випробуванням моря, спокійна дружелюбна атмосфера в екіпажі, безпосереднє спілкування офіцерів з підлеглими, трансляція веселих передач і бадьорої музики. Дуже корисні індивідуальні бесіди з тими, хто схильний до захитування, морально-психолог. підтримка, поради і рекомендації молодим матросам з боку досвідчених моряків.

В якості індивідуальних заходів боротьби із захитуванням рекомендується відволікатися від думок про неї, не зосереджувати увагу на неприємних внутрішніх відчуттях, вийти на палубу, перейти в приміщення, яке знаходиться поблизу мідель-шпангоута, дивитися не на хвилі і хмари, а вдалечінь, періодично заплющувати очі, при яскравому освітленні надівати темні окуляри, обмежувати себе в палінні, утримуватися від великої кількості їжі та ін. Допомагає затягування живота широким ремнем, туге обертання талії рушником (бинтом) та ін. При цьому вирішальне значення має воля моряка, мужнє перенесення труднощів, активна діяльність на бойовому посту.

З метою інформ. забезпечення психолог. підготовки екіпажів використовується імітація умов реального морського бою (перешкоди, шуми, вибухи, крики, запахи, обмежена видимість, загазованість приміщення). Під час спец. занять на бойових постах радіолокаційних, гідроакустичних станціях, командних пунктах створюється складна повітряна, надводна і підводна обстановка. Відпрацьовуються дії в умовах скорочених обслуг, імітується вивід противником зі строю частини воїнів бойового поста, розрахунку, екіпажу.

Використовується імітація всіх видів маневру поодиноких і групових цілей, застосування противником перешкод (пасивних і активних, шумових, відповідно-імпульсних, які вводять за відстанню і кутовими координатами), хибних цілей, протирадіолокаційних снарядів. Операторів тренують в умовах зриву або нестійкого автоматичного супроводження.

Одна з гол. особливостей діяльності особового складу кораблів і підводних човнів при виконанні завдань в морі складається з того, що всі члени екіпажів розподіляються за бойовими змінами, відсіками, бойовими постами, аварійними командами і діють протягом усього періоду походу відповідно до функціонального призначення даних підрозділів та в їх складі. Так, цілодобову вахту на кораблях в поході несуть три бойові зміни, які підпорядковуються вахтовим офіцерам та інженерам-механікам. Під час бойової готовності № 1 весь особовий склад діє на бойових постах, у відсіках. Під час боротьби за живучість починають працювати носові й кормові аварійні партії. При цьому всі члени екіпажів знаходяться у підпорядкуванні своїх командирів і начальників згідно штатного розкладу. Усе це враховується в змісті і орг-ції ПЗ. Виховна робота в поході проводиться згідно з корабельною організацією і розкладом особового складу. Це означає, що всі виховні заходи в морі повинні здійснюватися як на загально корабельному рівні, так і на рівні підрозділів, які передбачені різноманітними корабельними розкладами. Звідси витікає необхідність навчання командирів штатних і позаштатних підрозділів і формувань формам і методам роботи в різноманітних умовах.

Під час виходу в море, як правило, виконуються планові вогневі вправи - артилерійські, торпедні та ракетні стрільби. В період підготовки до виходу в море з виконанням вогневих вправ осн. увага спрямована на:

- проведення роз'яснювальної роботи серед різноманітних категорій моряків, і, передусім, провідних фахівців (ракетників, торпедистів, артилеристів, операторів РЛС та гідроакустиків);
- забезпечення якісного виготовлення і прийому від баз зберігання зброї і боезапасу, своєчасного завантаження їх на борт, дотримання заходів безпеки і правил зберігання в

артилерійських погребях, пускових установках або торпедних апаратах;

- проведення занять на спец. тренажерах і тренувань з ведучими спеціалістами, які входять до складу БЧ-2 і корабельних бойових обслуг (КБР).

Після виходу з бази, при переході на полігон бойової підготовки й у період виконання стрільб особливо важливе значення має індивідуальна робота щодо підтримання високого МПС провідних фахівців, які забезпечують дії особового складу БЧ-2 (вахтових офіцерів, інженерів-механіків, штурманів, радіометристів, гідроакустиків). Так як виконання вогневих вправ здійснюється по бойовій готовності № 1, то увага спрямовується на суворе дотримання особовим складом дій, які призначені для даного режиму. Особлива увага спрямована на досягнення злагодженої роботи усіх посадових осіб, які входять до корабельних бойових обслуг, а також на дотримання заходів безпеки під час виконання вогневих вправ як на самих кораблях, так і в акваторії полігону бойової підготовки.

Одним із важливих компонентів виконання завдань у морі є постійне наповнення свідомості особового складу певною позитивною інформацією.

Залежно від оперативної і тактичної обстановки, під час походів вибирається той чи ін. спосіб отримання інформації. Найкращий результат дає комбінований спосіб прийому інформації, який дозволяє систематично отримувати оперативну, військово-політ. і соц. інформацію про обстановку в світі та в країні в друкованій та аудіо формах. Прийом усної інформації через радіоприймачі повинен завжди супроводжуватися записом інформації на магнітофон з подальшим аналізом для використання в ІІЗ.

На підставі отриманих з берега даних, а також внутрішньо-корабельної інформації здійснюється щодобове оперативне інформування особового складу корабля. Воно проводиться для всього екіпажу по корабельній трансляції в період відпочинку або прийому їжі, у підрозділах під час підведення добових підсумків виконання завдань в морі, у бойових частинах і службах або в бойових змінах перед кожним заступанням на вахту (2 рази на добу).

3.6. Методика ІІЗ підготовки та проведення командно-штабних навчань

Командно-штабні навчання (КШН) є найважливішою формою спільного навчання командирів, штабів, органів виховної роботи, начальників родів військ, спец. військ і служб управління підготовкою і застосуванням військ.

Вони є комплексними заходами оперативної і тактичної підготовки і проводяться за темами бойової та моб. готовності, підготовки і ведення бойових дій (операцій), упр-ня військами, всебічного забезпечення їх застосування, зокрема ІІЗ.

КШН, як правило, проводяться на місцевості або на картах з упр-нями військ. частин (з'єднань), слухачами ВВНЗ. Орг-ційно вони можуть бути одно або двосторонніми, одно-, дво- або багатоступеневими, тільки з органами упр-ня або з залученням військ, із якими, згідно з замислом КШН, у цьому разі проводяться тактичні навчання.

Основними цілями командно-штабних навчань є творче удосконалення навичок і вмінь генералів, офіцерів, слухачів у:

- підготовці бойових дій (операцій);
- управлінні військами під час їх відмобілізування і приведення у бойову готовність, підготовки та ведення бойових дій (операцій);
- орг-ції та проведенні всіх видів забезпечення;
- злагодженості роботи органів упр-ня;
- перевірці реальності планів приведення військ у вищі ступені бойової готовності;
- вивченні ймовірного противника та тактики його дій, району бойових дій і операційного напрямку;
- дослідженні нових технологій розв'язання сучасних проблем воєнного мистецтва;
- відпрацювання сучасних методик, методів і прийомів упр-ня військами;

- формуванні в посадових осіб необхідних професійних управлінських навичок і вмінь, психолого-педагогічної культури, відповідних морально-бойових і психологічних якостей, які потрібні для керування застосуванням військ.

Для підготовки й проведення навчань створюється апарат керівництва та посередників, контрольні групи, а в разі необхідності – дослідницькі групи.

МПЗ КШН - це комплекс узгоджених заходів командирів, штабів, органів з гуманітарних питань, начальників родів військ і служб щодо систематичного цілеспрямованого впливу на особовий склад, що залучається до КШН з метою його згуртування, формування, утримання і розвитку бойових, морально-психологічних і бойових якостей, необхідних для ефективного виконання навчально-бойових завдань органами упр-ня й військами, що залучаються до КШН.

Керівництво МПЗ КШН здійснює керівник КШН, а організує заступник керівника КШН з гуманітарних питань. Для орг-ції і проведення МПЗ КШН створюється відповідний орган упр-ня.

Методика підготовки і проведення МПЗ, ІПЗ КШН має певний комплекс заходів. Підготовка розпочинається завчасно, але не пізніше, ніж: бригадного - за один місяць, батальйонного - за 15-20 діб до початку навчання. Для орг-ції та проведення КШН разом з іншими документами розробляється частковий план заступника навчання з виховної роботи, а також план МПЗ навчання. Для проведення батальйонного навчання - план заступника керівника навчання з гуманітарних питань.

Частковий план заступника керівника навчання з гуманітарних питань розробляється на карті або текстуально з додатком карти. В плані, як правило, вказуються:

- склад військ, які залучаються до навчання;
- тема навчання, навчальні цілі для органів виховної роботи;
- етапи навчання, термін, навчальні питання, порядок і час їх відпрацювання, заходи МПЗ, що відпрацьовуються військовими частинами (підрозділами);
- загальна обстановка;
- сили і засоби виховної роботи, їх завдання;
- орг-ція зв'язку з військами, які навчаються, та їх військ. посередниками;
- орг-ція упр-ня МПЗ;
- порядок проведення досліджень, необхідні розрахункові та ін. дані.

В плані МПЗ КШН передбачаються заходи з керівництвом і апаратом посередників, офіцерами штабів, різними категоріями офіцерів структур з гуманітарних питань, активом військ. частин (підрозділів). Вони містять роз'яснення вимог бойових статутів, ін. керівних документів, вивчення зброї, техніки і тактики "противника", можливостей його сил і засобів ПсО, інструктування про форми і методи МПЗ під час навчання. Передбачається проведення заходів ІПЗ, психолог. забезпечення, культурно-виховної роботи. Планується пропаганда передового досвіду, орг-ція змагань військ. фахівців і підрозділів, підведення підсумків навчання. Виходячи з конкретної обстановки і покладених завдань, під час всього навчання проводяться заходи ІПЗ.

В ході планування МПЗ проведення КШН відділенням із гуманітарних питань, крім того, розробляються:

- розпорядження щодо орг-ції МПЗ навчально-бойових дій (на кожен етап навчання);
- довідкові дані про МПО (інформ. поле для оцінки МПО), яка складається з СПО (соціально-економічної, політ., етнічної, реліг., демографічної та криміногенної), екологічної, природно-кліматичної, інформ. обстановки районів розташування та застосування військ (сил) на період підготовки й проведення навчання;
- довідкові дані про сили й засоби ІПВ евентуального противника;
- план нарощування обстановки (три-чотири навчальні проблемні ситуації на кожний етап з питань МПЗ).

У підготовку цих документів і матеріалів вагому частину вносять фахівці з ІІЗ органів з гуманітарних питань.

З метою підготовки структур з ГП частини, офіцерів з ГП підрозділів та особового складу, який залучається до командно-штабного навчання, *офіцери з ІІЗ органу з гуманітарних питань навчання:*

1. Вивчають і роз'яснюють заг. та часткову обстановку, мету та осн. завдання навчань, розпорядження (вказівки) щодо МПЗ заступника командира вищого органу упр-ня з виховної роботи.

2. Беруть участь у складанні плану підготовки відділення з ГП до навчання.

3. Беруть участь у підготовці "Плану МПЗ навчально-бойових дій" на основі тактичного завдання, довідкових даних, карти вихідної обстановки, на якій позначаються: склад, угруповання умовного противника, напрями очікування ударів; сили і засоби психологічних ударів умовного противника, можливості його техн. засобів стосовно ІІВ на наші війська і нас.; зони стійкого прослуховування радіостанцій, прийому сигналів телецентрів, які використовуються умовним противником в інтересах ПсО (яка радіостанція (телецентр), на яких частотах); підрозділи входження в систему Інтернет, осн. напрями зосередження їх зусиль; розташування частин (підрозділів) прикриття Державного кордону, командні пункти ІВ, МНС, МВС; передній край своїх військ, розмежування лінії з сусідами; розташування сил і засобів психолог. боротьби старшого начальника; розташування штатних і підпорядкованих сил і засобів МПЗ (пункти психолог. реабілітації; польові автоклуби, військ. друкарні, теле-, радіостанції, агіт.-пропаг. групи, Будинки офіцерів, клуби, концертні ансамблі і бригади, пересувні виставки, місця зберігання агітаційних боєприпасів тощо); райони зосередження осн. зусиль МПЗ; місцеві засоби масової інформації та їх можливості (цивільні телерадіостудії, установки супутникового телебачення, телерадіол-ретранслятори, зони стійкого прийому телерадіозасобів, редакції та входження в Інтернет тощо); лікувально-оздоровча база (лікарні, санаторії, профілакторії, бази відпочинку), засоби культури (Будинки культури, театри, клуби, бібліотеки, відділення культурно-освітніх орг-цій, музеї), військово-істор. пам'ятники, інша місцева інфраструктура, яка може бути використана в інтересах ІІЗ; райони компактного проживання нац. меншин та їх склад; райони підвищеної криміногенної та нестабільної СПО; місця значного сусп. впливу реліг. конфесій, політ. партій, громадських орг-цій (де, які, приблизна кількість їх членів (адептів); потенційно небезпечні об'єкти (АЕС, АТЕЦ, хімічні підприємства, сховища отруйних речовин, нафто-, газові та продуктопроводи, греблі та ін.) та їх характеристика; райони розповсюдження епідемій, епізоотій; джерела питної води; райони відселення нас.; об'єкти, що знаходяться під захистом МГП; об'єкти виконання покарань, табори і приймальні пункти військовополонених.

МПО, МПЗ та ІІЗ підготовки і застосування військ позначаються на карті в районах (пунктах) постійної дислокації, відмобілізування і приведення у бойову готовність, на маршрутах висування, в районах зосередження і на усю глибину задач.

Також офіцери групи ІІЗ здійснюють наступні заходи:

1) проводять з офіцерами з ГП і активом підрозділів, наради, інструктивно-методичні заняття, інструктажі, у ході яких доводять вимоги керівних документів щодо орг-ції морально-психолог. та ІІЗ під час навчань, визначають мету, осн. завдання, зміст, форми і методи ІІЗ на всіх етапах навчань;

2) готують необхідні інформаційно-довідкові і розрахункові дані, бланки формалізованих документів, екіпіровку для роботи відділення виховної роботи в польових умовах;

3) перевіряють стан, укомплектованість, готовність до роботи в польових умовах друкарні, похідних автоклубів, довідково-інформаційного центру і пунктів, ТЗВР, наявність довідково-інформаційних матеріалів, комплектів польової наочної агітації та бібліотечок у підрозділах.

Під час проведення суспільно-політ. правових, військово-техн. інформувань, КВПР, доведення до всього особового складу мети, завдань, порядку роботи, заходів безпеки під час проведення навчань, організується вивчення штатних структур, тактики дій, бойової техніки та озброєння умовного противника.

За активної участі офіцерів з ІПЗ в підрозділах призначаються бойовий та інформ. актив і організується його навчання щодо проведення заходів інформ. роботи під час тактичного навчання. Організуються зустрічі з ветеранами війни і ЗС, з військовослужбовцями, що мають бойовий досвід, досвід миротворчих операцій, учасниками таких навчань, вивчається, узагальнюється і розповсюджується передовий досвід виконання навчально-бойових завдань.

Під упр-ням керівника навчань організується перевірка якості і повноти забезпечення особового складу продовольчим і речовим майном, питною водою, обладнанням місць відпочинку (в холодну пору р. - обігріву) та харчування.

У зимовий період необхідно також перевіряти забезпеченість особового складу теплим одягом і взуттям.

Проводяться також ін. організаційно-виховні заходи, які забезпечують єдність світоглядної, мотиваційної та емоційно-вольової сфери свідомості військовослужбовців, духовної (моральної), психолог. і фізичної готовності особового складу до виконання складних завдань в умовах, що наближені до бойових.

Початок проведення КІШН, як правило, визначається відповідним сигналом, врученням розпорядження на приведення частини (підрозділу) у вищий ступінь бойової готовності. Якщо це не передбачено планом, то навчання починається врученням відповідного розпорядження щодо безпосереднього початку навчання.

На етапі приведення військ. частини (підрозділу), що залучається на навчання, у вищий ступінь бойової готовності офіцер з ІПЗ оцінює:

1. Якість відпрацювання питань ІПЗ під час виконання документів з бойової та моб. готовності.

2. Якість приписки офіцерів запасу структур з гуманітарних питань відповідного профілю, вивчає їх особисті професійні якості, рівень підготовки та відповідність військово-обліковій спеціальності.

3. ІПЗ прийому особового складу, матер. і методичну базу для орг-ції інформаційно-пропагандистської, КВПР.

4. Уміння офіцерів групи ІПЗ оцінювати МПО, її можливий вплив на виконання завдань частиною і підрозділами.

5. Організацію заходів ІПЗ під час проведення етапів бойового злагодження військ. частини (підрозділу, підрозділів).

6. Систему навчання офіцерів, активу частини і підрозділів практиці орг-ції і проведення комплексу заходів ІПЗ, КВПР з відмобілізування і приведення частин, підрозділу в бойову готовність.

7. Стан збереження та якість використання ТЗВіП та культурно-просвітницького майна, яке знаходиться в поточній експлуатації та у недоторканому запасі (НЗ).

8. Дії командирів і офіцерів структур з гуманітарних питань з проблемних інформаційно-психологічних ситуацій та їх уміння швидко приймати обґрунтовані і вірні рішення.

На етапі організації навчального бою офіцер з ІПЗ організовує відпрацювання необхідних матеріалів і документів планування МПЗ, вивчає діяльність офіцерів керівництва навчань, штабу й структур з гуманітарних питань, начальників родів військ і служб з питань МПЗ, навчає правильному плануванню та проведенню повного обсягу заходів ІПЗ, КВПР.

Крім того офіцери групи пропаганди на етапі орг-ції навчально-бойових дій беруть участь у :

- орг-ції всебічного інформування, доведенні до особового складу навчально-бойових завдань, заходів безпеки в ході навчань;

- орг-ції вивчення, узагальнення та поширення передового досвіду ІПЗ виконання навч.-бойових завдань в ході навчань, діяльності кращих спеціалістів з метою якісного вирішення завдань КШН;

- орг-ції всебічного забезпечення особового складу до виконання навчально-бойових задач;

- роботі по доведенню до особового складу сильних і слабких боків умовного противника, тактики дій;

- зриві ПсО умовного противника проти наших військ, орг-ції інформаційно-психолог. протидії, перекритті каналів розповсюдження ворожої і негативної інформації.

На етапі практ. виконання тактичних завдань офіцер з ІПЗ під керівництвом заступника керівника навчання з гуманітарних питань вивчає:

- організацію МПЗ в цілому та ІПЗ, КВПР у ході виконання навч.-бойових задач навчання зокрема своєчасну постановку задач щодо МПЗ, відпрацювання розпоряджень (вказівок) про уточнення заходів МПЗ під час різкої зміни обстановки, організацію інформаційно-пропагандистського супрову навчально-бойових дій, оперативного інформування командирів, офіцерів з гуманітарних питань, активу тощо;

- застосування різноманітних форм і методів ІПЗ, КВПР, ефективність їх морально-психолог. впливу на особовий склад, творче їх використання відповідно до умов та особливостей обстановки;

- уміння командирів, офіцерів з гуманітарних питань підтримувати високий МПС особового складу в складних навчально-бойових умовах і при різких змінах обстановки;

- особистий приклад командирів, офіцерів з гуманітарних питань, активу при виконанні завдань навчання;

- всебічне забезпечення особового складу всіма видами постачання за їх нормами;

- забезпеченість підрозділів ТЗВР, культпросвітмайном, періодичною пресою та ін. друкованою продукцією;

- дотримування особовим складом заходів безпеки при виконанні визначених під час КШН складних тактичних завдань.

Після виконання поставлених тактичних завдань начальник групи ІПЗ перевіряє та оцінює відпрацьовані групою навчально-бойові документи і матеріали. Крім якості підготовлених документів і матеріалів, він оцінює:

- спрямованість, рівень підготовки і дієвість заходів ІПЗ, культурно-виховної і просвітницької роботи і вносить відповідні корективи в їх організацію і проведення;

- організацію проведення відповідних заходів у підрозділах другого ешелону й бойової охорони;

- готує необхідні матеріали для розбору якості і рівня ІПЗ навчання.

На етапі завершення тактичного навчання начальник групи має визначити заходи ІПЗ на період пересування особового складу та бойової техніки, що брали участь у навчаннях, до пункту постійної дислокації.

У пункті постійної дислокації, за дорученням начальника відділення виховної роботи він організує і здійснює такі заходи:

- аналізує результати ІПЗ командно-штабного навчання;

- організує підготовку Будинку офіцерів (клубу), техн. засобів, наочних посібників і демонстраційних матеріалів для розбору командно-штабного навчання;

- готує необхідні матеріали і довідкові дані для проведення часткового розбору з офіцерами виховних структур і заг. розбору КШН;

- проводить частковий розбір з офіцерами групи ІПЗ;

- визначає персональну оцінку офіцерам з гуманітарних питань за організацію і участь у проведенні ІПЗ в ході навчання;

- визначає позитивне та негативне в орг-ції ІПЗ, визначає заходи щодо його поліпшення на майбутніх командно-штабних навчаннях;
- бере участь у розборі результатів КШН.

Перелік осн. документів і матеріалів МПЗ, в розробці яких бере участь офіцер з ІПЗ відділення з гуманітарних питань:

1. На етапі приведення частини у бойову готовність:

1) Розділ "МПЗ" плану відмобілізування і приведення частини у бойову готовність.

2) План МПЗ відмобілізування і приведення частини у бойову готовність.

Додатки до плану:

- розрахунок розподілу офіцерів запасу з ГП ;
- штатно-посадовий список офіцерів з ГП частини;
- довідка-довідка із висновками з оцінки СПО та з оцінки МПС особового складу з розрахунками по забезпеченню та укомплектованості підрозділів частини;
- план забезпечення частини ТЗВР;
- зведений план-розрахунок забезпечення ТЗВР;
- розрахунок забезпечення газетами.

3) План МПЗ бойового злагодження.

Офіцери груп ІПЗ беруть участь у підготовці й уточненні особистих документів заступника командира частини з гуманітарних питань, а саме, робочих карт (з червоним і синім кодуванням); календарного плану осн. робіт заступника ЗКГП; спец. зошита з бойової і моб. готовності; стрийової записки та ін.

Кожен офіцер з ІПЗ повинен мати календарний план роботи, робочий зошит з бойової і моб. готовності з функціональними обов'язками та необхідними довідковими даними за посадовим призначенням.

Примітка: усі перелічені вище документи етапу готуються в період підготовки до КШН.

У ході проведення першого етапу навчання документи МПЗ уточнюються в ході відмобілізування і приведення у бойову готовність, організується їх виконання.

Крім того, *в ході проведення першого етапу навчання офіцери з ІПЗ* беруть участь у відпрацюванні графіка контролю прибуття ресурсів, в уточненні схеми інформації про хід приведення частини у бойову готовність, розпорядження редакції газети про збільшення тиражу випуску газети або початок випуску газети, розпорядження начальнику Будинку офіцерів (клубу) стосовно початку комплектування польових бібліотечних комплектів частини і підрозділів, заявки в місцеві видавництва на додатковий тираж газет, заявки на покриття поточного некомплекту офіцерів з ІПЗ, поповнення ТЗВіП, донесення про приведення частини у бойову готовність та проведені заходи МПЗ.

На етапі підготовки до ведення навчально-бойових дій офіцери з ІПЗ беруть участь у розробці графіка і розрахунку часу роботи відділення з ГП на період прийняття командиром частини рішення і планування навчально-бойових дій, висновків з оцінки МПО в районі навч.-бойових дій, висновків з оцінки сил і засобів ПсО протилежної сторони, ІПВ на наші війська і нас. та його можливих наслідків, пропозицій з ІПЗ, культурно-виховної роботи у попереднє розпорядження структурам з ГП частини щодо МПЗ, матеріали з ІПЗ у пропозиції до рішення командира частини щодо МПЗ навчально-бойових дій, пропозиції з ІПЗ до розпорядження щодо МПЗ, плану МПЗ навчально-бойових дій (розробляється на карті з додатком пояснювальної записки - від з'єднання і вище, в частинах - текстуально), довідки-довідки заступника командира з ГП з висновками із оцінки МПО та МПС особового складу частини, донесення про МПС особового складу частини, проведені заходи МПЗ (за кожний день навчання).

Офіцери з ІПЗ також розробляють сумісно з іншими офіцерами відділення наступні документи.

Довідки:

- про укомплектованість частини кадрами з ГП, прогнозування їх втрат та систему їх поповнення;

- про забезпеченість особового складу періодичними виданнями;
- про сили і засоби ІПЗ;
- про наявність та стан ТЗВіП, систему кінообслуговування.

Розпорядження:

- заступника командира з ГП редакції газети про збільшення випуску газети або початок її випуску (якщо не віддавалось раніше);
- начальнику Будинку офіцерів (клубу) стосовно початку комплектування польових бібліотечних комплектів (якщо не віддавалось раніше).

Вказівки:

- заступника командира частини з ГП щодо тематики інформування особового складу частини;
- заступника командира частини з ГП щодо відновлення втрат офіцерів структур з гуманітарних питань.

Заявки:

- на покриття поточного некомплекту та відновлення втрат офіцерів структур з гуманітарних питань;
- на поповнення ТЗВіП;
- план-завдання офіцерам відділення з ГП для роботи у підрозділах.

Документи, що розробляють офіцери групи ІПЗ на етапі ведення навчально-бойових дій.

1. Пропозиції з ІПЗ в розпорядження (вказівки) про уточнення завдань ІПЗ під час різкої зміни обстановки.

2. Комплекс заходів ІПЗ, культурно-виховної роботи до вказівок щодо заходів МПЗ ліквідації наслідків використання противником зброї масового ураження (відновлення боєздатності).

3. Облік втрат техн. засобів виховної роботи та культпросвітмайна.

Примітка: в ході проведення КШН навчання офіцер з ІПЗ організовує:

- підготовку макетів і пробних випусків газети (якщо за штатом є редакція і типографія);
- готує інформаційні випуски проведення інформувальних особового складу;
- випуск фотогазет;
- підготовку листівок із зверненнями інформ. характеру;
- підготовку гучномовних програм на особовий склад частини (противника, населення);
- за відповідних умов можуть розроблятися матеріали в інтересах інформ.-психолог. протидії, в т. ч. листівки-звернення, листівки-перепустки, які розраховані на особовий склад умовного противника.

3.7. Особливості організації інформаційно-пропагандистського забезпечення миротворчої діяльності ЗС України в Республіці Ірак.

Актуальність вивчення проблем організації інформаційно-пропагандистського забезпечення миротворчої діяльності полягає в тому, що участь в миротворчих операціях є одним з напрямів підготовки військ (сил) в сучасних умовах та на перспективу. Миротворчі операції мають низку особливостей, що принципово характеризують та відрізняють їх від класичних операцій збройних сил. Ці особливості наведено у вигляді порівняльного аналізу мети, завдань, форм застосування.

Особливостями виконання миротворчих завдань 5-7-ої омбр в Республіці Ірак згідно наказу командира багатонаціональної дивізії на бригаду були наступні:

- підтримання стабільності і безпеки в провінції Васіт;
- розвідка та знищення мережі терористичних та інших груп організованої злочинності,
- затримання та судове покарання військових злочинців;
- допомога у відновленні цивільної адміністрації, яка підтримує уряд Іраку;

допомога в розвитку юридичної системи, яка підтримує права всього іракського населення та забезпечує внутрішню безпеку;

надання допомоги спільно з іншими організаціями у відбудові закладів освіти, медицини, систем енерго- та водопостачання, промислових об'єктів, створення робочих місць;

навчання, розгортання та організація практичної діяльності трьох батальйонів прикордонної поліції в зоні відповідальності;

навчання, розгортання та сприяння організації служби батальйонів поліції, охорони та національної гвардії Республіки Ірак.

Параметри аналізу	Класичні операції	Миротворчі операції
мета	Ураження противника, розгром його озброєних угруповань, захоплення і утримання важливих районів.	Рятування життя десятків тисяч цивільних людей, припинення етнічних чисток серед населення, надання йому гуманітарної допомоги, захист прав і майна, роззброєння військових формувань.
завдання	Різноманітні в залежності від бойової обстановки	Роззброєння та ліквідація збройних формувань у районі конфлікту, поетапне розведення ворогуючих сторін, нагляд за виконанням перемир'я, охорону і контроль за перевезеннями, розмінування місцевості, захист життєво важливих об'єктів, органів законної цивільної влади, біженців і вимушених переселенців, проведення електоральних операцій.
форми застосування	Операції армійських корпусів і вищих оперативних об'єднань, битви, бойові дії у вигляді організованих ударів вогню та маневру.	Операції зі сприяння, підтримання, встановлення, відновлення і відбудови миру, гуманітарні пошуково-рятувальні та електоральні операції.

Виходячи з особливостей завдань, які покладались на бригади кожної ротації, та суспільно-політичної обстановки, формувались і удосконалювались структури на які покладалось інформаційно-пропагандистське забезпечення.

Своєчасне виявлення загроз інформаційного характеру на ранніх стадіях їх появи, проведення всебічного аналізу загроз, доповідь командуванню бригади з рекомендаціями стосовно нейтралізації, оцінка ступеню впливу на місцеве населення політичних партій, релігійних рухів, громадських організацій та їх лідерів, рівня їх авторитету та підтримки пересічними іракцями, спроможності їх впливати на перебіг подій та зміну обстановки в м. Аль-Кут та провінції Васіт, створення відповідного банку даних, такий широкий спектр проблем постав перед нашими миротворцями. Важливість їх вирішення вимагало безпосередньої опіки командування бригади, заступника з політичних та гуманітарних питань. У складі 5 омбр таку діяльність здійснювали безпосередньо командування бригади. Для поширення інформованості місцевого населення про діяльність українських військовослужбовців на території Іраку під час першої ротації було створено і розгорнуто практичну діяльність *позаітатної групи психологічних операцій*.

В подальшому в складі 6 та 7-ої омбр було створено *відділення по зв'язках з громадськістю* (чотири офіцери: начальник відділення, старший офіцер, офіцер відділення, перекладач). Обов'язками відділення по зв'язках з громадськістю було визначено:

– робота із засобами масової інформації;

– організація та підготовка матеріалів і виступів посадових осіб в місцевих ЗМІ з метою пояснення населенню завдань українського миротворчого контингенту.

Практична діяльність фахівців відділення полягала у постійних системних контактах з представниками всіх місцевих політичних і релігійних партій та рухів, нерелігійних організацій, навчальних закладів, керівників державних структур, силових формувань.

Головною військовою структурою, що розпочала моніторинг СПО стали підрозділи розвідки бригади першої ротації. В подальших ротаціях 6-й та 7-й бригадах таку функцію виконували відділення по зв'язках з громадськістю, колектив редакційно-видавничої групи бригади.

Крім ретельного вивчення всіх сфер громадського життя та виявлення можливих загроз, важливим завданням було створення позитивного іміджу нашої держави, українського миротворчого контингенту. З метою налагодження та проведення конкретних заходів з питань взаємодії в організаційно-штатну структуру 6, 7 бригад було введено відділ підтримки урядових структур. До його складу включено фахівців різних спеціалізацій та відповідних служб – фінансової, медичної, тилу, будівництва тощо.

Морально-психологічне забезпечення в бригаді першої ротації (5 омбр) здійснював відділом роботи з особовим складом. В склад 6-ої бригади були введені штатні посади офіцерів з гуманітарних питань в батальйонах та практично в усіх ротах, розгорнуто редакцію бригадної багатотиражної газети у вигляді редакційно-видавничої групи, яка друкувала періодичні видання із застосуванням Мобільного центру МЦ-4.

Функцію надання духовної допомоги військовослужбовцям здійснювали два священика.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення діяльності миротворчого контингенту проводилося, в основному, за такими напрямками:

1. **Створення та підтримка позитивного іміджу українського миротворчого контингенту ЗС України** серед місцевого населення, що допомагало підтримувати обстановку безпеки навколо наших підрозділів, локалізувати дії терористичних груп на підконтрольній території. У даному напрямку вирішувались наступні завдання:

– важливим завданням було **встановлення та підтримання зв'язків з органами місцевої влади, лідерами політичних партій і громадських організацій**. Налагодження тісної взаємодії командування бригади, відділів штабу з місцевими органами державної влади, духовенством, найбільш впливовими особами провінції Васіт, керівниками іракської поліції, прикордонної поліції та національної гвардії. Об'єднаний координаційний центр в мерії м. Аль-Кут з робочими місцями фахівців відділу взаємодії відслідковував всю оперативну інформацію про стан справ в регіоні. Фахівці відділу працювали над вирішенням питань відновлення інфраструктури провінції, залучення для цього зацікавлених кампаній. Конкретними результатами роботи із військово-цивільного співробітництва були підписані сотні контрактів щодо відновлення іригаційних систем, водозабезпечення населених пунктів, каналізаційної системи. Велика увага приділялася питанням розвитку освіти та медицини, відновленню шкіл, дитячих садків, лікарень тощо.

– **співпраця з місцевими засобами масової інформації**. Впродовж 2003-2005 років в провінції Васіт стало традицією проведення засідань координаційної ради та представників місцевих засобів масової інформації. Всі вони в основному присвячувались питанням початку, розгортання та посилення якості професійної діяльності журналістів та журналістських колективів. В 2004 році за підсумками діяльності іракських медіа-колективів телерадіокомпанія “Ель-Кут TV”, газета “Васіт сьогодні” та регіональний медіа-центр визнані кращими в Республіці Ірак.

Офіцерами *позаштатної групи психологічних операцій* проводилась робота щодо співпраці з місцевими засобами масової інформації по інформаційно-пропагандистському впливу на місцеве населення. Розроблено та віддруковано **п'ять видів** інформаційних листівок для розповсюдження серед місцевого населення з метою висвітлення правдивої та об'єктивної інформації про діяльність українського військового контингенту та протидії розповсюдженню чуток. Їх кількість склала 230 тисяч примірників.

– **розгортання та робота прес – центру.** *Прес – центр* – це офіційний орган інформування для військових і цивільних журналістів, робота якого спрямована на зовнішню комунікацію, створення позитивного медіа-контексту висвітлення миротворчої діяльності наших підрозділів в українських і зарубіжних засобах масової інформації. Офіцери прес – центру виконували низку специфічних завдань:

здійснювали збір, узагальнення і розповсюдження інформації щодо миротворчої діяльності українських військовослужбовців для цивільних і військових ЗМІ;

організовували роботу цивільних і військових журналістів в районі відповідальності миротворців;

проводили масово-інформаційні заходи: брифінги, прес-конференції тощо за участю командування підрозділів для представників мас-медіа;

реагували на кризові ситуації;

взаємодіяли з структурами місцевого самоврядування в частині що їх стосується.

– **здійснення гуманітарної допомоги.** В практичній діяльності кожної патрульної групи вважалося нормою мати в кожному БТР-80 набір з гуманітарної допомоги для роздачі дітям: продуктів харчування, цукерок, питної води. Під час патрулювання на маршрутах особовий склад патрулів обов’язково зупинявся біля кожної групи дітей та здійснював роздачу гуманітарної допомоги.

Таким чином, створення позитивного іміджу українського миротворчого контингенту, підтримання надійних зв’язків з владою вважалося важливим завданням. Це дозволяло підтримувати обстановку безпеки навколо наших підрозділів, локалізувати дії терористичних груп та було надійним гарантом безпеки особового складу під час виконання ним завдань в межах зони відповідальності.

2. Другим напрямком було **інформаційне забезпечення особового складу**. З метою його реалізації виконувались наступні завдання:

– під час першої ротації було розпочато, а під час подальших ротацій продовжувався активний **моніторинг суспільно-політичної обстановки**, що складалась в регіоні, безпосередньо в провінції Васіт та у прикордонні з Іраном. Інформація уточнювалась на офіційних зустрічах з місцевими лідерами провінції, збиранням та аналізом даних про СПО займалися військовослужбовці механізованих підрозділів та військової поліції під час патрулювання. Уточнення обстановки та зміни щодо ставлення до українського миротворчого контингенту здійснювались під час проведення гуманітарних акцій, надання медичної допомоги, у неформальних розмовах з місцевим населенням.

Частку інформації про СПО в регіоні надавали вищі штаби коаліційних сил (КООС), штаб БНД, однак вона була достатньо узагальненою. Тому під час виконання конкретних завдань така інформація не завжди була корисною. Тому багато інформації доводилось з’ясовувати силами власних розвідувальних підрозділів. Особливістю такої інформації був її тимчасовий характер. Однак вона допомагала зберігати життя військовослужбовців, тому що стосувалась безпеки конвоїв, виконання завдань на ірано-іракському кордоні тощо. До збору інформації залучався також особовий склад розвідувальних, механізованих підрозділів, яку він здобував в процесі активної роботи з місцевим населенням.

– зібрана інформація використовувалась для **безпосередньо інформаційного забезпечення особового складу**, що здійснювалось щоденно перед початком та після виконання кожного завдання впродовж 10-15 хвилин. Оперативне інформування особового складу про зміни в обстановці, події в зоні відповідальності проводились щоденно в ранковий час та години прийняття їжі (в їдальні). Більш складною була організація інформування особового складу патрулів та конвоїв, тут вона мала випадковий характер.

– **організація та проведення гуманітарної підготовки.** Вивчення менталітету населення, стереотипів мислення, культури народу, встановлення дружніх, добросусідських стосунків з місцевими працівниками, безробітними, неформальними лідерами, шанування місцевих традицій, поважна поведінка наших військовослужбовців тощо сприяли налагодженню контакту з місцевими жителями, постачанню інформації. Організація та

проведення гуманітарної підготовки з особовим складом бригади забезпечувала необхідними знаннями, здійснювалась на підставі наказу командира бригади “Про організацію гуманітарної підготовки, інформаційного забезпечення та культурно-виховної, просвітницької роботи з особовим складом”. В бригаді кожної ротації створювалось в середньому 70 груп гуманітарної підготовки. Заняття з особовим складом контрактної служби (вільним від несення бойового чергування) проводились один раз на тиждень по дві години. Заняття з особовим складом, який знаходився на бойовому чергуванні, проводились методом гуманітарних годин на місцях несення служби, а також з особовим складом, що задіяний в групах швидкого реагування. Тематика визначалась заступником бригади з гуманітарних питань на підставі актуальних завдань, що виконували підрозділи бригади.

– крім цього, у зоні відповідальності наших миротворців видавалась **дивізійна газета “Миротворець”**. Її проблематика була присвячена:

- висвітленню виконання миротворчих завдань у зоні відповідальності;
- публікувались звернення командування омбр до особового складу;
- відображались різні аспекти співробітництва між українськими миротворцями і структурами місцевого самоврядування;
- відображались повсякденна діяльність, побут і культурний відпочинок військовослужбовців.

Отже, внаслідок створення системи здобування, узагальнення та доведення до особового складу інформації про соціально-політичну обстановку в провінції та в її конкретних районах вдалося відстежувати та аналізувати політичну, економічну та екологічну ситуацію в регіоні, уточнювати етнічний та конфесійний склад населення, виявляти можливі провокації проти контингенту, розробляти практичні рекомендації командуванню, прогнози щодо поведінки тих чи інших політичних сил в регіоні та розвитку подій в цілому.

3. **Третім напрямом інформаційно-пропагандистської діяльності було забезпечення культурних та духовних потреб військовослужбовців.** Для цього виконувались завдання щодо:

– **культурно-виховної роботи та організації дозвілля** з військовослужбовцями контрактної служби. Була територіально зосереджена в казармах особового складу, дещо в довідково-інформаційних центрах. Для офіцерів працював офіцерський клуб „ДДБ” (Дім далеко від Батьківщини). Оформлена наочна агітація на усіх місцях проживання особового складу.

– **забезпечення технічними засобами пропаганди (ТЗП)** бригади першої ротації (5 омбр) здійснено штатними та додатковими ТЗП:

- польовим автоклубом ПАК – 65/70 – 1од.;
- радіоприймачами – 31од.(„Маяк” – 6 од., „Інтеграл” – 3од., іншими – 22од.);
- телевізорами – 35 од.;
- відеомагнітофонами – 15 од.;
- комплектами прийому супутникових сигналів – 4од. Це дало змогу приймати програми телевізійних каналів: „Інтер +”, „Новий канал”, „ТРК Україна”, „ТЕТ”, „Ентер” тощо.

Під час подальших ротацій бригаду було поповнено оновленими технічними засобами, включено Мобільний центр МЦ-4 для друку бригадної багатотиражної газети (500 прим.), різноманітних листівок, пам’яток тощо.

Застосування комплексу заходів ПЗ відповідно до його складових значно сприяло підтриманню і зміцненню рівня морально-психологічного стану особового складу бригад всіх ротацій впродовж 2003 – 2005 років. Необхідно зазначити, що скоординована робота офіцерів редакції і прес-центру залишила чималий внесок у загальній справі інформування особового складу та громадськості, і очевидно, була найбільш результативною. Відтак максимальне використання потенціалу засобів масової інформації та інформаційних служб дозволяє сформувати позитивний медіа-контекст – який є необхідним елементом проведення миротворчих операцій. У цілому, завдяки професіоналізму офіцерів прес-центру медіа –

контекст у засобах масової інформації навколо наших миротворців був сприятливий. Не зважаючи на низку кризових ситуацій пов'язаних з загибеллю миротворців і окремих фактів порушення законодавства з боку деяких військовослужбовців громадська думка про почесну місію українського солдата в Іраку була домінуючою.

РОЗДІЛ 4. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Дисципліна — необхідна умова життя та діяльності будь-якої армії. Відомі полководці й воєначальники неодноразово підкреслювали її значення. Невипадково М.І. Кутузов називав дисципліну душею військової служби, а О.С. Суворов - матір'ю перемоги. Знавець військової справи Ф.Енгельс військову дисципліну характеризував як один з необхідних засобів організації військовослужбовців, як важливий фактор боєздатності військ. "... Без дисципліни та організованості - писав він, - ніхто не може виграти битву". У великій війні перемогу може забезпечити тільки залізна дисципліна. Тому характеризуючи будь-яку армію, завжди як фундаментальний критерій боєздатності називають рівень військової дисципліни.

На етапі активного будівництва і реформування ЗС України важливого значення набувають задачі підтримки і зміцнення військ. дисципліни, підвищення ефективності діяльності органів військ. управління в цій області.

В даний час велике значення стали здобувати питання формування не стільки політичної, скільки правової свідомості і культури різних категорій особового складу. Змінилися ідеологічні цінності, більш вираженими стали демократичні, патріотичні мотиви військової діяльності, з процесу організаторської і виховної роботи виключені досить ефективні раніше сили суспільного впливу, з'явилися нові суб'єкти військової дисципліни. Особливе значення стали отримувати соціальні, моральні і релігійні аспекти.

Крім того, особливе значення проблем підтримки і зміцнення військової дисципліни в Збройних Силах обумовлено:

- *по-перше*, різним рівнем підготовки органів військ. управління і досвіду діяльності в цій сфері, потребами у формуванні сучасної системи зміцнення військ. дисципліни;
- *по-друге*, необхідністю дослідження існуючих і тих, що виникли в останні роки протиріч і проблем в управлінні військ. дисципліною, вивчення сучасного досвіду та відпрацювання на цій основі теоретичних і практичних рекомендацій щодо їх вирішення;
- *по-третє*, складними соціально-економічними умовами, нестачею фінансових і матер.-техн. засобів для забезпечення нормального функціонування ЗС;
- *по-четверте*, складністю і багаторівневим характером ідеолог., соц., психолог. й інформ.-комунікативних основ формування та підтримання високого рівня правової культури і правової поведінки особового складу;
- *по-п'яте*, недостатньою розробленістю методологічних питань зміцнення військ. дисципліни та правопорядку в сучасних умовах, відповідних соціальних моделей і технологій.

Роль і місце ПЗ в зміцненні військ. дисципліни та правопорядку серед особового складу полягає в сприянні цілеспрямованому формуванню світоглядних і ціннісно-мотиваційних засад свідомого виконання вимог військ. дисципліни, відповідних переконань, впровадженню й розповсюдженню високих зразків сумлінного виконання службового та громадянського обов'язку.

4.1. Система ПЗ зміцнення військової дисципліни та профілактики правопорушень.

У перекладі з латинської мови “дисципліна” означає навчання, виховання і має три значення:

- 1) обов'язкове для всіх членів даного колективу стійке підпорядкування встановленому порядку;
- 2) витриманість, звичка до строгого порядку;
- 3) навчання, наука, самостійна галузь якої-небудь науки. Згодом це поняття отримало ще одне значення. Воно починає вживатися як термін, що позначає визначений рівень

організованості. У такому значенні воно застосовується вже в Древній Греції та Древньому Римі.

На наш погляд, *дисципліна* є рівень відповідності реального поведіння та діяльності людини суспільним і груповим нормам, вимогам правових законів. І як специфічний вид відносин між людьми, вона містить у собі діалектичну *єдність об'єктивного* - вимог суспільства (організації, армії, колективу і т.ін.) й *суб'єктивного* - ставлення людей до суспільних і групових норм, вимог правових законів суспільства, держави і ЗС як її специфічного інституту.

Об'єктивно дисципліна як форма упорядкування взаємин, поведінки людей в інтересах підвищення ефективності спільної діяльності виявляється в усіх людських спільнотах, організаціях і групах. Тому правомірно говорити про існування дисципліни державної, виробничої, трудової, шкільної, військової і т.д. В об'єктивному змісті, під дисципліною взагалі розуміється сукупність правил поведінки, необхідні особам, що входять до складу якоїсь організованої спільноти людей. У *суб'єктивному змісті* під дисципліною взагалі варто розуміти підпорядкування індивіда правилам, що регулюють об'єднання людей.

Характерні риси військової дисципліни, що обумовлені специфікою армійських стосунків:

- єдиноначальність як основний принцип військового будівництва;
- строга регламентація всіх сторін життя, побуту і діяльності військовослужбовців на службі та поза нею;
- обов'язковість й безумовна регламентованість усіх її вимог і проявів;
- чітка субординація у взаємовідносинах різних категорій військовослужбовців;
- високий ступінь категоричності покори волі командира аж до самопожертви у певних умовах обстановки;
- тісна взаємозумовленість особистісної та колективної дисциплінованості;
- невідворотність, доцільність і суворість примусових заходів до порушників військової дисципліни;
- необхідність свідомого виконання норм і вимог військової дисципліни та інші.

Військова дисципліна, як соціальне явище, *базується на певних, об'єктивно обумовлених основах*, зміна яких закономірно спричиняє і зміну стану військової дисципліни в армії.

Соціально-політичну основу військової дисципліни складають: суспільний і державний лад; політика й ідеологія держави, у тому числі національна та військова політика; характер і призначення збройних сил у державі; соціальний склад армії.

Морально-психологічну основу військової дисципліни складають: норми загальнолюдської моралі; суспільна думка; звичаї, традиції й стереотипи поведінки та взаємин у суспільстві; психологія військового колективу і кожного окремого військовослужбовця.

Так, за даними українського центра економічних і політичних досліджень 57% офіцерів і прапорщиків характеризували свій психологічний стан як близький до апатії або депресії. Серед причин цього, 36% назвали неповажне ставлення суспільства до Збройних Сил, 25% - втрату моральних цінностей військової служби.

До військово-економічних основ військової дисципліни відносяться: рівень економічного розвитку держави; здатність держави забезпечувати повнокровний розвиток Збройних Сил, підтримку необхідного рівня бойової готовності, організацію бойової підготовки й служби військ, оснащення сучасними видами зброї та бойової техніки, забезпечення особового складу продовольством, обмундируванням, об'єктами і предметами соціально-культурного й побутового призначення.

Поряд з об'єктивною складовою військової дисципліни, що виявляється як зовн. спонукальна сила, **існує і її суб'єктивна складова**. Відомо, що зовн. впливи діють на людину і колектив, переломлюючись через певний лад їхніх відносин, почуттів, думок, настроїв, досвіду, інтересів і потреб. Тому суб'єктивна складова військ. дисципліни виступає

як зовнішнє вираження внутр. світу військовослужбовця - його спрямованості, характеру, темпераменту, життєвого і службового досвіду, загальної культури і т.д.

Основи військ. дисципліни і правопорядку необхідно комплексно враховувати в проектуванні та здійсненні системи ефективних інформ.-пропаг. впливів на військовослужбовців з метою формування і розвитку правової свідомості й правової поведінки.

Індивідуально-особистісна дисциплінованість є соціально-психолог. якістю і виражається в здатності військовослужбовця в будь-якій обстановці надійно керувати своїм поведінням і своїми діями, дотримуватись вимог присяги та військ. статутів.

Колективно-групова дисциплінованість являє собою соціально-психолог. властивість даного колективу, яка дозволяє йому успішно вирішувати завдання, що перед ним ставляться, і забезпечує оптимальні умови для формування та прояву особистісних якостей військовослужбовців, що визначають їхню дисципліновану поведінку.

Таким чином, необхідно враховувати: *по-перше*, військ. дисципліна являє собою систему, що розвивається за своїми законами; *по-друге*, зміцнювати її можна тільки розвиваючи, удосконалюючи взаємини між військовослужбовцями, створюючи для них певні умови; *по-третє*, дисципліну не можна розвивати поза зв'язком з іншими формами життєдіяльності, як організаційно-технологічними, так і соціальними; *по-четверте*, її удосконалення вимагає комплексу заходів, що своїми коренями сягають в економічні, матер.-техн., соц., політ., правові, культурні та ін. основи життєдіяльності військ; *по-п'яте*, сутність і структура військ. дисципліни знаходять свій прояв як у загальних принципах, що властиві дисципліні в цілому, так і в особливостях, які випливають із специфіки військових взаємовідносин й природи ЗС.

Військова дисципліна - це бездоганне й неухильне дотримання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених військ. статутами та ін. законодавством України. Вона ґрунтується на усвідомленні військовослужбовцями свого військ. обов'язку, відповідальності за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, на їх вірності Військовій присязі.

Причини необхідності високої військової дисципліни у військових підрозділах:

– особливості їх орг-но-штатної структури, характеру бойових, навчально-бойових та ін. завдань, які ними виконуються; жорстка регламентованість умов повсякденної життєдіяльності, залежність ефективної реалізації їх функцій від стану дисципліни;

– рішучий вплив дисципліни на МПС військ, який є гол. критерієм оцінки ефективності всього навч.-виховного процесу й МПЗ життєдіяльності підрозділів (частин) як у мирний, так і воєнний час;

– взаємовплив дисципліни, організованості й правопорядку серед особового складу та ефективності національного й військово-патріотичного виховання військовослужбовців і населення України взагалі й особливо молоді. Ця проблема сьогодні вкрай актуальна, її недооцінка може обійтися нашій молодій державі занадто дорого;

– суттєві зміни у духовній сфері молоді, що призивається сьогодні до лав Збройних Сил і падіння серед них мотивації до військ. служби у зв'язку з наявністю фактів грубих порушень військової дисципліни та правил статутних взаємин між військовослужбовцями;

– залежність високої бойової готовності й боєздатності підрозділу (частини) від стану військ. дисципліни, яка є найважливішою її умовою;

– суттєвим впливом військ. дисципліни на організованість і мобільність ЗС, що забезпечує постійну їх готовність до негайних і рішучих бойових дій. На її основі досягаються гнучкість і безперервність управління військами (силами), у захисників Вітчизни формуються високі бойові й морально-псих. якості, що необхідні для перемоги над противником у сучасному бою.

Для того, щоб повно та якісно виконати вимоги Міністра оборони, привести повсякденну життєдіяльність військ. підрозділів (частин) у відповідність із статутами, у кожного

командира (начальника) має бути чітка система роботи щодо зміцнення військ. дисципліни та правопорядку. Що таке система і що вона передбачає?

Система роботи щодо зміцнення дисципліни та правопорядку - це комплекс заходів і основних напрямів роботи командирів (начальників) для досягнення у підпорядкованих військ. підрозділах (частинах) позитивного МПС особового складу, свідомої дисциплінованості військовослужбовців, бездоганного й неухильного дотримання ними порядку та правил, встановлених військ. статутами й ін. законодавством України.

Робота щодо забезпечення високого рівня МПС і військ. дисципліни військовослужбовців усіх категорій організується відповідно до вимог Конституції України, закону України "Про боротьбу з корупцією", статутів, наказу Міністра оборони № 11 від 19 квітня 1997 р. "Про зміцнення військової дисципліни у Збройних силах України", директиви Д-12 від 31 травня 2001 р. "Про стан правопорядку, військової дисципліни та додаткові заходи органів військового управління щодо їх здійснення", Методичних вказівок ГУ ГСР МО України щодо організації виховної роботи, зміцнення правопорядку та військ. дисципліни в ЗС України на навч. рік. В цих керівних документах організаційно-виховні заходи щодо зміцнення військ. дисципліни рекомендується спрямувати на досягнення такого рівня МПС і військ. дисципліни особового складу, який забезпечуватиме своєчасне, повне та якісне вирішення поставлених завдань, формування здорової морально-психологічної атмосфери у військово-соціальному середовищі та почуття особистої безпеки кожного військовослужбовця у ньому, на боротьбу й викорінення негативних звичаїв і традицій серед військовослужбовців та затвердження позитивних.

Основними завданнями ПЗ зміцнення військової дисципліни та правопорядку є:

- вплив на свідомість і поведінку особового складу доведенням та роз'ясненням йому вимог Конституції України, законів України, нормативних і правових актів Президента України, Верховної Ради України, Кабінету міністрів України, Міністра оборони щодо ролі і значення військ. дисципліни та правопорядку у військах.
- формування у військовослужбовців високої духовності, морально-етичних норм поведінки, соціальної орієнтації та задоволення інформ. потреб військовослужбовців;
- цілеспрямоване інформ.-пропаг. супроводження заходів зміцнення правопорядку й військ. дисципліни, сприяння розвитку у військовослужбовців високих морально-психолог. і бойових якостей;
- системне узагальнення інформації про соц.-психолог. та інформ.-комунікативні процеси у військ. колективах з метою підвищення ефективності планування і проведення ПЗ зміцнення правопорядку і дисципліни та підготовки рекомендацій для прийняття управлінських рішень з цих питань;
- визначення комплексу заходів ПЗ для планування, організації та впровадження у повсякденну діяльність керівного складу підрозділів з метою ефективного застосування системи щоденного, щотижневого, щомісячного впливу на процес зміцнення військ. дисципліни і правопорядку;
- управління інформ. та агіт.-пропаг. впливами в процесі зміцнення дисципліни у повсякденній життєдіяльності особового складу підрозділів;
- активне використання агіт.-пропаг. роботи з метою формування і підтримання у військовослужбовців правової свідомості та культури, почуття особистої відповідальності за свідоме дотримання правопорядку й дисципліни;
- застосування військ. преси, радіо і телебачення з метою мобілізації особового складу на свідоме виконання статутних вимог щодо дотримання правопорядку та військ. дисципліни;
- залучення можливостей ПЗ в інтересах вивчення, узагальнення й розповсюдження передового досвіду щодо підтримання статутного правопорядку та дисципліни кращих офіцерів, прапорщиків, старшин і сержантів;

- підготовка і періодичне узгодження з органами МВС, місцевими адміністраціями інформ.-довідкових матеріалів з висновками про криміногенну обстановку в районі дислокації підрозділів, її можливий негативний вплив на особовий склад;
- системне використання ТЗВР, друкованої продукції, наочної агітації в інтересах підвищення ефективності ІІЗ процесу зміцнення військ. дисципліни;
- повсякденна взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими і релігійними організаціями, ЗМІ з питань залучення регіонального інформ. ресурсу для військово-патріотичного виховання особового складу підрозділів, посилення позитивного морально-психолог. впливу на воїнів;
- підвищення авторитету військ. служби та престижу ЗСУ серед населення;
- пошук оптимальних форм роботи й безпосередня участь офіцерів ІІЗ у забезпеченні сприятливих соц.-політ. і психолог. умов життєдіяльності особового складу у районах постійної дислокації та виконання навчально-бойових завдань.

Складовими ІІЗ необхідного рівня МПС і військової дисципліни є:

- гуманітарна підготовка;
- інформаційне забезпечення особового складу;
- військово-патріотичне виховання; використання потенціалу ЗМІ, зокрема місцевої інфраструктури за узгодженням з адміністраціями регіонів;
- сплановане залучення ТЗВР та наочної агітації;
- підтримання зв'язків із громадськістю, суспільними, релігійними, професійними та іншими орг-ми для посилення інформаційно-пропаг. впливу на особовий склад з урахуванням територіального принципу призову до лав ЗСУ;
- КВІР, організація змістовного культурного дозвілля особового складу.

Система ІІЗ зміцнення військової дисципліни та правопорядку має відповідати вимогам Міністра оборони та передбачає:

1. Глибоке вивчення, осмислення й усвідомлення командирами (начальниками), усім особовим складом основних вимог статутів, військ. законодавства України, наказів Міністра оборони щодо зміцнення військ. дисципліни.
2. Регулярну роботу фахівців з ІІЗ у підрозділах для всебічного вивчення стану та дієвості ІІЗ служби військ, військ. дисципліни та правопорядку, виконання особовим складом у повсякденній життєдіяльності вимог законів, статутів, наказів і директив Міністра оборони та інших керівних документів.
3. Надання практичної допомоги в знятті напруги у військ. колективах і забезпеченні позитивного МПС особового складу, який утворює орієнтаційно-ціннісну, інтелектуальну, емоційно-почуттєву й вольову єдність військовослужбовців підрозділу (частини) через організацію й проведення всебічного інформування, гуманіт. підготовки, заходів ІІЗ, КВІР, що спрямовані на зміцнення військ. дисципліни.
4. Особливу увагу необхідно звертати на всі осн. напрями роботи, які стосуються зміцнення військ. дисципліни та її ІІЗ. Це:
 - підбір, розстановка, навчання і виховання агіт.-пропаг. та культурно-виховного активу; навчання формам і методам ІІЗ зміцнення військ. дисципліни і правопорядку;
 - вивчення, аналіз, узагальнення й розповсюдження передового досвіду кращих командирів і підрозділів за підсумками місяця, періоду, навчального року;
 - активна участь у підготовці й проведенні в єдиній системі гуманіт. та соц. політики заходів військового, національного, військово-патріотичного, розумового, правового, морального, естетичного, екологічного і фізичного виховання військовослужбовців;
 - використання усього розмаїття форм та методів ІІЗ навчально-бойової діяльності з'єднань і частин, в першу чергу особового складу, який несе бойове чергування, варту службу, виконує завдання окремо від своїх підрозділів, заходів бойової підготовки;

– сприяння засобами ПЗ поглибленню процесу демократизації всіх видів і форм взаємовідносин у ЗС, як одного з чинників покращення МПС військовослужбовців та їх ставлення до виконання службових обов'язків;

– удосконалення системи військово-патріотичного виховання військовослужбовців, службовців ЗС України та членів їх сімей;

– організація та змістовне проведення культурного дозвілля особового складу, підтримання шефських стосунків і проведення спільних заходів з представниками місцевих органів державної влади й самоврядування, цивільних організацій та установ;

– забезпечення умов для виявлення, розвитку та розкриття творчих здібностей і дарувань військовослужбовців, створення необхідних умов для національно-культурного розвитку й духовного самовдосконалення військовослужбовців та членів їх сімей;

– використання потенціалу ЗМІ, ТЗВР, наочної агітації в інтересах злагодження військових колективів, формування активної громадянської та службової позиції, стимулювання зразкового ставлення до виконання військового обов'язку;

– спрямування діяльності Будинку офіцерів (клубу), бібліотеки, громадських органів й організацій (Рад клубу, бібліотеки, редколегій радіогазети та стінного друку, активу, колективів і гуртків за інтересами тощо) на систематичне проведення заходів, які сприяють зміцненню військової дисципліни, формуванню та підтриманню здорової морально-психологічної атмосфери, позитивних морально-етичних норм і традицій у військових колективах та ін.

Виховний вплив статутного порядку полягає в тому, що він забезпечує найкращі умови для бойової і гуманіт. підготовки особового складу, оптимально сприяє ефективному виконанню покладених на нього завдань та обов'язків, підсвідомо формує у військовослужбовців навички, звички й уміння правової поведінки та дотримання воїнського етикету. Існує закономірність: чим суворіше підтримується в підрозділі статутний порядок від підйому до відбою, тим міцніша дисципліна в ньому, вища організованість, спостерігається, як правило, високий МПС. І навпаки, там, де допускаються відступи від цього, частіше мають місце негативні вчинки, аморальні явища і навіть надзвичайні події.

Підтриманню статутного порядку в підрозділах, вихованню дисциплінованості в особового складу безпосередньо сприяє ПЗ бойової підготовки особового складу. При якісній організації ПЗ, його підготовці та проведенні кожне заняття досягає не тільки дидактичної мети щодо формування бойової майстерності, але й виховної - підвищує дисциплінованість, яка є вирішальною ланкою в морально-психологічних засадах військ. дисципліни.

Ось чому слід звертати увагу на всі методичні й виховні елементи кожного навч. заняття: доведення до глибокого розуміння його важливості, методично обґрунтований його початок і закінчення, ясність та конкретність у постановці навч. завдань, вимогливість керівника до себе і суб'єктів учення.

Велике значення має продумане орг-но-метод. забезпечення занять, вивчення особовим складом настанов, тактичних нормативів, проведення показних занять, обмін досвідом бойової роботи спеціалістів, ретельна підготовка штатної техніки, організація постійного і дієвого контролю за виконанням кожним військовослужбовцем своїх функціональних обов'язків та статутних норм.

В аспекті ПЗ непересічне значення мають:

– проведення агіт.-пропаг. та культурно-масових заходів на допомогу бойовій і мобілізаційній підготовці особового складу;

– організація відповідної діяльності Будинків офіцерів, клубів, бібліотек, радіовузлів, активу;

– використання в ході занять ТЗВР, наочної агітації, оперативного висвітлення ходу змагань;

– узагальнення і розповсюдження передового досвіду тощо.

Саме творче використання можливостей ПЗ сприяє формуванню позитивного сприйняття вимог військ. дисципліни на особистісному логічному та емоційно-почуттєвому рівнях, формуванню вірних поведінкових навичок і звичок, позитивних традицій і, врешті-решт – зміцненню МПС особового складу, злагодженості та дисциплінованості військ. колективів.

Важливою умовою зміцнення військ. порядку, є *організаційно-методична робота* щодо навчання посадових осіб системі роботи зі зміцнення дисципліни, профілактики правопорушень.

Від фахівців з ПЗ це вимагає чіткої організації метод. роботи щодо навчання командирів (начальників), активу методики й практики організації і проведення ПЗ зміцнення військ. дисципліни та профілактики правопорушень; системи проектування і проведення відповідних комплексних заходів; метод. забезпечення ПЗ зміцнення військ. дисципліни. При цьому особливу увагу слід приділяти навчанню методам і формам ефективного впливу на свідомість та підсвідомість, емоції і волю, мотиви й мотивацію військовослужбовців.

Методи ПЗ військової дисципліни - це способи і прийоми впливу на свідомість, підсвідомість, мотиваційну, емоційно-почуттєву й вольову сферу психіки військовослужбовця, його поведінку та військово-професійну діяльність з метою досягнення бездоганного ставлення до виконання службових обов'язків.

До них належать: методи довіри, поваги до особистості та гідності військовослужбовця; методи формування свідомості воїна (переконання, заохочення, примус); метод особистого прикладу командира (начальника); метод доручення підлеглому; метод вправи; метод створення виховних ситуацій; метод осуду негідної поведінки військовослужбовця; психодіагностичні, психокорекційні, психореабілітаційні методи тощо.

Форми ПЗ військової дисципліни - це орг-ний бік заходів ПЗ, які цілеспрямовано плануються, ретельно готуються та якісно проводяться з метою усвідомлення військовослужбовцями вимог законів, статутів, моральних норм поведінки та їх свідомого неухильного дотримання. Форми залежать від стану військ. дисципліни й правопорядку в підрозділі (частині), рівня МПС особового складу, поставлених завдань та інших чинників. Найчастіше застосовуються індивідуальні й групові форми МПЗ військ. дисципліни.

Основні форми ПЗ зміцнення військової дисципліни та профілактики правопорушень серед особового складу:

- індивідуальні й групові інформування з нормативно-правових питань (вимоги Президента України, МОУ, статутів, настанов, інструкцій щодо підтримання належного рівня військової дисципліни та правопорядку);
- проведення занять з гуманітарної підготовки за відповідною тематикою;
- індивідуальні та групові бесіди з питань дотримання статутних вимог до військовослужбовців;
- лекції щодо військової дисципліни, як важливої складової боєготовності та боєздатності ЗСУ;
- виступи на загальних зборах особового складу, підведенні підсумків стану правопорядку та військової дисципліни;
- консультації з правових питань;
- доведення і роз'яснення нормативних актів, наказів та директив, статутів, настанов, інструкцій, заходів безпеки та збереження життя;
- повідомлення про вирoki військових трибуналів;
- мітинги з нагоди свят щодо піднесення морального духу особового складу;
- зустрічі з представниками громадськості трудових і творчих колективів, батьками, ветеранами, учасниками бойових дій, миротворчих операцій, діячами мистецтва й культури;
- дні інформування з питань виконання вимог військової дисципліни і правопорядку;
- вечори запитань і відповідей про порядок проходження військової служби тощо;
- вікторини, конкурси на краще знання статутів, керівних документів;

- тематичні комплекси, стенди наочної агітації, рубрики в стінному друці, радіогазетах;
- тематичні кінолекторії, кіновечори;
- читацькі конференції, тематичні вечори за військово-патріотичною тематикою тощо.

Форми та методи ПЗ зміцнення військової дисципліни визначаються в залежності від конкретних умов обстановки, можливостей організації й проведення заходів та інформаційно-пропагандистського забезпечення повсякденної діяльності особового складу.

Шляхи вдосконалення системи ПЗ зміцнення військової дисципліни та правопорядку - це основні напрями посилення дієвості позитивного впливу на воїнів відповідних інформ.-пропаг. заходів. Такими напрямками є:

1. Пропаганда заходів керівництва держави та ЗС щодо захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей, ветеранів військової служби, створення належних соц.-побутових умов, забезпечення надійної системи охорони здоров'я.

2. Агіт.-пропаг. підтримка поглиблення процесу гармонізації службових відносин у військах, як одного з чинників поліпшення МПС військовослужбовців та їх ставлення до служби.

3. Підвищення престижу військ. служби, організація взаємодії з державними органами влади і місцевого самоврядування, громадськими організаціями, ЗМІ, сприяння розвитку зв'язків із громадськістю, забезпечення демократ. цивільного контролю за діяльністю ЗС, створення й підтримання позитивного іміджу видів і родів військ, об'єднань, з'єднань, частин у місцях їх дислокації та виконання завдань.

4. Розвиток культури та духовності, здібностей і талантів військовослужбовців як необхідного підґрунтя свідомої військ. дисципліни і правопорядку.

5. ПЗ прийняття військ. органами управління рішень з соціально-гуманітарних питань.

6. Налагодження постійних зв'язків з науковими, культурними, просвітницькими організаціями, закладами і установами щодо підвищення ефективності ПЗ зміцнення військ. дисципліни та профілактики правопорушень.

7. Пропаганда морально-етичних норм кодексу честі офіцера, досвіду офіцерів, які досягли найбільших успіхів у зміцненні дисципліни, прикладів зразкової служби і виконання обов'язків.

8. Предметна і цілеспрямована робота з солдатами та сержантами строкової служби, військовослужбовцями за контрактом, дисциплінованість яких багато в чому визначає стан військової дисципліни в частинах (з'єднаннях) .

9. Удосконалення аналізу стану ПЗ військ. дисципліни та правопорядку.

При цьому обов'язковою умовою має бути дотримання таких принципів, як систематичність, достовірність, принциповість, урахування об'єктивних і суб'єктивних причин у їх єдності та взаємозв'язку.

Підвищенню впливу інформаційно-пропагандистської діяльності органів військ. управління на стан військ. дисципліни та правопорядку сприяє досконале знання та наполегливе виконання офіцерами з ПЗ функціональних обов'язків з питань ПЗ зміцнення статутного порядку в підрозділах. Головними з них є:

- участь у роботі комплексних груп з вивчення стану військ. дисципліни, МПС у підрозділах, надання конкретної допомоги командирам підрозділів у проведенні заходів ПЗ профілактики правопорушень;

- участь у проведенні соціологічних досліджень, аналіз стану військ. дисципліни у підрозділах та визначення висновків;

- планування інформ.-пропаг. роботи щодо зміцнення військ. дисципліни та формування здорового МПС у підрозділах;

- організація та проведення занять з гуманітарної підготовки щодо проблем правопорядку і дисципліни, конкретних видів інформування особового складу підрозділів та інші.

4.2. Методика організації ІПЗ зміцнення військової дисципліни та правопорядку особового складу частин (з'єднань) Збройних Сил України.

Система роботи офіцера з ІПЗ щодо зміцнення військової дисципліни:

- брати активну участь в організації й проведенні спеціальних занять з офіцерським складом щодо вимог МО України, методики та заходів щодо зміцнення військ. дисципліни, збереження життя і здоров'я людей, профілактиці позастатутних відносин;
- планувати комплекси інформ.-пропаг. заходів зміцнення військ. дисципліни та правопорядку щодо планів виховної роботи;
- брати участь у плануванні та проведенні роботи в підрозділах щодо вивчення стану військ. дисципліни, взаємовідносин між військовослужбовцями;
- надавати практичну допомогу командирам у наведенні статутного порядку, згуртуванні військ. колективів;
- планувати роботу й особисто брати активну участь у вивченні молодих солдат, сержантів та фахівців, що прибули з учбових підрозділів та військкоматів, їх духовних, інформаційно-комунікативних, освітньо-культурних потреб і запитів;
- брати участь у проведенні методичних семінарів, методичних занять, організації обміну досвідом роботи щодо зміцнення військ. дисципліни та правопорядку, попередження нестатутних відносин серед особового складу, організовувати аналіз, узагальнення і розповсюдження передового досвіду цієї роботи в кращих частинах, підрозділах;
- заходами ІПЗ сприяти реалізації гуманіст. і соц. політики держави у ЗС.

З цією метою:

- щомісяця забезпечувати активну участь в організації і проведенні гуманітарної підготовки, суспільно-політичного та правового інформування, вечорів запитань і відповідей, диспутів, інших заходів ІПЗ зміцнення військової дисципліни, роботі зі зверненнями військовослужбовців, членів їх сімей, працівників ЗС щодо надання обґрунтованих відповідей на поставленні питання;
- при плануванні ІПЗ необхідно обов'язково враховувати інтереси, запити і побажання підтримувати постійний тісний зворотній зв'язок з особовим складом;
- впроваджувати активні форми інформаційно-пропагандистського забезпечення, культурно-виховної роботи щодо зміцнення військової дисципліни та правопорядку, такі як: вікторини, диспути, обмін досвідом, вечори вшанування кращих воїнів, тематичні читання, ранки, радіогазети, радіожурнали, тематичні кіновечори, кінолекторії, постійні рубрики в засобах масової інформації, стінній пресі тощо;
- організовувати діяльність Будинку офіцерів (клубу), бібліотеки на різноманітний розвиток клубної, гурткової роботи, неформальних форм спілкування між різними категоріями військовослужбовців, членів їх сімей, працівниками Збройних Сил, створення умов розвитку творчих дарувань і здібностей особового складу;
- активно залучати широкі армійські кола до участі в організації і проведенні інформаційно - пропагандистського забезпечення зміцнення військової дисципліни, попередження правопорушень серед особового складу.
- всіляко підтримувати розвиток різноманітних форм самодіяльної художньої творчості особового складу в з'єднанні, частинах і підрозділах аматорських клубів (гуртків; груп) за інтересами: військово-патріотичних (клубів бойової слави, ветеранів бойових дій, слідопитів тощо), художньо- мистецьких (гуртків і колективів художньої самодіяльності, КВК, об'єднань любителів музики, театру, літератури, живопису, прикладного мистецтва та ін.), технічної творчості (винахідників і раціоналізаторів, моделювання та конструювання), природничо-наукових (селекціонерів, рибалок та мисливців), етнографічних, фізкультурно-спортивних (аматорів різних видів спорту, історії спорту, туризму), колективів колекціонерів (нумізматів, філателістів та ін.);

- взяти за правило щотижня, краще в суботу або неділю відвідувати їдальні, клуби, лікувальні заклади, цікавитись настроєм особового складу, забезпеченням його усім необхідним;

З метою підвищення ролі й авторитету старшин та сержантів:

- провести атестування сержантського складу, переглянути його відповідність посаді. Практикувати проведення конкурсів на посаду сержанта;

- з молодими солдатами провести індивідуальні бесіди з метою виявлення негативних явищ, фактів порушень статутних відносин.

Ретельно продумувати заходи щодо попередження порушень статутних відносин у зв'язку з виходом Указу Президента України та наказом МО про звільнення та призов особового складу на службу в армії.

Рекомендації щодо організації заходів у перший тиждень прибуття молодих солдат до військової частини:

перший день - день знайомства з частиною, її бойовими традиціями;

другий день - розповіді, зустрічі, відрекомендування сержантів;

третій день - день знайомства з бойовою технікою та озброєнням;

четвертий день - розповідь про край, область, місто, район, у якому буде проходити службу солдат;

Регулярно запрошувати офіцерів військових прокуратур і судів з метою попередження позастатутних відносин переважно шляхом індивідуальних бесід з військовослужбовцями.

Використовувати місцеву пресу, радіо і телебачення для висвітлення служби призовників району. З призовною молоддю проводити вечори зустрічей зі звільненими у запас. У трудових колективах оголошувати характеристики, надані звільненим у запас.

Залучати до роботи активи клубів, бібліотек, в стінних газетах відводити спеціальні рубрики, розділи. Проводити диспути, тематичні вечори про дружбу та військове товариство.

Заступник командира бригади, полку, окремого батальйону з гуманітарних питань зобов'язаний:

Щоденно:

- Організувати аналіз інформації з підрозділів про МПС особового складу, настроїв військовослужбовців.

- Організовувати та особисто проводити індивідуально-виховну роботу з військовослужбовцями.

- Спрямовувати роботу на формування здорового МПС в частині, попередження та позбавлення позастатутних відносин, організувати її проведення і своєчасно підводити підсумки.

- Проводити "День професійної підготовки" з офіцерами ВР частини, де навчати їх практиці організації роботи з профілактики порушень статутних відносин.

- Проводити у підрозділах вечори запитань та відповідей за періодами служби та категоріями військовослужбовців, організувати оперативний розгляд запитів та потреб особового складу посадовими особами.

- Проводити постійну інформаційну роботу.

- Вивчати потреби і запити особового складу, вживати заходи щодо вирішення скарг.

Щотижня:

- Планувати та організовувати конкретні заходи виховної роботи з особовим складом добового наряду, варт у вечірній час.

- Керувати роботою клубу, бібліотеки, спрямовуючи їхню діяльність на військове та моральне виховання військовослужбовців.

- Планувати та організовувати заходи з організації дозвілля у вихідні дні.

- У одному – двох підрозділах проводити роботу з надання допомоги командирам у вихованні підлеглих.

- Брати участь у підведенні підсумків виконання завдань за тиждень у підрозділах частини.

Щомісяця:

- У складі груп офіцерів вивчити у 2-3 підрозділах МПС і стан роботи щодо попередження позастатутних відносин, надавати допомогу в її орг-ції та проведенні.
- Проводити "День професійної підготовки" з офіцерами ГП частини, де навчати їх практиці орг-ції роботи з профілактики позастатутних відносин.
- Проводити у підрозділах за періодами служби та категоріями військовослужбовців вечори запитань та відповідей, організувати оперативний розгляд запитів та потреб особового складу посадовими особами.
- Проводити бесіди з військовослужбовцями за категоріями та періодами служби.
- Навчати командирів підрозділів практиці роботи щодо попередження та ліквідації позастатутних відносин.
- Підводити підсумки роботи з офіцерами ГП щодо профілактики позастатутних відносин, визначити завдання на черговий місяць.
- Планувати та здійснювати заходи щодо зміцнення військ. дисципліни та згуртування військ. колективів, ствердження високоморальних норм взаємовідносин.
- Разом із командирами підрозділів проводити КВІР і організувати дозвілля особового складу.

Інші терміни:

- Планувати комплексне проведення роботи щодо профілактики позастатутних відносин.
- Узагальнювати та пропагувати досвід роботи щодо згуртування військових колективів, усунення позастатутних відносин.
- Організувати вивчення з офіцерським складом основ соціальної психології та психології особистості;
- Організувати урочисту зустріч молодого поповнення та проводи у запас військовослужбовців, які вислужили визначені строки служби.
- Особисто розслідувати кожний випадок позастатутних відносин, виявляти причину та розробляти конкретні заходи щодо їх недопущення.

Висновки:

1. Сучасний складний етап розвитку ЗС України вимагає якісно нових підходів, які могли б допомогти в ефективному ІПЗ вирішенні завдань зміцнення військ. дисципліни, організованості й правопорядку, попередженні правопорушень.
2. Система роботи офіцерів з ІПЗ виступає як система організаційно-методичних, педагогічних, агітаційно-пропагандистських, культурно-виховних заходів, вимагає врахування й ефективної реалізації дисциплінуючих можливостей усіх об'єктивних і суб'єктивних факторів; скоординовану взаємодію посадових осіб, громадських організацій, культурно-просвітницьких установ щодо цілей та змісту, форм і методів, об'єктів, сфері часу докладання зусиль .
3. ІПЗ є важливим напрямком формування свідомого виконання вимог військової дисципліни, підвищення МПС особового складу, згуртування військових колективів.

Керівні документи з питань ІПЗ військової дисципліни та профілактики правопорушень

- Військові статuti ЗС України затверджено Законами України від 24.03.1999 № 548-XIV, 549-XIV, 550-XIV, 551-XIV.
- Указ Президента України від 15.03.2002 №258/2002 Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя.
- Директива Верховного Головнокомандувача ЗС України від 28.10.2002 № 1-1/1384 "Про додаткові заходи щодо поліпшення дисципліни у ЗС України та інших військових формуваннях".

- Наказ Міністра оборони України від 22.01.2002 №36 “Про внесення змін до наказу Міністра оборони України від 06.02.2001 №40”.
- Директива Міністра оборони України від 13.02.2006 № Д –3 “Про організацію гуманітарної підготовки, суспільно-політичного та правового інформування особового складу Збройних Сил України на 2006 – 2011 роки”.
- Директива Міністра оборони України від 29.07.1999 №Д-17 “Про удосконалення діяльності органів військового управління щодо попередження пияцтва та впровадження здорового способу життя у ЗС України”.
- Директива Міністра оборони України від 31.05.2001 Д-12 “ Про стан правопорядку, військової дисципліни та додаткові заходи органів військового управління щодо їх зміцнення”.
- Директива першого заступника Міністра оборони України від 08.12.1998 №Д-7 “Про удосконалення системи аналізу морально-психологічного стану та військової дисципліни у ЗС України”.

Розділ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ

Виконання завдань реформування та розвитку ЗС України, їх підготовка до захисту суверенітету, територіальної цілісності й недоторканості держави залежить не лише від матеріально-технічного забезпечення, а насамперед від МПС особового складу ЗС, рівня його духовності, цілеспрямованості морально-психологічного впливу на військ. колективи та особистість військовослужбовця.

Реалізація положень Конституції України, чинного законодавства, завдань реформування та розвитку потребує посилення інформ.-пропаг. роботи, патріотичного виховання особового складу ЗС, формування національної свідомості і культури, гуманістичного світогляду, високих морально-бойових якостей, морально-психол. готовності до захисту Батьківщини.

Гуманітарна підготовка особового складу ЗС України - це невід'ємна складова ПЗ, гуманітарної політики держави у ЗС, завданням якої є поліпшення якості суспільства через підвищення духовної, загальної, професійної, мовної, естетичної, політичної культури його членів. Виходячи з цього, завданнями гуманітарної підготовки є формування світоглядної, правової, моральної, політичної, екологічної культури військових і працівників ЗС; ствердження пріоритетів здорового способу життя. Вона повинна бути спрямована на навчання, виховання та розвиток людини як найвищої соц. Цінності суспільства; найповніше розкриття її здібностей; забезпечення пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини й навколишнього середовища. Бажаною метою гуманітарної підготовки є виховання високоосвіченого, інтелектуального високостатусного у суспільстві військовослужбовця, якого поважають за чесність, вихованість, свідоме виконання громадянських і службових обов'язків, патріотизм, високу відповідальність за втілення у життя вимог Конституції України, Законів України, наказів командирів (начальників), за підтримання на належному рівні бойової готовності військ, зміцнення військ. дисципліни та правопорядку.

У керівних документах визначено, що гуманітарна підготовка входить до системи бойової підготовки як невід'ємна її частина і є основним її предметом. У свою чергу гуманітарна підготовка сама є цілісною системою, з притаманними їй компонентами як дидактичної системи, головною метою якої є набуття слухачами певних знань, навичок, умінь у гуманітарній сфері пізнання.

5.1. Сутність і основний зміст системи гуманітарної підготовки та інформаційного забезпечення особового складу Збройних Сил України.

Особливе місце в системі ПЗ займає гуманітарна підготовка військовослужбовців. Це одночасно і форма ПЗ, і основна форма роз'яснення гуманіт. політики держави, виключно важливий засіб формування у військовослужбовців патріотизму, громадянської свідомості, морально-бойових якостей, необхідних для виконання конституційного обов'язку захисту Вітчизни.

Гол. документом, щодо організації та проведення гуманіт. підготовки в ЗС України є Директива Міністра оборони № 11 від 12.09.2000р. "Про організацію гуманіт. підготовки особового складу ЗС України". В ній визначені гол. мета і гол. засади гуманіт. підготовки; більш конкретизована відповідальність командирів, штабів, органів з гуманітарних питань; чітко вказані порядок організації та проведення занять з гуманіт. підготовки, методика проведення занять, порядок підведення підсумків гуманіт. підготовки, напрямки її забезпечення.

Система гуманітарної підготовки – це цілісна множина сукупності її осн. складових, що створює певну орг-но-метод. модель навчання. Вона складається з великої кількості взаємопов'язаних елементів: принципів орг-ції та проведення, мети, завдань, суб'єкта й об'єкта, навч. інформації, засобів організації упр-ня системою та педагогічної взаємодії, форм і методів взаємодії тощо.

Змінними складовими цієї системи є засоби упр-ня. Це зміст навч. матеріалу, метод. система, матер.-техн. засоби, організаційні форми навчання. Усі елементи гуманітарної підготовки створюють цілісність, діють у комплексі.

Компоненти гуманіт. підготовки, як дидактичної системи, відповідають на запитання: ”З чого складається ця система?”, на питання “Навіщо вона потрібна? Яке місце і роль гуманітарної підготовки в системі виховної роботи?” відповідають **функції гуманітарної підготовки**.

1. Освітня функція. Освітня функція передбачає озброєння слухачів певною системою знань, навичок і вмінь у гуманіт. сфері пізнання.

2. Виховна функція є невіддільною від освітньої і сприяє формуванню основних властивостей громадянина Української держави, особистості слухача. “Людина без виховання, як тіло без душі”, – підкреслює народна мудрість.

3. Розвиваюча функція. СENS і мета гуманіт. підготовки полягає у забезпеченні слухачу постійного розвитку, його духовного становлення, гармонізації відносин з собою та іншими, із соц. оточенням. У процесі вивчення різноманітних предметів гуманіт. сфери пізнання відбувається цілеспрямований розвиток духовних і псих. здібностей слухачів.

4. Функція самовдосконалення має забезпечити слухачам навички та вміння постійної самоосвіти, самовиховання, систематичної праці над формуванням навичок і вмінь не тільки навчання, а й військово-професійної діяльності, а також сприяє мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

Ґрунтуючись на положеннях педагогічної науки, систему гуманіт. підготовки як орг-ну форму існування суспільних явищ можна представити у вигляді певної моделі.

Модель гуманітарної підготовки як дидактичної системи – це еталонне уявлення про навчання слухачів груп гуманіт. підготовки військ. частини, його конструювання в умовах конкретних військ. організацій. Вона визначає цілі, основи організації та проведення гуманіт. підготовки у військ. частині як освітньо-виховному середовищі, систему управління нею.

Основними складовими цієї моделі є: цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовний, процесуальний (технологічний), контрольно-регулюючий, оцінно-результативний, суб’єктно-суб’єктний компоненти.

Цільовий компонент, по-перше, забезпечує усвідомлення командирами, офіцерами структур із гуманіт. питань, керівниками груп (в подальшому військ. педагогами) мети гуманіт. підготовки і передачу її всім категоріям військовослужбовців і працівників ЗС України, по-друге, формує позитивне ставлення слухачів груп підготовки до навчально-пізнавальної діяльності.

Цілі гуманіт. підготовки визначаються керівними документами щодо її організації та проведення.

Головною метою гуманітарної підготовки є:

- роз’яснення державної політики у галузі оборони, пропаганда національних, військ. і культурних традицій українського народу;

- виховання у особового складу почуття патріотизму, готовності зі зброєю в руках захищати Українську державу, інтереси українського народу, поваги до Конституції та законів України, вірності Військовій присязі, гордості за службу у ЗС України, належність до виду ЗС, роду військ, об’єднання, з’єднання, військ. частини (корабля);

- створення сприятливої МПО у військ. частинах, підрозділах, установах і ВНЗ МО України;

- виховання у військовослужбовців свідомого та відповідального ставлення до оволодіння військ. знаннями, підвищення рівня професійної майстерності;

- формування і розвиток у військовослужбовців високої культури й особистих якостей, необхідних для військ. служби;

- удосконалення психолого-педагогічних знань офіцерського складу, прапорщиків (мічманів), сержантів (старшин) і правових знань усіх категорій особового складу.

Головні завдання гуманітарної підготовки:

- виховання у військовослужбовців патріотизму, вірності та відданості українському народу, готовності обороняти Україну, захищати її суверенітет, територіальну цілісність і недоторканість;
- формування спрямованості особистості на сумлінне і чесне служіння Батьківщині, неухильне дотримання Конституції України та законів України;
- підвищення інформованості офіцерського складу щодо внутрішньої, зовнішньої та воєнної політики України, суміжних держав, Європейського Союзу, НАТО;
- підвищення обізнаності особового складу Збройних Сил України з питань євроатлантичної інтеграції України;
- роз'яснення завдань Збройних Сил України з урахуванням сучасних викликів та загроз; розвиток у військовослужбовців інтелекту, непохитного бойового духу, психологічної стійкості;
- формування у кожного військовослужбовця чіткого розуміння мети особистого бойового навчання та психологічної готовності до бойових дій, миротворчих операцій, служби у віддалених гарнізонах;
- утвердження у військових колективах високоморальних взаємовідносин.

До суб'єктів гуманітарної підготовки разом із командирами, органами з гуманітарних питань входять також штаби, начальники родів військ і служб, працівники військових ЗМІ, юридичних органів, медичних установ і закладів.

Об'єктами гуманітарної підготовки є: особи призовного віку та допризовна молодь, особовий склад, працівники ЗС України та сім'ї військовослужбовців; конкретні види повсякденної службової, навчальної та бойової діяльності військ (сил), а також різноманітні завдання, які виконують військові колективи тощо.

Під організацією й управлінням гуманітарної підготовки розуміють систему узгоджених управлінських та організаційних дій, які поєднані єдиним задумом, здійснюються органами військ. управління всіх рівнів на підставі відповідних принципів і спрямовані на оптимізацію структури, змісту та технологій ППВ на військовослужбовців.

Стимулюючо-мотиваційний компонент гуманітарної підготовки. Мотив навчально-пізнавальної діяльності виникає лише тоді, коли є певні мотиви суспільно-значущої навчально-пізнавальної та військово-професійної діяльності.

До зовн. мотивів належать: прагнення отримати певний розвиток, набуття нових знань, навичок, вмінь. Усвідомлення та сприйняття навчально-пізнавальних дій, ролі знань, навичок і вмінь як у житті, так і в конкретній професійній діяльності, намагання отримати певні заохочення за успіхи в навчально-пізнавальній діяльності. Можуть мати місце й нейтральні, а іноді й негативні зовнішні мотиви.

Внутр. мотиви учення чи навчально-пізнавальної діяльності відносно до структури навчальних мотивів можна класифікувати за двома групами:

Перша – пізнавальні мотиви, чи мотиви, які закладені в самій навчально-пізнавальній діяльності, ґрунтуються на інтересі слухачів до змісту гуманітарної підготовки

Друга – мотиви досягнення, в основі яких лежить прагнення до успіху і уникнення невдач. Це можуть бути:

- широкі соціальні мотиви (мотиви обов'язку перед народом України, товаришами, рідними тощо);
- мотиви самовизначення (розуміння ролі гуманіт. знань, навичок і вмінь для майбутньої професійної діяльності та досягнення успіхів у ній);
- мотиви вдосконалення;
- вузько-корисні мотиви: намагання отримати заохочення, високі оцінки (мотивація благополуччя), прагнення бути найкращим серед товаришів (мотивація престижу);
- негативні мотиви: наприклад, намагання уникнути неприємних відносин з командирами (начальниками).

Змістовний компонент містить усе те, що становить поняття ”зміст гуманіт. підготовки”, під яким розуміється система наукових знань, навичок і вмінь, оволодіння якими забезпечує формування цілісної особистості військовослужбовця, громадянина-патріота своєї держави.

Осн. джерелами змісту гуманіт. підготовки є типові тематичні плани гуманіт. підготовки, програми підготовки відповідних спеціалістів, календарні плани (у яких згідно особливостей тієї чи ін. частини дозволяється зміна до 30% тематики занять).

Зміст гуманітарної підготовки має відповідати таким вимогам:

- забезпечення особистісного розвитку слухачів у навчально-пізнавальній діяльності;
- забезпечення підготовки слухачів з питань наукових знань гуманіт. сфери;
- урахування реальних можливостей організації гуманіт. підготовки;
- забезпечення єдності навчання, виховання, розвитку і самовдосконалення слухачів;
- урахування специфіки професійної діяльності тієї чи ін. категорії особового складу та формування їх активної життєвої позиції.

Ефективність опанування слухачами змістом гуманіт. підготовки також залежить від продуманості КТГП змісту кожного заняття та відповідним його метод. забезпеченням.

Керівниками груп гуманіт. підготовки призначати генералів, адміралів та офіцерів, здатних творчо проводити заняття, забезпечувати якісне засвоєння слухачами навчальних планів.

Дозволяється призначати найбільш підготовлених прапорщиків, які мають вищу освіту, керівниками груп гуманіт. підготовки військовослужбовців строкової служби.

Кожний офіцер структур з гуманіт. питань до рівня з'єднання повинен проводити заняття з гуманіт. підготовки в одній із груп.

У ЗС склалася певна система ідейно-теоретичної й метод. підготовки керівників груп гуманіт. підготовки. Двічі на рік перед початком кожного періоду навчання у військ. частинах, з'єднаннях (гарнізонах) з ними проводяться дводенні збори. У ВНЗ МО України триденні збори проводяться один раз на рік не пізніше першої половини вересня. Щомісяця у військ. частинах плануються і проводяться інструктивно-методичні заняття з керівниками груп за темами, що вивчаються. На цих заняттях командири (начальники) інформують керівників груп про стан бойової підготовки та військ. дисципліни, визначають їм завдання. Керівникам груп гуманіт. підготовки надається для підготовки до занять не менше чотирьох годин службового часу на тиждень.

Удосконалення змісту гуманіт. підготовки є пріоритетним завданням командирів, органів із гуманіт. питань. У зв'язку з цим слід, по-перше, вдосконалити тематичні програми та календарні плани; по-друге, забезпечити сучасними методичними розробками та порадами; по-третє, обґрунтувати сучасні критерії оцінки ефективності гуманіт. підготовки.

Нагальна потреба часу, виходячи із зазначених вище тенденцій розвитку гуманіт. політики України (а саме покращення стану суспільства за рахунок підвищення культури особистості) – формування суб'єктно-суб'єктних взаємин між керівником і слухачем групи гуманіт. підготовки. Слухач може і повинен бути суб'єктом учення. На противагу пасивності або реактивності об'єкта вихідною характеристикою суб'єкта учення, головною ознакою є його активність. Ще важливішою характеристикою суб'єкта є свідомий характер його активності, що сприяє цілеспрямованому формуванню необхідних морально-психолог. і вольових рис і якостей особистості, доповненню навчання й виховання самонавчанням та самовихованням. “Людина є нічим іншим, як тим, що вона сама із себе робить”, – сказав про це відомий філософ і педагог Ж.-П. Сартр.

На жаль, в існуючій системі гуманіт. підготовки у військ. частинах такий принцип закладений далеко не скрізь. Причина цього у директивному характері організації гуманіт. підготовки, недостатній увазі до організації та проведення гуманіт. підготовки з боку органів військ. управління.

На сьогоднішній день немає ніяких об'єктивних перешкод щодо впровадження в систему гуманіт. підготовки форм і методів сучасних концепцій навчання: педагогіки співробітництва, особистісно-орієнтованого навчання, гуманістичної педагогіки, проблемного навчання, комплексне використання форм і методів активізації пізнавальної діяльності слухачів.

При суб'єкт-суб'єктному підході технологія діяльності керівника групи гуманіт. підготовки може бути такою:

- визначення цілей та завдань навчальної діяльності слухачів груп;
- формування у них змістовних, емоційно-забарвлених мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності;
- визначення змісту навчального матеріалу, що підлягає опрацюванню та засвоєнню слухачами;
- планування та організація навчально-пізнавальної діяльності слухачів;
- вибір методів, форм і засобів проведення занять;
- надання навчальній діяльності слухачів позитивно емоційного забарвлення;
- проведення конкретного навчального заняття;
- допомога слухачам і регулювання їх навчально-пізнавальної діяльності;
- контроль за навчально-пізнавальною діяльністю слухачів;
- оцінка результатів навч.-пізнавальної діяльності слухачів тощо.

Відповідно технологія навч.-пізнавальної діяльності слухачів включає:

- усвідомлення слухачами цілей і завдань їх навчально-пізнавальної діяльності;
- формування, розвиток і збагачення мотивів й мотивації цієї діяльності;
- осмислення теми нового матеріалу і основних проблем, які необхідно розв'язати;
- сприйняття, осмислення, запам'ятовування та узагальнення навч. матеріалу, його використання у практиці і подальше повторення;
- прояв свого емоційно-вольового ставлення до власних навчально-пізнавальних дій;
- самоконтроль і самооцінка власної навчально-пізнавальної діяльності та внесення до неї відповідних коректив і змін.

Крім зазначених дій суб'єктів гуманіт. підготовки, осн. складовими операційно-діяльнісного компоненту є принципи, методи, форми, засоби гуманіт. підготовки.

Контрольно-регулюючий компонент (моніторинговий). Він спрямований на з'ясування ефективності функціонування всієї системи гуманіт. підготовки, вивчення ефективності кожного її компоненту, своєчасного внесення оптимальних коректив. Контроль поділяється на попередній, поточний, тематичний, періодичний і підсумковий та проводиться командирами (начальниками) всіх ступенів, офіцерами органів із гуманіт. питань у групах гуманіт. підготовки, а керівниками груп проводиться контроль кожного слухача за допомогою усних, письмових, практичних методів контролю, шляхом проведення заліків і опитувань.

Контроль і самоконтроль забезпечують зворотній зв'язок в орг-ції занять з гуманіт. підготовки. Головним в діяльності ЗКГП, офіцера ПІЗ при проектуванні цього компоненту повинен бути якісний відбір моніторингової групи, а при здійсненні – організація своєчасного регулюючого впливу.

Оцінювально-результативний компонент є завершальним у гуманіт. підготовці. Оцінка – наслідок проведеного контролю, що характеризує ступінь засвоєння слухачами груп гуманіт. підготовки програм, тематичних планів.

Критеріями результату є:

- світогляд суб'єкта учення, його світосприймання і світорозуміння;
- якості особистості слухача;
- система загальнонаукових і професійних знань, навичок, вмінь і звичок слухача;
- уміння творчо мислити.

Не менш актуальним є питання ефективності отриманого результату гуманіт. підготовки.

В систему управління гуманіт. підготовкою входять командири (начальники) всіх ступенів, штаби, органи військ. управління, органи з гуманітарних питань, керівники груп гуманіт. підготовки.

При цьому:

- командири (начальники) здійснюють керівництво гуманіт. підготовкою;

- штаби (органи військового управління) разом із органами з гуманіт. питань забезпечують планування та організацію гуманіт. підготовки, як складової навчально-виховного процесу;
- органи з гуманіт. питань, ЗКГП безпосередньо організовують гуманіт. підготовку та її метод. забезпечення.

Суспільно-політичне інформування особового складу – це діяльність командирів, органів з гуманітарних питань щодо надання особовому складу частин та з'єднань необхідної для життєдіяльності суспільно-політичної, оперативної-тактичної, правової, соціально-побутової та ін. інформації. (За даними соціологічних опитувань військовослужбовців у повсякденних умовах з усних виступів посадових осіб отримують понад 20% всієї інформації, а в бойових умовах цей показник зростає до 40-70%).

Інформування організовується згідно вимог директиви МО України від 13.02.2006 року №Д-3 “Про організацію гуманітарної підготовки, суспільно-політичного та правового інформування особового складу Збройних Сил України на 2006 – 2011 роки”.

Інформування військовослужбовців та працівників ЗСУ проводиться за участю керівного складу з'єднань, частин і підрозділів, представників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, наукових та освітніх закладів і установ, громадських організацій тощо.

Головна мета інформування :

- інформування військовослужбовців про внутрішнє та зовнішньополітичне становище держави, життя й завдання військових частин (підрозділів), роз'яснення їх суті;
- переконання особового складу в тому, що виконання завдань, котрі стоять перед частиною (підрозділом) залежить від сумлінного ставлення кожного до виконання своїх обов'язків, вимог військової присяги та статутів;
- заохочення особового складу до активних дій, спрямованих на виконання поставлених завдань;
- надання своєчасної інформації про зміни в законодавстві, у військ. техніці та озброєнні, які є в підрозділі, в органах військ. управління та державної влади.

Основні види інформування :

- суспільно-політичне;
- правове;
- бойове;
- військово-технічне.

5.2. Організація гуманітарної підготовки та інформаційного забезпечення особового складу частин (з'єднань)

Цілеспрямованість і ефективність реалізації виховного потенціалу гуманіт. підготовки та інформ. забезпечення особового складу залежить в значній мірі від рівня орг-ської та метод. роботи ЗКГП, офіцерів з ІПЗ щодо їх планування, організації й проведення в частині, з'єднанні.

У загальному вигляді алгоритм діяльності ЗКГП, офіцера з ІПЗ щодо організації гуманітарної підготовки виглядає так:

1. Вивчення вимог керівних документів щодо планування та організації гуманітарної підготовки в частині, з'єднанні.
2. Вивчення організаційно-штатної структури частини.
3. Розробка календарних планів.
4. Комплектування груп.
5. Підбір та призначення керівників груп та їх помічників.
6. Визначення порядку проведення занять.
7. Відпрацювання наказу.
8. Організація системи теоретичної і метод. підготовки керівників груп.
9. Створення та удосконалення матер.-техн. бази, методичних посібників, дидактичних матеріалів.

10. Спрямування діяльності клубу, бібліотеки, цивільної інфраструктури в інтересах ГП.
11. Організація моніторингу, своєчасної корекції та контролю.
12. Забезпечення активної участі керівного складу в системі гуманіт. підготовки.
13. Аналіз стану та якості проведення занять, підведення підсумків.
14. Вивчення узагальнення й практичне використання передового досвіду.

Для розкриття сутності організаційно-методичного забезпечення розглянемо окремо складові організаційного, методичного та матеріально-технічного забезпечення занять гуманітарної підготовки відповідно до додатку, директиви Міністра оборони України від 13.02.2006 №Д-3 “Про організацію гуманітарної підготовки, суспільно-політичного та правового інформування особового складу Збройних Сил України на 2006 – 2011 роки”

Організаційне забезпечення гуманітарної підготовки включає:

- проектування системи гуманіт. підготовки та інформ. забезпечення;
- якість відпрацювання наказів з організації гуманіт. підготовки;
- планування та організація інструктивно-методичних занять, зборів з КГПП;
- ефективність діяльності щодо недопущення випадків зриву або переносу занять, відриву особового складу від них;
- організація додаткових занять для військовослужбовців, що пропустили їх із поважних причин;
- наявність та зміст підсумкових наказів про стан гуманіт. підготовки;
- наявність та дієвість системи контролю, перевірок занять керівним складом з'єднань, військ. частин.

Визначимо технологію діяльності відповідно до кожного пункту.

Для створення ефективної системи гуманіт. підготовки у військовій частині необхідно досконале її проектування, яке повинно здійснюватися від вищої ланки військ. керівництва до керівника групи гуманіт. підготовки.

Проектування системи гуманітарної підготовки в ЗС України можна умовно поділити на відповідні рівні:

1. Стратегічне.
2. Оперативне проектування (рівень об'єднання).
3. Оперативно-тактичне проектування (рівень з'єднання, частина, окремий підрозділ).
4. Тактичне проектування (рівень групи).

У військ. частині здійснює проектування ЗКГП із своїм апаратом, у групі гуманітарної підготовки – керівник групи.

Технологія проектування включає:

1. Визначення цілі та завдань ГП та ІЗ.
2. Прогнозування її результатів.
3. Моделювання і науково-теоретичне обґрунтування взаємовідносин суб'єктів викладання й навчання.
4. Розподіл керівників та комплектування груп.
5. Аналіз форм і методів проведення занять з урахуванням категорій військовослужбовців та їх індивідуальних особливостей.
6. Визначення можливості залучення фахівців навчальних та культурно-освітніх закладів, бібліотек, музеїв тощо.
7. Відпрацювання відповідних документів.
8. Визначення способів контролю й оцінки ГП.

Здійснювати проектування системи гуманіт. підготовки та інформ. забезпечення у військ. частині, з'єднанні ЗКГП повинен на підставі вимог керівних документів, орг-но-штатної структури, особливостей та умов життєдіяльності військ. частини, завдань, що виконуються,

стану військ. дисципліни, підсумків гуманіт. підготовки за минулий навч. рік (період), наявності матер.-техн. забезпечення тощо.

Другою посадовою особою відділення з гуманіт. питань, яка безпосередньо відповідає за якість організації та проведення гуманіт. підготовки, методичну й теоретичну підготовку керівників груп гуманіт. підготовки, є офіцер з ІПЗ частини(з'єднання). Він готує проект наказу командира частини з організації гуманіт. підготовки, аналізує її стан, веде облік і контроль занять. На нього покладається проведення додаткових занять щодо поширення знань слухачів з тем що вивчаються, забезпечення керівників груп навчальними посібниками, а занять – ТЗВР.

Важливим компонентом проектування системи гуманіт. підготовки та інформування є визначення цілі. Загальна мета визначена директивою. Але її потрібно трансформувати, конкретизувати відповідно до змісту військ. діяльності, особливостей та умов проходження служби, МПС особового складу. Також потрібно визначати мету кожного блоку тем, окремої теми, тематики інформування особового складу, навчити керівників груп технології розробки дидактичного проекту заняття.

Елементами проектування є також вибір орг-ної форми, методів, прийомів та засобів проведення заняття з урахуванням необхідності активізації навчально-пізнавальної діяльності слухачів.

Якість відпрацювання наказів з організації гуманітарної підготовки.

В наказі визначаються:

- групи гуманітарної підготовки за категоріями;
- кількість годин, методи й форми проведення занять з кожною категорією;
- терміни підведення підсумків гуманіт. підготовки в частині та підрозділах;
- порядок теоретичної й метод. підготовки КГПП та їх помічників;
- порядок проведення суспільно-політ. та правового інформування, КВІР за категоріями, їх тривалість.

Обов'язково визначається відповідальна особа, на яку покладається контроль за виконанням даного наказу.

Додатками до наказу вимагається мати:

- список керівників груп, їх помічників та місце проведення занять;
- календарні плани гуманітарної підготовки за категоріями слухачів;
- порядок підготовки керівників гуманітарної підготовки (тематику та терміни проведення інструктивно-методичних занять і зборів з КГПП);
- система контролю за якістю проведення занять;
- список осіб, які звільнені від відвідування занять з гуманітарної підготовки.

Офіцер з ІПЗ частини (з'єднання) під керівництвом ЗКПП військ. частини, з'єднання відпрацьовує розділ “Заходи ІПЗ та КВІР” перспективного плану та проект наказу командира щодо організації виховної, культурно-просвітницької роботи, гуманітарної підготовки та інформ. забезпечення особового складу, який після затвердження командиром стає робочою програмою організації та проведення ІПЗ, ГП зі всіма категоріями особового складу.

Планування й організація інструктивно-методичних занять, зборів керівниками груп гуманітарної підготовки.

Для того, щоб підвищити рівень теоретичної і метод. підготовки КГПП та їх помічників, плануються і проводяться:

- інструктивно-методичні збори - перед кожним періодом навчання.
- Інструктивно-методичні заняття за темами, що вивчаються. На цих заняттях командири (начальники) інформують керівників груп про стан бойової підготовки та військової дисципліни й визначаються завдання конкретних занять з ГП.

ІМЗ з керівниками груп гуманіт. підготовки проводяться згідно з планом основних заходів частини на півріччя, місяць.

Планування і підготовка зборів покладається на офіцерів з ІПЗ під керівництвом ЗКПП.

Форми ідейно-теоретичної підготовки керівників груп гуманіт. підготовки:

- інструктування, доповіді командирів про стан бойової та ГП, військової дисципліни, завдання й особливості їх виконання;
- доповіді, лекції, виступи з різних проблем;
- семінари;
- інструктивно-методичні, інструктивні заняття згідно з тематикою ГП;
- показові, відкриті заняття;
- обміни досвідом підвищення ефективності виховного впливу занять з гуманітарної підготовки, впровадження форм і методів активізації й пізнавальної діяльності слухачів, використання ТЗВ та наочних посібників тощо;
- “круглі столи”, конференції, тематичні читання, виставки літератури та інше;
- різноманітні форми контролю ідейно-теоретичної підготовки КГП (співбесіди, опитування, тестування тощо).

Періодичність проведення занять з гуманіт. підготовки встановлюється за відповідними категоріями військовослужбовців та працівників ЗС України .

Директивою Міністра оборони України визначено наступний порядок проведення занять:

- з генералами, адміралами та офіцерами органів управління з'єднань військових частин, ВНЗ, установ, організацій та підприємств – один раз на тиждень по дві години в ранковий час. З генералами, адміралами та офіцерами центрального апарату МО України та ГШ ЗСУ, командувань видів, ОК, корпусів дозволяється проводити заняття два рази на місяць по чотири години;
- з прапорщиками (мічманами), військовослужбовцями, які проходять службу за контрактом – один раз на тиждень по дві години в ранковий час;
- з військовослужбовцями строкової служби - двічі на тиждень по дві години в ранковий час;
- з військовослужбовцями строкової служби ВМС України, інженерно-технічних частин квартирно-будівельного комплексу ЗСУ, військ. частин і підрозділів технічного й матеріального забезпечення, забезпечення навчального процесу ВНЗ, штатних команд навчальних центрів, військ. полігонів – один раз на тиждень по три години в ранковий час. У ході тактичних навчань, а також під час виконання інших навч.-бойових завдань у польових умовах (дальніх морських походах) - два-три рази на тиждень по одній годині;
- з військовослужбовцями-жінками – відповідно до їх службового становища та військового звання;
- з працівниками ЗСУ – один раз на місяць по дві години в ранковий час.

Гуманіт. підготовка організовується та проводиться з усіма категоріями військовослужбовців і працівників ЗСУ. Навчання в системі гуманітарної підготовки є обов'язковим. Заняття з гуманітарної підготовки проводяться державною мовою. Від відвідування занять дозволяється звільняти осіб, які навчаються стаціонарно або заочно у військ. та ін. навчальних закладах, ад'юнктурах, аспірантурах, докторантурах, а також слухачів університетів українознавства.

Методи навчання можна поділити на словесні, наочні та практичні.

Усне (словесне) навчання застосовується переважно при поданні нового матеріалу (розповідь, лекція, пояснення).

Розповідь - це короткий, образний виклад навчального матеріалу, що містить переважно фактичні дані. Тривалість розповіді, як правило, має бути 20-30 хв. і поєднується з демонстрацією матеріалу (схем, карт тощо). При вивченні тем гуманітарної підготовки з історії України, її війська доцільно проводити показ коротких відеофільмів із тематики занять.

Лекція - розгорнуте повідомлення, науковий аналіз викладеного матеріалу. Головне призначення лекції - допомога слухачам у їхній самостійній роботі. Лекція застосовується для викладання найважливіших тем, тематичних планів гуманітарної підготовки. При підготовці лекції в групах офіцерів, прапорщиків необхідно якнайширше використовувати можливості бібліотек, клубів частин, залучаючи до їх проведення фахівців наукових та навчальних установ.

В лекції тісно поєднуються елементи повідомлення та аналізу фактів і прикладів, пояснення й доказу, узагальнення та висновків. Основні вимоги до лекції - переконливість матеріалу, доступність, міцність його засвоєння, а також застосування наочності.

Пояснення - це такий вид усного мовлення, коли керівник прагне розкрити сутність теми, ніби відповідаючи на запитання: “Що це таке?”, “Чому?”, “У зв’язку з чим?”, “До чого це приведе?”. Цей метод доцільний при висвітленні тем із сучасної суспільно-політичної та економічної ситуації в країні. Він досягає кращих результатів, якщо підкріплюється демонстрацією наочних матеріалів.

Пояснення має бути переконливим і доказовим, спиратися на глибокі знання навчального матеріалу, на систематизовані факти й приклади, бути логічним, зрозумілим, дохідливим, послідовним і наочним.

До практичних методів відносяться самостійна підготовка та семінар.

Самостійна підготовка слухачів - необхідний елемент навчального процесу.

Без самостійної роботи неможливо розраховувати на глибоке та міцне засвоєння навчального матеріалу. Основне завдання самопідготовки – навчити слухачів працювати з першоджерелами. Велика роль у підвищенні якості самостійної підготовки належить її організації, визначенню обсягів завдання, контролю й надання допомоги слухачам з боку керівників.

Перевірка знань слухачів, глибина засвоєння ними навч. матеріалу проводиться під час **семінарських занять** з гуманіт. підготовки. Звичайно, запропоновані методи не є догмою і не являють собою спробу скувати ініціативу керівника групи гуманіт. підготовки. Сучасні потреби організації та проведення гуманіт. підготовки вимагають впровадження в її організаційно-методичну систему сучасних педагогічних концепцій, форм, методів і прийомів активізації пізнавальної активності слухачів груп гуманіт. підготовки.

Підсумки стану гуманіт. підготовки підводяться:

- у видах ЗС України, військах оперативних командувань - один раз на рік;
- у корпусах - один раз на період навчання;
- у з’єднаннях, ВНЗх - один раз на три місяці;
- у військових частинах - один раз на місяць.

Підсумки стану гуманітарної підготовки, її впливу на вирішення навчально-виховних завдань затверджуються наказами відповідних командувачів, командирів (начальників). Методику застосування методів активізації пізнавальної діяльності слухачів груп гуманітарної підготовки, зміст підведення підсумків гуманітарної підготовки ми розглянемо на практичних заняттях із теми.

Порядок перевірки підрозділів (частин) та оцінка знань слухачів груп.

Підведення підсумків занять здійснюється на основі оцінок за кожен розділ і місяць, період та рік навчання. Офіцерів, які здійснюють контроль за ходом гуманіт. підготовки в підрозділах, інструктує особисто ЗКГП з’єднання, частини, який вручає їм типові завдання на перевірку.

Оцінку військовослужбовцям строкової служби згідно вимог директиви від 13.02.2006 №Д-3 “Про організацію гуманітарної підготовки, суспільно-політичного та правового інформування особового складу Збройних Сил України на 2006 – 2011 роки” необхідно виставляти щомісячно на підставі оцінок за підсумками вивчених тем.

Гуманітарна підготовка слухачів оцінюється:

- “*відмінно*” – якщо слухач опанував програмний матеріал, виявив знання додаткового матеріалу, логічно пов’язує його з суспільно-політичними процесами в Українській державі, розвитком ЗСУ, життям військової частини і підрозділу, вільно володіє українською мовою;
- “*добре*” – слухач опанував програмний матеріал, але додаткових джерел не використовує, може пов’язати навчальний матеріал з життям країни, ЗСУ, військової частини та підрозділу, чітко і логічно висловлює свою думку;

- “задовільно” – слухач в основному опанував програмний матеріал, але не може пов'язати його з життям країни, ЗСУ, військової частини та підрозділу, не може чітко й логічно висловлювати свою думку;
- “незадовільно” – слухач не засвоїв програмного матеріалу;

Оцінка групам визначається на підставі індивідуальних оцінок:

- “відмінно” – якщо не менше 95 % військовослужбовців, які перевіряються, отримали позитивні оцінки, з них 60% - оцінку “відмінно”;
- “добре” – якщо не менше 90 % військовослужбовців отримали позитивні оцінки, з них не менше 60 % - “добре” та “відмінно”;
- “задовільно” – якщо не менше 80 % військовослужбовців отримали позитивні оцінки;
- “незадовільно” – якщо не виконані попередні умови.

Оцінку керівникам груп гуманітарної підготовки виставляють, виходячи з рівня їх знань в обсязі програм гуманітарної підготовки та загальної оцінки групи.

У підрозділі, військовій частині (кораблі) оцінка кожній категорії слухачів виводиться на підставі індивідуальних оцінок за показниками, що встановлені для оцінки групи.

Під час інспектування (перевірки) органів управління, з'єднань, військових частин перевіряються усі категорії слухачів гуманітарної підготовки. Кількість груп ГП, що підлягають перевірці, визначається планом інспектування (перевірки), залежно від загальної кількості груп гуманітарної підготовки в з'єднанні, військ. частині, але не менше 10% від загальної кількості. У з'єднанні обов'язково перевірці підлягає група старших офіцерів управління.

Групи, що подані на інспектування чи перевірку, повинні мати не менше 90 % свого складу.

Критерії оцінки військовослужбовців, підрозділів, частин, з'єднань визначені в додатках до директиви МО України від 13.02.2006 №Д-3 “Про організацію гуманітарної підготовки, суспільно-політичного та правового інформування особового складу Збройних Сил України на 2006 – 2011 роки”.

Оцінка стану гуманітарної підготовки проводиться з урахуванням таких елементів:

1. Загальні результати:

- загальна оцінка органу управління, з'єднання, військовій частині;
- ступінь виконання тематичних планів;
- кращі військові частини /підрозділи/;
- військові частини /підрозділи/, що відстають.

2. Організаційне забезпечення гуманітарної підготовки:

- якість відпрацювання наказів з організації гуманітарної підготовки;
- планування та організація інструктивно-методичних занять, зборів з КГГП;
- ефективність діяльності щодо недопущення випадків зриву або переносу занять, відриву особового складу від них;
- організація додаткових занять для військовослужбовців, що пропустили їх з поважних причин;
- наявність та зміст підсумкових наказів про стан гуманітарної підготовки;
- наявність та дієвість системи контролю, перевірок занять керівним складом з'єднань, військових частин.

3. Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять гуманітарної підготовки:

- знання керівниками груп керівних документів з гуманітарної підготовки;
- рівень теоретичної підготовки керівників груп;
- рівень володіння керівником групи державною мовою, стан впровадження української мови у повсякденну діяльність;
- зв'язок теоретичного матеріалу з конкретними завданнями, що стоять перед військовими колективами. Рівень виховної спрямованості занять, її вплив на МПС особового складу, стан військ. дисципліни;
- наявність посібників, конспектів, методичних розробок та застосування заходів щодо підвищення якості занять;

- підготовка методичних матеріалів. Узагальнення та розповсюдження передового досвіду;
- залучення можливостей наукових і навчальних установ, культурно-освітніх закладів.

Навчально-матеріальна база для проведення занять з гуманіт. підготовки готується в термін до 25 травня та 25 листопада кожного року під час виконання заходів щодо підготовки до нового навчального періоду. Після закінчення підготовчого періоду проводиться огляд навч.-матер. бази з гуманіт. підготовки в кожному підрозділі, групі.

За підсумками огляду в частині (з'єднанні) видається наказ.

Під час організації занять з ГП широко використовуються засоби масової інформації, а також інформаційні та телекомунікаційні технології, електронна пошта.

Для підвищення якості та рівня гуманіт. підготовки необхідно широко використовувати можливості будинків офіцерів, клубів та бібліотек, наукових і навчальних установ, культурно-освітніх закладів, потенціал центрів соціальної служби для молоді.

Організаційно-методичне забезпечення суспільно-політичного інформування особового складу.

Згідно вимог Міністра оборони та начальника ГУ ГСР МО України основні види інформ. включаються до розпорядку дня частини і проводяться у наступному порядку:

1) суспільно-політичне інформування:

- з офіцерами - 2 рази на місяць по 1 год.;
- з прапорщиками - 4 рази на місяць по 50 хв.;
- з військовослужбовцями строкової служби - 2 рази на тиждень по 30 хв. у дні, коли не проводиться гуманітарна підготовка;
- з працівниками Збройних Сил України - 2 рази на місяць по 1 год.

2) правове інформування :

- офіцерів - 1 раз на місяць по 50 хв.;
- прапорщиків - 1 раз на місяць по 50 хв.;
- військовослужбовців строкової служби - щотижня по 40 хв.;
- з працівниками Збройних Сил України – 1 раз на місяць по 50 хв.

Тематика інформувань вноситься до розкладу занять і визначається :

- для генералів та офіцерів, працівників ЗС України, слухачів, курсантів ВВНЗ - управліннями та відділеннями з гуманітарних питань на квартал;
- для прапорщиків, військовослужбовців, що проходять службу за контрактом, - відділами та відділеннями з гуманітарних питань на місцях;
- для військовослужбовців строкової служби - заступниками командирів з виховної роботи на тиждень.

Інформування особового складу, що заступає на бойове чергування, планується і проводиться щодобово, а особового складу, який залучається до навчань та виконання окремих видів бойової підготовки, - за терміном і змістом відповідно до характеру діяльності.

З метою підвищення якості інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу частин (з'єднань) у передбачений розпорядком дня час організовуються обов'язковий перегляд вечірніх випусків "Українських тelenовин" та прослуховування інформаційних програм Українського радіо - щоденно, перегляд під керівництвом офіцерів структур із гуманітарних питань щотижневих телерадіопередач "Нова армія" та інших програм, підготовлених телерадіокомпанією ЦТРС та "Бриз" Військово-Морських Сил, перегляд і прослуховування тематичних, військово-патріотичних, інформаційно-пізнавальних програм.

Щомісяця плануються і проводяться в органах управління, частинах та з'єднаннях "Дні інформування". До участі в них залучається керівний склад активізується робота лекторських груп, запрошуються представники товариства "Просвіта", "Знання", викладачі ВНЗ, представники депутатського корпусу, державної влади та інші.

У кожній частині один раз на місяць проводяться інструктивні заняття з офіцерами, які проводять інформування особового складу.

З метою більш повного доведення інформації до військовослужбовців потрібно систематично планувати огляди преси, використовувати для цього можливості клубів,

радіовузлів, бібліотек, для передплати періодичних видань ширше залучати можливості місцевого самоврядування, підприємства, установи, спонсорів тощо.

Осн. методами інформування є:

- *Метод переконання або проблемний виклад* (керівник ставить проблему і вирішує). Засобами переконання є: роз'яснення, обґрунтування, обговорення, навіювання, як спосіб впливу на свідомість підлеглих з метою досягнення свідомого виконання військового обов'язку в цілому, так і конкретних посадових обов'язків, а також окремих завдань і доручень по службі.

- *Пояснювально-інформаційний метод* (повідомлення інформації, сприймання, усвідомлення та запам'ятовування).

Повідомлення інформації здійснюється за допомогою відповідних засобів:

- усного слова (розповідь, лекція, пояснення);
- друкованого слова (газетні, журнальні публікації, посібники тощо);
- наочних засобів (схеми, кіно, діафільми, натуральні об'єкти);
- практичного показу, аудіо та відео засобів.

Форми інформаційного забезпечення особового складу поділяються на змістовні та організаційні.

Найбільш доступними формами інформування є:

Змістовні: Лекції, бесіди, доповіді, повідомлення, покази, огляди, перегляди, читання й обговорення, обмін досвідом роботи.

Організаційні: індивідуальне і групове інформування у ході класно-групових занять; Дні інформування; Дні відкритих дверей; Дні науки і культури; усні виступи, екскурсії, відкриті судові процеси, тематичні рубрики у ЗМІ, місцевому радіомовленні, куточки інформації, доведення директив, наказів, інших документів до о/с, наради, семінари, звіти, інструктивно-методичні заняття, інформаційні бюлетені, стінна преса тощо.

Звітними документами щодо інформ. забезпечення, які ведуться в окремих справах є:

- план-графік проведення інформування особового складу, звітний матеріал;
- план-графік співпраці командування із засобами інформації (на період навчання);
- план виступу керівного складу у місцевих ЗМІ (на період навчання);
- плани проведення інструктивно-методичних занять з особами, які залучаються до інформування (щомісяця);
- тематичні папки проведення "Днів інформування".

Облік тематики інформування та присутності військовослужбовців відповідно до кожної категорії вести в окремих журналах, розрахованих на рік.

Засоби масової інформації

Для координації виховного впливу ЗМІ в гарнізонах і військових частинах створюються редакції, редколегії радіовузлів, телерадіоцентрів.

У відповідності з розпорядком дня та службовою необхідністю щодня організовуються перегляди та прослуховування теле- радіопрограм. В частинах і підрозділах здійснюється регулярна доставка військових і цивільних періодичних видань та кореспонденції.

Система кінообслуговування, що склалася, передбачає 2-3-разовий показ щотижня художніх та документальних кінофільмів. Не зважаючи на матеріальні труднощі, впроваджується відеотехніка. З виховною метою широко використовується проведення кіновечорів, кінобесід, тематичних показів художніх і документальних фільмів та їх обговорення.

Одна з головних вимог технології використання ЗМІ - комплексне їх застосування, тому що тільки сполучення різноманітних ЗМІ може забезпечити особовий склад оперативною і всебічною інформацією.

Засоби наочної агітації є необхідною частиною інформаційно-художнього оформлення території військових містечок, службових та житлових приміщень і носять інформаційно-пропагандистський зміст. Адже відомо, що до 70 % інформації людина отримує через зір.

На польових заняттях, в ході навчань, походів особливу актуальність набувають стіннівки як оперативна форма наочної агітації.

Випуск стінгазет, бойових аркушів, блискавок, сатиричних і фотогазет, якщо він здійснюється неформально, неабияк впливає на військовослужбовців. Ці форми найбільше дозволяють забезпечувати індивідуальний підхід до виховання військовослужбовців.

Таким чином, гуманітарна підготовка та інформування в системі інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу Збройних Сил України охоплює широке коло методів й засобів впливу на свідомість та моральний дух військовослужбовців і потребує відповідного організаційно-методичного забезпечення.

Гуманітарна підготовка та інформаційне забезпечення є важливими напрямками виховної роботи в Збройних Силах України і спрямовані на формування у військовослужбовців гуманістичного світогляду, ціннісних орієнтацій, активної життєвої настанови, громадянської та національної свідомості, готовності до сумлінного виконання своїх функціональних обов'язків в мирний та воєнний час.

Організація і проведення гуманітарної підготовки та інформаційного забезпечення вимагають комплексного, технологічного підходу, всебічного організаційно-методичного забезпечення, використання сучасних дидактичних технологій і методик.

В організації гуманітарної підготовки та інформаційного забезпечення фахівці інформаційно-пропагандистського забезпечення повинні здійснювати системний підхід, який передбачає визначення мети та заходів цієї роботи, залучення в її проведення широкого кола офіцерів-командирів та фахівців із гуманітарних питань, охоплення усього особового складу в цілому, а також окремих категорій військовослужбовців.

Розділ 6. ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Патріотизм є однією з найважливіших соціально-психологічних характеристик людини як особистості. Патріотизм належить до вищих людських почуттів, що характеризують її як громадянина, носія певних духовних якостей. В історичному аспекті патріотизм - одне з найбільш глибоких у світовій історії почуттів. Воно виникло та формувалося водночас з такими поняттями як рідна земля, країна, держава, Батьківщина, Вітчизна. Ще з прадавніх часів патріотизм, почуття національної гідності були притаманні нашому українському народові. Неможливо на сьогодні уявити військовослужбовця, громадянина Української держави, який би не був патріотом України.

Необхідність військово-патріотичного виховання в Збройних Силах України обумовлюється перш за все тими вимогами, які ставляться до військовослужбовців державою і суспільством, Військовою присягою і Статутами - документами глибокого патріотичного змісту та іншими нормативними актами. Високі моральні й патріотичні вимоги ставляться до офіцерів у Кодексі честі. Зрозуміло, що свідомо й точно виконувати ці вимоги може лише воїн-громадянин, патріот. Ці положення можна вважати соціальними вимогами держави до військовослужбовців, а ідеалом патріотично вихованого захисника Вітчизни - такий його образ, який повністю їм відповідає.

Свідченням підвищеної уваги з боку Президента України, уряду і Верховної Ради до проблем патріотичного та військово-патріотичного виховання є чітке визначення їх місця та ролі в українському суспільстві, про що йдеться у відповідних Законах і нормативних актах. Військово-патріотичне виховання громадян України, підготовка молоді до служби в Збройних Силах України (ЗС України) вважається складовою підготовки держави до оборони. Виховання військовослужбовців на патріотичних, бойових традиціях українського народу визначено як одну із засад діяльності ЗС України. 15 вересня 1999 постановою Кабінету Міністрів України була затверджена "Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства". Видано розпорядження Президента України від 29 червня 2001 року "Про заходи щодо подальшого удосконалення системи патріотичного виховання молоді".

6.1. Історичні витoki вітчизняного військово-патріотичного виховання

Багатовікова історія нашого народу, його славні бойові традиції, народжені в жорстоких боях із численними іноземними загарбниками є невичерпним джерелом формування патріотичних почуттів, патріотичних ідей і патріотичних дій для багатьох поколінь українців.

Патріотизм сягає глибоким корінням у сиву давнину. Він зароджувався в процесі становлення Давньоруської державності, загартовувався й збагачувався новими рисами в ході запеклої боротьби з ворогами.

У IX-XIII ст. Київська Русь майже безупинно піддавалася спустошливим набігам степових варварів: печенігів, половців, чорних булгар, хазар та інших степових "яструбів". Степняки залишали страшні шрами на тілі землі руської: розоряли й палили її міста, грабували, гвалтували, вели в полон жителів. Південні території нашої країни мали стійкий "прифронтовий" статус.

Відстоюючи зі зброєю в руках свою волю й незалежність у боротьбі з ворогами, слов'янські племена вписали чимало героїчних сторінок у літопис патріотизму, поклали початок виникненню військових традицій. "Племена слов'ян й антів, - писав давньогрецький історик Маврикій Стратег, - подібні за своїм способом життя, за своєю вдачею, любов'ю до волі; їх ніяким чином не можна схилити до рабства або підпорядкування... Вони численні, витривалі, легко переносять жар, холод, дощ, наготу, недолік у їжі". Уособленням

патріотизму були ратні подвиги давньоруського війська, князівських дружин, полководців Київської Русі.

Князівські дружини відрізнялися високою організованістю, дисципліною, мужністю й хоробрістю, духом високого патріотизму, демократичністю організації. Перед загрозою військового нападу й виступом до походу збиралося військове віче, на якому вирішувались військові питання: визначались маршрути походів, чисельність війська, вибирався воєначальник.

Під час походу або перед битвою, дотримуючись звичаю, воєначальник скликав військову раду з представників дружини або народного ополчення. Виконання рішення віча й військової ради було обов'язковим для всіх воїнів. Стояти на смерть за брата й батька, за Батьківщину - було неписаним правилом для них. "Прославимо життя своє світу на подив, щоб старі розповідали, а молоді пам'ятали! Не пощадимо життя своєї за землю рідну!" - говорив князь Ігор, звертаючись до своєї дружини, що виступала в похід проти половців.

Свою вірність князеві, Батьківщині воїни скріплювали усною присягою, клятвою на зброї ("мечі"), клятвою богам язичеського пантеону (Перуну, Велесу й ін.), а з прийняттям християнства (988 р.) – хрестоцільувальною клятвою. Візантійський історик, захоплюючись мужністю росів, їхньою хоробрістю й вірністю своїй землі, писав, що "вони давно придбали славу переможців над всіма сусідніми народами й почитали найбільшим нещастям бути полоненими або втратити цю славу".

Наші предки добре усвідомлювали мобілізуюче значення прапора в битві. Дотримання присяги, вірність князеві, його прапорові вважалося головним для руських дружинників. У Давній Русі прапор служив не тільки засобом керування військами, але й символом військової слави. Дружина, що вступала в бій, захищала прапор до останньої людини. Підрубаний прапор означав загибель воєначальника або поразку. Прапори ворогів були найдорожчим військовим здобутком, у них була слава й гордість переможців.

Виняткове значення для ратників мав особистий приклад воєначальника. Який був князь, така була й дружина. "Де ляже твоя голова, там і витті ми голови свої складемо", - говорили вони йому. Залишити поле битви, втративши князя, було жахливою ганьбою для доброго дружинника. І князь вважав ганебним покинути своє військо в небезпеці. На Русі склалася традиція, відповідно до якої "добрий князь" повинен першим починати битву. Бойові заслуги й військові подвиги з самих древніх часів не залишалися без нагород. Найбільш ранньою військовою відзнакою були золоті шийні гривні, тобто медалі, які носили воїни на шиї на ланцюзі.

Військово-патріотична свідомість юнаків виховувалась у сім'ї або опосередковано через сім'ю громадою. Це здійснювалось через ознайомлення дітей з героїчними традиціями роду, прикладами героїзму, хоробрості, гідності. Поступово традиції, звичаї оформлювались письмово і набували певних моральних правил. Ці моральні правила розповсюджувались через систему освіти. Перші школи для дітей знаті й черні були створені князем Володимиром при монастирях.

Для формування високих бойових і моральних якостей існувала продумана система військового виховання, що містила в собі: навчання юнаків верховій їзді, стрільянині з лука, метанню списа, дротика; ведення єдиноборства й рукопашного бою; розвиток здатності у воїнів успішно переносити всі тяготи й нестатки похідного життя та ратної праці; використання у вихованні дружинників особистого прикладу князя (воєначальника), звичаїв, досвіду, бойових традицій предків; посвята 4-5-літніх хлопчиків, у першу чергу князівських дітей, у воїни; виховання любові й гордості до своєї рідної землі, своєму народу.

Найвищого рівня військово-патріотичне виховання молоді в Київській Русі досягло в кінці XI на початку XII століття. Часті війни та походи змушували державу, сім'ю, громадськість об'єднуватись і проводити завчасну підготовку молоді до військової служби, виховувати в ній лицарські якості. Самі князі давали тут приклад війську, бо йшли на чолі полків у бій і не вагаючись, особисто зустрічати ворога. Звертаючись до війська, Святослав,

Данило Галицький, Всеволод, Роман Святославович та інші закликали бути хоробрими, відважними.

Після занепаду Київської Русі й Галицько-Волинської держави Україна стає ареною жорстоких битв багатьох народів. Потерпає вона від татар, турків, угрів, поляків.

Розпочинаючи з XIV століття, в Україні настає нова доба - період козаччини. У цей період поступово у свідомості молоді починає формуватись образ нового захисника - козака: славного лицаря, патріота свого народу, людини вільної, рішучої, чесної, хороброї. Головну роль у вирішенні цього питання відігравала сім'я. Виховання патріотизму в родині здійснювалось перш за все на вчинках батьків, які сприймалися дітьми як святі. У сім'ї хлопчики отримували побутові й військові знання та навички. Від батька отримували вони у спадщину вольові якості, витривалість, незламність духу, мужній лицарський характер.

З кінця XVI століття з утворенням Запорозької Січі, розпочався процес організованого військово-патріотичного виховання молоді. До Січі йшли люди не тільки з бідних, а також із заможних родин. Сам кошовий отаман здійснював відбір та випробування добровольців. Приймали навіть підлітків, але до війська, до "товариства" записували лише тих, кому виповнилося 20 років. Останні повинні були пройти серйозні випробування, а саме - показати вміння володіти зброєю, орієнтуватися на місцевості, бути сміливими, дотепними. На Січ брали тільки тих, хто добре володів зброєю, їздив верхи, перепливав Дніпро. У кожного досвідченого козака навчалось до десяти новобранців. Тільки після тривалого семирічного навчання і першого бою юнаків приймали в козаки.

На початку XVII століття при церквах почали створюватися січові школи. Вони були осередками військової, фізичної й духовної підготовки молоді. Термін навчання в таких школах тривав від 10 до 18 років. Навчання в школах супроводжувалось різноманітними масовими дитячими іграми, змаганнями, вправами, забавами.

Чітко регламентований розпорядок дня у Січі, сувора військова дисципліна серед козаків впливали на формування в хлопчиків і юнаків високих вольових якостей: дисциплінованості, організованості, чесності, ретельності, цілеспрямованості тощо. Цьому сприяла атмосфера злагоди між козаками, поваги одного до іншого, почуття товариства, струнка система військового управління та система покарань для тих, хто провинився, порушив дисципліну.

Високі зразки патріотичного служіння явили світові гетьмани Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, Пилип Орлик та багато інших представників козаччини.

Ліквідація української автономії російським самодержавством не перервала розвитку української суспільно-політичної думки. На зміну попередникам прийшов невідомий автор "Історії Русів", а за ним на історичному тлі з'явилась постать Тараса Шевченка. Його духовними спадкоємцями стали М.Костомаров, М.Драгоманов, І.Крип'якевич та інші. Вони розвинули народницьку течію української суспільно-політичної думки, аж поки XX століття не принесло нових великих перемін.

Новий підйом військово-патріотичного виховання української молоді був пов'язаний з активізацією національно-визвольного руху. Його центром стала Західна Галицька Україна, де почали створюватися молодіжні стрілецькі організації. Молодіжні стрілецькі організації мали загальну назву "Січ", запозичену в січового козацтва. Вони поповнювалися за рахунок пластунів - членів молодіжних гуртків "Пласт", до яких входили вихованці шкіл і гімназій. Перший гурток пластунів був створений у Львові в 1911 році.

Пластунські організації мали свої приписи й вимоги до членів товариства (добре навчатись, бути працьовитими, небайдужими до суспільних справ та ін.), головною метою цих організацій було фізичне, спортивне загартування дітей, підготовка їх до участі в діяльності товариства "Січ". Пластуни брали участь у спортивних змаганнях, влаштовували вечори, де читали реферати, співали пісень, випускали газети та журнали на патріотичну тематику, навчались різному ремеслу: столярному, слюсарному, шевському, переплетенню книг, збиранню лікарських рослин тощо. Досвід, отриманий дітьми шкільного віку у пластунських організаціях, був хорошою базою для продовження ними підготовки в

організаціях "Січ ", "Сокіл ". Головною метою цих організацій була підготовка молоді (студентів, робітників, селян) до звільнення шляхом збройної боротьби всієї України, виховання їх на патріотичних традиціях. Підняття патріотичної свідомості молоді сприяло шкільне оточення, вплив сім'ї.

На зміну слов'янофільству, панславізму, народництву прийшла українська державницька ідея, її творцями були П.Скоропадський, В.Липинський, С.Петлюра, Д.Донцов, М.Міхновський та інші.

Патріотично налаштовані молоді українці ввійшли до першого військового формування Української Центральної Ради - Першого Січового Козачого імені Богдана Хмельницького полку. У його складі було створено перший курінь Січових Стрільців. Січові стрільці неодноразово демонстрували приклади глибокої відданості Батьківщині.

Посилення військово-патріотичної роботи молоді тривало й з приходом до влади гетьмана П.Скоропадського 29 квітня 1918 р. Гетьман дбав про підготовку національних військових кадрів у військових училищах та кадетських корпусах. Було відкрито спеціальну Чорноморську школу старшин, де основними навчальними дисциплінами були предмети з українознавства.

Що ж стосується радянського періоду, то більшість представників Червоної, а потім і Радянської армії також були патріотами своєї Батьківщини. Їхній патріотизм у силу формування й розвитку нових класових, політичних, ідеологічних та інших ознак був підлеглим розумінню нового типу державно-суспільної істини пріоритету соціалістичного вибору. Радянський патріотизм, що сформувався в нових умовах, показав свою життєвість і силу в роки Великої Вітчизняної війни та у період відновлення зруйнованого народного господарства.

У важкий час випробувань, коли вирішувалося питання про долю нашої Батьківщини, українці виявили щирий, небувалий за силою патріотизм, який став основою духовно-моральної переваги над непереможним досі ворогом. Перебуваючи в різних умовах, дотримуючись різних ідейних постулатів, по-різному розуміючи історичну перспективу України і патріотизм, українці показали небачені в історії приклади мужності та героїзму. Цей історичний факт свідчить про те, що форма влади, суспільна система опираються на вищі духовні цінності народу в роки суворих національних випробувань. При певних історичних умовах відбувається їхнє очищення, відновлення та прояв в інтересах народу.

У роки Великої Вітчизняної війни серед Героїв Радянського Союзу українці становили 18,2 % - 2072 особи. З метою піднесення морального духу й патріотизму в діючій армії було затверджено нове положення про воїнські знамена, які мали напис "За нашу Радянську Батьківщину". Такі знамена вручалися кожній частині і з'єднанню. Велике політичне значення надавалося запровадженню Ордена Хмельницького. Цим кроком не лише підкреслювалася повага до національних почуттів українців, але й необхідність їх спільної боротьби разом із російським та іншими народами СРСР проти загарбників.

За роки війни 636 пілотів таранили своїми літаками ворожі машини. Українець, молодший лейтенант Б. І. Ковзан, здійснив 3 тарани. Більше половини з тих, хто здійснив таран, урятували свої машини й продовжували боротися. Під час боїв Великої Вітчизняної війни амбразури ворожих вогневих точок закрили собою 215 чоловік. Жоден з фашистських солдатів, за наявними в нас відомостями, не наважився на подібний подвиг.

Після закінчення війни спостерігається певне зниження рівня патріотичного виховання молоді. Воно проходить менш організовано, спонтанно, лише під враженням минулих подій. Водночас, позитивним явищем була поява деяких нових форм патріотичного й військово-патріотичного виховання: військово-спортивних ігор „Орлятко”, „Зірниця”, створення музеїв, кімнат слави та ін.

З 1968 року поступово вводилась початкова військова підготовка. З внесенням змін у програму цієї підготовки в 1968-1981 роках спостерігається певна активізація патріотичного виховання. Проте в патріотичні ідеї здебільшого вкладалися штучні ідеологічні стереотипи

та догми. Вони були важкозрозумілими для народу СРСР, у тому числі українців, і не могли слугувати підґрунтям справжніх патріотичних переконань.

У радянський період офіційна суспільна наука досліджувала й пропагувала феномен радянського патріотизму насамперед з точки зору класово-ідеологічних догматів, що панували в той час. Разом з тим цей період (із середини 20-х і до кінця 80-х рр.) не можна вважати "білою плямою" у теоретичній розробці патріотичної ідеології. Праці радянських теоретиків, присвячені дослідженню патріотизму, які були характерним відбиттям епохи будівництва соціалізму, також заслуговують на увагу й більш об'єктивну оцінку.

Із розпадом у 1991 р. Радянського Союзу й утворенням суверенної, незалежної України з'явилися умови для справжнього розвитку національної патріотичної ідеї розбудови нашого суспільства на засадах соборності та незалежності.

Таким чином, аналізуючи особливості історичного розвитку системи патріотичного і військово-патріотичного виховання в Україні, можна зробити певні висновки:

Рівень патріотичного та військово-патріотичного виховання на теренах нашої держави обумовлювався конкретними суспільно-історичними умовами розвитку, в яких знаходилась Україна, ступенем розвитку національної свідомості народу. Найбільш високий він був у періоди X-XI, XVI-XVIII ст., 1941-45 роки, коли держава, сім'я, громадськість тісно взаємодіяли в цій сфері.

Історичний досвід переконливо свідчить, що справжніми патріотичними ідеями, здатними стати духовним підґрунтям особистості та суспільства, є, перш за все українська національна ідея, культурні та інші здобутки нашого народу, його кращі традиції.

6.2. Ідейно-теоретичні засади військово-патріотичного виховання

У проблемі патріотичного виховання військової інтелігенції важливо, на наш погляд, звернути увагу на два її аспекти: *теоретичний* та *практичний*. *Теоретичний аспект* полягає у висвітленні актуальності, сутності та особливостей патріотичного виховання військових кадрів. *Практичний* — у висвітленні проблем, шляхів та заходів його втілення в життя.

Патріотизм (від грецького *Patris* - Вітчизна) – моральний, політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов до Вітчизни, відданість їй, гордість за її минуле й сучасне, прагнення захистити інтереси Батьківщини.

Трактування самого терміна "патріотизм" характеризується багатоваріантністю, розмаїтістю й неоднозначністю. Багато в чому це пояснюється складною природою даного явища, багатоаспектністю його появи, неординарністю структури й різноманіттям форм прояву. Крім того, проблема патріотизму розглядається різними авторами в різних історичних, соціально-економічних і політичних умовах, залежно від їх особистої цивільної позиції, відносин до своєї Батьківщини, від використання ними різних сфер знань і т.п.

Загальноприйнятим є розуміння патріотизму як *усвідомленого почуття любові до Батьківщини та діяльності, що спрямована на служіння та захист інтересів своєї Вітчизни*.

У наукових дослідженнях останніх років проблемі прояву патріотизму в умовах нової суспільно-політичної ситуації приділяється явно недостатня увага. Цілеспрямоване вивчення цього питання показало, що в аналізі нових елементів його змісту з урахуванням найважливіших змін, що відбуваються в нашому суспільстві, зроблені лише перші кроки. Внаслідок цього необхідно визнати, що розробка наукового визначення сутності патріотизму, розгляд ряду найважливіших сторін даної проблеми є однієї із завдань вітчизняної науки в період реформування Української армії - одного з найважливіших суб'єктів патріотичної свідомості.

Все різноманіття підходів до розуміння патріотизму, наявне в науково-дослідницькій літературі, можна умовно диференціювати за напрямками, у яких визначається його головна істотна ознака.

До першого напрямку, який може бути визначений як піднесено-емоційний, відносяться найбільш поширені судження, що визначають патріотизм як піднесене почуття любові до Батьківщини, що несе в собі сама етимологія терміна "патріотизм". Цей напрямок обмежується, насамперед, рівнем емоційного ставлення до Батьківщини, вияву любові до природи, рідного краю, рідної домівки, картин дитинства й т.п. Саме таким є розуміння патріотизму багатьма людьми, у тому числі представниками творчої інтелектуальної й культурної еліти суспільства. У цьому напрямку виділяється височінь самого почуття без характеристики суб'єкт-об'єктних зв'язків у системі патріотичної свідомості як суспільного явища.

Другий напрямок, який можна визначити як діяльнісний, ґрунтується на розумінні патріотизму як одного з вищих, найбільш значимих для людини почуттів. Однак поряд з емоційною стороною цей напрямок включає також соціально-діяльнісний компонент. Сила патріотичного почуття не обмежується лише глибиною любові до Батьківщини. Це почуття, на думку представників даного напрямку, повинне спонукати особистість, групу, націю до активних дій на благо своєї Батьківщини. Такого роду діяльність, як вважають прихильники цього напрямку, є не тільки неодмінною умовою щирого патріотизму, але і його критерієм.

У третьому напрямку патріотизм розглядається як суспільне явище. При цьому різні точки зору стосовно конкретної визначеності такого явища утворюють досить широкий спектр. Зміст і характер даного напрямку обумовлені особливостями історичного розвитку суспільства, держави, політикою його правлячої еліти. Завдання формування загальнонаціональної ідеології ґрунтується насамперед, на усвідомленні кожним громадянином суспільної значимості свого життя (До чого йдемо? Заради чого живемо? Які цінності захищаємо?).

Четвертий напрямок об'єктом патріотизму розглядає державу. Його прихильники називають цей феномен "державним патріотизмом" і вважають, що цілеспрямованою діяльністю щодо формування патріотичної свідомості в суспільстві й створення необхідних умов для його вияву повинні займатися державні інститути в тісній взаємодії з громадськими організаціями.

Поява такого трактування патріотизму була обумовлена певними історичними умовами сучасної суспільної практики: необхідністю консолідації зусиль усіх суспільних сил для створення й зміцнення держави, різних форм державної влади. Одним з перших, хто розробив теоретичні передумови цього напрямку, був Гегель. Гегелівське розуміння патріотизму означає прагнення до загальних цілей та інтересів держави, які є, безумовно, пріоритетними стосовно будь-яких інших, будь то інтереси суспільства, групи або особистості.

П'ятий напрямок певною мірою є альтернативним стосовно попереднього. Його представники, розкриваючи сутність патріотизму, роблять це в нерозривному зв'язку саме з особистістю, яка є для них вищою цінністю (у тому числі щодо суспільства й держави). Тому даний напрямок можна визначити як патріотизм особистості. Активна творча роль особистості виявляється в процесі розвитку в собі інтелектуальних, моральних, духовно-творчих якостей і властивостей громадянина, захисника Батьківщини.

Шостий напрямок багато в чому пов'язаний з попереднім. Суб'єктом патріотизму в ньому, як і раніше, виступає особистість. Сам патріотизм тут розглядається як найважливіший етап розвитку особистості, а саме - її духовного розвитку та соціалізації. Духовне виступає як вища цінність у формуванні патріотичних почуттів: через нього й завдяки йому людина здатна здійснитися до висоти патріотизму. При цьому рівень такого розвитку вважається досить високим, оскільки духовна самореалізація особистості вимагає прояву цілого ряду найважливіших духовно-моральних якостей. Зміст же цих якостей особистості, самого акту її духовності та патріотизму пов'язується з релігійним початком. Тому даний напрямок визначається деякими авторами як релігійний. Таким чином, аналіз основного змісту кожного з розширених напрямків трактування патріотизму свідчить про спектральність,

розмаїття цього феномена, неоднозначність підходів до визначення його змістовних елементів, складність його прояву в реальній дійсності.

Вихідні теоретичні й методологічні установки визначення патріотизму на основі аналізу розглянутого змісту у своїй сукупності виявляються в наступному:

По-перше, патріотизм, якщо мати на увазі його генезис, виникає й проявляється як почуття усе більше соціалізуючись і морально піднімаючись за допомогою духовного збагачення особистості.

По-друге, процес розвитку почуття патріотизму нерозривно пов'язаний з його дієвістю, що проявляється в активній соціальній діяльності, конкретних діях і вчинках, що здійснює суб'єкт в ім'я Батьківщини.

По-третє, патріотизм, будучи глибоко соціальним за своєю природою явищем, являє собою не тільки найважливішу грань суспільства, але й джерело його існування й розвитку, виступає як атрибут життєздатності соціуму.

По-четверте, як основний суб'єкт патріотизму виступає особистість, пріоритетним соціально-моральним завданням якої є усвідомлення своєї історичної, культурної, національної, духовної приналежності до Батьківщини, що визначає зміст і стратегію її життя.

По-п'яте, патріотизм нерозривно пов'язаний з духовністю. Будучи піднесеним почуттям, незамінною цінністю, джерелом і найважливішим мотивом соціально значимої діяльності, він властивий тій особистості (соціальній групі), що досягла значного духовно-морального й культурного рівня розвитку.

Таким чином, виходячи з розглянутих установок, у яких у концентрованому вигляді представлені методологічні й теоретичні основи патріотизму, стає можливим сформулювати його визначення. Патріотизм - це одна з найбільш значимих, незмінних цінностей, що властива всім сферам життя суспільства й держави, виражає ставлення особистості до своєї Батьківщини й характеризує вищий рівень її розвитку в процесі діяльності на благо Батьківщини. Він являє собою своєрідний фундамент світоглядних установок і духовних цінностей особистості, суспільного й державного устрою, ідеологічну опору його життєздатності, одну з основних умов ефективного функціонування всієї системи соціальних і державних інститутів.

Основними структурними компонентами патріотизму як явища громадського життя є: патріотична свідомість (знання, погляди, переконання, судження, ідеї, ідеали, оцінки); патріотичні почуття (любов до Батьківщини, повага до історії України, українського народу та Збройних Сил, традицій народу, відповідальність за долю Батьківщини); морально-вольові риси характеру (обов'язок, наміри, мотиви, рішення, настанови); морально-бойові та психологічні якості (мужність, стійкість, відвага, дисципліна); патріотична поведінка та діяльність (дії, вчинки, навички, уміння, звички, звичаї); фізичне виховання.

Патріотична свідомість - це відображення суб'єктом значимості своєї Батьківщини й готовності виконувати необхідні дії задля захисту її національних інтересів. Вона є детермінантом патріотичної поведінки, а також моральним регулятором взаємодії суб'єкта з об'єктом в патріотичній діяльності.

Патріотичні взаємостосунки виникають у процесі суспільної практики як реальний зв'язок суб'єкта з об'єктом дій, як своєрідний "канал" трансформації всіх видів впливу на об'єкт патріотизму. Патріотичні відносини виступають передумовою матеріалізації патріотичної свідомості й здійснення патріотичної діяльності.

Формування патріотизму пов'язане з вищим рівнем соціально-духовного, морального розвитку особистості. На цьому рівні розвитку особистість ідентифікує себе з Батьківщиною. Її "Я" стає часткою, що нерозривно пов'язана з безліччю інших "Я" соціуму. У реальній дійсності й конкретній діяльності це виявляється в єднанні їхніх почуттів, цінностей, поглядів, норм, ідеалів, цілей, дій і вчинків внаслідок їх інтеграції під впливом розуміння вищих інтересів суспільства, активної реалізації ідеї служіння Батьківщині. Патріотизм припускає формування й розвиток цілого комплексу позитивних рис характеру особистості,

а також найглибше духовне освоєння його суб'єктами історії й культури свого народу, їх активну діяльну участь у вирішенні найважливіших проблем сучасного суспільства.

Патріотична діяльність - це спосіб втілення патріотичної свідомості й реалізації всіх впливів суб'єкта на об'єкт патріотизму, сукупності дій, що спрямовані на реалізацію патріотичних цілей. Ця діяльність становить матеріальну основу патріотизму, його реальну й видиму сторону. Вона ґрунтується на єдності раціональних, емоційних і вольових складових патріотичних дій. Ці дії можна вважати патріотичними, якщо вони спрямовані на служіння Батьківщині та виражають соціально-моральну відповідальність особистості за долю своєї країни.

Патріотизм ґрунтується на: знанні історії і культури; героїчних традиціях воїнів Київської Русі; традиціях Запорізького козацтва; традиціях Січового Стрілецтва; героїчній боротьбі з німецьким фашизмом та сталінським тоталітаризмом; діяльності правозахисників 60-70-х років, здобутках українського народу на сучасному етапі державотворення.

Духовним стрижнем патріотичного виховання є загальнонаціональна ідея, що забезпечує наступність традиційних духовно-моральних цінностей. Наявність такої ідеї особливо важлива для військовослужбовців. Ще Сократ зазначав на те, що перемогу в бою забезпечує той начальник, який зможе зробити солдата щасливим.

Ідеї, які складають основу патріотичного виховання:

Ідея Батьківщини – України; історичний розвиток; державне творення; батьківщина - як священна сутність для громадянина; ідея суверенної держави; національний патріотизм, духовність (як якісна характеристика свідомості, дій, вчинків, життя людини). Аспекти духовності: *естетизм (орієнтація на естетичні цінності життя); етизм (тяжіння до правил поведінки); громадянська свідомість (історична свідомість, моральні цінності).*

Ідеї Батьківщини і національного патріотизму, покладені в основу Національної програми патріотичного виховання, є пріоритетними цінностями у вихованні воїна.

Духовні основи виховання, уявлення людини про найвищу досконалість як зразок, мету та сенс її життя концентруються в ідеях, ідеалах, а єдина загальнонародна ідея духовно цементує суспільство та Збройні Сили України, сприяє їхній цілісності. Ідея, що об'єднує народ, повинна бути органічною часткою суспільної свідомості, слугувати каталізатором добрих справ і величезних звершень. Без ідейного обґрунтування неможливі реформування і розбудова військових формувань в інтересах безпеки держави, військового виховання, перемога на війні.

Основоположна ідея не може бути не національною, бо вплив на воїна здійснюється не безпосередньо, а через стрижні, властиві даному народові. Цей духовний уклад включає сукупність тих загальних традицій, ідей, почуттів, вірувань народу, які нерідко називають його “душею”.

Виходячи з цього, у свідомості воїна повинна існувати ідея Батьківщини – України. Шлях до усвідомлення її в кожній людини індивідуальний. “Казенний патріотизм” далеко не завжди розвиває і виховує почуття Батьківщини. Офіцерам органів з гуманітарних питань необхідно розвивати й виховувати в душах воїнів почуття Батьківщини. При цьому самі вихователі мають бути щирими і переконаними патріотами, професіоналами своєї справи, що вміють переконливо, послідовно та дохідливо показати воїнам справжню гідність Батьківщини, яка заслуговує поклоніння, поваги, любові. Обґрунтування ідеї Батьківщини передбачає висвітлення її історичного розвитку, державного значення, її священної сутності для громадянина України.

Духовні аспекти консолідації нації, протидіючи нігілістичному ставленню до історії України, держави, суспільних ідеалів, дуже важливі для військової могутності нашої країни, усвідомлення військовослужбовцями свого покликання, призначення, обов'язку – самовіддано служити Україні, українському народові. Навіть найсуворіша дисципліна не зможе створити армію і примусити її воювати, якщо воїни не будуть об'єднані внутрішнім почуттям солідарності, не усвідомили себе частиною єдиної нації.

Істотне місце серед ідей, що складають основу військово-патріотичного виховання, належить ідеї держави. Держава в духовній суті є Батьківщиною, що оформлена і об'єднана публічним правом. Військовослужбовець, який виконує обов'язки державної служби проти власної волі, без відповідних переконань і підтримки української національної ідеї є духовно нездоровим і політично загрозливим. Доля тих держав та інститутів, які не мають виховних засобів, – незавидна, оскільки в таких формуваннях ігноруються духовність, державність, патріотизм. Тому багато держав має у своїх збройних силах потужні структури, що займаються виховною та інформаційною діяльністю. Це пояснюється тим, що армія – державне формування, яке не може бути поза державною політикою.

Ідея Батьківщини та української державності як найтісніше пов'язана з національним патріотизмом. Бути патріотом означає любити свою Батьківщину – Україну, з честю носити ім'я українця, робити добрі та чесні вчинки, виховувати в собі духовні, політичні, державотворчі якості, так вважає визначний громадсько-політичний діяч В. Липинський. Здоровий національний патріотизм не треба отождествлювати з націонал-патріотизмом – різновидом національного нігілізму стосовно “чужих” націй. Тривалий процес визначення “загальнонаціональної ідеї”, соціально-економічні проблеми є причинами того, що патріотична свідомість людей перебуває сьогодні на роздоріжжі. Однак, як показує соціальна практика, стан невизначеності в сфері суспільної свідомості не може тривати довго. Назріла нагальна потреба спільного пошуку й формування нової системи національних ідей і цінностей, що відбивають інтереси більшості соціальних груп країни.

Аналіз основних тенденцій динаміки ціннісних орієнтації різних соціальних груп українського суспільства за останнє десятиліття дозволяє зробити висновок про зміну їхньої спрямованості і зрушенні у бік матеріально-прагматичного підходу. Мова йде насамперед про деформації раніше сформованих традиційних цінностей, що відбивають зміст вищих людських чеснот: чесності, порядності, милосердя, доброти, чуйності, прагнення відстоювати загальні національні інтереси своєї країни. Вивчення даних соціологічних досліджень з цього питання свідчить про те, що в загальній системі ціннісних орієнтації громадян значно знизився статус саме духовно-моральних цінностей. Так, якщо в 80-х роках матеріальну забезпеченість відносили до вищих цінностей своєї життєвої орієнтації 26 % респондентів, то через десять років – дві третини. За цей період матеріальна забезпеченість як соціально значима цінність, здійснювалася в ієрархії ціннісних орієнтації з 8-го рейтингового місця на 3-є місце. Вище її за значимістю перебувають тільки такі цінності, як любов, здоров'я й сімейне щастя. Частка респондентів, що вважають духовність однією з вищих цінностей скоротилася за цей період з 16.2 % (14-е рейтингове місце) до 1.7 % (18-е місце). Із цього витікає, що орієнтація, насамперед молоді, на духовно-моральні цінності в період проведених реформ стала менш стійкою.

Разом з тим вивчення історії нашої Батьківщини свідчить про те, що одна з традиційних цінностей українського патріотизму - перевага духовного початку над матеріальною стороною. Люди, звичайно, прагнули до статку й благополуччя. Але метою їхнього життя була не річ, не багате оздоблення будинку, не споживання, а вдосконалювання, перетворення душі.

У сучасних Збройних Силах України зростання значення духовності зумовлено низкою істотних причин:

по-перше, мета і результати реформ у воєнній галузі багато залежать саме від характеру та змісту духовних процесів;

по-друге, в Україні створилася нова духовна ситуація, коли після проголошення незалежності держави старі духовні цінності втрачаються, а нові ще лише формуються. Іде пошук тих духовних пріоритетів, які могли б стати фундаментом для відродження кращих духовних традицій українського воїнства і всебічно сприяли б виконанню найважливіших функцій Збройних Сил;

по-третє, в умовах плюралізму, інформаційного протистояння можлива недооцінка ролі духовного та морального стану армії, що негативно вплине на якість і темпи реформування всієї військової організації України та держави в цілому;

по-четверте, актуалізується питання відновлення духовного аспекту як складової частини військового порядку і високої дисципліни. Існуючі реалії свідчать про неможливість зміцнити дисципліну, звівши цей процес лише до контролю за особовим складом і покарання порушників;

по-п'яте, стурбованість викликають такі асоціальні явища в армійському середовищі, як випадки самогубства, нестатутні стосунки, у тому числі "дідивщина", безвідповідальність, кругова порука, крадіжки особистого, військового майна, зброї, боєприпасів тощо.

Невід'ємним аспектом громадянської свідомості є історична самосвідомість - основа військово-патріотичного виховання. Спадкоємність є закономірністю історичного розвитку, це зв'язок поколінь минулого й сьогодення, запорука майбутнього. У цих процесах розкривається розуміння громадянськості, духовна спільність не лише минулих і сучасних поколінь, але й зміст духовних основ, що формуються в нових умовах. Лише тоді у воїнів з'являться дієві мотиви подолання недоліків, прагнення зробити на своєму місці якнайбільше для втілення в життя військових реформ, коли вони переконані, що громадяни України своєю працею на ратній ниві сприяють утвердженню Батьківщини, добробуту народу, досягнення особистих задумів.

Звернення до історії України, її подій і явищ, правильна оцінка їх у гуманітарній підготовці воїнів є засобом формування високих громадських ідеалів та історичної свідомості. І роки незалежності зріс інтерес до історії Українського війська, його традицій. Це має стати невід'ємною складовою духовного відродження Збройних Сил України, зміцнення нормального духу армії. Військова історія України багата на приклади самовідданого служіння Батьківщині, дотримання військової честі й гідності, любові до свого народу. Такі приклади з позицій оновленої історичної свідомості народу, перетворення її в могутню силу переосмислення минулого і будівництва нової держави становлять основу духовного виховання захисників України, нащадків її слави і традицій.

Кожний народ творить властиву лише йому культуру, духовність і мораль, систему виховання людини та громадянина. Тож виховати людину, зокрема воїна – свідомого захисника України, означає пробудити в людині духовні переживання, відкрити в ній доступ у світ духовності. Тільки тоді людина навчиться відрізняти добро від зла, чути в самій собі голос совісті, розуміти, що таке моральність, честь, шляхетність, відважність, мужність, героїзм і військова служба Батьківщині.

6.3. Військово-патріотичне виховання - стрижень виховної діяльності в

Збройних Силах України

Патріотичне виховання військовослужбовців на військових традиціях є найважливішим напрямком у діяльності органів військового управління, штабів, командирів і начальників, офіцерів структур з гуманітарних питань. Від того, як поставлене військово-патріотичне виховання, залежить, у кінцевому підсумку, могутність держави, її сила й міць, моральний дух народу і Збройних Сил.

У сучасних умовах патріотичне виховання являє собою, з одного боку, найважливішу складову частину системи виховання в суспільстві. З іншого боку, воно є одним з напрямків соціально значимої діяльності, безпосередньо пов'язаної з розвитком у молоді патріотизму, формуванням у неї готовності до захисту Батьківщини.

Сутність військово-патріотичного виховання проявляється через його зв'язок із соціально значимою діяльністю особистості й обумовлюється соціально-економічними, духовними, педагогічними та іншими основами життя суспільства, найважливішими явищами й процесами. Виходячи з цього, патріотичне виховання має виражений пріоритет як соціально

орієнтована діяльність, яка спрямована на формування й розвиток особистості громадянина. Це обумовлено тим, що воно не обмежується лише забезпеченням підготовки громадян до виконання функцій захисту Батьківщини (насамперед у процесі проходження ними військової служби), а допускає прояв патріотичної діяльності в різних сферах суспільної практики.

Таким чином, пріоритетність патріотичного виховання виражається в переході його від цілей і завдань суто державних до загальносоціальних, гуманістичних. У зв'язку з цим відкриваються можливості для повнішої й послідовної реалізації потреб, інтересів, устремлінь кожної особистості, їхнього гармонічного сполучення з інтересами суспільства й держави.

Невіддільне від розвитку суспільства, від найважливіших процесів, що відбуваються в ньому, патріотичне виховання вбирає в себе всі істотні зміни, здійснювані в основних сферах суспільного життя. Тому розуміння сутності й специфіки військово-патріотичного виховання можливе тільки в контексті загальних теоретичних проблем, розглянутих головним чином у двох основних взаємозалежних аспектах:

патріотичне виховання як один з напрямків загального виховання в суспільстві;

патріотичне виховання як один з напрямків діяльності із формування й розвитку в громадян здатності (готовності) реального прояву патріотизму в різних сферах життя суспільства, особливо в його військовій організації.

Патріотичне виховання не існує поза цими аспектами через свою включеність як підсистеми в усі компоненти виховної діяльності, що здійснюється в суспільстві та його державних інститутах.

Особливо тісно патріотичне виховання пов'язане з навчально-виховною діяльністю в усіх її сферах (у дошкільних виховних установах, в системі загальноосвітньої й вищої школи, Збройних Силах тощо). Найістотнішим компонентом цього зв'язку виступає така ціль виховання, як формування та розвиток громадянськості, любові до Батьківщини, готовності реалізувати себе в інтересах зміцнення суспільства й держави.

При цьому важливо досліджувати зв'язки з інформаційно-пізнавальними, духовно-моральними, ідеологічними, культурними, соціально-економічними, екологічними, політичними, воєнно-історичними й іншими компонентами громадського життя

Взаємодіючи з усіма основними напрямками виховної діяльності, військово-патріотичне виховання надає їм певної специфіки, видозмінює їх, вносить своєрідність у методи, форми і засоби, що використовуються.

Взаємозв'язок з іншими напрямками виховної діяльності припускає: з одного боку, здійснення військово-патріотичного виховання з урахуванням їх можливостей й особливостей; з іншого, - диференціювання його як самостійного напрямку виховання, який орієнтований на реалізацію специфічних завдань, що пов'язані із захистом національної незалежності Батьківщини.

Зміст і характер військово-патріотичного виховання зумовлені об'єктивними вимогами, які мають специфічні умови для кожного виду соціально значимої діяльності (насамперед - військової). При цьому функція захисту Батьківщини розуміється з набагато ширшим значенням, ніж просте виконання молоддю військового обов'язку в лавах Збройних Сил. Реалізація цієї функції не обмежується термінами служби в армії.

У сучасних умовах проблема збереження національних цінностей (не тільки матеріальних, екологічних, але й моральних, культурних, історичних), функція захисту Батьківщини уже не є прерогативою лише військової організації. Забезпечення національної безпеки не завжди асоціюється з необхідністю використання саме збройних сил і засобів. Реалізація зазначеної функції характеризується більшою розмаїтістю політичних засобів, багатоплановістю, широким діапазоном дипломатичної діяльності залежно від конкретної геополітичної, соціально-економічної та моральної ситуації в суспільстві, а також від індивідуальних особливостей і можливостей особистості, що виконує цю функцію.

Таким чином, являючи собою відносно самостійну, багатопланову, цілеспрямовану сферу діяльності державних інститутів, суспільних органів й організацій, тісно пов'язану з основними напрямками виховання підростаючого покоління, військово-патріотичне виховання має специфічні завдання, зміст, принципи, методи, форми, що обумовлені необхідністю формування та розвитку в особистості готовності до реалізації функції захисту Батьківщини.

6.4. Основні елементи системи військово-патріотичного виховання в Збройних Силах України

В організаційному плані система військово-патріотичного виховання в Збройних Силах України включає три основних компоненти.

Перший - це структури, які безпосередньо займаються проблемами патріотичного виховання. До них належать командування та органи з гуманітарних питань. Певний вплив має і громадянське суспільство, яке здійснює патріотичне виховання через громадські організації, перш за все, військово-патріотичного, наукового, спортивного чи технічного спрямування.

Другий компонент - це наявність ідеології, концепцій, законодавчих і нормативних актів про сутність патріотичного виховання. Головними документами є Конституція України, Закони України "Про Збройні Сили України", "Про загальний військовий обов'язок та військову службу", "Про оборону України", "Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років", Укази Президента України "Про концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді", "Про впорядкування присвоєння почесних найменувань військовим частинам і установам", "Про організацію шефства над кораблями Військово-Морських Сил ЗС України, авіаційними частинами Військово-Повітряних Сил ЗС України, аеромобільними військами Сухопутних військ ЗС України" та інші.

Це також директиви і накази Міністра оборони України, методичні рекомендації Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України щодо організації військово-патріотичного виховання призовників та їх професійно-психологічного відбору.

Третім компонентом є методи, форми та засоби патріотичного виховання. Перед нами стоїть завдання створення сучасної методологічної бази. Лише за таких умов ми зможемо вести мову про ефективність виховної діяльності.

У функціональному плані основними елементами цієї системи є: мета, принципи, функції, напрямки, завдання, зміст, суб'єкт і об'єкт, засоби, методики, структура й характер взаємозв'язків між ними.

Мета військово-патріотичного виховання як передбачуваний результат формування військово-патріотичних якостей громадян - головне питання державно-патріотичної діяльності. У ній відбиваються філософські, історичні, духовні, моральні, культурні, соціальні, економічні, правові й політичні погляди на образ „ідеальної” людини й суспільства. Виходячи з цього, мета суспільно-державної системи патріотичного виховання повинна бути, з одного боку, досить універсальною з погляду вираження загальнонаціональних цінностей і, у той же час, досить чіткою за моральними критеріями.

Нова концепція виховання в умовах змін, що відбуваються в нашій країні, припускає визначення такої мети, що відповідає інтересам різних соціальних груп і вимогам усього суспільства стосовно них. Як мету суспільного виховання, правомірно розглядати формування людини стосовно оптимальної моделі соціального розвитку, ідеалів особистості, співвіднесеним з конкретно-історичним періодом розвитку українського суспільства.

Відповідно до даного концептуального підходу в розумінні загальної мети виховання визначається й конкретна *мета його військово-патріотичної складової*. Вона припускає: відродження в суспільстві патріотизму як найважливішої духовно-моральної й соціальної цінності, формування й розвиток підростаючого покоління, якому притаманні найважливіші соціально значимі якості; здатність соціальних груп виявити ці якості у творчому процесі,

що пов'язаний із зміцненням й удосконаленням основ суспільства, забезпеченням незалежності Батьківщини, включаючи його збройний захист.

Таким чином, виходячи з мети патріотичного виховання, яка полягає у формуванні й розвитку у громадян основних якостей і особистісних рис, що дозволяють їм успішно виконувати соціально значимі функції захисту Батьківщини й брати активну участь у діяльності, що забезпечує реалізацію її національних інтересів, ми можемо визначити, що головною метою військово-патріотичного виховання особового складу є підготовка та виховання самовідданих, свідомих захисників Батьківщини, готових у будь-яких умовах виступити на захист України, її територіальної цілісності та суверенітету, інтересів українського народу.

Мета військово-патріотичного виховання визначає два основних завдання, вирішення яких може, на нашу думку, сприяти зростанню соціальної активності військовослужбовців, значному підвищенню рівня їхнього патріотизму, розуміння громадянського й військового обов'язку перед Батьківщиною.

Перше завдання полягає у формуванні й розвитку особистості, яка має високорозвинені якості громадянина-патріота України, здатна брати активну участь у творчому процесі прогресивного розвитку країни, у зміцненні й удосконалюванні основ суспільства й держави. Друге завдання - у здійсненні цілеспрямованої підготовки на державному й військово-професійному рівні надійних захисників Батьківщини для успішної реалізації їхніх функцій в основних сферах соціально значимої діяльності, що пов'язана з забезпеченням безпеки та оборони України.

Рішення першого завдання обумовлюється станом міжнародної, насамперед військово-політичної обстановки, змістом і характером глобальних протиріч; особливостями, динамікою й рівнем розвитку нашого суспільства, станом його економічних, духовних, соціально-політичних сфер життя; змістом виховання підростаючого покоління.

З урахуванням вказаних факторів зміст військово-патріотичного виховання в рамках реалізації першого завдання включає в себе розвиток високоінтелектуальної, морально зрілої, соціально активної особистості, здатної засвоювати найважливіші цінності, що відповідають реаліям і духу часу, світоглядні погляди й позиції з основних соціально-економічних, історичних, моральних, ідеологічних, політичних, військових та інших проблем; реалізовувати їх у різних видах діяльності (особливо патріотичного характеру); виявляти такі високі почуття як любов до Батьківщини, до рідного краю, до рідних і близьких, гордість за свою Батьківщину, її історію, досягнення свого народу, повагу до закону, соціально-економічних і правових засад суспільства.

Вирішення другого завдання обумовлюється цілою низкою факторів, що пов'язані з військово-професійною діяльністю щодо захисту Батьківщини на рівні сучасних вимог до якісних параметрів військового будівництва, найважливішими тенденціями розвитку військової справи; ступенем готовності призовників до виконання завдань в умовах військової служби.

Військово-патріотичне виховання, завданням якого є підготовка молоді до реалізації функції захисту Батьківщини, характеризується конкретною спрямованістю й при відповідній організації забезпечує:

глибоке розуміння військовослужбовцем своєї ролі й місця у виконанні завдань щодо захисту Батьківщини, високу особисту відповідальність, свідоме прагнення оволодіти військовою справою;

формування переконаності в необхідності захисту Батьківщини в сучасних умовах;

формування й розвиток основних якостей, властивостей, умінь і навичок, які необхідні для виконання обов'язків військової служби;

стійку установку на сумлінне, ініціативне й самовіддане виконання вимог військової служби, на самокритичне ставлення до рівня особистої військово-професійної підготовки й самостійну роботу з досягнення рівня, що відповідає запропонованим вимогам.

У патріотичному вихованні можна виділити такі компоненти, як культурно-історичний, духовно-моральний, соціально-політичний, воєнно-історичний, правовий, військово-технічний, психолого-педагогічний, фізичний і деякі інші.

Культурно-історичний компонент змісту патріотичного виховання включає: ознайомлення з найбільш важливими сторінками історії нашої Батьківщини: виховання почуття любові до України, гордості за український народ, що виявив героїзм у роки суворих випробувань, виховання поваги до наших предків, до творчої праці українського народу, зусиль суспільства щодо забезпечення обороноздатності держави; використання мемуарів, здобутків українських живопису, графіки, музики тощо.

Воєнно-історичний компонент змісту військово-патріотичного виховання включає, насамперед вивчення найвпливовіших подій в історії захисту Батьківщини.

Перераховані компоненти патріотичного виховання, безумовно, нерозривно зв'язані один з одним і представлені в особистості в інтегрованому виді.

Як показує досвід педагогічної діяльності із військово-патріотичного виховання військовослужбовців, реалізація його змісту й завдань ґрунтується на принципах: науковості; законності; демократизму; пріоритетності історичної й культурної спадщини України, її духовних цінностей і традицій; виховання молоді на патріотичних, історичних та бойових традиціях українського народу та його збройних формувань; систематичності, поетапності й наступності; врахування вікових особливостей й інтересів різних соціальних груп; різноманіття форм, методів і засобів цієї діяльності.

До основних функцій патріотизму належать: виховна, регулятивна, інтегративна та диференційна. Виховна функція пов'язана з формуванням якостей громадянина-патріота й відповідних критеріїв оцінки суспільних явищ, політичних процесів і т.д. Регулятивна - із впливом патріотичних ідей на свідомість і поведінку. Інтегративна функція відображує згуртованість етнічної, соціально-психологічної, політичної й економічної складових у розвитку, суспільства. Диференційна впливає на ідентифікацію націй, спільності, країни,

Суб'єктом патріотизму виступають усі соціальні утворення: індивіди, соціальні групи, шари, класи, нації, спільності, об'єднання громадян і т.д.

Об'єктом патріотизму є різні сторони соціального й природного середовища, усе, що впливає на задоволення актуальних життєвих потреб і людських інтересів і має потреб у відповідних впливах з боку державних і суспільних інститутів. Основним об'єктом виступає Батьківщина як сукупність елементів соціального й природного середовища певного суспільства.

Основні напрямки військово-патріотичного виховання:

- формування та розвиток у військовослужбовців загальнолюдських цінностей, національної гідності та свідомості, культури міжнаціональних відносин, необхідних морально-бойових якостей;
- вивчення героїчної історії українського народу, його духовної спадщини, культури, національних традицій, символів, звичаїв, вірувань та побуту українців;
- формування почуття патріотизму, поваги до Збройних Сил України;
- формування в особового складу прагнення до свідомого виконання Конституції та законів України, вимог Військової присяги та Статутів Збройних Сил України, наказів командирів і начальників;
- вивчення та роз'яснення військовослужбовцям ідейно-теоретичних основ державної незалежності та суверенітету, ролі й місця Збройних Сил, значення військової служби та військового обов'язку в забезпеченні територіальної цілісності держави;
- роз'яснення воїнам Військової доктрини України, Концептуальних положень реформування та розвитку Збройних Сил, розвитку військового будівництва, вимог Військової присяги та військових статутів;
- вивчення історії формування та будівництва Збройних Сил України, історичних та духовних джерел національної військової організації, пропаганда бойового шляху

військових з'єднань та частин (особливо, які мають почесні найменування та нагороди), подвигів і заслуг військовослужбовців у воєнний та мирний час;

- пропаганда життєдіяльності видатних державних, військових та громадських діячів, борців національного визвольного руху, заслужених працівників мистецтва та культури;
- співробітництво з державними органами влади, громадськими творчими організаціями, засобами масової інформації з питань військово-патріотичного виховання, військово-фахової орієнтації молоді та підготовки її до служби в лавах Збройних Сил України.

Основними завданнями військово-патріотичного виховання є:

- згуртування особового складу навколо ідеї державної незалежності України, формування національної свідомості, духовної та психологічної готовності зі зброєю в руках захищати Українську державу, її територіальну цілісність, стояти на сторожі свободи і незалежності її народу;
- виховання у військовослужбовців свідомого виконання свого військового обов'язку, вірності Військовій присязі, формування внутрішніх мотивів суворого виконання вимог військових статутів, наказів командирів та начальників;
- практичне формування морально-бойових якостей збройного захисника Батьківщини, активної реакції на бойові ситуації, готовності до суворих випробувань та самопожертви;
- формування у військовослужбовців дієвих мотивів до оволодіння озброєнням та технікою, підвищення фахової кваліфікації, рівня фізичної підготовки та витривалості;
- підвищення престижу військової служби, військово-фахова орієнтація молоді, формування та розвиток у юнаків мотиваційної сфери, спрямованої на підготовку до служби у військах та захисту Української держави.

Система засобів військово-патріотичного виховання включає три основних компоненти: соціально-педагогічний, організаційний і матеріально-технічний.

Соціально-педагогічні засоби включають основні теоретичні, методичні й науково-практичні рекомендації, розробки з організації й проведення військово-патріотичного виховання, формування поглядів, переконань, потреб й суспільної думки із проблем забезпечення й зміцнення безпеки держави.

До матеріально-технічних засобів належать: навчальні аудиторії, класи й кабінети; музейні експонати; устаткування, техніка, зброя, макети, навчальні поля, спортивні городки, тири, тренажери. Неоціненну допомогу можуть надати відповідні засоби масової інформації, бібліотеки з літературою військово-патріотичної спрямованості, фонотеки тощо.

Організаційні засоби - це весь комплекс заходів, що здійснюються з використанням соціально-педагогічних і матеріально-технічних засобів у відповідних формах військово-патріотичної роботи з особовим складом.

Усі три групи засобів патріотичного виховання взаємозалежні, доповнюють один одного, і тільки їхнє комплексне використання в процесі взаємодії суб'єкта й об'єкта цієї діяльності дають максимальний ефект.

Реалізація можливостей військово-патріотичного виховання ґрунтується на інтеграції інтересів суспільства в цілому й окремої особистості, що припускає створення широких можливостей для прояву її волі, розвитку громадянства й підвищення відповідальності за долю Батьківщини в межах існуючого законодавства.

Систему заходів військово-патріотичного виховання становлять:

- проведення загальних, спеціальних та цільових заходів щодо формування в особового складу високого морального духу й психологічної стійкості в інтересах бойової та мобілізаційної підготовки, інших видів навчально-бойової діяльності;
- тематичні заходи виховного та соціально-психологічного забезпечення всіх видів бойової підготовки, виконання завдань бойового чергування, несення вартової служби та зміцнення військової дисципліни;
- гуманітарна підготовка та заходи щодо її комплексного забезпечення;

– усі види інформаційного забезпечення особового складу (суспільно-політичне, бойове, правове);

– діяльність Будинків офіцерів, клубів військових частин, музеїв (кімнат) історії з'єднань та частин, бібліотек з питань військово-патріотичного виховання;

– тематичні заходи культурно-виховної та просвітницької роботи у вечірні часи, святкові та вихідні дні;

– військово-технічна пропаганда;

– військово-шефська робота.

Зміст патріотичного виховання реалізується у відповідних формах виховної роботи. Аналіз військово-педагогічної практики патріотичного виховання дозволяє визначити систему форм цієї діяльності.

Основними формами роботи із військово-патріотичного виховання є:

– лекції, бесіди, диспути, вікторини, тематичні вечори та ранки з питань історії України та її Збройних Сил;

– творчі зустрічі особового складу з учасниками війни, ветеранами Збройних Сил та військових частин, працівниками культури, мистецтва, творчої інтелігенції, трудових та творчих колективів;

– тематичні вечори та ранки на історико-патріотичну тематику, присвячені конкретним історичним та пам'ятним датам, державним та всенародним святам;

– літературно-художні та музичні вечори, читальні конференції, обговорення художньої та публіцистичної літератури, огляди матеріалів періодичних видань щодо питань військової справи;

– місячники військово-патріотичного виховання та оборонно-масової роботи спільно з місцевими державними та громадськими організаціями і рухами, установами, підприємствами, навчальними закладами, трудовими та творчими колективами;

– відвідування військово-історичних та історичних музеїв, місць бойової слави, меморіалів та пам'ятників борцям за свободу і незалежність України;

– військові ритуали (урочисте прийняття Військової присяги, вшанування кращих спеціалістів - майстрів військової справи, вручення особистої зброї, прощання військовослужбовців, звільнених в запас, з Бойовим прапором та інше);

– проведення злетів солдатських матерів, зустрічей з батьками військовослужбовців, Днів частин та відкритих дверей;

– участь в історико-патріотичних заходах, які проводяться місцевими органами влади, громадськими організаціями та рухами, музеями, закладами культури;

– кінолекторії із військово-патріотичної та історичної тематики;

– висвітлення життєдіяльності кращих військових колективів через центральні та місцеві засоби масової інформації;

– вікторини і конкурси із історії України, її збройних формувань, огляди-конкурси художньої самодіяльної творчості військовослужбовців та членів їх родин;

– комплекс виховних заходів військово-патріотичної спрямованості в межах проведення щотижневих "Годин відродження" з особовим складом.

Важливими в цій роботі вважаються заходи підготовки та проведення свят, присвячених видатним подіям в житті держави та Збройних Сил:

– Дня проголошення незалежності України;

– Дня Перемоги в Великій Вітчизняній війні;

– Дня Збройних Сил України;

– Дня народження Т.Г. Шевченка;

– 15 лютого – День вшанування учасників бойових дій на території інших держав;

– річниці звільнення території України від німецько-фашистських загарбників та ін.

У Збройних Силах набули поширення нові нетрадиційні форми військово – патріотичного виховання, які знаходять позитивний відгук не лише серед особового складу Збройних Сил, а й у суспільстві:

- Фестиваль військово-патріотичної та маршової пісні “Червона калина”;
- Акція “Передаймо нащадкам наш скарб – рідну мову”;
- День української писемності та мови;
- Вечір “Ми твої, Україно, сини”;
- Фестиваль: ”Ветерани – молодь – майбутнє”;
- “День батька”;
- “День матері”;
- Свято Козацької слави;
- День знань та багато інших.

6.5. Система військових традицій й їхнє місце в військово-патріотичному вихованні військовослужбовців

Головна особливість військових традицій Збройних Сил України, армії та флоту, полягає в їхній спрямованості на формування в особового складу стійкої мотивації до зразкового виконання своїх службових обов'язків у будь-яких умовах обстановки мирного й воєнного часу, гордості за приналежність до Збройних Сил, історія яких є літописом славних перемог у боротьбі за національну незалежність.

Сукупність військових традицій утворює стійкий ряд різних форм активності особового складу: саморегуляція, саморозвиток, орієнтація на задоволення потреб особистості, відтворення й наступність духовних цінностей.

Однієї зі стійких особливостей духовного змісту військових традицій є тісне переплетення та взаємозв'язок ідей захисту національних, державних і релігійних інтересів.

Що ж таке традиція як специфічне соціальне явище? Які їхні ознаки й функції?

Традиції (від лат. *Traditio* - передача) - елементи соціальної і культурної спадщини, що передаються з покоління в покоління та зберігаються в певних суспільствах, класах і соціальних групах протягом тривалого часу. У стислому виді традицію можна визначити як минуле, що переходить у майбутнє, активно розвивається і вчасно оновлюється.

Життєздатність традицій виявляється в їхньому подальшому розвитку наступними поколіннями, широті прояву в суспільстві, відповідності історичній свідомості народу. Виходячи з цього, основними ознаками традицій, є: стійкість, наступність, масовість прояву, ціннісний характер, історична обумовленість, повторюваність.

За суб'єктами (носіями) розрізняють традиції загальнонародні, національні, класові, релігійні, професійні й групові.

Військові традиції є частиною національно-державних і релігійних традицій. Це стійкі, історично сформовані, передані з покоління в покоління специфічні форми суспільних відносин в армії й на флоті у вигляді порядку, правил і норм поведінки військовослужбовців, їхніх духовних цінностей, моральних установок і звичаїв, що пов'язані з виконанням учбово-бойових завдань, організацією військової служби й військового побуту. До складу військових традицій входять різні компоненти: історичний, соціальний, виховний, психологічний, культурний, професійний й інші, які дозволяють регулювати процес формування, розвитку й відтворення духовно-моральних професійних цінностей військовослужбовців.

У військових традиціях діалектично взаємозалежні стійкість і рухливість, круте ламання віджилих й спадкування життєво важливих для армії цінностей, елементи минулого і сьогодення, синтез традиційного й творчість нового.

До основних функцій військових традицій належать: пізнавально-інформаційна; нормативно-регулятивна; оціночна; спонукальна; виховна; передачі соціального й військового досвіду; морально-етичного контролю.

За ступенем спільності військові традиції армії можна класифікувати як загальні, характерні для всіх Збройних Сил, що виступають елементом суспільної психології армійського середовища (вірність військовій присязі, військова доблесть та ін.), і часткові,

що виражають специфіку військової діяльності у видах Збройних Сил, родах військ, ВУЗах, конкретних з'єднаннях і частинах.

За ступенем стійкості військові традиції поділяються на ті, що зароджуються, ті, що вкоренилися, ті, що відмирають, і ті, що відроджуються.

Залежно від ролі в зміцненні боєздатності Збройних Сил розрізняють традиції прогресивні і реакційні, що гальмують процес розвитку національної армії. До прогресивних військових традицій належать ті, які виражають інтереси національної безпеки України, що витримали не тільки випробування часом, але й сприяють мобілізації військовослужбовців на зразкове виконання військового обов'язку в нових умовах суспільно-політичної ситуації. До таких прогресивних традицій можна віднести: особистий приклад офіцерів; впровадження в організацію навчально-бойової діяльності тих елементів, які забезпечують виконання завдань, що поставлені, з найменшими втратами (турбота про збереження життя і здоров'я підлеглих); приведення організаційно-штатної структури й озброєння армії й флоту у відповідність із сучасними способами ведення бойових дій; повага до особистості військовослужбовця.

За носіями військові традиції поділяються на традиції офіцерів (старших і молодших), прапорщиків, сержантів і рядових.

За ступенем нормативного закріплення військові традиції можна розділити на юридично оформлені у відповідних уставах, положеннях, настановах і неформальні, що не закріплені законодавчо, але яких дотримуються протягом тривалого часу (наприклад, ритуал одержання нового офіцерського звання й т.д.).

Великий педагогічний потенціал мають такі історично сформовані елементи військових традицій, як принципи й норми поведінки військовослужбовців; моральні якості; військові ритуали; система військових нагород; військова етика, геральдика й символіка; принципи навчання й виховання; уніформологія (наука про військову форму); елементи військового побуту, духовної культури і укладу життя військ: військова музика й пісня; військова лексика та ін.

За сферами військової діяльності розрізняють: а) бойові традиції; б) традиції процесу навчання й виховання (службово-функціональні); в) традиції військового побуту Збройних Сил.

Бойові традиції - це елементи бойової спадщини, що передаються з покоління в покоління й зберігають свою актуальність для потреб навчально-бойової діяльності й зразкового виконання військового обов'язку протягом тривалого часу.

До основним бойових традицій Збройних Сил можна віднести:

- масовий героїзм і мужність у періоди, коли вирішується доля незалежності Батьківщини;
- готовність долати труднощі війни та похідного життя;
- вірність військовій присязі, Бойовому Прапору та Військово-морському Прапору;
- готовність іти в бій, не схиляючись перед небезпекою і страхом смерті;
- самовідданість і самопожертва в бою заради досягнення загальної перемоги;
- ініціатива в бою;
- бойове братерство й військове товариство;
- прагнення до перемоги в бою;
- повага до командира і його захист у бою;
- презирство до боягузів і зрадників, перевага гідної смерті перед полонем;
- військова доблесть;
- своєчасне віддання військових почестей загиблим у бою;
- висока пильність;
- турбота про збереження життя підлеглих у бою;
- гуманне ставлення до переможеного ворога та полонених.

Службові традиції сформувалися історично й поєднали в собі елементи соціальної та культурної спадщини. Це стійкі правила, принципи й норми бойової підготовки військ й

організації виховної роботи, що забезпечують передачу військовослужбовцями корисного бойового досвіду, високий рівень професійної підготовки, морально-психологічної згуртованості та успішні дії при виконанні учбово-бойових завдань.

До основних службових традицій належать:

служба Вітчизні, а не окремим політичним партіям, відданість Верховному Головнокомандувачу;

навчати війська тому, що необхідно на війні;

вірність слову;

високий професіоналізм підготовки, широта культурного й військово-спеціального кругозору;

мужність у подоланні службових і життєвих труднощів;

повага до законів держави;

турбота про територіальну цілісність держави, відсутність прагнення до захоплення чужих територій;

готовність командирів (начальників) брати відповідальність на себе;

самостійність у керуванні підлеглими;

висока вимогливість у поєднанні з турботою про людей;

дбайливе ставлення до існуючих звичаїв, норм і правил поведінки, заслуг перед Батьківщиною свого виду (роду) військ, частини, підрозділу.

До службових традицій приєднуються побутові. Серед них такі:

Побутові традиції - це стійкі правила й звичаї організації повсякденного життя військовослужбовців, пов'язані з задоволенням їх нагальних матеріальних і культурних потреб в інтересах службової діяльності.

Військовий побут охоплює широке коло проблем: систему постачання й ведення військового господарства, підтримку у частинах встановленого внутрішнього порядку, інформаційне, культурного дозвілля й медичне забезпечення. Він впливає на всі сторони військової діяльності: бойову підготовку, морально-психологічний клімат у військових колективах, стан військової дисципліни. Тим самим визначається важливість існуючих у даній сфері військових традицій. До основних з них належать:

- обов'язок вести спосіб життя, який би відповідав честі військовослужбовця;
- гідна поведінка в громадських місцях;
- підтримання в підрозділах і частинах статутного внутрішнього порядку;
- демократизм взаємин між військовослужбовцями й взаємна довіра;
- національна й релігійна терпимість;
- лицарське ставлення до жінок;
- шляхетність і честь у взаєминах;
- турбота про збереження здоров'я військовослужбовців і своєчасне забезпечення їх необхідними матеріально-фінансовими засобами;
- дотримання солдатами й офіцерами правил носіння військової форми, підтримка її в чистоті й охайності;
- суворе дотримання правил особистої й громадської гігієни.

Військові традиції охоплюють основні сфери діяльності військ - бойову підготовку, процес навчання й виховання. військовий побут і не існують ізольовано одна від одної, тісно переплетені й взаємозалежні. Уміле використання їхнього виховного потенціалу у військово-педагогічній діяльності дозволяє цілеспрямовано вести роботу щодо згуртування військових колективів і забезпечення їх морально-психологічної готовності до захисту Батьківщини.

У військах накопичений великий досвід використання військових традицій у вихованні військовослужбовців. Ця робота здійснюється на заняттях з бойової і гуманітарної підготовки, у процесі інформування особового складу, при проведенні культурно-дозвільних заходів, у ході повсякденної життєдіяльності військ (сил).

Основне завдання цієї багатопланової діяльності зводиться до того, щоб забезпечити глибоке розуміння кожним військовослужбовцем змісту, сутності й значення військових

традицій і на цій основі забезпечити нерозривний зв'язок поколінь нашої Батьківщини, сформувані у воїнів свідоме й стійке прагнення до наслідування кращим традиціям української армії, сумлінного виконання військового й конституційного обов'язку.

Широкі можливості для виховання військовослужбовців на кращих військових традиціях надають заняття з гуманітарної підготовки. Тематичними планами гуманітарної підготовки передбачені теми, що дозволяють глибоко й ґрунтовно вивчити історичні і бойові традиції. Важливо, щоб при розкритті цих тем військова історія України з'являлася перед слухачами не тільки як хроніка бойових дій, але й у конкретних діях легендарних захисників рідної землі, щоб їхні подвиги глибоко осідали в пам'яті особового складу, викликали в нього потребу в наслідуванні, спонукали на здійснення мужніх вчинків.

У деяких частинах і підрозділах заняття із суспільно-державної підготовки, присвячені героїчному минулому нашої Батьківщини, проводяться в кімнатах і музеях бойової слави, у місцевих краєзнавчих музеях, на полях битв, де боролися наші предки.

Досвід виховної роботи в частинах свідчить про те, що вивчення тем з гуманітарної підготовки доцільно пов'язувати, за можливості, з визначними подіями, історичними датами, ювілеями видатних українських полководців і воїнів. Практика показує, що в ході їхнього святкування можна використати різноманітні засоби емоційного впливу й найбільш яскраві форми роботи з виховання військовослужбовців на військових традиціях.

Для підсилення інформаційно-пропагандистського впливу можуть бути використані тематичні перегляди відео-, кінофільмів; проведені відповідні вікторини, конкурси, літературно-художні композиції; концерти військової музики, пісні, танцю; підготовлені спеціальні випуски місцевих телерадіопередач, у військовій пресі опубліковані статті, нариси й замітки; організовані екскурсії по історичних і пам'ятних місцях; відвідування краєзнавчих музеїв і виставок.

У Збройних Силах є воістину невичерпний потенціал для здійснення військово-патріотичної роботи. Мова йде про патріотичне виховання на базі прославлених полків і дивізій, що мають почесні нагороди й найменування.

Особливу роль у вихованні військовослужбовців на бойових традиціях відіграють військові музеї й кімнати бойової слави, систематичне й цілеспрямоване використання експозиційних матеріалів. Проведення тематичних читань й інших заходів у залах музею сприяють вихованню воїнів на прикладах мужності, відваги, героїзму старших поколінь.

Ще більший ефект виховні заходи можуть мати, якщо до них залучати живих свідків подвигів батьків і дідів, носіїв славних бойових традицій частини, з'єднання. Існують різні форми військово-патріотичного виховання військовослужбовців, у яких їхня участь неоціненна: заняття з гуманітарної підготовки (при вивченні відповідних тем); вечори й ранки, присвячені історії частини й бойовим традиціям; тематичні екскурсії в музеї; походи по місцях боїв, до меморіалів і монументів ратної слави; відвідування поховань і братських могил полеглих воїнів і т.п.

Виховання воїнів на бойових традиціях, на позитивних прикладах виконання військового обов'язку нашими предками може здійснюватися й безпосередньо в процесі навчально-бойової підготовки. Польові заняття, тактичні навчання, морські походи нерідко проводяться в місцях, де проходили колись запеклі бої. Розповіді про тих, хто на цьому самому місці виявив зразки мужності, стійкості й відваги в боях з ворогами Батьківщини, роблять значний емоційний вплив на людей, що дає їм можливість усвідомити себе спадкоємцями слави батьків; будять бажання наслідувати приклад, опановувати професію захисника Батьківщини.

Величезний емоційний і виховний вплив на військовослужбовців мають військові ритуали. Прийняття військової присяги, винос Бойового Прапора, підйом і спуск військово-морського прапора, прийняття молодого поповнення та проводи воїнів у запас, вечірня перевірка, стройові огляди, вручення бойової зброї й військової техніки, проходження врочистим маршем дуже впливають на воїнів, їхнє ставлення до служби, формують почуття гордості за приналежність до Збройних Сил, до свого з'єднання, частини.

Нерідко навіть наявність державного прапора, військової символіки в розташуванні частин і підрозділів сприяють формуванню гордості у воїнів за приналежність до Збройних Сил, зміцнюють їхній моральний дух.

Великий виховний потенціал мають різного роду заохочення воїнів, які відзначилися. Організація ритуалу урочистого вручення державних нагород, присвоєння позачергових військових звань, широке висвітлення цих фактів у засобах масової інформації, а також яскраві нариси й кореспонденції про них, видання спеціальних бюлетенів - все це викликає в особового складу свідоме прагнення брати з них приклад сумлінного виконання військового обов'язку.

Участь у міжнародних миротворчих операціях збагатила досвід виховання на бойових традиціях. Із цією метою необхідно, як показала практика, використати групові або індивідуальні бесіди, листки-блискавки, фотобюлетені, радіопередачі, наочну агітацію й інші засоби.

Величезний виховний вплив на підлеглих має особистий приклад командира. Особистий приклад становить ту силу, яку не можна замінити ні підручниками, ні мораллями, ні системою покарань і заохочень. Тому особистий приклад командира є найважливішим чинником виховання воїнів. Особливе значення особистий приклад самовідданого виконання офіцером військового обов'язку набуває при виконанні складних навчально-бойових і бойових завдань, в екстремальній обстановці.

Великі виховні можливості є в тих військових колективах, де в списки особового складу частин, з'єднань навічно зараховані Герої Радянського Союзу.

Ефективність виховання воїнів армії та флоту на військових традиціях, як правило, вище там, де вони беруть безпосередню участь у різноманітних заходах патріотичного характеру: підготовці Книги пам'яті, проведенні пошукової діяльності, Вахти пам'яті, здійсненні військово-шефських зв'язків, благоустрої місць поховання воїнів, що загинули в боях за Батьківщину та ін.

Велике значення у вихованні особового складу на військових традиціях армії мають кращі здобутки літератури й кінематографа. Важко переоцінити вплив створених ними героїчних образів на свідомість особового складу, на вибір ними моральних орієнтирів у житті. Тому сьогодні нерідко практикується регулярне проведення в частинах і підрозділах читачьких конференцій, оглядів літератури, бесід із читачами, літературних вечорів, кінолекторіїв і фестивалів.

Аналізуючи накопичений у військах (силах) досвід із виховання військовослужбовців на традиціях Збройних Сил України, можна зробити деякі висновки.

Перше. Посилення уваги до проблем виховання воїнів армії й флоту на традиціях Збройних Сил - об'єктивна потреба й найважливіше завдання, яке необхідно сьогодні вирішувати. Для цього необхідні: реальна воєнно-історична робота, серйозний науковий аналіз практики військово-патріотичного виховання, виявлення найбільш ефективних її форм і методів, розкриття труднощів, визначення шляхів і способів їхнього подолання.

Друге. До вибору форм і методів роботи з використання військових традицій в інтересах військово-патріотичного виховання необхідно підходити творчо, з урахуванням реальних умов життя й діяльності частини (корабля). Робота повинна вестися комплексно, нарощуватися в міру ускладнення завдань, що вирішуються підрозділом, частиною.

Виховання на військових традиціях - процес безперервний, що охоплює весь період військової служби від ритуалу представлення колективу частини (підрозділу) до урочистої церемонії у зв'язку зі звільненням у запас, прощання з Бойовим Прапором.

Розділ 7. ОРГАНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ВИХОВНОЇ ТА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ

Сучасний розвиток українського суспільства і ЗС України вимагає піднесення ролі культури в просесі здійснення демократичних і ринкових реформ, утвердження духовності, гуманістичних цінностей, національної самовідданості, патріотизму народу взагалі і військовослужбовців, як рівноправних громадян, зокрема.

Важливість культурно-виховної, просвітницької роботи в ЗС України обумовлена необхідністю, по-перше, збагачення духовного світу військовослужбовців на основі залучення їх до духовних цінностей українського народу і його війська, кращих зразків української та світової культури; по-друге, формування духовних інтересів, патріотичних переконань і установок діяльності воїна як захисника Батьківщини; по-третє, розвитку духовної єдності, соціально-психологічних елементів військових колективів через духовний розвиток, творчу реалізацію естетичних здібностей і потреб кожного військовослужбовця.

7.1. Система культурно-виховної, просвітницької роботи в Збройних Силах України

Культурно-виховна, просвітницька робота в Збройних Силах – це важливий напрямок і комплексний засіб формування духовнорозвиненої особистості, свідомого захисника Української держави, здорової морально-психологічної обстановки в військових колективах.

КВПР - це органічна складова виховної роботи та ПІЗ особового складу ЗС та ін. військових формувань України, як в повсякденних умовах, так і під час ведення бойових дій.

У Концепції виховної роботи визначено, що КВПР забезпечує формування у військовослужбовців високої державної культури й моральних якостей, почуття патріотизму, вірності традиціям українського народу та задоволення їх естетичних потреб через впровадження культурно-просвітницьких заходів та організацію дозвілля особового складу.

Функціонально КВПР в військах є системою заходів, які проводять командири (начальники), фахівці структур з гуманітарних питань, актив щодо просвіти і культурного забезпечення, задоволення духовних потреб і організації змістовного дозвілля особового складу.

Безпосередню відповідальність за організацію і стан КВПР несуть відповідні ЗКПІ, офіцери з ПІЗ. Саме вони організують планування, підготовку та проведення культурно-просвітницьких заходів, підбір, розстановку і виховання культурно-просвітницького активу, координують діяльність Будинків офіцерів, клубів, народознавчих світлиць у контексті загальних завдань виховної роботи і МПЗ життєдіяльності особового складу.

У цілому КВПР у ЗСУ можна розглянути як певну систему, яка включає в себе *елементи*, що утворюють її цілісність та єдність. У загальному філософському плані система визначається, як сукупність деякого різноманіття елементів, які створюють одне ціле і відносно до цілого та інших частин займають відповідні місця.

Основними складовими елементами системи культурно-виховної та просвітницької роботи є: закономірності, принципи, функції, напрямки та завдання, суб'єкти і об'єкти культурно-просвітницької діяльності, сили та засоби, форми, методи, технології та алгоритми, а також системно-функціональні зв'язки між елементами цієї системи.

Місце КВПР у процесі формування духовних інтересів військовослужбовців визначається як її змістом і метою, так і зв'язками з різними соц. процесами, які впливають на особистість і військовий колектив.

Сутність КВПР у ЗС України полягає в формуванні та розвитку у військовослужбовців гуманістичного світогляду і переконань, високих моральних якостей, почуттів і духовності, формуванні національної свідомості і патріотизму, вірності традиціям народу, загальної естетичної культури, системи духовних потреб і культури духовного споживання, здорового способу життя, організації дозвілля та відпочинку, задоволення духовних потреб, оволодіння системою національно-історичних та загальнолюдських духовних цінностей, досягнення

розуміння сутності та змісту сучасних процесів духовного життя українського суспільства та світового співтовариства, обізнаності в подіях культурного життя, створення передумов для прояву та розвитку творчих здібностей, активного залучення військовослужбовців до процесів духовної діяльності.

КВПР, як і будь-яка суспільно-корисна діяльність, базується на відповідних принципах, які визначають її організацію і методику, вихідні позиції, соціальну специфіку самої діяльності.

Принципи - це науково обґрунтовані положення, нормативні вимоги, які сформульовані на основі дослідження процесу культурно-виховної, просвітницької роботи, узагальнення передового досвіду та обов'язкові для діяльності будь-якого суб'єкту цієї роботи. В той же час принципи передбачають творче застосування основних вимог в роботі з різними категоріями особового складу, кожному конкретному випадку.

Серед них:

- *загальнодержавна та патріотична спрямованість*, яка передбачає виховання людини на культурно-історичних цінностях українського народу, його духовних надбань. Культура народу – це спосіб життя, вона виявляє і виражає нац. світогляд, етнічні, естетичні, мистецькі, релігійні та соціальні аспекти життя народу в будь-яку добу його існування; це величне поняття повинне об'єднувати всіх військовослужбовців навколо спільної долі, своєї Батьківщини, своєї держави;

- *принцип наукового підходу* вимагає організовувати КВПР у відповідності з законами педагогіки та психології, етики і естетики, що вивчає спрямування і методичну основу, шляхи і засоби виховання морального і художнього ідеалу, творчих здібностей особистості;

- *принцип безпосереднього зв'язку із життям країни та ЗС, практикою військ. будівництва, завданнями, які покладені на військ. колективи*;

- *принцип цілеспрямованості, плановості, оперативності, безперервності*, який передбачає проведення культурно-просвітницької діяльності в години дозвілля особового складу і в процесі бойової підготовки, на місці постійної дислокації частини і в польових умовах. Заходи повинні підпорядковуватись єдиному плану, доповнювати один одного, створюючи цілісну і продуману систему впливу на розум, культурні інтереси та серце воїнів;

- *принцип диференційованого підходу до обслуговування різних категорій військовослужбовців*. Відомо, що будь-який військ. колектив розрізняється за віком, нац. приналежністю, загальноосвітнім і культурним рівнем, військ. спеціальностями, званнями, інтересами військовослужбовців. Цей принцип необхідно брати до уваги при визначенні змісту, форм, методів проведення заходів, місця і часу, з урахуванням режиму служби, навантаження і відпочинку людей;

- *принцип поєднання державної, громадської та особистої ініціативи* обумовлює використання можливостей військ. закладів культурно-просвітницької роботи та творчої активності військовослужбовців. Суть державної ініціативи виявляється, насамперед, у визначенні її теоретичних засад, напрямків діяльності, у виконанні своїх посадових обов'язків суб'єктами КВПР. В той же час вона ґрунтується на ініціативі і самодіяльності військовослужбовців, їх участі на добровільних засадах в культурному процесі.

- *принцип взаємозв'язку і єдності* КВПР з ін. складовими виховної роботи та ПЗ.

Принципи віддзеркалюють зміст, структуру і закономірності КВПР в військах (силах); їх знання і практична реалізація дають можливість свідомо і творчо вирішувати задачі КВПР з урахуванням конкретних умов, обирати і використовувати найбільш ефективні засоби, методи і форми впливу.

На основі аналізу військ. досвіду, діяльності, завдань, що вирішуються в культурно-виховному процесі бачимо, що це явище – поліфункціональне. Виходячи із сутності та змісту культурно-виховної та просвітницької роботи, **основними функціями**, що реалізуються в процесі організації і проведення КВПР є:

- військово-професійна функція
- просвітницька функція;

- культурно-виховна;
- функція розвитку творчого розвитку;
- функція формування громадської думки ;
- інформаційно-комунікативна;
- регулятивна;
- функція організації вільного часу, відпочинку.

В процесі реалізації *військово-професійної функції* КВІР відображається її головне призначення – формування у воїнів духовного інтересу в якісному вирішенні завдань бойової готовності і боєздатності ЗСУ. Тобто, зміст КВІР необхідно максимально наблизити до завдань бойового навчання воїнів, знаходити такі засоби і форми впливу, які у найбільшій мірі сприяють оволодінню програмою бойової та гуманітарної підготовки.

Просвітницька функція спрямована на пропаганду та роз'яснення основ міжнар. політики, наук., техн., правових та ін. знань. В ЗС України особлива увага приділяється пропаганді військ. і військ.-техн. знань, військ. педагогіки та психології, військ. історії України.

Культурно-виховна функція передбачає підвищення загальної культури військовослужбовців, залучення їх до творів літератури та мистецтва. Опанування цінностями вітчизняної та світової культури поширює можливості соціального і культурного вибору особистості, формує його культуру і соціальні основи, цивілізованість діяльності. Така людина не підкоряється гаслу, її важче пригнітити духовно, її свідомістю важко маніпулювати.

Функція творчого розвитку особистості в процесі КВІР розуміється як здійснення процесу заг. розвитку людських потенцій – фізичних і духовних, досягнення все більш високих рівнів мотивації і практичної самосвідомості. Це досягається, по-перше, переходом особистості до творчих форм поведінки за рахунок пасивного відпочинку і, по-друге, якісним активним опануванням культурних цінностей, кінцевою метою чого є створення їх власними силами.

Функція формування колективної думки. Колективна думка являє собою відносно стійке, розповсюджене оцінювальне ставлення до явищ, які мають для воїнів спільний інтерес, виражений в їх судженнях і діях. Суть полягає в процесі ототожнення конкретного воїна з товаришами, які беруть участь в культурно-виховному процесі на основі єдності, співпадіння оцінок про те чи ін. явище, предмет, людину. З одного боку, цей процес підвищує згуртованість, інтеграцію, духовну солідарність військового колективу, а з другого – формує єдині форми, традиції, соціальні стереотипи культурної діяльності.

Інформаційно-комунікативна функція. Особливістю спілкування воїнів у процесі проведення заходів КВІР є відсутність чіткої регламентації людських відношень і жорстокої раціональності та доцільності, які властиві процесу військово-функціональному. Тут мета діяльності, перехід від однієї справи до іншої, характер спілкування, вибір друзів залежить від творчих нахилів і здібностей особистостей, функціонально-рольова поведінка в певній мірі втрачає своє значення і більшу привабливість для спілкування мають інші фактори: склад розуму, творчі здібності, актуальні її потенційні духовні інтереси особистості.

Функції організації вільного часу є однією з найважливіших в процесі культурного виховання військовослужбовців. Відомо, що вільний час як дозвілля виконує завдання по збереженню і відтворенню здоров'я, звільняє людину від перевантаження і стресів, що негативно впливають на самопочуття і духовно-моральний стан воїнів внаслідок високого нервового і фізичного напруження. Крім того, вільний час пов'язаний з фізичним і розумовим розвитком людини, з розкриттям його здібностей.

Всі функції КВІР взаємозв'язані і проявляються в органічній єдності. Кожна з них певним чином формує ті чи інші духовні потреби особистості.

Основними напрямками КВІР в Збройних Силах України є:

пропаганда духовної, історичної та культурної спадщини українського народу, ідейно-теоретичних та правових основ української державності, історичної закономірності утворення незалежної Української держави;

формування у військовослужбовців і молоді національної самосвідомості, духовності, моральної, естетичної, художньої, трудової, Фізичної та екологічної культури;

пропаганда музичного, театрального, образотворчого, декоративного та прикладного мистецтва, літератури і кіно;

організація гуртків, курсів, аматорських колективів, об'єднань, клубів за інтересами, концертів і творчих виставок; створення можливостей для активної участі військовослужбовців, членів їх сімей і працівників ЗС у культурному житті та мистецькій творчості;

організація постійної взаємодії і ділових зв'язків з державними та громадськими організаціями, місцевими закладами культури в інтересах культурно-виховного забезпечення життєдіяльності особового складу;

відпрацювання рекомендацій, методичних матеріалів з питань підвищення ефективності КВПР та організації дозвілля; підготовка і розповсюдження сценаріїв свят, тематичних вечорів, дискотек та інших масових заходів;

вивчення і узагальнення досвіду КВПР; використання ТЗВР.

Основними завданнями КВПР є:

- реалізація цільової програми підтримки і розвитку культури у ЗСУ;
- впровадження комплексу культурно-просвітницьких заходів в системі виховання;
- виховання військовослужбовців і молоді на кращих зразках світової та української культури, національно-історичних і патріотичних традиціях українського народу та його ЗС, формування у них позитивного ставлення до військової служби;
- виявлення розвиток і реалізація творчих здібностей і дарувань через організацію самодіяльної художньої творчості, постійно діючих аматорських колективів, об'єднань, клубів за інтересами, гуртків;
- активізація роботи щодо військово-патріотичного виховання особового складу;
- організація дозвілля особового складу, задоволення духовних потреб і запитів військовослужбовців, членів їх сімей і працівників ЗС України;
- організація ефективної діяльності військових закладів і об'єктів культури, оптимізація їх структури і змісту діяльності;
- організація та розвиток шефських стосунків з регіонами України, ЗМІ, культурно-просвітницькими структурами, організаціями та закладами в інтересах удосконалення культурно-просвітницького забезпечення особового складу;
- узагальнення і розповсюдження передового досвіду, проведення окремих заходів КВПР;
- забезпечення потреб військ в ТЗВР та ін. культпросвітницькому майні.

Сили та засоби – це певні джерела впливу на особистість, все те, за допомогою чого впливають.

Засоби культурно-виховної та просвітницької роботи у ЗСУ поділяються на групи:

- усна, друкована та наочна пропаганда (живе слово, лекції, бесіди, доповіді, періодична преса (газети і журнали), наочна пропаганда та агітація;
- мистецькі засоби – всі види та жанри мистецтва (музичне, театральне, циркове, декоративне, художня, науково-пізнавальна та інша література, живопис, хореографія, кіномистецтво та інше);
- технічні засоби (фонограми, плівки, відео, слайди, радіо та телебачення, піротехніка та інше);
- декоративно-художні засоби (афіша, реклама, запрошення, проспекти, виставки, костюми, реквізити, декорації та інші).

Об'єктами КВПР у ЗС України є всі категорії військовослужбовців, працівники ЗС, члени їх сімей та цивільне населення.

Суб'єктами є командно-керівний склад, офіцери з ІПЗ, військ. фахівці культурно-виховної роботи, актив, заклади культури, просвіти та мистецтва тощо.

Методи КВПР - це прийоми і способи впливу на свідомість і поведінку військовослужбовців, розвитку їх духовності, творчого потенціалу засобами культури.

В КВПР широко використовуються методи колективної творчості і сумісної діяльності, а також агітації і пропаганди, педагогіки.

Поруч з загальними методами виховання - переконання, навіювання, спонування, осудження тощо застосовуються пояснювально-інформаційний метод, постановка творчих завдань, моделювання нестандартних ситуацій, організація творчої співдружності та інші, які сприяють розвитку творчої активності та культурного світогляду особистості військовослужбовців, моральних норм і традицій військових колективів.

Форми КВІР - це організаційне поєднання сил, засобів і методів культурно-виховного впливу за ідейно-тематичним задумом заходу. Це - організаційний бій існування і вираження змісту. Поряд з художніми формами організації самодіяльної творчості широко використовуються форми інформаційно-пропагандистської діяльності.

Форми КВІР у ЗСУ за охопленням особового складу поділяються на три групи: індивідуальні (робота з книгою, різноманітні аматорські гуртки, студії тощо), групові (гуртки художньої самодіяльності, клуби за інтересами, технічні гуртки тощо), масові, які поділяються за змістом на три форми: прості чи малі (виступи, промови, бесіди, лекції, зустрічі, діалоги, монологи); комплексні (тематичні вечори, усні журнали, концерти, народні університети, вечори запитань, конкурси, вікторини, школи культури, вечори відпочинку та інше); великі форми (театралізовані свята, фестивалі, огляди художньої творчості, спортивні свята, місячники мистецтв, шоу-видовища, карнавали та інше).

Вибір форм і методів КВІР зумовлюється наступними факторами:

- конкретними цілями і завданнями виховної роботи на даному стані;
- цілями культурно-виховної та просвітницької роботи і даного заходу;
- відповідністю змісту заходу;
- складом аудиторії;
- наявністю вільного часу та місцем проведення;
- рівнем ідейно-теоретичної та організаційно-методичної підготовки організаторів заходу;
- наявністю та можливостями матеріально-технічної бази;
- можливостями використання шефських зв'язків, допомоги.

Вибір форм КВІР та організації дозвілля залежить насамперед від видів діяльності і відпочинку особового складу.

Розрізняють наступні види відпочинку військовослужбовців:

Нетривалий час між заняттями доцільно використовувати для проведення бесід, які організують активісти, показу окремих номерів художньої самодіяльності, розваг, витівок;

Щоденний відпочинок, передбачений розпорядком дня, надає можливість організувати недовготривалі масові заходи, враховуючи певну стомленість особового складу;

В передвихідні, вихідні та святкові дні дозвілля особового складу повинно бути насичено змістовними і цікавими заходами КВІР у поєднанні з переглядом художніх і хронікально-документальних фільмів, відвідуванням місцевих закладів культури (музеїв, театрів, виставок), екскурсіями та рекреаційними розвагами.

Разом з тим не слід заповнювати весь вільний час. Треба надавати можливість почитати літературу, пресу, написати листа додому, подивитись телепередачі, побути на самоті.

Специфічне літнє культурне дозвілля особового складу. КВІР та організація дозвілля в цю пору спрямовується на забезпечення напруженого бойового навчання, більше зосереджується на свіжому повітрі. Для цього створюються умови для того, щоб подивитись кінофільм на відкритому майданчику, прийняти участь у спортивних змаганнях, пограти в настільні ігри, почитати книгу, побути на природі.

В зимових умовах – широко використовуються лижні прогулянки, організація ковзанців, змагання з зимових видів спорту.

Але значна частина заходів проводиться в приміщеннях клубів, підрозділів.

На тактичних навчаннях, маневрах, польотах, в навчальних центрах і на полігонах.

КВІР та організація дозвілля в цих умовах повинна безпосередньо впливати на морально-психологічний стан і настрої військовослужбовців і військ. колективів, а через це – на якість і повноту виконання навчально-бойових задач.

При виборі форм і методів необхідно враховувати обмеженість часу дозвілля, матеріальної

бази КВІР в польових умовах, те що автоклуб і похідні інформаційні центри не спроможні охопити весь особовий склад, а лише окремі групи воїнів. Зміст культурно-просвітницьких заходів повинен бути пов'язаний з завданнями, що виконуються.

Під час підготовки до навчань :

поряд з бесідами про збереження військової техніки і зброї, показом учбових кінофільмів, проведенням тематичних вечорів, конкурсів на кращого за спеціальністю, інструктажем активу проводиться підготовка похідних інформаційних центрів, пересувних ротних бібліотек, тематичних підбірок, періодичної преси, перевірка готовності ТЗВР, музикальних інструментів, спортивного інвентарю.

При виїзді в навч. центр планується проведення тематичних вечорів, присвячених важливим датам і подіям, лекцій, доповідей, бесід, технічних вікторин, концертів, вечорів запитань і відповідей, обговорень книг військово-патріотичного спрямування, спортивно-масової роботи.

Слід мати на увазі, що вміле планування, чітко організоване виконання запланованого, творче використання методів і форм – запорука покращення КВІР та організації дозвілля, підвищення її позитивного впливу на стан справ у підрозділі.

У структурному відношенні КВІР включає: культурно-художню як основу, що має найбільшу питому вагу; агітаційно-пропагандистську та культурно-масову роботу.

Культурно-художня робота спрямована на виховання культурний інтересів військовослужбовців засобами літератури і мистецтва. В її основу покладено відродження духовності воїнів через звернення до традицій та глибоких джерел культури народу України, розкриття талантів та обдарувань військовослужбовців. Ці положення втілюються в життя через створення постійно діючих колективів художньої самодіяльності у військ. підрозділах; організацію аматорських об'єднань, клубів за інтересами, вистав та концертних програм, кінофільмів, зразків образотворчого мистецтва, залучення працівників культури України до культурно-шефської роботи серед воїнів.

Важливою специфікою культурно-художньої роботи є участь воїнів у самодіяльній художній творчості.

Самодіяльна творчість виконує ряд функцій щодо формування і розвитку духовних інтересів військовослужбовців.

– *По-перше*, здійснюється залучення до матеріальної і духовної культури не тільки через спілкування, спостереження, співпереживання (також певного роду творчість), але і певним чином, через відтворення, через дію, через бажання самому стати творцем, автором нових зразків, образів мистецтва.

– *По-друге*, самодіяльна творчість сприяє розширенню меж культури, естетизації праці військової людини.

– *По-третьє*, вона є унікальним засобом організації вільного часу військовослужбовців, що відповідає як їх інтересам, так і інтересам служби.

– *По-четверте*, на відміну від спілкування із творами загальної культури, самодіяльна творчість сприяє самоутвердженню, самореалізації особистості.

– *По-п'яте*, самодіяльна творчість частково виконує функції професійної творчості, пропагуючи кращі твори культури і мистецтва, вчить воїнів естетичному розумінню і сприйняттю дійсної природи, культури.

Агітаційно-пропагандистська робота - це процес розповсюдження і утвердження ідей державотворення, теорії і практики будівництва нової належності України, міжнародної та внутрішньої політики, шляхів та перспектив виходу з кризового стану держави і суспільства. Агітаційно-пропагандистська робота вимагає від суб'єктів КВІР доброї теоретичної підготовки, практичної обізнаності, їх особистої переконаності у здійсненні віковичної мрії українського народу - жити заможно, впевнено у власній незалежній державі.

Культурно-масова робота - це один з елементів КВІР, який завдяки можливостям своїх засобів вирішує завдання щодо роз'яснення військовослужбовцям різних категорій указів президента України, Уряду та парламенту України з питань військ. будівництва, зміцнення

оборонних можливостей держави, підтримання боєздатності та бойової готовності ЗС, формує духовні інтереси військовослужбовців у поглибленні теоретичної та практичної підготовки в галузях військ. науки, оперативно-тактичної підготовки, вивчення нових зразків і систем бойової техніки і озброєння, прищеплює повагу до військової служби, до професії військового.

Таким чином, з'ясувавши сутність та систему культурно-виховної та просвітницької роботи у ЗС України, можна дати наступне визначення : **культурно-виховна та просвітницька робота** – це діяльність командирів, штабів, органів виховної роботи, військових закладів культури, яка спрямована на формування у військовослужбовців високої духовної культури і моральних якостей, почуття патріотизму, вірності традиціям українського народу і задоволення їх естетичних потреб через впровадження культурно-виховних, просвітницьких заходів та організацію дозвілля особового складу з метою підвищення боєготовності і боєздатності ЗС України.

7.2. Організація культурно-виховної, просвітницької роботи та дозвілля особового складу частини (з'єднання).

В ЗС України Функціонує розвинута інфраструктура КВІР, яка включає систему культурно-виховних і просвітницьких установ, закладів і об'єктів: Будинки офіцерів, клуби військ. частин, бібліотеки, музеї, ансамблі пісні і танцю, Центральну телерадіостудію МО України, телерадіоцентр "Бриз" ВМС України та ін.

Ця система володіє великими виховними можливостями за умови відповідного організаційного, ідеологічного, методичного та матеріально-технічного забезпечення її діяльності.

Найбільш масовими і доступними закладами, які здійснюють культурно-виховне забезпечення особового складу з'єднань і частин ЗС є Будинки офіцерів і клуби, які (функціонують на підставі відповідних Положень, введених в дію наказом МО України).

Будинки офіцерів і клуби створюються з метою забезпечення КВІР; організації та проведення дозвілля військовослужбовців, членів їх сімей та працівників ЗС України, задоволення та розвитку їх потреб; активного сприяння зміцненню військ. дисципліни серед військовослужбовців через задоволення їх національно-культурних інтересів.

Будинки офіцерів і клуби є методичними центрами культурно-виховної роботи, місцем неформального спілкування, формування атмосфери порозуміння, злагоди, товариських, дружніх взаємин між військовослужбовцями різних категорій, національностей, віросповідань, політичних переконань; сприяють самоствердженню і розвитку особистості.

Будинок офіцерів, клуб підпорядковується відповідному командиру з'єднання (частини). Керує роботою Будинку офіцерів, клубу, згідно Статуту внутрішньої служби, заступник командира з'єднання, частини з гуманітарних питань. Безпосередню відповідальність за роботу Будинку офіцерів, клубу несе його начальник.

Начальник клубу організує та проводить культурно-просвітницькі заходи у військ. частині, підрозділах та у клубі і відповідає за роботу клубу по кіно-, теле- і радіообслуговуванню особового складу, підтримання матер. бази клубу та наочної агітації на території частини у належному стані.

З метою залучення широкої громадськості до участі в організації і проведенні КВІР та дозвілля, розвитку громадської ініціативи в Будинках офіцерів, клубах утворюються відповідні ради.

Рада Будинку офіцерів (клубу) утворюється у кількості 7-11 осіб терміном на 2 роки з числа військовослужбовців, членів їх сімей, активістів культурно-виховної роботи, представників громадських і творчих організацій. Склад Ради затверджується наказом командира (начальника), якому безпосередньо підпорядкований Будинок офіцерів, клуб. Головою Ради, як правило, призначається начальник Будинку офіцерів, клубу. Засідання Ради відбуваються не менше одного разу на місяць.

Центрами КВПР та організації дозвілля безпосередньо у підрозділах є окремо обладнані кімнати. Для них відводяться кращі, просторі та світлі приміщення, які повинні відрізнятися естетичним художнім оформленням і затишком, змістовною наочною агітацією, забезпеченням технічними засобами виховання, меблями та квітами. Кількість стендів, їх розміри, форма, оформлення залежить від розмірів, умов приміщення та матеріальних можливостей.

Обладнання цих кімнат повинно дозволяти проводити різноманітні заходи КВПР та інформаційно-пропагандистського забезпечення.

В приміщенні казарми оформлюється комплекс для розміщення стінної преси підрозділу.

Для організації повсякденної роботи світлиць на загальних зборах військовослужбовців підрозділів обираються *Ради світлиць* у кількості 5-7 чоловік з числа найбільш дисциплінованих офіцерів, прапорщиків, сержантів і солдат, які мають навички організації культурно-виховної роботи, художні здібності та схильність до цієї діяльності.

На засіданні Ради обирається Голова. Робота Ради організується згідно плану роботи на місяць, який затверджує заступник командира підрозділу з гуманітарних питань.

Досвід свідчить, що цей *план доцільно складати по розділах*:

- ідейне, моральне, військове виховання;
- заходи, що сприяють вирішенню задач бойової та гуманітарної підготовки;
- культурно-виховні, просвітницькі заходи;
- організація дозвілля особового складу;
- організаційні питання.

ЗКПП частини навчає командирів підрозділів, їх заступників з ГП творчому використанню всього різноманіття форм та засобів КВПР, які вони мають в своєму розпорядженні.

В роботі щодо підвищення виховної ролі ЗКПП частини, офіцер з ІПЗ повинні приділяти велику увагу орг-ції самодіяльної творчості дозвілля особового складу.

Найбільш активно робота повинна здійснюватись в вихідні та святкові дні, в години культурно-масової роботи.

Практика виховної роботи в військах свідчить, що ефективність вирішення завдань КВПР багато в чому залежить від широкого і вмілого використання технічних засобів виховної роботи. Їх застосування підвищує рівень і виховний вплив культурно-просвітницьких заходів, посилює дієвість усього процесу військового навчання і виховання.

Методика планування і організації КВПР в частині (з'єднанні).

Однією з найважливіших умов виховної роботи взагалі та культурно-виховної та просвітницької роботи, організації дозвілля зокрема являється її плановість.

Планування - це організаційний початок, перша відзнака діловитості і культури в роботі. Воно допомагає кращій координації зусиль усіх посадових осіб та активу, максимальному використанню виховного потенціалу сил, засобів, методів і форм культурно-виховної та просвітницької роботи. Всебічно продуманий, змістовний і конкретний план надає діяльності командирів, офіцерів-вихователів, активу цілеспрямованість і дієвість.

В практиці склалася система культурно-виховної та просвітницької роботи, в основу якої покладено *програмно-цільовий метод планування*.

Він заключається:

- у всебічному аналізі стану КВПР, організації дозвілля в частині (з'єднанні);
- у чіткому виконанні мети, завдань, пріоритетів і змісту цієї роботи та прогнозуванні кінцевого результату;
- у виборі найбільш оптимальних шляхів для досягнення поставленої мети;
- у найбільш доцільному залученні сил КВПР до її планування і організації;
- у найбільш повному комплексному використанні всього арсеналу засобів, методів і форм культурно-виховної та просвітницької роботи.

Планування КВПР в з'єднанні (частині) здійснюється в трьох основних видах:

- перспективне планування;
- поточне;
- оперативне (або цільове).

Перспективне планування здійснюється:

– у з'єднанні - у плані основних заходів виховної роботи на рік в розділі „Культурно-виховної та просвітницької роботи”.

– В частинах, окремих підрозділах - в плані виховної роботи та зміцнення військової дисципліни, який складається на період навчання, в розділі „Заходи інформаційно-пропагандистського забезпечення, культурно-виховної та просвітницької роботи”;

– В Будинку офіцерів (клубі військової частини) складається перспективний план роботи на рік (період навчання).

Перспективний план роботи Будинку офіцерів (клубу), як правило, включає *розділи* :

1. Виховна робота:

а) в ньому передбачаються заходи:

- по вивченню історії України і її збройних формувань;
- роз'яснення зовнішньої і внутрішньої політики української держави;
- відображення духовності української національної ідеї, виховання відданості Конституції;

– проведення урочистостей і свят.

б) заходи на допомогу:

- гуманітарній підготовці;
- соціологам, психологам, народознавцям і юристам частин.

в) заходи по пропаганді:

- культури українського народу;
- з питань морального виховання;
- героїчно-патріотичного виховання.

г) в цьому розділі визначаються також заходи по:

- науково-просвітницькій і релігійній пропаганді;
- правовому вихованню;
- вивченню української мови.

2. Робота на допомогу бойовій підготовці.

В ньому визначаються:

а) участь клубу у забезпеченні бойового навчання, пропаганді вимог присяги і статутів, надання допомоги воїнам в оволодінні технікою і озброєнням;

б) заходи по вихованню у воїнів високої відповідальності за якість обслуговування і експлуатації військової техніки;

в) передбачається також:

- робота військово-технічного лекторію;
- тематичні вечори і зустрічі з конструкторами і творцями зброї і техніки;
- вечори запитань і відповідей по техніці.

г) заходи з молодими воїнами (лекції, доповіді, екскурсії, випуск стіннівок і радіогазет);

д) участь клубу - організації виставок раціоналізаторів, в заходах пропаганди досягнень вітчизняної і зарубіжної техніки.

3. Культурне обслуговування і організація дозвілля:

а) плануються питання:

- естетичного виховання;
- пропаганди досягнень культури;
- організації дозвілля.

б) передбачаються:

- концерти, спектаклі, показ кінофільмів, вечори відпочинку, спільні заходи;
- ознайомлення з місцевими музеями і визначними пам'ятками;
- обговорення кінофільмів, книг, телепрограм;
- активна участь військовослужбовців в художній самодіяльності тощо.

4. Робота бібліотеки.

В цьому розділі плануються:

- активні масові заходи бібліотеки;
- робота по комплектуванню книжкового фонду;
- довідково-бібліотечна і внутрішньо-бібліотечна робота.

5. Учбово-методична робота.

У перспективному плані передбачається:

- діяльність Ради Будинку офіцерів (клубу), його активу, навчання активу;
- надання Будинку офіцерів (клубам) допомоги частинам (підрозділам) в оформленні наочної агітації, підготовці і проведенні культурно-виховних заходів.

6. Організаційно-господарські питання:

- ремонт і оформлення клубних приміщень;
- замовлення і придбання необхідного майна;
- організація передплати газет і журналів;
- складання розрахунків, відповідних звітів тощо.

Поточне планування КВПР здійснюється на місяць:

- в з'єднаннях заходи КВПР плануються в розділах „Робота в частинах, підрозділах” та „Заходи соціально-психологічного забезпечення повсякденної діяльності і особового складу”;
- в частинах, окремих підрозділах - в розділі „Заходи інформаційно-пропагандистської та культурно-виховної роботи” плану виховної роботи на місяць;
- в Будинках офіцерів з'єднань, клубах військових частин складається план роботи на місяць. Його структура в основному та ж, що й перспективного плану. Але в нього обов'язково включаються організаційні і масові заходи:
 - питання поточної діяльності Ради будинку офіцерів (клубу);
 - методична робота будинку офіцерів (клубу) на допомогу частинам та підрозділам;
 - заняття художньої самодіяльності;
 - підготовка матеріалів для наочної агітації тощо.

На основі місячного плану роботи Будинку офіцерів (клубу), як правило, складається план-календар по датам, часу і місцю проведення, який вивіщується на видному місці. Найбільш важливі заходи Будинку офіцерів відбиваються в загальному план виховної роботи на місяць.

Оперативне (цільове) планування.

Включає плани організаційних, культурно-виховних та просвітницьких, спортивно-масових заходів на вихідні, святкові і неробочі дні, а також плани підготовки і проведення окремих складних заходів КВПР: тематичних вечорів, усних журналів, читацьких конференцій, кінолекторіїв тощо.

В плані підготовки і проведення окремих заходів передбачаються:

- елементи підготовки заходу;
- детальна програма та послідовність її виконання;
- добір активу (створення ініціативної групи), запрошення фахівців, підготовка тих, що мають виступити;
- підготовка наочних посібників, ілюстрацій, технічних засобів;
- організація виставок, розважальних програм тощо;
- створення макету афіші, запрошення;
- оголошення тощо.

План організаційних, культурно-виховних та просвітницьких, спортивно-масових заходів на вихідні, святкові і неробочі дні складається заступником командира частини з виховної роботи і затверджується командиром військових частин не пізніше четверга кожного тижня.

В плані проведення вихідних, святкових та неробочих днів передбачаються наступні розділи:

- 1) культурно-масові заходи;
- 2) спортивно-масові заходи;

- 3) заходи агітаційно-пропагандистського забезпечення, в т.ч. з використанням ЗМІ та ТЗВР;
- 4) організація дозвілля особового складу.

Наказами та директивами МО України командувачів видів та оперативних командувань ЗСУ передбачено:

1. Проведення *в передвихідний день (суботу)*:
 - правового інформування військовослужбовців строкової служби;
 - парко-господарчого дня за окремим планом;
 - інструктажів особового складу по заходам безпеки;
 - підведення підсумків в підрозділах за тиждень;
 - перегляд художнього кінофільму особовим складом, який заступає у добовий наряд та варту;
 - перегляд телепрограм УТН та прослуховування інформаційних програм українського радіо;
 - заняття гуртків та клубів за інтересами: технічних, спортивних, художньої творчості тощо.
2. Проведення *у вихідний день. (неділю)*:
 - години відродження;
 - перегляду телепрограм “Наше військо”;
 - спортивно-масових заходів;
 - культурно-масових заходів;
 - організація відпочинку і дозвілля особового складу;
 - читання книг, журналів, газет, написання листів.
 - перегляду художнього фільму;
 - перегляду та прослуховування Українських новин тощо.

Заходи КВПР в з’єднаннях, частинах, підрозділах плануються і проводяться згідно рекомендацій двічі на тиждень у робочі дні у вечірній час. (наприклад у вівторок і четвер), а також вихідні та святкові дні.

Рекомендується планувати раз на тиждень (у вівторок) проведення заходів командирами підрозділів по роз’ясненню змісту військ. служби, дисципліни, взаємовідносин інших морально-етичних норм, передбачених Статутом ЗС України.

Раз на тиждень (в четвер) заходи проводяться старшими начальниками та офіцерами структур з гуманітарних питань в складі батальйонів, полків по загальним темам історії, культури та традиціях українського народу і його війська, суспільно-політичного життя, роз’ясненню Конституції України, Указів Президента України і т. ін.

Важливим напрямком щодо організації КВПР з особовим складом частини, з’єднання являється навчання і методична підготовка фахівців і культурно-просвітницького активу.

В Збройних Силах України передбачені:

- дводенні збори з начальниками Будинків офіцерів, клубів, офіцерами по культурно-виховній роботі об’єднань та з’єднань, завідуючими бібліотеками - 1 раз на рік у видах та оперативних командуваннях;
- одноденні семінари бібліотек, Будинків офіцерів та клубів військових частин 1 раз на квартал в об’єднаннях, з’єднаннях;
- одноденні практичні заняття з Радами Будинків офіцерів, клубів - один раз на квартал в гарнізонах, військових частинах;
- методичні заняття з членами редколегій газет - 1 раз на період навчання у військових частинах.

Розділ 8. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Засоби масової інформації (ЗМІ: радіо, телебачення, глобальні та локальні інформаційні мережі, газети, журнали, інша друкована продукція) є важливою складовою ІІЗ, тому, що відіграють надзвичайну роль в інформуванні особового складу ЗСУ, зокрема з питань життєдіяльності військ.

ЗМІ належить провідна роль в створенні і функціонуванні інформаційного поля в районах дислокації військ, забезпеченні сприятливих умов діяльності військових колективів під час здійснення різноманітних функцій навчально-бойової діяльності.

Вони є важливим джерелом отримання різноманітної інформації особовим складом. Дослідження показали, що більше, ніж для 80% військовослужбовців пріоритетним джерелом інформації є телебачення, для 40% - радіомовлення, 60-90% - читають періодичні видання.

У відповідності з розпорядком дня та умовами виконання навчально-бойових завдань в умовах життєдіяльності військ з особовим складом мають щодня організовуватися перегляди та прослуховування теле- і інформаційних та розважальних радіопрограм. В частинах, підрозділах організується регулярна доставка військових і цивільних періодичних видань і кореспонденції, листування.

Одна з головних вимог технології використання ЗМІ-комплексне застосування, тому що тільки сполучення різноманітних ЗМІ може забезпечити особовий склад оперативною і всебічною інформацією.

Як і цивільні, ВЗМІ у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами, які регулюють інформаційну діяльність в Україні. Функціональне призначення, завдання та інші аспекти діяльності військових ЗМІ закріплені в наказі Міністра оборони України і введенні в дію "Положенням про засоби масової інформації Збройних Сил України" від 29 грудня 2003 року.

За керівними документом, функціональним призначенням військових ЗМІ є оперативне та об'єктивне висвітлення діяльності Міністерства оборони України, інших органів військового управління, особового складу військ (сил), формування позитивного іміджу Збройних Сил України та піднесення престижу військової служби, спрямування патріотичного виховання молоді тощо.

Завдання військових ЗМІ полягають в наступному:

- забезпечувати конституційне право громадян у військовій формі на інформацію;
- проводити роботу, спрямовану на роз'яснення законів України, інших нормативно-правових актів;
- висвітлювати діяльність керівництва Збройних Сил України, органів військового управління, спрямовану на підвищення бойової готовності, підтримання військової дисципліни та правопорядку у військових колективах;
- формувати громадську думку щодо діяльності Збройних Сил України, сприяють піднесенню їх авторитету і престижу військової служби у суспільстві;
- висвітлювати суспільно-політичне, економічне, науково-технічне, духовне життя держави;
- сприяти розв'язанню соціальних, економічних, правових, релігійних, культурно-побутових проблем військовослужбовців.

Цивільні і військові ЗМІ, маючи спільні корені, різняться за своїм функціональним призначенням і організаційною структурою. Однак і ті, й інші приділяють чималу увагу армійській проблематиці. Адже, Збройні Сили України вступили на шлях докорінного реформування, що вже саме по собі є "інформаційним приводом" для "розкручування" актуальної теми всіма сегментами масової інформації. Преса, радіо, телебачення, електроні ЗМІ, - систематично доносять до аудиторії військово-політичні новини.

Вибірковий моніторинг друкованих, аудіовізуальних і електронних ЗМІ, який регулярно здійснює прес-служба Міністерства оборони України, дозволяє з певною вірогідністю прослідкувати усталені тенденції в інформаційному просторі. Зокрема, “військова тема” посідає чільне місце в загальнонаціональних ЗМІ: газети – “День”, “Дзеркало тижня”; телевізійні канали – “АСТУ”, “УТ – 1”, “Інтер”, “1+1”; радіокампанії – переважно перший і другий канали Національної радіокампанії України. Натомість в FM діапазоні армійська проблематика звучить доволі мляво, що пояснюється їх музично-розважальним форматом. Втім винятком із правила є радіо “ЕРА”, що здійснює мовлення в FM діапазоні.

Серед військових ЗМІ провідне місце займають центральні, насамперед, газета “Народна армія” і Центральна радіостудія Міністерства оборони України.

Проблематику журналістських виступів можна класифікувати за кількома тематичними напрямками.

1. Висвітлення процесу реформування Збройних Сил України. Як правило журналісти доносять до аудиторії інформацію від перших посадових осіб Міністерства оборони України, а також організаційно-штатні заходи у Збройних Силах України. При цьому широко використовуються як інформаційні, так і публіцистичні жанри. Серед нових форм розкриття теми: брифінги, “круглі столи” й прямі телефоні лінії, під час яких кожен може зателефонувати до редакції та поставити запитання представникам Міністерства оборони України. В газеті “Народна армія” такі масово-інформаційні заходи стали постійними. Водночас слід зауважити, що більшість журналістських матеріалів з цієї теми швидше критичного спрямування.

2. Миротворча діяльність українських військових підрозділів за межами України. Це одна із найпопулярніших тем, яка час від часу набуває значення “гарячої новини”, навіть сенсації. Буває, що журналісти вдаються до інсинуацій стосовно кількості втрат миротворців, грішать неперевіреними даними. Очевидно, що висвітлення цієї теми вимагає тіснішої взаємодії між цивільними та військовими журналістами.

3. Євроатлантична інтеграція України. Не рідко журналісти для розробки цієї непростой теми вдаються до журналістських досліджень. Виступи на цю теми аналітичні, і часто-густо прогностичні. Це найбільш професійні виступи у ЗМІ за рахунок того, що в них обов’язково беруть участь відомі експерти.

4. Розповіді про хід тактичних навчань, тренувань, щоденну працю командирів і їх підлеглих в умовах життєдіяльності військ. На сьогодні ця тема залишається прерогативою військових журналістів.

Проте, діяльність цивільних і військових журналістів потребує кваліфікованої допомоги з боку урядових і відомчих інформаційних структур. Завдяки яким журналісти мають змогу отримати об’єктивну інформацію і оперативно донести її до аудиторії.

Таке завдання переважно покладено на **Управління прес-служби Міністерства оборони України**. Управління прес-служби Міністерства оборони України (далі Прес-служба) є структурним підрозділом МОУ та виконує функції офіційного джерела інформації з питань військової політики, військового будівництва, життєдіяльності Збройних Сил України.

Прес-служба підпорядкована Міністру оборони України і працює у тісній взаємодії з усіма управліннями, відділами та службами МОУ та Генерального штабу Збройних Сил України, Озброєння та Тилу Збройних Сил України.

Функціональне призначення прес-служби МОУ закріплено наказом Міністра оборони України “Про введення в дію Положення про прес-службу Міністерства оборони України” від 31 грудня 1991 року.

На прес-службу Міністерства оборони України покладено виконання наступних завдань:

- розробка і керівництво інформаційною політикою Міністерства оборони, визначення її пріоритетів з наступним затвердженням їх Міністром оборони, втілення інформаційної політики у життя.

- вчасне, оперативне та об’єктивне інформування громадськості через вітчизняні та

іноземні засоби масової інформації про діяльність Збройних Сил України, формування позитивного іміджу Збройних Сил у суспільстві.

- висловлення офіційної позиції Міністерства оборони України у засобах масової інформації з питань військового будівництва та воєнної політики та реагування на спроби викривлення цієї позиції у пресі.

- надання допомоги українським та іноземним журналістам у їхній роботі по підготовці матеріалів про Збройні Сили України, аналіз матеріалів преси, радіо та телебачення з військово-політичної тематики і своєчасне інформування Міністра оборони України, заступників Міністра оборони.

- організація і проведення прес-конференцій, брифінгів та інших заходів за участю керівного складу Збройних Сил України, інформаційна підтримка офіційного Веб-сайту Міністерства оборони України, а з 1 вересня 2003 року і Веб-сайту українського миротворчого контингенту в Республіці Ірак.

Щорічно співробітники прес-служби МОУ здійснюють низку наступних масово-інформаційних заходів:

- акредитацію вітчизняних та іноземних журналістів (до **300**);

- підготовку та розповсюдження офіційних повідомлень (до **200**);

- розгляд звернень журналістів (до **150**);

- підготовку та проведення брифінгів та прес-конференцій (до **50**);

- організацію виїздів журналістів у війська (до **50**);

- підготовку силами прес-служби телесюжетів для українського телебачення (понад **40**);

- підготовку за допомогою прес-служби до **200** телесюжетів на рік;

- організацію інформаційного забезпечення візитів в Україну керівного складу військових відомств іноземних держав (понад **30**);

- організацію прес-центрів багатонаціональних навчань (тривалість роботи кожного з них 1-2 тижня);

- підготовку для Міністра оборони України близько **280** дайджестів (інформаційних оглядів преси, телебачення та інформаційних ресурсів “Інтернету”) загальним обсягом понад **4150** сторінок за рік;

- підготовку 15-20 аналітичних доповідей зі статистичними даними для Міністра оборони з висвітленням тенденцій розвитку інформаційного поля щодо ЗС України та пропозиціями загальним обсягом **150** сторінок;

- забезпечення **2-3** аналітичних матеріалів з окремих питань в місяць обсягом **10-15** сторінок кожний;

- щодня прес-службою опрацьовується:

- майже **40** періодичних видань з середнім обсягом **480 - 500** сторінок формату А-3;

- 19** інформаційних та публіцистичних ТВ програм з обсягом мовлення:

- Пн.-Пт. – **11 год.40 хв. на добу**;

- Сб.-Нд. – **11 год. на добу**.

- 3-и** інформаційні радіопрограми – 2 години на добу;

- щоденне вивчення та обробка друкованих видань для подальшого інформування Міністра оборони України;

- отримання та обробка інформації, яка надходить з інформаційних ресурсів “Інтернету” (**6** інформаційних агенцій) – **15,5 годин на добу**;

- щоденна інформаційна підтримка електронної сторінки МО України.

Водночас потреби сьогодення спонукають керівництво МОУ проводити реформу військових ЗМІ та інформаційних структур ЗС України. Зокрема, в складі центрального апарату Міністерства оборони України завершуються організаційно-штатні заходи щодо нової структури інформаційної політики МОУ. У концепції діяльності з інформаційної політики передбачена робота з центральними органами влади і місцевого самоврядування, громадськими організаціями України.

1. Таким чином, відносини між засобами масової інформації і ЗСУ побудовані на чинній нормативно-правовій базі, яка дозволяє ЗМІ здійснювати елементи громадського контролю, керуючись принципами і нормами демократичного і правового суспільства.

2. Засоби масової інформації України систематично висвітлюють процес реформування Збройних Сил України, миротворчу діяльність українських військових підрозділів, військово-політичні аспекти Євроатлантичної інтеграції, повсякденну діяльність частин і військових підрозділів.

3. Керівництво Міністерства оборони України розвиває інноваційні моделі співпраці між ЗМІ і Збройними Силами з метою неупередженого та об'єктивного інформування суспільства про життєдіяльність Збройних Сил України.

Розділ 9. ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

У Стратегічному оборонному бюлетені України на період до 2015 року визначено, що головною метою політики України в галузі інформації та преси є розширення громадського розуміння питань безпеки та залучення громадян до ґрунтового і конструктивного обговорення поточних аспектів безпеки та формування політики на майбутнє.

Крім цього в документі вказується, що посилення ролі та розширення сфери діяльності засобів масової інформації, у тому числі у воєнній галузі, буде збережено і в подальшому. Для цього передбачається удосконалення професійних стосунків із ЗМІ, шляхом використання електронних засобів зв'язку, мережі Інтернет, поліпшення реагування на громадські запити. Що дасть змогу на більш якісному рівні підвищити інформованість громадян і суспільства про діяльність ЗС України, а також забезпечить подальшу демократизацію цивільно-військових відносин.

У цьому концептуальному довгостроковому документі також сформульована нова система гуманітарного і соціального розвитку в ЗС України. Вона передбачає всебічне морально-психологічне забезпечення підготовки та застосування військ (сил), яка включатиме інформаційне забезпечення та зв'язки з громадськістю, психологічне та соціально-правове забезпечення, культурно-освітню роботу, духовне виховання особового складу.

Безумовний пріоритет в сучасних умовах реформування армії наданий інформаційному забезпеченню та зв'язкам з громадськістю з метою формування позитивної громадської думки населення про військовослужбовців та виховання у особового складу відповідного ставлення щодо подій, процесів і явищ соціальної дійсності.

9.1. Робота командира щодо організації зв'язків з громадськістю.

Термін "зв'язки з громадськістю" (або "паблік рілейшинз"- англomовний варіант) тлумачиться фахівцями по різному. Зокрема, дослідники цієї галузі знань сформулювали більше 500 визначень цього поняття. Одне з них звучить так: "зв'язки з громадськістю" – це управління усією сукупністю комунікаційних процесів організації у відношеннях з громадськістю з метою досягнення взаєморозуміння і підтримки".

Відповідно, на думку вчених, під "громадськістю" слід розуміти внутрішнє і зовнішнє середовище певної організації. "Зв'язки" складають зміст поняття, що означає гармонізацію взаємовідносин між елементами середовища. Вони реалізуються завдяки засобам масової інформації (далі ЗМІ) – які здійснюють зворотній комунікаційний зв'язок між організацією і зовнішнім середовищем.

Кожна організація вимагає гармонізації внутрішніх і зовнішніх відносин. У тому числі і Збройні Сили України. Тому командирам і начальникам під час виконання своїх обов'язків необхідно враховувати можливі впливи громадськості і ЗМІ на життєдіяльність військових підрозділів.

Командири військових підрозділів повинні керувати процесом інформаційного забезпечення та зв'язків з громадськістю за допомогою офіцерів з гуманітарних питань. Проте, і сам командир для того, щоб керувати, повинен знати сутність, організацію і технологію здійснення ПІАР- заходів в інтересах свого підрозділу.

У розвинутих країнах, зокрема США, сутність взаємодії армії з громадськістю вбачають у підтримці військовослужбовців збройних сил на всіх рівнях. Очевидно, що і нашим Збройним Силам потрібна підтримка громадськості і ЗМІ.

Проте, організація підтримки з боку громадськості і мас-медіа передбачає

виконання певних заходів. Для їх реалізації на всіх рівнях, від стратегічного до оперативного-тактичного здійснюється відповідне планування та передбачається конкретна відповідальність.

Зокрема, за планування, організацію і проведення роботи з інформування і зв'язків з громадськістю у військових підрозділах відповідають фахівці з гуманітарних питань. Хоча, у подальшому передбачається, що ці обов'язки виконуватиме помічник командира по зв'язкам з громадськістю.

Розглянемо надалі типову програму довгострокових заходів інформаційного забезпечення та зв'язків з громадськістю на рівні бригади. Підставою для її розробки може бути рішення командира або його заступника з гуманітарних питань. Виконання програми доцільно спланувати в три етапи.

1. На першому етапі. Основна *мета* – провести інформаційно-аналітичне дослідження та сформулювати висновки і пропозиції.

Виконуються наступні завдання:

- аналізується мікроклімат у військових підрозділах, загальний морально-психологічний стан особового складу;
- виявляються позитивні і негативні явища у військових підрозділах. Негативні усуваються, а позитивні узагальнюються і опрацьовуються для подальшого використання;
- проводиться аналіз суспільно-політичної ситуації в районі дислокації військової частини;
- визначаються цільові аудиторії впливу: місцеві адміністрації, правоохоронні структури, громадські організації, релігійні конфесії тощо;
- здійснюється поглиблений моніторинг ЗМІ: вивчаються поліграфічні потужності регіону, визначаються пріоритетні канали розповсюдження інформації – преса, радіо, телебачення;
- створюється медіа-картка в якій вказуються:
 - ЗМІ, з якими доцільно співпрацювати;
 - перелік ЗМІ за спеціалізацією (політика, освіта, право), за формою власності (державні, приватні, комунальні), відношенням до влади (провладні, опозиційні, незалежні);
 - реальний тираж і склад аудиторії ЗМІ;
 - графік виходу видань і програм;
 - проблематика ЗМІ на основі контент-аналізу;
 - внутрішня структура редакцій: головний редактор, відповідальний секретар (видавничий програми), редактори відділів, провідні кореспонденти;
 - адреси редакцій, звичайної та електронної пошти, номери телефонів і факсів.
- обґрунтовуються висновки і пропозиції для проведення подальшої роботи.

Висновки і пропозиції з першого етапу доцільно викласти у формі звіту, який заступник командира з гуманітарних питань подає на затвердження командира бригади. У свою чергу, командир бригади розглядає і затверджує звіт. Після чого збирає нараду за участю заступників, командирів структурних підрозділів, фахівців з гуманітарних питань. На нараді обговорюється план дій на другому етапі і створюється тимчасовий Центр зі зв'язків з громадськістю і ЗМІ для реалізації поставлених завдань. До його складу рішенням командира бригади призначаються: начальник, заступник начальника, відповідальні офіцери. Їх персональні обов'язки розробляє заступник командира бригади з гуманітарних питань. Він же очолює тимчасовий Центр зі зв'язків з громадськістю і ЗМІ.

Крім цього командир бригади окремим рішенням призначає коло осіб, які мають право інформувати представників громадськості і журналістів у разі його відсутності.

Перший етап планування ПР - заходів закінчується наказом командира бригади

про проведення другого етапу.

2. На другому етапі. Основна *мета* – налагодити інтенсивне інформування громадськості і ЗМІ в інтересах інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу бригади.

Виконуються наступні завдання:

- формується власний інформаційний потік шляхом розповсюдження позитивних відомостей про життєдіяльність особового складу бригади;
- особовий склад бригади підтримує високу бойову готовність;
- особовий склад бригади бере участь в місцевих урочистостях;
- особовий склад бригади опікується або бере шефство над ветеранами, дошкільними, освітніми закладами;
- особовий склад бригади вірець - для молоді;
- особовий склад бригади турбується про навколишнє середовище.
- здійснюється сегментування інформаційного потоку. Обираються окремі теми, які можуть зацікавити різні аудиторії;
- надсилаються листи-повідомлення з намірами про співпрацю (за підписом командира бригади) на адресу керівників місцевої адміністрації, правоохоронних структур, громадських об'єднань і релігійних конфесій, редакторів ЗМІ тощо;
- за погодженням з місцевими органами влади розміщується "зовнішня реклама";
- організовується інформування громадськості і ЗМІ шляхом проведення прес-конференцій, брифінгів, конференцій, презентацій, прес-турів тощо.

Другий етап найважливіший хоч і найкоротший. Головний критерій при його оцінюванні поява зворотного зв'язку між представниками громадськості і журналістами з однієї сторони та командуванням і особовим складом бригади з іншої сторони. При цьому кінцевий результат великою мірою залежить від ретельної підготовки на попередньому етапі. Тому без ґрунтового інформаційно-аналітичного дослідження здійснювати заходи другого етапу не завжди доцільно. Це може призвести до не прогнозованих наслідків.

Також надзвичайно важливо, щоб особовий склад бригади, командири та їх підлеглі усвідомили важливість заходів, спрямованих на інформування громадськості і ЗМІ, брали в них безпосередню участь. Без цього, особливо на рівні командної ланки, здійснити ефективну ПІАР- акцію доволі складно.

3. На третьому етапі. Основна *мета* – узагальнити проведену роботу і внести корективи в проведення майбутніх заходів інформування громадськості і ЗМІ.

Виконуються наступні завдання:

- проводиться опитування особового складу;
- здійснюється вибіркове опитування представників громадських об'єднань і журналістів;
- проводиться дослідження опублікованих матеріалів;
- складається підсумковий звіт за результатами роботи в якому вказуються позитиви і недоліки. Відпрацьовуються пропозиції щодо подальшої діяльності.

Прикінцеву частину необхідно розіграти як театральну виставу, навіть якщо деякі публікації були критичними і громадськість не виявила активності, не зважаючи на це дух партнерства треба підтримати. Яким чином ?

Доцільно провести розширене засідання під головуванням командира бригади за участю командирів підрозділів, їх заступників, кращих представників від особового складу. На засідання треба запросити представників місцевої адміністрації, громадських об'єднань і релігійних конфесій, журналістів. На ньому доцільно подякувати представникам громадськості і ЗМІ за увагу і підтримку, відзначити їх роботу почесними грамотами та цінними подарунками.

До роботи з громадськістю також можна залучати представників військових ЗМІ

– постійних кореспондентів, які систематично висвітлюють діяльність військових частин і розташовані в межах оперативного командування. Проте, обов'язковою підставою для такого залучення є спільне, скоординоване рішення командира бригади і головного редактора військового ЗМІ.

Звичайно, що запропонована довгострокова програма заходів інформаційного забезпечення та зв'язків з громадськістю на рівні бригади потребує наближення до реальних умов. Це справа фахівців з гуманітарних питань на місцях. Вони можуть привнести в програму щось нове або доповнити деякі положення.

9.2. Форми інформування громадськості і представників ЗМІ

Для практичної реалізації заходів з інформування громадськості і представників ЗМІ фахівці з гуманітарних питань використовують певні форми. Вони обов'язково погоджуються за місцем і часом з командуванням бригади. Зокрема, до таких форм масово-інформаційної роботи належать: прес-конференції, брифінги, конференції, презентації, прес-тури тощо.

Командири і начальники повинні знати про ці форми. Адже, вони здійснюють загальне керівництво. Крім цього бажана їх безпосередня участь в проведенні заходів. Від цього буде залежати результативність роботи зі зв'язків з громадськістю і ЗМІ.

Розглянемо ці форми і спробуємо максимально їх наблизити до бригадного рівня.

Прес-конференція - це зустріч командування бригади з журналістами для надання інформації. Слід зазначити, що проведення прес-конференції на бригадному рівні швидше виняток, ніж правило. Ця форма більшою мірою прийнятна для центрального апарату Міністерства оборони України і ГШ ЗС України. Тому що передбачає коментування проблемних питань, що в принципі можливо за узгодженням з інформаційними структурами центрального апарату МО України.

Як показує досвід, вагомими підставами для проведення прес-конференції на рівні бригади можуть бути широкомасштабні навчання (особливо миротворчі) та екстремальні ситуації.

Робота щодо організації прес-конференції розпочинається з планування й оповіщення.

Під час планування важливо правильно обрати вірний час. На думку піар-фахівців, - це дні з вівторка до п'ятниці, краще з 11.00. до 14.00. Це пов'язано з графіком виходу газет, теле і радіопрограм. Слід враховувати, що в понеділок журналісти відчувають "інформаційний голод" і тому погоджуються на контакти активніше, ніж наприкінці тижня.

Втім бувають ситуації коли час не лімітує. Особливо, якщо необхідно повідомити не просто інформацію, а новину – значиму й актуальну. Тоді можна призначати будь-який час, журналісти обов'язково зберуться. До того ж повідомлення про "сенсацію" не можна затримувати, інакше цим можуть скористатись журналісти. Ініціатива в оприлюдненні і тлумаченні "гар'ячої новини" повинна бути за командуванням або речником командира бригади.

Перший анонс про прес-конференцію слід дати за тиждень, другий – за дві доби до заходу. Розповсюдження анонса менше, ніж за добу викликає труднощі з явкою журналістів. Тому командирам необхідно оперативно розглянути пропозиції фахівців з гуманітарних питань і не затягувати з рішенням щодо проведення прес-конференції.

Не пізніше, ніж за добу до прес-конференції, варто ще раз зателефонувати представникам ЗМІ, для того щоб знати напевно про прибуття журналістів та надати допоміжну інформацію.

Напередодні прес-конференції треба врахувати низку деталей. Зокрема, треба підготувати об'яву про місце проведення заходу. У неї вказати поверх, аудиторію, стрілочками помітити маршрут руху, а також підготувати таблички з іменами, прізвищами і посадами учасників. Варто позаду учасників прес-конференції розмістити логотип організації – емблему військової частини. Журналісти охоче її сфотографують або знімуть на телекамеру. Бажано, щоб перед кожним учасником прес-конференції був мікрофон, мінеральна вода, стакан, папір і ручка для записів.

Запрошених журналістів необхідно зустрічати на контрольно-пропускному пункті військової частини, реєструвати і супроводжувати до місця проведення заходу.

Модератором прес-конференції є її ведучий – особа, яка уповноважена оголосити початок заходу, представити учасників, надати журналістам право ставити запитання і закінчити захід. Як правило, роль ведучого покладається на фахівця з гуманітарних питань.

Початок прес-конференції іноді затримується хвилин на 10 – 15. Журналісти зазвичай запізнюються. Проте, затримка більше, ніж на 15 хвилин викликає нервові напруження. Тоді ведучий повинен звернутись до аудиторії та пояснити причину затримки.

Тривалість прес-конференції не повинна перевищувати 30-60 хвилин, навіть якщо у журналістів ще є запитання. Щоб не виникало непорозумінь з цього приводу на початку прес-конференції треба оголосити регламент її проведення. Наприклад, можна сказати: «Ми знаємо, що кількість бажаючих задати питання велика, а час проведення прес-конференції обмежен, тому просимо Вас задавати тільки по одному запитанню». У подальшому, якщо регламент буде порушуватись, ведучий може нейтралізувати їх одним реченням: «Ми домовлялись задавати по одному запитанню».

Іноді буває так, що журналіст сам себе презентує. Наприклад: «Користуючись нагодою, я хочу Вам сказати...». Цей монолог ведучий може припинити роз'ясненням того, що прес-конференція не передбачає дискусію, або обмін думками. Ще краще висловитись стислим реченням: «Сформулюйте, будь ласка, Ваше запитання».

Але – ж буває і так, що запитань зовсім немає. Тоді треба заздалегідь домовитись із знайомими журналістами про те, щоб вони озвучили підготовлені запитання. Або виголосити наступне: «Перед прес-конференцією нам було передано декілько листів з запитаннями (або надійшло телефонних дзвінків)».

І наразі головне – виступ командира перед журналістами. Його разом з переліком орієнтовних запитань, готує фахівець з гуманітарних питань.

Головна вимога до виступу – інформативність. Проте, не слід надмірно перевантажувати доповідь цифрами, прізвищами, географічними назвами. Не варто висловлюватись з тих питань, в яких ви недостатньо компетентні. Для того, щоб не виникало неприємних казусів, до участі в прес-конференції можна запросити експертів, які можуть дати кваліфіковану відповідь. Але ж якщо відповіді на запитання немає треба сказати про це журналістам прямо: «Зараз у нас немає даних з цього питання».

Відмова повинна подаватись нейтрально, це набагато краще, ніж сказати: «Без коментарів» або «Не хочу відповідати».

Під час прес-конференції слід поводитись природно, помірковано емоційно і доброзичливо.

Наступна форма проведення інформування громадськості і ЗМІ – брифінг. Власне кажучи, брифінг - це стисла прес-конференція командування бригади з метою інформування журналістів з однієї актуальної теми. Ознаки брифінгу: оперативність, менша тривалість (на відміну від прес-конференції), запитання з боку

журналістів відсутні, або суворо регламентовані.

Ця форма є більш прийнятною для бригадного рівня. Оскільки, під час проведення військових навчань командир не може приділити достатньо часу спілкуванню з журналістами. Відповідно, фахівці з гуманітарних питань працюють в оптимальному режимі.

Підготовка і проведення брифінгу ґрунтується на дотриманні таких правил:

Дата і час проведення брифінгу вибираються з урахуванням часу висвітлення газетами, радіо і телебаченням. Початок о 11.00 ранку дозволяє газетам зробити коротке, а на наступний день розмістити розгорнутий звіт. У цьому випадку центральна преса відстає від електронних ЗМІ, що може не подобатися журналістам центральних газет. День проведення призначається, якщо є вибір, так, щоб не було збігу за часом з іншими важливими для громадськості заходами, здатними відвернути увагу від брифінгу;

ЗМІ інформуються про майбутній брифінг завчасно — телефоном, факсом, електронною поштою, за допомогою Веб-сторінки (якщо така є). Повідомлення повинно бути чітким і ясним: тема, дата, час і місце проведення брифінгу, доповідач, ім'я і посада відповідального офіцера для контакту, номер телефону. Іноді варто повідомляти деякі подробиці, що переконують редакторів в доцільності висвітлення події. Повідомлення про брифінг повинно досягти адресата за 1—2 доби до брифінгу.

Не варто грати у фаворитів: запрошувати потрібно представників з усіх основних організацій, що передають новини. Це — редактори відділів новин газет, радіо і телебачення, а також представники інформаційних агентств, що володіють ресурсами для оповіщення своїх передплатників по мережі Інтернет або телетайпного зв'язку

Прес-реліз повинен бути видрукований заздалегідь і бути доступними на брифінгу для всіх присутніх. Після його закінчення прес-релізи розсилаються в газети і журнали, представники яких не були на брифінгу;

Перед початком брифінгу доповідачі й інші відповідальні особи повинні провести коротку нараду за участю відповідального за зв'язок з пресою — щоб обговорити порядок (сценарій) ведення брифінгу, відповіді на можливі питання;

Брифінг варто проводити в конференцзалі, спеціально обладнаній кімнаті для зустрічей, засідань, зборів, але не у чиємусь кабінеті. Адміністративні аудиторії, конференцзали і кімнати для зборів — вдале місце для брифінгів. Усі репортери повинні бути забезпечені стільцями, а телевізійні команди — місцями для розміщення камер. Доповідача (доповідачів) варто посадити за стіл або поставити перед ними кафедру — де звичайно розміщуються мікрофони і диктофони. Імпровізований брифінг може проводитися в аеропорту, на полігоні, аеродромі, а також в інших місцях, якщо у доповідача немає іншої можливості представити свою позицію широкій громадськості; Тривалість брифінгу повинна бути оголошена заздалегідь — щоб репортери знали, скільки в них буде часу для запитань. Тоді ніхто не зможе скаржитися на брак часу;

Слід унеможливити спілкування репортерів з доповідачем до початку брифінгу. Репортерам варто надати рівну можливість контакту з доповідачем, щоб уникнути невдоволення тих, хто виявився поза увагою; Для кращого інформування варто підготувати супутні матеріали про доповідача; Незадовго до завершення брифінгу варто поінформувати про це репортерів, оголосивши, що наступне запитання буде останнім. Після завершального запитання доповідач повинен подякувати журналістам за те, що вони прийшли і не приймати більше запитань. Після брифінгу деякі журналісти захочуть поставити питання індивідуально. Погоджуватися варто, оскільки телекомпанії в першу чергу зацікавлені в ексклюзивному матеріалі. Наступна форма масово-інформаційної роботи – конференція (“круглий стіл”), яка проводиться з метою доведення певної інформації до цільових аудиторій, і передбачає залучення представників ЗМІ.

Цей інформаційний захід здебільшого розрахований на громадськість. Присутність журналістів бажана але не обов'язкова.

На рівні бригади - це може бути **конференція (“круглий стіл”)**, присвячена, зокрема, проблемам військово-патріотичного виховання молоді за участю командирів, особового складу бригади і представників громадських організацій.

Звичайно, що перебування зацікавлених журналістів під час проведення конференції дає максимальний ефект. По-перше, журналісти можуть виступити в ролі експертів. А по-друге, підготують матеріали для розповсюдження.

Для вдалого проведення конференції фахівці радять:

- організовувати її максимально компактно;
- передбачити транспортні послуги;
- підготувати виступи учасників;
- сприяти налагодженню конструктивного діалогу між учасниками конференції;
- організувати фуршет для учасників конференції;
- забезпечити від'їзд учасників.

Така побудова проведення конференції є зручною як для представників громадськості, так і для журналістів.

Ще одна форма інформування громадськості – **презентація**. Це “прес-конференція + ознайомлення з чимось”. Вона присвячена значущій та актуальній темі. Наприклад, на рівні бригади це може бути ознайомлення з технікою, побутом особового складу. Дні відчинених дверей у військових частинах є прикладом презентації.

Презентація розрахована на громадськість і журналістів.

Вона має характерні особливості:

по-перше, на презентаціях фігурує “матеріалізована” інформація у вигляді нової техніки, обмундирування, житла для військовослужбовців;

по-друге, презентації у військових частинах влаштовуються для ветеранів, молоді, родин військовослужбовців, журналістів;

по-третє, презентація масштабніша за прес-конференцію і вимагає більших інтелектуальних, організаційних і матеріальних витрат.

Отже, презентація – це низка подій, які взаємодоповнюють одна одну, а саме:

- запрошення і зустріч гостей;
- прес-конференційна частина;
- презентаційна частина;
- неформальне спілкування;
- супроводження (доповнення) спілкування;
- прощання.

Остання форма масової роботи, яку ми розглянемо це, - **прес-тур**. Захід для журналістів з інших регіонів, центральних ЗМІ з метою ознайомлення зі станом справ у військовій частині.

Як правило, організацією таких заходів, за відповідним планом, займаються інформаційні структури центрального апарату МО України. Але ж ініціатива з місць також враховується.

Для організації повномасштабного прес-туру в районі дислокації військової частини необхідно відпрацювати наступні заходи:

- підготувати і затвердити план заходу;
- зустріч, розміщення та інструктаж запрошених з викладенням деталей перебування у військовій частині;
- супроводження журналістів по всьому маршруту прес-тура;
- харчування, дозвілля, культурна програма;
- зустріч з командуванням військової частини і представниками місцевої влади;
- спілкування з представниками від особового складу військових підрозділів;
- ознайомлення зі службою, побутом і відпочинком військовослужбовців.

Перед тим як розпочати реалізацію запланованих заходів, фахівці з гуманітарних питань разом з командирами військових частин **повинні знати відповіді на наступні запитання:**

тема і уточнена програма прес-туру;

кількість журналістів, яких можна прийняти під час прес-туру;
місце збору журналістів перед від'їздом;
транспорт і маршрут пересування;
місце й умови розміщення;
дата і час від'їзду – приїзду;
гарантії безпеки (якщо це навчання, інші екстремальні ситуації).

Перераховані форми надають можливість здійснювати ефективне інформування громадськості і представників ЗМІ.

9.3. Види інформаційних матеріалів для представників громадськості і ЗМІ.

Для доведення необхідної інформації до громадськості і представників ЗМІ існують усталені види інформаційних матеріалів. Вони розподіляються на дві групи: матеріали для розповсюдження і матеріали для безпосередньої публікації в ЗМІ.

Матеріали для розповсюдження: прес-анонс, прес-реліз, бекграунд, біографія, заява, медіа-кіт.

Прес-анонс – стисле повідомлення (не більше одного аркуша) про захід із запрошенням журналістів взяти в ньому участь. Головна мета – привернути увагу журналістів цікавою інформацією або новиною.

Прес-реліз - повідомлення, що містить важливу новину або актуальну інформацію для широкої аудиторії. Розповсюджується під час прес-конференції. Головна мета – розкрити подію, якій присвячений інформаційний захід.

Бекграунд - інформація базового характеру, яка не є новиною або сенсацією. У нашому випадку це може бути історична довідка про військову частину.

Біографія – це фактологічна інформація про конкретну особистість. Особа відповідальна за зв'язки з громадськістю і ЗМІ повинна підготувати біографії командирів і начальників, інших осіб, які можуть викликати зацікавленість у журналістів.

Заява – це чіткий і лаконічний документ, призначений повідомити або роз'яснити позицію командування з того або іншого питання.

Медіа-кіт, - набір, комплект, пакет матеріалів для ЗМІ. Медіа-кіт містить у собі декілька видів матеріалів: бекграунд, біографію, звернення, фото тощо.

Отримавши такий медіа-кіт, журналіст може розпочати роботу над своїм матеріалом. Але ж не слід забувати і про авторські враження. Приховані мотиви кореспондентів.

Для того щоб максимально мінімізувати вплив цих чинників існують матеріали для безпосереднього опублікування: пропагандистська стаття, кейс-історія, авторська стаття, оглядова стаття й інтерв'ю.

У першому випадку ми мали справу з сировиною, яку журналісту слід опрацювати. Натомість у другому йдеться про повністю готовий до публікації продукт певного жанру.

Слід наголосити на тому, що цей різновид матеріалів є найбільш продуктивним. Зокрема, це було неодноразово підтверджено в останніх локальних конфліктах сучасності. Коли фахівці зі зв'язків з громадськістю і ЗМІ готували матеріали, виходячи зі специфіки конкретних ЗМІ. Ці матеріали різнились за обсягом, жанровими ознаками, мовно-стилістичними особливостями.

Розглянемо види матеріалів для безпосереднього опублікування.

Пропагандистська стаття – це аналітичний матеріал, мета якого - довести до загалу певні ідеї, судження, висновки. Тема статті повинна бути актуальною і значимою. Вона обов'язково містить в собі тезис (позитив) і антитезис (негатив) та повинна засобами публіцистики вказати на шляхи розв'язання проблеми. Це складний жанр. Не завжди вдається його реалізувати в сучасних умовах.

Кейс – історія. У нашому випадку це розповідь про людину на фоні виконання нею службових обов'язків. Або, як кажуть журналісти, портретний нарис про одного або декількох військовослужбовців, які на це заслуговують. До категорії осіб, які є

персонажами кейс-історій, як правило належать:

ветерани Великої Вітчизняної війни і військової служби;
військовослужбовці, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС;

військовослужбовці, які брали участь у ліквідації стихійних лих і надзвичайних ситуацій;

воїни-миротворці;

кращі військовослужбовці військової частини тощо.

Безумовно, що такі заготовки відпрацьовуються заздалегідь та ненав'язливо розповсюджуються під час прес-конференцій та брифінгів.

Авторська стаття – це матеріал, підготовлений фахівцями з гуманітарних питань та підписаний командиром або начальником. Такий матеріал спрямований на цільову аудиторію і відповідає її інтересам. Наприклад, це може бути стаття у вигляді звернення командира бригади до ветеранів військової служби або представників місцевої адміністрації.

Оглядова стаття – це, своєрідна подача інформації про військовий підрозділ в контексті розповіді про вид або рід військ, до якого належить військова частина.

Останній і найбільш поширений вид матеріалів для розповсюдження – інтерв'ю. Це бесіда, призначена для оприлюднення в пресі, на радіо і телебаченні. Треба зазначити на тому, що командири і начальники повинні володіти навичками спілкування з пресою.

Отже, як давати інтерв'ю засобам масової інформації?

Командирам і начальникам, іншим посадовим особам слід усвідомити, що інтерв'ю для ЗМІ – це позитивна можливість для спілкування з громадськістю та пояснення завдань, які виконує Ваш підрозділ. Саме з цієї причини відкрите спілкування з представниками ЗМІ, де це тільки можливо, в наших інтересах.

Перш, ніж давати відповідь на запитання:

переконайтесь, що ви чітко його розумієте;

при необхідності, попросіть повторити ще раз;

будьте ввічливим та дружнім;

якщо Ви не можете відповісти на запитання, скажіть про це відверто, і поясніть чому. Порадьте репортерам звернутись до прес-служби, центру зі зв'язків з громадськістю, або до іншої компетентної посадової особи;

якщо Ви не знаєте відповідь на запитання, або не уповноваженні на нього відповідати, також поясніть, чому. Будьте відвертим у відповідях;

репортери хочуть знати, чим ви займаєтесь, і де служите. Відповідайте на запитання щодо вашої роботи в межах свого особистого досвіду та компетенції;

більшість журналістів не обізнані з військовими питаннями. Тому переконайтесь в тому, що вашу відповідь вірно зрозуміли;

не використовуйте військовий жаргон, акроніми та скорочення під час свого діалогу з журналістами. Майте на увазі, що ви спілкуєтесь з громадськістю, а не з іншими військовими;

кожен коментар, який ви робите в ході спілкування з представниками ЗМІ є офіційним повідомленням. Переконайтесь в тому, аби все, що ви говорили, відповідало дійсності.

Перед тим, як давати інтерв'ю, поставте наступні запитання...

Чи той ви представник для інтерв'ю? Чи відповідає ваша посада та напрямок роботи, тому щоб давати це інтерв'ю?

Хто ще дає інтерв'ю з цього питання крім вас і що ви знаєте щодо їх точки зору?

Чи достатньо у вас часу для підготовки до цього інтерв'ю?

Чи інформація, яку ви будете використовувати під час інтерв'ю, все ще буде актуальною на час виходу інтерв'ю в ефір?

Які теми ви можете обговорити, і яких ви повинні уникати?

Хто особа, яка братиме у вас інтерв'ю, і який її стиль роботи?

Де відбуватиметься інтерв'ю? У вас в кабінеті? В студії? Чи в іншому місці? Яка тривалість інтерв'ю?

Можливі запитання з боку журналістів?

Чи є у вас вільний доступ до інформації, яка знадобиться для відповідей на можливі запитання?

Коли ви вирішили брати участь...

вирішіть, яку основну думку ви бажаєте донести до слухачів;

відпрацюйте заздалегідь декілька “заяв” по 20-30 секунд для підтримки вашої точки зору;

використовуйте будь-яке питання для оприлюднення своїх “заяв”.

Під час відповіді на запитання...

давайте чіткі, стислі та вірні відповіді;

якщо ви не знаєте відповіді на будь-яке запитання, відверто повідомте про це та запропонуйте, що ви можете зателефонувати пізніше та надати необхідну інформацію;

не робіть припущень, оскільки ви офіційна посадова особа;

уникайте “неофіційних” коментарів та відповідей;

не кажіть “без коментарів”;

уникайте іронічних відповідей;

у випадку, коли до вас звертаються не вашою рідною мовою, скористайтесь допомогою перекладача. Обов'язково повторіть відповідь на запитання рідною мовою.

Наразі запам'ятайте: “Якщо Ви будете ввічливим, демонструватиме терпіння та позитивне ставлення під час спілкування з журналістами, це гарантує Вам висвітлення в засобах масової інформації, проте грубість та зневага обов'язково негативно позначаться на Вас і Вашому підрозділі...”

Таким чином ми розглянули алгоритм роботи командира щодо організації інформаційного забезпечення та зв'язків з громадськістю, форми інформування і види інформаційних матеріалів для представників громадськості і ЗМІ. Положення викладенні у даному розділі закріпленні у нормативних документах, відповідають вимогам чинного законодавства, зокрема напрямкам подальшого розвитку визначеним у Стратегічному оборонному бюлетені України на період до 2015 року і Закону України “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органам держави”, ґрунтуються на сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях, досвіді роботи інформаційних структур МО України.

ДОДАТКИ

1. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ.

1.1. Методика аналізу соціально-політичної обстановки та соціально-психологічного стану населення в регіоні (районі).

Соціально-політична обстановка - це сукупність соціально-політичних відносин суб'єктів політичної діяльності, як у мирний, так і у воєнний час, за сприянням дипломатичних чи воєнних організацій.

СПО також вважається і історично-конкретна сукупність умов і факторів, які пов'язані з розстановкою воєнно-політичних сил, характером їх дій і станом відносин, використанням воєнної сили з політичною метою.

СПО виступає як сторона внутр. політ. обстановки в державі і зовн. обстановки в якому-небудь регіоні, або в світі в цілому.

По масштабу, кількості учасників, широті дії, умов і факторів, які визначають СПО, необхідно розрізняти: СПО в світі; СПО в окремому великому регіоні; СПО в окремо взятій державі; СПО в окремій частині держави.

По історичних умовах, конкретних відносинах між сторонами воєнно-політичну обстановку можна розділити на СПО мирного і ВПО воєнного часу.

Класифікація СПО передбачає конкретизацію її сутнісних ознак на основі виділення:

Масштабу її еволюції. Тобто в цьому випадку доцільно вести мову про глобальну міжнародну обстановку, обстановку в окремому регіоні чи на конкретному театрі воєнних дій;

Гостроти прояву. Цей критерій виділяє такі варіанти СПО (ВПО): спокійна, конфронтаційна, кризова (або передвоєнна), конфліктна (або воєнна).

Для повної оцінки СПО важливо вивчити її внутрішній зміст, її структурні елементи. З цією метою необхідно виявити ті фактори (умови та обставини), які утворюють конкретну СПО, формують конкретний тип, характер воєнно-політичних відносин, визначають їх стан і тенденції до зміни. До них в першу чергу необхідно віднести:

- суб'єкти (або сторони) воєнно-політичних відносин - політичні сили, які мають у своєму арсеналі військові засоби і які можуть (здатні) їх використати для досягнення політичних цілей;

- геополітичне положення суб'єктів воєнно-політичних відносин;

- позиції і особисті якості політичних лідерів і військ. керівництва;

- інтереси і наміри сторін, які оцінюються, їх попередні і подальші цілі, плани і воєнні доктрини;

- економічні, демографічні, науково-технічні, морально-психологічні і інші можливості;

- безпосередньо військові сили необхідно оцінювати через їх сукупний воєнний потенціал, кількість і якість ЗС, їх склад, дислокацію, можливості;

- воєнно-політичні дії, які проводять суб'єкти дослідження для досягнення своїх політ. цілей. Це можуть бути демонстрація сили, застосування сили в різних масштабах і формах, роз'єднання сил, які вступили в конфлікт і т.д.

Тобто, гол. елементами СПО можна назвати:

- Сторони (суб'єкти і об'єкти) воєнно-політичних відносин і особливості співвідношення їх сил.

- Воєнно-політичні інтереси і цілі сторін, які оформлені у вигляді концепцій, доктрин, програм.

- Система власне воєнно-політичних відносин.

- Практичні воєнно-політичні дії сторін.

– Тенденції розвитку воєнно-політичних відносин.

В якості суб'єктів СПО (ВПО) можуть виступати як держави і їх союзи (коаліції), так і інші соціально-етнічні утворення, класи, партії, рухи.

СПО оцінюється одночасно об'єктивно і суб'єктивно, що є властивим для будь-яких суспільних відносин і сфер діяльності. Об'єктивно-суб'єктивний характер обстановки виражається в тому, що вона являє собою як об'єктивну реальність, так і її відбиття, оцінку у свідомості, у психіці окремої людини або соціальної групи, в тому числі і суспільства в цілому. Ці грані СПО тісно взаємодіють: суб'єктивні оцінки формуються під впливом і на основі реальних відносин. До них можна віднести воєнно-політ. цілі, плани, рішення. Реальні відносини змінюються в ході реалізації в галузі воєнної політики, суб'єктивних оцінок.

Аналіз сутності і тенденцій розвитку міжнародних воєнно-політ. відносин, як головної ланки СПО, вимагає адекватного усвідомлення комплексу понять, найважливішими з яких є статус таких відносин, їх характер, зміст, стан та надійність.

За статусом воєнно-політ. відносини можуть бути формальними, тобто закріпленими міжнар. угодами, домовленостями, протоколами і таке інше та неформальними. А значить обов'язковим аспектом аналізу СПО є встановлення ступеня відповідності формальних відносин, офіційно підписаних документів і можливостям їх реалізації в практичній діяльності.

За характером воєнно-політ. відносини можна визначити як союзницькі, партнерські, підтримання нейтралітету, напружені і конфронтаційні.

За змістом воєнно-політ. відносини діляться на повні і неповні.

Повні охоплюють всі грані можливих відносин у сферах воєнній і політичній. Наповнення формальних воєнно-політичних відносин практичним змістом залежить від реального стану суспільної ідеології, керівних ідей, положень доктрин, суб'єктивних позицій і якостей керівників держави.

Важливою проблемою аналізу СПО є аналіз відносин між суб'єктами і визначення їх надійності у визначених часових і просторових параметрах.

Рівнем надійності можна назвати і охарактеризувати стійкість чи нестійкість відносин. Цей критерій оцінки має особливо вагоме значення.

Для правильної і всебічної оцінки СПО роботу необхідно виконувати у визначеній послідовності. В загальному плані можна виділити *три основних етапи роботи по вивченню і оцінці СПО*.

Підготовчий етап. Етап пов'язаний з рішенням в основному орг-них питань, методол. і метод. задач. В нього входять визначення об'єкту вивчення, цілі і задачі (тобто, яка СПО буде вивчатися і аналізуватися: поточна, перспективна, призначення цієї оцінки, питання, які потребують особливої уваги), хто залучений до роботи, визначення часу як на збір інформації так і на безпосередню її обробку, форма, в якій повинні бути надані результати.

Основний етап охоплює безпосередній процес аналізу, оцінки і узагальнення СПО, прогнозування її можливих змін у найближчий час, чи далекому або недалекому майбутньому. Практичне використання результатів оцінки ВПО.

Заключний етап знаменує оформлення і представлення отриманих результатів органом державного і воєнного управління у формі воєнно-політичного огляду, доповідної записки, а в деяких випадках - і у формі пропозицій.

Безпосередня робота по оцінці СПО починається зі збору та добування необхідних даних. Головні джерела для аналізу і оцінки СПО можна розділити на чотири групи.

Перша - це офіційні відкриті документи державних органів, у т.ч. військових, а також впливових суспільних організацій (виступи керівників, заяви, декларації, звернення, маніфести, офіційні ноти і таке інше). Особлива увага звертається на воєнні доктрини, директиви і накази військового керівництва.

Друга група - інформаційні і довідкові матеріали з різних сфер суспільного життя, в тому числі і з військових питань, які відкрито друкуються різними закладами і відомствами.

Третя група - ЗМІ, газети, журнали, радіо, телебачення, інформаційна мережа Інтернет. Ці джерела подають найбільш оперативну інформацію, але в ній дуже багато протиріч. Більше того, необхідно мати на увазі, що саме через них може бути організовано спеціальний “виток інформації”, спрямований на відволікання уваги від заходів, які проводяться, і введення в оману потенційного або визначеного противника.

Четверта група - це закриті матеріали, які добуваються спеціальними органами і службами.

Гол. мета оцінки СПО в мирний час в тому, щоб визначити джерела і ступінь зовнішньої і внутрішньої воєнної небезпеки. Для цього необхідно вирішити ряд аналітичних завдань, які пов’язані з виявленням і оцінкою факторів, які формують СПО в конкретний відрізок часу і в перспективі.

Складність оцінки СПО потребує об’єктивного і критичного відношення до отриманих результатів, особливо при переході до прогнозування. Прогнози завжди носять характер можливості (чи неможливості) і представляються у вигляді моделі, яка розкриває можливі варіанти розвитку дій.

Форма вихідного аналітичного документу оцінки ВПО (СПО) в країні чи регіоні, може бути оформлена у такому вигляді:

1. *Воєнно-політичне (соціально-політичне) значення регіону і його основні характеристики* (територія, чисельність, склад населення, наявність мобілізаційних і трудових ресурсів, комунікацій та важливих транспортних вузлів) і можливі наслідки його втрати.

2. *Динаміка соціально-політичних процесів у прикордонних державах:*

- розстановка політичних сил;
- політика правлячих кіл і відношення до них населення і військовослужбовців;
- діяльність опозиційних партій, громадських рухів, їх спрямування;
- можливі воєнно-політичні та воєнно-економічні цілі прикордонних держав.

3. *Характер воєнних приготувань евентуального противника* (того, що може виникнути при настанні певного часу і певних умов):

- наявність чи відсутність воєнних пактів, присутність іноземних озброєних контингентів на території противника;
- інтенсивність воєнно-політичних (соціально-політичних) акцій у прикордонних державах;
- воєнно-економічні можливості щодо ведення бойових дій;
- принципи підготовки збройних сил та їх комплектування;
- стан бойової готовності, характер бойової підготовки;
- наявність бойового досвіду, загальна характеристика органів управління, рівень професійної підготовки, настрої особового складу, відношення його до збройного конфлікту.

4. *Розстановка політичних сил і соціально-політичні процеси у регіоні:*

- найбільш впливові політичні партії і громадські рухи, їх представництво у місцевих органах влади;
- характер і мотивація діяльності політичних сил, характер відносин між ними;
- соціальна база політичних партій, рухів і об’єднань;
- зони можливого впливу та діяльності екстремістських та сепаратистських угруповань;
- відношення партій, рухів, населення до помічників Президента і уряду, державних органів;
- тенденції змін впливовості політичних партій і рухів, прогнозування їх діяльності з початком бойових дій;

- можливий вплив СПО на виконання бойової задачі.

5. *Міжнаціональні відносини і демографічна ситуація:*

- густонаселеність району;
- ступінь однорідності регіону за національною ознакою;

- райони компактного проживання національних меншин, яка частка населення за національною ознакою має родичів у суміжних державах, підтримують стосунки, мають еміграційні наміри, відвідують іноземні держави;
- наявність і ступінь міжнаціональних суперечок;
- ставлення населення різних національностей до захисту територіальної цілісності і незалежності держави, військ;
- соціально-демографічні аспекти населення і призовного контингенту;
- прогнозування можливих дій сепаратистських рухів і угруповань;
- ступінь їх загрози військам, веденню бойових дій;
- нац. особливості населення, міжнац. відносини, можливості їх використання з метою розвідки, проведення диверсійної діяльності, порушення системи державного і воєнного управління, блокади комунікацій, підривної діяльності в тилу і так далі.

6. Релігійна обстановка:

- ступінь впливу релігії на населення регіону. Кількість та вплив релігійних конфесій, основні центри їх діяльності;
- коротка характеристика спрямування основних конфесій, міжконфесійної ситуації, їх ставлення до служби в збройних силах і збройної боротьби;
- характер стосунків державних органів влади, політичних партій, рухів з релігійними конфесіями;
- конфесії, впливовість і кількість, які налаштовані антидержавницькі або пацифістські;
- прогнозування змін релігійної обстановки в кризовий період та з початком бойових дій.

7. Криміногенна ситуація:

- загальна характеристика криміногенної обстановки у регіоні;
- кримінальна ситуація серед призовного контингенту в регіоні (% військовослужбовців запасу, що притягалися до кримінальної відповідальності, в тому числі і під час проходження служби в армії, їх характеристика за видами злочинів, схильних до девіантної поведінки, % тих, що стояли на обліку у наркодиспансерах, хто лікувався від алкоголізму);
- кількість та розташування виправно-трудових установ та кількість в'язнів, що в них утримуються;
- криміногенна обстановка серед місцевого населення;
- прогнозування розвитку криміногенної ситуації, райони можливої діяльності бандугруповань, ступінь загрози з їх боку для регулярних військ, об'єктів та комунікацій;
- заходи, які планується провести для нейтралізації діяльності бандугруповань.

8. Екологічна та санітарно-епідеміологічна обстановка:

- наявність в регіоні екологічно небезпечних об'єктів і можливі наслідки в разі нанесення по них ударів. Вплив руйнування цих об'єктів на особовий склад, населення, техніку та озброєння;
- кліматичні особливості місцевості, можливість виникнення надзвичайних природних явищ (землетруси, селі, снігопади, замети, затоплення), які можуть вплинути на боєздатність військ і сил;
- наявність небезпечних захворювань у регіоні;
- можливість виникнення та поширення епідемій, їх можливий вплив на боєздатність військ;
- перелік, класифікація та місцезнаходження об'єктів, які знаходяться під захистом Міжнародного Гуманітарного права.

9. Інформаційне поле:

- наявність в регіоні телерадіоцентрів, відеобаз, друкарень, редакцій газет, журналів, їх кількість, місцезнаходження, частка державних і комерційних ЗМІ;
- можливості технічних засобів інформації, які знаходяться на території регіону для організації і проведення інформаційної та пропагандистської роботи серед військ та населення;

- характеристика політичної спрямованості ЗМІ;
- оцінка діючих та ймовірних інформаційних каналів, наявність засобів ведення ППВ з боку противника. Тривалість та потужність (зони впливу) радіотелепередавачів, спрямованість інформаційно-психологічних акцій. Оцінка регіонів, населення, особового складу підрозділів, які регулярно попадають під ППВ, ступінь дієвості цього впливу;
- оцінка можливостей власних технічних засобів, використання ЗМІ на території регіону щодо протидії ППВ та морально-психологічному продавленню противника.

При аналізі СПО (СПО) обстановки по кожному елементу формуються часткові висновки, визначаються позитивні і негативні сторони.

Загальні висновки з оцінки повинні стати основою рекомендацій для задуму та рішень командира.

1.2. Методичні рекомендації щодо інформаційно-пропагандистського забезпечення участі військових контингентів ЗС України у міжнародних миротворчих операціях.

Заходи з підготовки військових підрозділів і персоналу ЗС України до участі в ММО поділяються на *завчасні, попередні та безпосередні*.

Під час завчасної підготовки слід передбачати вирішення наступних питань ІПЗ:

А) до правової бази участі миротворчих підрозділів ЗС України в ММО (директиви МОУ) внести питання нормативно-правового характеру щодо:

- кадрового забезпечення миротворчих частин, з'єднань фахівцями з ІПЗ відповідно до вимог наказу МОУ від 13.12.2003 року № 438 ;
- визначення кошторису витрат на потреби ІПЗ по кожній складовій ІПЗ ММО відповідно до вимог наказу МО України № 110 від 26.03.2002 р. „Про затвердження Тимчасової інструкції про підготовку миротворчих контингентів і персоналу ЗСУ для участі в ММО”.
- забезпечення підрозділів ТЗВ та культурно-просвітницьким майном відповідно до вимог наказу МОУ № 146 2002 року та Тимчасової інструкції про підготовку миротворчих контингентів.

Б) На підставі специфічних умов кожної миротворчої операції сформувати в загальній системі військ. наук. супроводження миротворчих операцій обґрунтовану систему ІПЗ особового складу миротворчих підрозділів.

Попередня підготовка починається з отримання запиту від міжнар. організації, під проводом якої здійснюється ММО, та прийняття керівництвом держави політ. рішення про направлення миротворчого контингенту для участі в операції.

Осн. питаннями ІПЗ попередньої підготовки слід вважати наступні:

- визначення концептуальних завдань ІПЗ миротворчої операції в системі ІПЗ підготовки операції;
- внесення комплексу заходів ІПЗ до плану участі миротворчого контингенту в операції;
- створення потрібних запасів ТЗВіП та культурно-просвітницького майна;
- включення до директиви МОУ на підготовку миротворчого контингенту заходів, кошторису і розрахунків забезпечення ТЗВіП, культурно-просвітницьким майном та друкованою продукцією;
- визначення заходів ІПЗ до плану переміщення контингенту в район проведення операції;
- розробка комплексу заходів ІПЗ до плану участі миротворчих підрозділів у операції та евакуації миротворчого контингенту.
- підготовка документів ІПЗ (заявок, розрахунків забезпечення ТЗВіП, друкованими виданнями) відповідно до завдань миротворчого контингенту та умов їх виконання.

Під час безпосередньої підготовки миротворчого контингенту, яка здійснюється під керівництвом командувачів видів ЗС, начальників управлінь центрального апарату МО та командувачів військ ОК, від яких призначені війська (сили), вирішуються такі основні елементи забезпечення, в тому числі з питань ІПЗ:

- розв’язання питань нормативно-правового характеру щодо визначення умов і порядку розгортання системи ІПЗ участі миротворчих підрозділів в ММО;
- розробка планових та організаційних документів ІПЗ, що регламентують порядок ІПЗ підготовки й застосування миротворчих підрозділів;
- ІПЗ професійно-психологічного відбору особового складу і кадрове забезпечення фахівцями ІПЗ миротворчих підрозділів ЗСУ відповідно до характеру і завдань операції;
- ІПЗ підготовки і злагодження миротворчих підрозділів та органів управління ними в пунктах постійної дислокації і навчальних центрах;
- уточнення порядку організації забезпечення особового складу друкованими виданнями і ТЗВ.

Після прибуття миротворчого контингенту в район призначення ІПЗ безпосередньої підготовки триває згідно з планами керівництва ММО. Першочерговими заходами цієї підготовки є:

- організація ІЗ в ході прийняття миротворчого контингенту в оперативне підпорядкування штабом міжнародних миротворчих сил;
- організація взаємодії з місцевими органами влади держави перебування та з представниками міжнародної організації, під проводом якої здійснюється операція, штабами міжнародних сил щодо врегулювання кризи.

Під час безпосередньої підготовки та під час проведення миротворчих операцій основні заходи ІПЗ зосереджуються на морально-психологічній підтримці особового складу підрозділів і готовності до виконання завдань за призначенням. Під час підготовки та під час виконання миротворчих завдань безперервно ведеться інформаційно-психологічна протидія.

Організація ІПЗ безпосередньої підготовки підрозділів до участі у миротворчій операції включає:

1. Організацію і проведення ІЗ професійно-психологічного відбору особового складу (під час сертифікації миротворчого контингенту до участі у ММО).
2. Моніторинг воєнно-політичної, оперативної та морально-психологічної обстановки і обмін нею із штабом контингенту:
 - в зоні відповідальності;
 - в районах розташування підрозділів миротворчого контингенту;
 - в районі (пунктах) постійної дислокації;
 - навколо пунктів контролю, КПП, блокпостів;
 - на маршрутах патрулювання та супроводження конвоїв з гуманітарними вантажами.
3. Оцінку МПО району (регіону, зони) та підготовку висновків з МПО;
4. Підготовку та доповідь пропозицій з питань ІПЗ до рішення командира миротворчого контингенту на виконання миротворчих завдань.
5. Розробку комплексу заходів ІПЗ до плану МПЗ діяльності миротворчого контингенту під час виконання завдань ММО, місії.
6. Організацію виконання заходів ІПЗ безпосередньо в миротворчих підрозділах. Призначення, розподіл обов’язків та проведення інструктажів всіх категорій активу підрозділів на всіх етапах миротворчої операції.
7. Моніторинг ефективності ІПВ комплексу заходів ІПЗ на особовий склад та його своєчасне корегування відповідно до умов і факторів ВПО, оперативної і МПО.
8. Перевірка укомплектованості та допомога у розгортанні роботи ТЗВ, наочної агітації в підрозділах, забезпеченні активу підрозділів культурно-просвітницьким майном.

Після розташування миротворчого контингенту у передовому районі виконання миротворчої задачі осн. завданнями ІПЗ на оперативному і тактичному рівнях дій можуть бути такі: аналіз об’єктів стримування (ворогуючих сторін конфлікту, незаконних збр. формувань), знаходження їх вразливих місць; вивчення ор-но-штатної структури, бойового складу угруповання ворогуючих сторін, незаконних збройних формувань, їх МПС; виявлення, розміщення та стану інформ. інфраструктури ворогуючих сторін і можливостей їх ІПВ на

миротворчі формування та місцеве населення; характеристики їх ЗМІ та каналів зв'язку і впливу; напрямки зосередження сил розвідки та ІПВ; бойові можливості, сильні сторони і вади сил.

Найбільш складними вважаються дії миротворчих формувань ООН в глибині розташування ворогуючих сторін, а саме в буферних зонах, зонах відповідальності, на маршрутах постачання гуманіт. допомоги конвоями. Крім наведеного вище, в цих умовах додати посилений збір інформації для викриття намагань ворогуючих сторін щодо здійснення контрпропагандистських заходів і виявлення в цьому слабких місць; ефективність власних інформаційно-пропагандистських операцій в підтримку миротворчих дій під час ураження чи роззброєння ворогуючих сторін.

ІПЗ під час дій миротворчих підрозділів в тиллових районах слід зосереджувати по таких напрямках, як викриття намагань противників встановлення миру щодо здійснення ними ПсО та акцій і вияв слабких місць в цьому; оцінка заходів випереджувальної пропаганди на місцеве населення та ворогуючи угруповання сторін конфлікту; ефективність роботи з цивільним населенням інструментами гуманітарної допомоги; ефективність допомоги біженцям та контроль їх поведінки; робота з військовополоненими і контроль військ. поліції, боротьба з актами саботажу, криміналітетом; ефективність взаємодії з місцевою владою; аналіз поведінки особового складу миротворчих підрозділів під час несення служби на блокпостах, спостережних і контрольних пунктах, в ході патрулювання визначених маршрутів, групах швидкого реагування; вивчення ступеню підтримки миротворчих сил з боку населення; наявність перешкоджаючих дій щодо формувань і сил ООН з боку місцевого населення; налагодження і постійний взаємообмін даними з інформаційними службами інших країн-учасниць миротворчої операції.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЧАСТИНИ (З'ЄДНАННЯ).

2.1. Методика інформаційного забезпечення особового складу.

Інформаційне забезпечення особового складу виступає важливою складовою частиною в системі виховної, пропагандистської роботи та є на сьогоднішній день одним із вагомих засобів формування у особового складу високих моральних якостей, почуття любові до України, її народу, культури, традицій, святинь, розвитку у військовослужбовців гуманістичного світогляду, правової свідомості, вивчення та розуміння закономірностей історичного процесу становлення Української держави, впровадження гуманітарної політики держави у військах (силах), удосконалення цілісної системи виховання особового складу, гуманітарної підготовки, їх організації й методичного рівня; формування та розвитку у військовослужбовців національної та правової свідомості, якостей громадянина-патріота, морально-психологічної готовності до захисту Батьківщини.

Метою інформування вважається здійснення цілеспрямованого впливу на свідомість особового складу, досягнення керованості духовними процесами в військовому середовищі, формування необхідних переконань, спонукання військовослужбовців до активних відповідальних дій у виконанні вимог Конституції, Законів України, Указів Президента України, статутів, наказів і розпоряджень командирів (начальників).

Головним завданням ІЗ є формування у військовослужбовців громадянської свідомості та відповідальності, використання всіх видів інформації для своєчасного прийняття рішень щодо зміцнення МПС та дисципліни особового складу, підвищення рівня його інформованості та мобілізації на успішне виконання поставлених перед військами завдань.

Основні зусилля в ІЗ зосереджуються на:

- згуртуванні військовослужбовців навколо ідеї державної незалежності України, формуванні у них національної і правової свідомості, гуманістичного світогляду, вихованні глибокого почуття любові до України, її народу, культури і традицій;

- реалізації гуманітарної і мовної політики держави у військах (силах) через систему ІЗ, військово-патріотичного виховання особового складу з метою формування високої духовної культури і моральних якостей;

- засвоєнні та усвідомленні кожним військовослужбовцем положень Конституції України, законодавчих актів з питань військової сфери;

- аналізі суспільно-політ. обстановки в місцях дислокації, можливого її впливу на МПС особового складу;

- піднятті авторитету та престижу військової служби.

В організації цих заходах необхідно:

-

ідвищувати рівень та ефективність ПЗ життєдіяльності військ (сил);

- удосконалювати систему збору та узагальнення інформації про СПО в районах дислокації військ (сил) з метою прийняття управлінських рішень, попередження негативного впливу на МПС особового складу деструктивних факторів СПО, несприятливих умов військової служби та інформаційних матеріалів;

- об'єктивно висвітлювати хід реалізації сучасного етапу реформування та розвитку ЗС України, всебічно розвивати життєдіяльність особового складу і піднімати авторитет війська в суспільстві, підтримувати постійний зв'язок із ЗМІ та громадськістю, планувати і щомісяця практикувати виступи керівного складу об'єднань, з'єднань і частин у місцевих цивільних ЗМІ, забезпечити висвітлення у них авторитету і престижності військової служби.

1. З метою упорядкування ІЗ особового складу відповідно до умов обстановки та характеру діяльності військ (сил) включити його до розпорядку дня частин, (кораблів), підрозділів з усіма категоріями військовослужбовців і працівниками ЗС України та здійснювати:

- з офіцерами - *2 рази на місяць протягом 1 години;*

- з прапорщиками - *4 рази на місяць протягом 50 хвилин;*

- з військовослужбовцями строкової служби - *2 рази на тиждень протягом 30 хвилин у дні, коли не проводяться заняття з гуманітарної підготовки;*

- з працівниками ЗС України - *2 рази на місяць протягом 1 години.*

2. Правове інформування військовослужбовців строкової служби здійснювати в години правових знань (щосуботи 40 хвилин), при цьому передбачити:

- доведення вимог, наказів, директив з питань юридичної відповідальності, правопорядку і дисципліни, виконання законності, які надходять до частин та підрозділів;

- аналіз стану військової дисципліни та правопорядку в частині і підрозділі, доведення основних завдань щодо їх поліпшення;

- висвітлення конкретних питань з проблем правового виховання (доведення та роз'яснення законів, статутів, окремих статей);

- загальні вказівки щодо виконання заходів безпеки.

Суспільно-політичне інформування військовослужбовців строкової служби здійснювати в ранкові години.

3. Тематика інформування вноситься до розкладу занять і визначається:

- для генералів та офіцерів, працівників ЗС України, слухачів, курсантів ВВНЗ - відділами та відділеннями з гуманітарних питань на квартал;

- для прапорщиків, мічманів, військовослужбовців, що проходять службу за контрактом, керівників груп гуманітарної підготовки - відділами та відділеннями з гуманітарних питань на місяць;

- для військовослужбовців строкової служби - заступниками командирів частин (підрозділів) з гуманітарних питань на тиждень.

У наказі окремо визначити систему організації та відповідальних за інформування особового складу з громадсько-політ., військ. та правових питань.

4. Інформування особового складу підрозділів, що заступають на бойове чергування щодобово, беруть участь у навчаннях, виконанні окремих видів бойової підготовки планувати та проводити за терміном і змістом відповідно до характеру діяльності.

5. Вжити рішучих заходів щодо підвищення ІЗ життєдіяльності особового складу військ (сил).

Включити обов'язковий щоденний перегляд вечірніх випусків "Українських теленовин" та прослуховування інформаційних програм Українського радіо, перегляд і прослуховування тематичних військово-патріотичних та інформаційно-пізнавальних програм у передбачений розпорядком дня час.

6. Щомісяця планувати і проводити в органах управління, частинах та окремих підрозділах "Дні інформування". Залучати до участі у них керівний склад об'єднань, з'єднань, активізувати роботу лекторських груп, ширше залучати до цієї роботи лекторів товариств "Просвіта", "Україна" у регіонах, викладачів вищих навчальних закладів, представників депутатського корпусу, державної влади та місцевих адміністрацій, органів місцевого самоврядування, працівників освітянських закладів, закладів культури, медичних установ, керівників виробництв та ін.

7. У кожній частині один раз на місяць проводити інструктивні заняття з офіцерами, які проводять інформування особового складу. Ширше залучати до цієї роботи найбільш національно свідомих офіцерів виховних, командних та інженерних посад, які добре володіють державною мовою, здатних творчо проводити інформування та донести підготовлений матеріал до свідомості військовослужбовців.

8. Інформування всіх категорій особового складу ЗС України здійснювати в дні, коли не проводиться гуманітарна підготовка.

9. Систематично планувати огляди преси, використовувати для цього можливості радіовузлів, бібліотек, якомога ширше використовувати для передплати періодичних видань можливості місцевого самоврядування, підприємства, установи, спонсорів тощо.

10. *Методи інформування:*

а) основним методом є метод *переконання або проблемний виклад* (керівник ставить проблему і вирішує).

Засобами переконання є: роз'яснення, обґрунтування, обговорення, навіювання, як способи впливу на свідомість підлеглих з метою досягнення свідомого виконання як військового обов'язку в цілому, так і конкретних обов'язків на посаді, яку обіймають, а також окремих завдань і доручень по службі;

б) *пояснювально-інформаційний метод* (повідомлення інформації, сприймання, усвідомлення і запам'ятовування).

Повідомлення інформації здійснюється за допомогою усного слова (розповідь, лекція, пояснення); друкованого слова (газетні, журнальні публікації, посібники тощо); наочних засобів (схеми, кіно-, діафільми, натуральні об'єкти); практичного показу, аудіо- та відео- засобів.

11. Найбільш доступними *формами інформування* є:

Змістовні: лекції, бесіди, доповіді, повідомлення, покази, огляди, перегляди, читання і обговорення, обмін досвідом роботи.

Організаційні: індивідуальне і групове інформування у ході класно-групових занять; Дні інформування; Дні відкритих дверей; Дні науки і культури; усні виступи, екскурсії, відкриті судові процеси, тематичні рубрики у ЗМІ, місцевому радіомовленні, куточки інформації, доведення директив, наказів, ін. документів до особового складу, наради, семінари, звіти, інструктивно-методичні заняття, інформаційні бюлетені, стінна преса тощо.

12. В кожній частині в окремих справах вести облік та мати:

- план-графік проведення інформування особового складу, звітний матеріал;
- план-графік співпраці командування із ЗМІ (на період навчання);
- план виступу керівного складу у місцевих ЗМІ (на період навчання);

- плани проведення інструктивно-методичних занять з офіцерами, які залучаються до інформування (щомісяця);
 - тематичні папки проведення “Днів інформування”.
- Облік тематики інформування та присутності військовослужбовців відповідно до кожної категорії вести в окремих журналах, розрахованих на рік.

2.2. Методичні рекомендації щодо підготовки та проведення Дня інформування в частині (підрозділі).

День інформування: це складова частина системи виховної та інформаційної роботи з військовослужбовцями та працівниками ЗС України. Він введений для підвищення дієвості та ефективності організаційної і виховної діяльності на всіх рівнях військ. управління.

За організацію і проведення відповідають командири частин і підрозділів, ЗКГП. Методичне і змістовне забезпечення здійснюють: відділення з гуманітарних питань частини, ЗКГП підрозділів.

Мета, досягненню якої сприяє проведення Дня інформування:

- постійна участь керівного складу у виховній та інформаційній роботі з військовослужбовцями, працівниками ЗСУ, членами їхніх сімей;
- оперативне, якісне і дійове інформування особового складу з найважливіших питань державної політики;
- покращення знання керівним складом стану справ на місцях, потреб і запитів військовослужбовців, своєчасного реагування на них;
- підвищення ефективності роботи щодо підтримання стійкого МПС особового складу в умовах складної соціально-економічної обстановки у державі і реформування ЗС України;
- досягнення нового рівня практичної допомоги офіцерському складу частин і підрозділів у вихованні особового складу, його мобілізації на вирішення поставлених завдань.

Підготовка і проведення Дня інформування.

Змістова частина:

- інформування та роз'яснення всім категоріям особового складу, членам сімей військовослужбовців, працівникам ЗСУ;
- положення Конституції України, напрямки державної політики в економічній, політичній, духовній, міжнародній та воєнній сферах;
- висвітлення знаменних дат, подій і фактів з історії України та її ЗС;
- доведення змісту виступів у засобах масової інформації Президента України - Верховного Головнокомандувача ЗС України з питань державного і воєнного будівництва, представників законодавчої і виконавчої влади запитань реформування і розвитку ЗС тощо.

Організаційна частина:

Командир частини дає відповідні вказівки на проведення в частині Дня інформування, за 7-10 днів розподіляє керівний склад для участі в ньому.

Відділення з гуманітарних питань (ЗКГП підрозділів):

- готують методичні матеріали для проведення інформування;
- організують тематичні виставки книг в бібліотеках, огляди преси, перегляд кінофільмів та телепередач, випуск радіо- та стінних газет та ін.;
- планують зустрічі керівного складу ЗС, корпусу, частини з особовим складом, членами сімей, участь у заходах, передбачених розпорядком дня, представників наукової, мистецької інтелігенції, засобів масової інформації, громадських організацій і рухів національно-патріотичного спрямування, професійних і самодіяльних мистецьких колективів;
- —проводять збір запитань особового складу з проблем, що виносяться на День інформування. Запитання передаються тому, хто буде проводити інформування за 2-3 дні до його проведення.

Офіцер, призначений для проведення Дня інформування:

- готує змістовну частину інформування, проводить його, вивчає та готує відповіді на питання військовослужбовців;
- в день проведення Дня інформування, проводить прийом військовослужбовців з особистих питань, перевіряє умови життя та побуту військовослужбовців, організацію харчування, медичного та лазнево-прального обслуговування;
- інформує ЗКПП, а при необхідності і командира про проведення Дня інформування та виявлені проблеми.

Робота по підсумках проведення.

ЗКПП організує збір, узагальнення пропозицій та зауважень, проблемних питань, що поставлені під час проведення Дня інформування, доповідає про них командирові для вжиття заходів, оперативно інформує особовий склад про їх реалізацію; доповідає старшому начальнику органу з гуманітарних питань про проведення Дня інформування.

Практика організації та проведення Днів інформування

День інформування — складова частина системи виховної та інформаційної роботи з військовослужбовцями та працівниками ЗС України в управліннях та частинах.

Його організовують командири (начальники), штаби, структури з гуманітарних питань на всіх рівнях військового управління. Загальне керівництво плануванням та проведенням Днів інформування здійснюється відповідними ЗКПП.

Планування Днів інформування розраховується на три етапи:

1. ПІДГОТОВЧИЙ, в ході якого командирами з'єднань та частин визначаються частини та підрозділи, де в проведенні Дня інформування братимуть участь особи керівного складу:

- визначається мета проведення Дня інформування;
- передбачаються службові наради керівного складу щодо обговорення завдань по проведенню Дня інформування, здійснення розподілу осіб керівного складу по частинах (підрозділах) для участі в його проведенні;
- готується відповідний методичний і теоретичний матеріал;
- проводиться інструктаж офіцерів, що залучаються до проведення Дня інформування, організовується збір запитань особового складу та доведення їх до офіцерів, що проводитимуть інформування.

2 БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ПРОВЕДЕННЯ. В ході нього передбачаються:

- вивчення стану роботи щодо реалізації в частині (підрозділі) проблем, які піднімаються на Дні інформування;
- інформування особового складу по визначеній темі;
- відповіді на запитання військовослужбовців;
- зустрічі з членами сімей військовослужбовців;
- участь у заходах розпорядку дня як офіцера, що проводить День інформування, так і запрошених представників місцевої влади, творчої інтелігенції, засобів масової інформації тощо;
- робота тематичних виставок книг в бібліотеках, огляди періодичного друку, перегляд кіно- та відеофільмів, випуск радіо- та стінних газет і т.д.

3. ЗАКЛЮЧНИЙ, в ході якого передбачається:

- збір та узагальнення пропозицій та зауважень, що надійшли під час проведення Дня інформування;
- обговорення підсумків проведення Дня інформування на нараді з керівним складом частини(підрозділу);
- доведення зауважень та пропозицій, що надійшли, інформування особового складу про їх реалізацію;
- доповідь про підсумки Дня інформування в управління (відділ) з гуманітарних питань.

День інформування проводиться щомісяця, як правило третього четверга, в органах управління, військових частинах та підрозділах. Практика свідчить, що проведення Днів інформування сприяє досягненню:

- постійної участі керівного складу у виховній та інформаційній роботі з особовим складом, працівниками ЗС, членами їхніх сімей;
- оперативності, якості і дієвості інформування особового складу з найважливіших питань державної політики;
- кращого знання керівним складом стану справ на місцях, потреб і запитів військовослужбовців, своєчасного реагування на них;
- більш ефективної роботи щодо підтримання стійкого МПС особового складу в умовах складної соціально-економічної обстановки у державі і реформування ЗС;
- нового рівня практичної допомоги офіцерському складу частин та підрозділів у вихованні особового складу, його мобілізації на вирішення поставлених завдань.

Основний зміст питань, що виносяться на Дні інформування:

- процес державотворення в Україні;
- внутрішня і зовнішня політика країни;
- проблема реформування ЗС України;
- державно-патріотичне виховання;
- шляхи зміцнення військової дисципліни, організованості і правопорядку;
- підвищення бойової готовності, бойової майстерності військовослужбовців, досягнення економії) та бережливості.

Для найкращого сприйняття та засвоєння теми Дня інформування організовуються тематичні виставки книг в бібліотеках: огляди преси, демонструються кінофільми, випускаються радіо- та стінні газети, оформлюється наочна агітація.

Плануються тематичні заходи з залученням представників депутатського корпусу, державної влади, товариств "Знання", "Просвіта", "Україна", науковців, викладачів вузів.

В період проведення Днів інформування проводять прийом військовослужбовців з особистих питань. В цей же час проводяться перевірки умов життя та побуту військовослужбовців, організації харчування, медичного та лазнево-прального обслуговування. Структури з гуманітарних питань щомісяця організовують збір, узагальнення пропозицій і зауважень, поставлених під час проведення Днів інформування, оперативно інформують особовий склад про їх реалізацію.

2.3. Методика підготовки та проведення суспільно-політичного інформування особового складу.

Інформування є випробуванням засобом виховання, надійним каналом зв'язку командира з підлеглими, дієвим інструментом формування громадської думки в підрозділі. Воно дозволяє оперативно роз'яснювати політику держави, найважливіші рішення її керівництва, ВПО і задачі, які стоять перед особовим складом.

Інформування військовослужбовців проводиться згідно вимог керівних документів, як правило, в складі підрозділу. Воно включається в розпорядок дня та вказується в розкладі занять. Тематика інформацій визначається заступником командира частини з гуманітарних питань на тиждень. Однак командир підрозділу, на якого покладено проведення інформацій, може, після узгодження з командуванням частини, змінити тему, якщо виникла необхідність негайно проінформувати особовий склад про якусь важливу подію, поставлену задачу, роз'яснити їх суть.

У будь-якому випадку слід отримати інструктаж від заступника командира частини з гуманітарних питань (офіцера з організації ПІЗ) і потім приступити до підготовки.

Підготовка до інформування включає в себе:

1. Нарис попереднього плану виступу, який дає напрям для підбору матеріалу.
2. Підбір матеріалу (фактів і літератури з теми) та його вивчення, відбір безпосередньо того, що відноситься до теми. Для цього потрібно ознайомитися з відповідними

публікаціями, виписати цифри та найбільш показові факти, підібрати повчальні приклади із практики і служби особового складу, щоб зв'язати інформацію з життям підрозділу. Краще за все підібрати незнайомі людям факти. Слід в той же час уникати використання неперевіраних фактів та непродуманих прогнозів. Цифр потрібно підбирати небагато, але такі, які б працювали на тему інформації, та намагатися подавати їх у порівнянні з чим-небудь.

3. Кінцеве складання плану свого виступу (краще за все – розгорнутого), з логічною побудовою основних думок та доказів.

4. Написання тез або повного тексту виступу з повними висновками, до яких потрібно підвести людей.

5. Осмислення того, як цікавіше і переконливіше викласти матеріал, доцільніше використати ті чи інші посібники або технічні засоби.

Підготовка може завершитися репетицією, програванням своєї майбутньої інформації. Проведення інформації, як правило, здійснюється методом розповіді, коли висвітлюється зміст теми, а потім даються відповіді на запитання. Але бувають випадки (особливо, якщо інформація торкається питань життєдіяльності підрозділу), коли вона може проводитись у формі бесіди. Тоді не тільки висвітлюється матеріал, але і застосовується звернення до присутніх із запитаннями, вислуховується їх думка.

Велике значення має *початок інформації*. Мета його – привернути увагу до теми. Тому його слід побудувати на яскравому прикладі, повідомленні цікавого факту, цитати. Якщо відчувається зайве хвилювання, то потрібно вивчити виступ напам'ять, що дозволить заспокоїтися та приступити до висвітлення матеріалу.

При його висвітленні потрібно намагатися, щоб думки були послідовними, логічно зв'язані одна з одною. Варіанти висвітлення бувають різними. Можна викласти основні думки і факти з теми, а потім запросити присутніх висловитися. Можна спочатку зачитати яку-небудь статтю, а потім розгорнути розмову навколо неї.

Під час бесіди можуть виникнути різні судження та гострі запитання. Не ухиляйтесь від них, а, по можливості, допоможіть розібратися в цьому питанні (якщо відсутня готова відповідь, то пообіцяйте розібратися в цьому питанні, а потім обов'язково повідомте відповідь).

Не слід перетворювати інформацію в службову нараду або інструктаж. Тут недоречні безапеляційні повчання, надто довгі настанови, нудний монолог. Слід всіляко залучати до розмови присутніх шляхом постанови таких запитань, які примушують думати, шукати відповідь, сперечатися.

Такі запитання потрібно ставити в той момент, коли в аудиторії наступає так званий ефект розсіяної уваги. Щоб її відновити, можна також змінити тон або темп висвітлення.

Останній повинен бути оптимальним (не дуже швидко, не дуже повільно). Для цього потрібно вчитися слідкувати за особистим регламентом (тобто наміченим при підготовці розподілом часу питання).

Матеріал слід висвітлювати у легкодоступній для розуміння формі, простою розмовною мовою, з використанням яскравих прикладів, цікавих фактів і цифр, прислів'їв та приказок. При цьому треба пам'ятати, що зміст матеріалу інформування повинен бути адаптованим до рівня слухачів. Наприклад, для офіцерів носити аналітичний характер, для військовослужбовців строкової служби – пояснювальний або ілюстративний.

Недоцільно підміняти інформацію читанням газети. Якщо є необхідність щось зачитати, то це потрібно супроводити відповідним коментарем.

Для підтримання уваги й підвищення зацікавленості можна використовувати при висвітлюванні матеріалу карту, схеми та інші наочні посібники, технічні засоби. При цьому необхідно дотримуватися міри, заздалегідь продумувати послідовність їх застосування, не вивішувати усі посібники відразу, тому що це розсіює увагу. Завершувати інформацію слід коротким повідомленням та практичними висновками, які носять орієнтуючий і

мобілізує характер. Безумовно, шаблону в проведенні інформації немає і бути не може. Але загальні *вимоги* до неї є:

- а) прагнути до того, щоб людям було цікаво;
- б) розпочинати із сутності питання, не розкидаючись на дрібниці;
- в) будувати інформацію так, щоб вона мобілізувала, допомагала краще виконувати службові обов'язки.

І ще одна вимога. Той, хто проводить інформацію, повинен бути охайно одягненим, вміти тримати себе (недоречні як надмірна нерухомість, так і підвищена жестикуляція) і, що не другорядне, потрібно своєчасно прибути до аудиторії.

Останнє відноситься до організаційного боку справи, який має велике значення для проведення інформувань. Потрібно домагатися, щоб вони завжди розпочинались своєчасно, згідно розпорядку дня, забезпечувались наявністю всіх солдат і сержантів, які не зайняті по службі, заздалегідь готувати місце для проведення інформування.

В повній мірі основні елементи підготовки й проведення інформацій у стаціонарних умовах застосовуються для їх організації на навчаннях, польових заняттях, полігонах, стрільбищах і в бойових умовах. В останньому випадку вони нерідко є єдиним джерелом інформування особового складу про події, які відбуваються.

Особливості їх організації:

- скорочення часу на підготовку та проведення;
- збільшення кількості інформацій, які проводяться (інколи декілька разів на добу);
- зміни в складі аудиторії (неможливість зібрати підрозділ у повному складі інколи примушує проводити інформування в екіпажах, обслугах, відділеннях, в окопі, на блокпосту, при пересуванні на автомобілях по маршруту).

2.4. Організація цільового прослуховування (перегляду) радіо- телепередач.

1. Проаналізувати програми теле-, радіопередач, вибрати з них те, що найбільше відповідає за своїм змістом задачам, які вирішуються підрозділом, служить цілям вишколу і виховання особового складу.

2. Узгодити захід, який готується, з командуванням, включити в розклад занять підрозділу на майбутній тиждень, довести до відповідних командирів та особового складу час, місце і порядок його проведення.

3. Скласти коротенький план прослуховування (перегляду). При цьому: продумати, що можна взяти із передачі та як прокоментувати, зв'язати з життям і діяльністю підрозділу; підготуватися до відповідей та можливих запитань; передбачити свої постановочні запитання з метою вияснити, як підлеглі засвоїли для себе основні положення передачі.

4. Завчасно переконатися в справності радіоточки (телевізора). При необхідності забезпечити їх ремонт (заміну) або ін. варіант організації прослуховування (перегляду).

5. В призначений час провести шикування та перевірку особового складу; оголосити про мету і значення заходу, який проводиться, розмістити у встановленому місці та організувати прослуховування (перегляд) у відповідності з розробленим планом. По завершенню підвести підсумки.

6. Доцільно, по можливості, забезпечити магнітофонний (відеозапис) передачі для її подальшого використання в роботі з особовим складом. Варіант запису передачі може бути також застосований в тих випадках, коли особовий склад з тих чи інших причин не може бути присутнім у визначений час на даному заході (з наступною його організацією в ін. час у викладеному вище порядку).

2.5. Методика підготовки виступу з доповіддю

Доповідь – це усний виступ, в якому висвітлюється зміст того або іншого керівного документа, дається аналіз стану справ і ставляться конкретні завдання. У зв'язку з цим

загальною особливістю підготовки доповіді є глибоке і всебічне вивчення не тільки необхідної літератури, але і стану справ у підрозділі, частині, аналіз фактичного матеріалу.

В практиці ПЗ життєдіяльності військ (сил), в залежності від цілей і складу аудиторій, доповіді робляться:

- *на зборах особового складу* підрозділів, нарадах офіцерів і прапорщиків, сержантів (старшин). Тут командири, офіцери структур з гуманітарних питань, активісти ставлять практичні, ділові питання, об'єднанні в загальну тему, аналізують підсумки роботи воїнів за певний період бойового вишколу та служби, узагальнюють передовий досвід окремих військовослужбовців і в цілому колективів, розглядають недоліки та розкривають їх причини, ставлять конкретні завдання щодо їх усунення;

- *на урочистих зборах*, присвячених певній знаменній даті або всенародному святу. В цьому випадку доповідь носить політично-закликовий характер, в ньому дається оцінка урочистій даті, робиться короткий історичний огляд, характеристика сучасного міжнародного і внутрішнього становища країни, популяризуються досягнення військових колективів і відмінників навчання, коротко говориться про основні недоліки у вишколі і службі. В заключній частині ставляться конкретні завдання.

- *Інструктивні доповіді* мають за мету не тільки поставити задачі офіцерам, прапорщикам, сержантам, керівникам груп гуманітарної підготовки й активу, але і навчити їх методиці виконання цих задач.

- *Доповіді на теоретичній, методичній, науково-технічній конференції* мають за мету зробити науково (теоретично) і практично обґрунтоване повідомлення з визначеної теми та внести конкретні пропозиції.

Інколи доповіді застосовуються як одна із форм самостійного виступу, який не зв'язаний із зборами або конференціями, наприклад, доповідь про поточний момент і завдання, які витікають з нього.

Методика підготовки і виступу з доповіддю, в основному, та сама, що і методика підготовки і читання лекції. Однак замість питань в доповіді частіше за все стоять розділи або напрями, які складають структуру і план доповіді.

При підготовці доповіді ще більшого значення набуває глибоке, всебічне, добросовісне вивчення фактичного матеріалу, відбір найбільш важливих і достовірних прикладів як бази для узагальнень і висновків. Доповідачу потрібно визначити, що воїнам може бути відомо, а про що вони почують вперше. Це нове, а також узагальнення і висновки по відомим фактам і представляють для них найбільший інтерес.

Серйозну шкоду справі приносить використання недостатньо достовірних фактів, а також необґрунтованих прогнозів. Не маючи під собою наукового підґрунтя, такі “віщування” заводять людей в оману, викликають заперечення, плутанину в їх думках, породжують недовіру до слів доповідача. Ось чому, наприклад, з метою недопущення можливих помилок і неточностей звітні доповіді заздалегідь обговорюються і затверджуються на засіданнях, скажімо, ради офіцерів, прапорщиків, сержантів тощо.

Тривалість доповіді значно менше, чим лекції, і складає, як правило, від 30 до 50 хвилин. Доповідачу у всіх випадках необхідно слідкувати за особистим регламентом.

2.6. Методика організації проведення бесіди.

Уміння вести бесіду необхідне кожній культурній людині. Але особливо це важливо для тих, хто працює з людьми. Для них дана якість виступає вже обов'язковим елементом їх професійної культури. Ця вимога цілком і повністю відноситься до офіцерського складу З С.

Однак, як показує сьогоднішня практика, багатьом офіцерам і прапорщикам нелегко дається наука оволодіння методикою ведення бесіди. В ході її нерідко фігурує нетерпимість

до думки опонента, недостатня аргументація тези, бездоказовість суджень, некомпетентність і т. д.

Теоретичні основи підготовки до бесіди

Бесіда — взаємний обмін думками. Вона припускає наявність двох або більше сторін, які спілкуються, і складається із чергування різних за тривалістю мовних періодів. Бесіда може бути індивідуальною або колективною.

За своїм змістом і метою бесіда буває

- інформативно-пізнавальна;
- інструктивно-методична;
- діагностична;
- переконання;
- настанова;
- утіха і т. д.

Від цілі, ситуації, в якій проходить бесіда, складу розмовляючих, їх віку, стосунків, причин, які спонукають розпочати бесіду, залежить той або інший тип бесіди. Він може змінюватися у ході бесіди. Так бесіда-настанова може переходити в бесіду-утіху, бесіду-розповідь і т.п. Разом з тим існують характерні прийоми, які властиві тільки певному типу бесід. Але всім їм притаманні відмінності від доповіді або лекції. Вони не повинні втрачати довірливого, простого тону, прагнення привернути до себе співрозмовника (аудиторію). Тому у ході бесіди по-особливому проявляються слідуючи якості:

- довірливість і можливість реалізувати індивідуальний, диференційований підхід до співрозмовника;
- відкритість і зацікавленість;
- уміння слухати і чути партнера;
- взаємне підвищення компетентності у даному питанні, яке обмірковується, за рахунок критичних зауважень, заперечень, перевірки поглядів, ідей;
- відповідальність і відчуття власної значущості (при вирішенні практичних питань, підтримки співрозмовника ділом);
- полемічність, необхідність пошуку переконливих і різноманітних аргументів.

В процесі підготовки і проведення бесіди необхідно керуватися знаннями і правилами формальної логіки, які лежать в основі різних логічних операцій, умовиводів, доказів. До них відносяться: закон тотожності, закон відключеного третього, закон суперечності і закон достатньої підстави. Знання формальних законів допомагає там, де мова йде про готові, сформульовані положення. Проте вони не дозволяють фіксувати зміни, розвиток. Це дозволяють робити закони діалектики і робота з понятійним апаратом мислення. Разом з тим порушення законів формальної логіки або їх незнання приводить до втрати визначеності, послідовності) доведеності у міркуваннях, породжує плутаність і суперечність у бесіді.

Закон тотожності говорить: кожна вірна думка або поняття про предмет повинні бути визначеними і зберігати свою однозначність протягом всього міркування. Відповідно з цим законом бесіди з будь-якого питання повинні починатися з встановлення точного сенсу понять, які складають сутність предмету розмови.

Закон виключеного третього затверджує: із протиріч-них суджень одне істинне, а друге помилкове, і третього не дано. Згідно з цим законом міркування ведеться за своєрідною формулою: "або-або". Перефразуючи думку Платона, можна сказати, що людина не може бути одночасно і здоровою, і хворою. З закону випливає наступний висновок: необхідно в ході бесіди утримуватися від заперечень до тих пір, поки ви не будете впевнені у тому, що ознака, яка вказана опонентом, дійсно суперечить ознаці, що вказана вами відносно того ж предмету думки.

Закон суперечності говорить: дві протилежні думки про один і той же предмет, в одному і тому ж відношенні, в один і той же час істинними одночасно бути не можуть, але можуть бути помилковими. Тут необхідно уточнити одну істотну деталь. Закону виключеного третього підпорядковуються суперечні думки, а закону суперечності — протилежні. А це не

одне і те ж. Судження, що суперечать, не допускають переходів від одного до іншого, істинне тільки одне з двох, а третього не дано. Протилежні судження не виключають перехід від одного протилежного до іншого протилежного вислову.

Закон достатньої підстави говорить: всяка думка, щоб стати достовірною, повинна бути обґрунтована іншими думками, істинність яких доведена або самоочевидна. При цьому потрібно привести таку кількість фактичних достовірних аргументів, які були б достатніми.

Як аргументи у бесіді використовуються:

- цифри (статистика, соціологічні дослідження);
- факти, які взяті з літературних, наукових (історичних, природничо-наукових, суспільних і інших) джерел;
- життєві спостереження офіцера (прапорщика);
- авторитетні вислови (видатних вчених, суспільних діячів, військовонаачальників і т.д.);
- програмні документи, юридичні акти.

Для ведення бесіди із даного закону доречні дві рекомендації:

1) утримуватися від бесіди (сперечання) до тих пір, поки не будете впевнені у тому, що розпоряджаєтесь достовірними і достатніми аргументами;

2) не погоджуватися зі спростуваннями опонента до тих пір, поки ви не переконаєтесь, що його міркування не грішать логічними помилками, через які порушується закон достатньої підстави.

Добре проведена бесіда — результат завжди ретельної підготовки. У досвідченого офіцера підготовка промови проводиться у *три етапи*.

Перший етап — промова у собі. На цій стадії виступаючий накопичує в своїй свідомості необхідний для виголошення промови матеріал, осмислює його і запам'ятовує, пропускає через призму своєї свідомості. Потім цей матеріал оформлюється у вигляді тексту бесіди або розгорнутого плану.

Другий етап — промова для себе, тобто виголошення промови або уявно (внутрішній монолог), або уголос (зовнішній монолог).

Третій етап — промова для слухачів. Готуючи бесіду, важливо уявити собі, як сприймуть її слухачі, що їм буде незрозуміле, які можуть виникнути питання, заперечення. Корисно застосувати метод самодебатів, передбачити можливі заперечення, відповісти на них, вступити в сперечання з самим собою. Можна провести бесіду із знайомими, друзями, почути їх зауваження, скористатися їхніми порадами.

Складний матеріал часом засвоюється не відразу, поступово, і, найголовніше, — зуміти розібратися у ньому самостійно.

Розробка теми виступу

Методи підготовки кожного, хто виступає, значно залежить від складу його психіки, від особливостей його розумової діяльності, звичок, характеру виступу, від його теми. Разом з тим існують і деякі загальні обов'язкові для кожного виступаючого принципи підготовки.

Підготовка до виступу починається з розробки плану, потім настає оперативна шліфовка матеріалу і, нарешті, психологічна настроєність перед виступом. З чого починається самостійна розробка теми? Перш за все з визначення головної ідеї, центральної думки, основної цільової установки.

Другий момент у розробці теми полягає у тому, щоб скласти попередній робочий план майбутнього виступу. Він потрібен тільки в процесі пошуку матеріалу. Це не остаточний план, він буде змінюватись.

Коли визначений робочий план, настає період збору. Весь зібраний матеріал записується. Знайдена і незаписана думка — це знайдена і втрачена, загублена коштовність. Виписки краще робити своїми словами. Корисно записувати прислів'я, афоризми, короткі жартівливі розповіді, епізоди з життя — все це знадобиться, коли потрібно буде "освіжити" втомлені голови слухачів.

Найголовніше при накопиченні матеріалу — дотримуватися системи. При читанні корисно встановлювати зв'язки між джерелами, використовувати минулий досвід.

Складання аудиторного матеріалу

Коли відбір відомостей закінчений, починається процес складання аудиторного матеріалу, тобто того, з яким офіцер виходить на трибуну.

Це може бути повний текст виступу, тобто дослівне і послідовне викладання всієї бесіди. Ця форма має свої переваги і недоліки. Переваги зазначаються у тому, що тут точно відпрацьовані лексика, фразеологія, відшліфовані фрази. Текст зберігає бесіду надовго, її можна дати на рецензію, нею може скористатися менш досвідчений оратор.

До недоліків цієї форми відноситься перш за все те, що текст створюється незалежно від аудиторії, часу і місця і несе на собі деякий наліт формалізму. Недоліком є й те, що коли текст бесіди написаний, з'являється спокуса читати з паперу. Тому доцільно складати конспект виступу, його огляд. Він дає значно більше свободи, але потребує уміння створювати промову на основі коротких заміток. Досвідчені офіцери звично користуються наступною формою конспекту. Ділять сторінку на три частини: ліва, вузька колонка містить план; друга, більш ширша, тези і третя колонка (за величиною середня між першою і другою) — фактичний матеріал. Це зручно: відразу видно, що де знаходиться.

Форма конспекту бесіди може бути й іншою: пишуть на аркуші пункт плану і тут же під ним відповідь — зміст питання. Конспект може бути і поширеним. Однак при будь-якому об'ємі він, повинен бути зорозово виразним, структурно чітким. Його потрібно писати достатньо крупно, чітко, використовуючи по мірі необхідності потрібну сигналізацію. Наприклад, цифри замикають в колі (червоного кольору, двома паралельними синіми лініями) збоку позначати цитату, горизонтальною прямою чорною смугою — тези, а квадратною дужкою збоку помічати висновки. Позначки можуть бути будь-які, необхідна лише постійно застосовувати одні і ті ж знаки. Сигналізація значно полегшує користування конспектом, допомагає швидко знайти потрібне місце, що особливо важливо в процесі виступу.

Проте найголовніше в процесі розробки теми — це не текст, не конспект, не план. Головне полягає у тому, щоб створити свою "лабораторію" по темі, розробити й об'ємне в ширину і углиб, багатопланово, з урахуванням можливості викладання у різних аспектах та об'ємах.

"Лабораторія" за темою передбачає створення декількох варіантів методичних рішень питань. Накопичуються факти, приклади, ілюстрації, розраховані на той чи інший склад слухачів. Коли буде потрібно підготуватися до конкретної бесіди, офіцер зможе взяти зі своєї "лабораторії" саме те, що складає інтерес для даної аудиторії.

Важливе завдання, що вирішується у процесі підготовки, — використання засвоєного. Що для цього є необхідним? Перш за все потрібно, щоб конспект не залишався тільки на папері, а міцно закріплювався у пам'яті. Для досягнення цього служить "метод репетиції". Найелементарніший прийом міститься в тому, що оратор перечитує текст виступу і обмірковує опорні пункт) Перечитування, обмірковування та уточнення тексту - це особливий вид репетиції.

Другий прийом: відкладаючи конспект в сторону, по пам'яті, коротко, стисло, по основним віхам повторювати конспект, не дивлячись в аркуші. І, нарешті, третій прийом — промова. Це імітація виступу в аудиторії. Деякі можуть відпрацьовувати повний виступ навіть перед дзеркалом. Промовити текст виступу дуже важливо. Можна прочитати і мовчки, "про себе", т можливості стараючись не заглядати у записи. При цьому теж виявляються "провали в пам'яті", на які необхідно звернути особливу увагу.

В процесі підготовки до бесіди відпрацьовується й чітка її структура, ретельно обмірковується виступ, головна частина і закінчення.

Вид практичної діяльності, в рамках якої проходить бесіда, накладає відбиток на її зміст, соціально-психологічну атмосферу, мову та інтонацію.

Мову бесід як виду публічних виступів відрізняє перевага розмовної лексики. Навіть бесіди, які торкаються спеціальних питань, окрім спеціальної термінології, обов'язково вимагають до себе звороти із розмовної мови, передбачають обов'язкове звертання до аудиторії з питаннями: "Зрозуміло?", "Чи згодні з тим, що було сказано?", "Як на вашу

думку?” і т.п. Наявність стилістичних зворотів мовного характеру робить бесіду не тільки діючим (дійовим) засобом інформування особового складу про ті чи ін. питання, але одночасно і засобом ефективного контролю за засвоєнням сказаного. Якщо такий контроль не здійснюється паралельно з інформативною стороною бесіди, то проявляються помилки у використанні методики бесіди.

Основними навичками роботи над бесідами повинні бути такі:

- а) уміння слухати і чути співрозмовника, не перекушувати одержану інформацію;
- б) точно і ясно викладати свої думки в формі, яка відповідає характеру бесіди та особі співрозмовника;
- в) ідентифікація (уподібнення) із співрозмовником, що сприяє кращому взаєморозумінню;
- г) готовність до імпровізації і т.п.

При проведенні бесіди слід мати на увазі вироблені практикою психолого-педагогічні прийоми. В їх числі слід звернути увагу на місце проведення бесіди, кількість та склад приймаючих участь в бесіді, на розподіл обов'язків під час бесіди, попередню оцінку особи співрозмовника та особливості його діяльності і т.п.

В ході бесід, як правило, використовуються психологічні, мовні, смислові прийоми. Оволодіння цими прийомами командирам значно полегшить проведення бесіди. До психологічних прийомів належать такі, як зняття нервового напруження, звертання (на ім'я, ім'я та по батькові, по прізвищу або по званню), нагадування про зміни, що відбулися з моменту останньої зустрічі, звертання за порадою, відвертість постановки питання, прийом “стимулювання уявлення” та багато іншого.

До мовних прийомів слід віднести інтонацію, збільшення фраз, надання їм значущості, чіткості, зміна ритму мови, точність мови, логічну загостреність, підвищену доведеність та простоту, гру аналогіями та ін.

До смислових прийомів слід віднести все, що торкається аргументів, фактів, висловлювань.

З чого починається бесіда?

Предмет, тема, питання для бесіди повинні нести звісну гостроту та злободенність в самій постановці. Слухач включиться до розмови, якщо будуть зачеплені життєві питання, які хвилюють його особисто, його товаришів, колектив, питання актуальні. Чи достатньо значуща тема виступу? Така постановка питання не означає, що велика тема обіцяє при рівних (однакових) умовах успіх, а маленька — невдачу. Питання про велику та маленьку теми є умовним, грані тут рухомі. Велика тема — це сама актуальність, значущість. А ще існує тема, що зветься широкоохоплюючою, в якій вже і не так багато нез'ясованого, але іноді офіцер, організовуючи бесіду, топчеться малорезультативно навколо неї, не знаходячи нових сторін. Як правило, важливо брати тему порівняно маленьку, але хвилюючу, досить конкретну. Наприклад, краще говорити не взагалі про культуру взаємовідносин військовослужбовців, а про конкретні питання: про відносини (стосунки) начальника та підлеглого, рівних за військовим званням і т.п.

Механізм живого зв'язку: комунікатор — реципієнт.

Встановлення контакту з аудиторією — необхідна умова для передачі інформації, активізації свідомості людей, закріплення в ній певних знань та переконань. В зв'язку з цим оптимізація прямого та зворотнього зв'язку оратора (комунікатора) і аудиторії (реципієнта) виступає у якості ключової проблеми виховного впливу.

Пізнавальна діяльність людей — складний психічний процес, що містить в собі такі форми відбиття (відображення) дійсності, як відчуття, сприйняття, увага, пам'ять мислення та ін. Всі вони відіграють важливу роль в практичній діяльності людини. Чим активніше вплив оратора на аудиторію, тим змістовніша пізнавальна діяльність слухачів.

Як відомо, у свідомості людини тільки тоді стійко формується будь-яка зорова або слухова інформація, коли між реципієнтом і комунікатором склалися діяльні стосунки: двобічний процес у вигляді прямого та зворотнього зв'язку. Від того, наскільки міцним є цей

зв'язок, залежить точність сприйняття аудиторією інформації і сила її впливу на мислення слухачів.

Весь психолог. механізм засвоєння людиною інформації можна представити у вигляді двох блоків діяльності свідомості: щоденного та теоретичного. Зв'язок офіцера із слухачами починається з діяльності блоку щоденної свідомості. Він виконує роль своєрідного вибіркового фільтру інформації, яка отримується, насамперед фільтру довіри та недовіри. Інформація може бути абсолютно істинною і корисною, і все ж таки залишається не прийнятою і навпаки. Тому апелювати тільки до теоретичної свідомості, не приймати до уваги певні враження, звичайні судження, звичаї та схильності не можна.

З метою прискорення подолання "бар'єрів" щоденної свідомості і приваблення слухача необхідно використовувати здатність до асоціативного сприйняття інформації. Викликаючи асоціації у слухачів, офіцер немов підтягує їх особистий досвід, життєві спостереження, теоретичні знання по суті проблем, що розглядаються. Слухачі починають слідкувати за логікою викладу, уявно додавати до аргументів оратора свої знання.

Соціально-психологічні способи організації аудиторії

Першим завданням, яке вирішує оратор, є організація аудиторії, підтримання з нею стійкого контакту. Поняття аудиторії не зводиться до інтеграції загальновідомих людських якостей індивідів, що її складають. Вона є спільність людей, в якій первісну активність проявляють соціально-психологічні фактори.

Як підкреслював у своїх роботах В.А.Сухомлинський, не можна добитися глибокої впевненості людей, опираючись лише на раціональне сприйняття ними ціннісних орієнтацій. Необхідно викликати у людей і емоційно-почуттєве відношення до цих положень у вигляді їх співпереживання, виявлення вищих людських почуттів. Єдність раціонального і емоційного впливу на аудиторію найбільш надійно забезпечує виховні цілі виступу.

Організація аудиторії за допомогою збудження у неї певного емоційного становища, як правило, ускладнюється завадами (перешкодами) при встановленні контакту між офіцером і слухачами. Назвемо деякі з них. Інерція включеності, яка заважає людині переключити увагу на оратора, породжує певний консерватизм слухачів. Нестійкість уваги. Обставини, які можуть під час виступу відвернути увагу слухачів, можуть бути різноманітними: зовнішність оратора, його голос, манера промовляти слова, температура приміщення, його оформлення і т.п. Антипатія до чужих думок. Люди часто звикають до своїх точок зору, їм зручніше та легше слідкувати за логікою свого міркування, а тому вони нерідко "обороняючись", сприймають точку зору інших. Широкий діапазон психологічних та педагогічних прийомів, які допомагають усунути перешкоди (завади) в психологічній організації аудиторії. Насамперед, офіцеру корисно знати, що можливість стійкого сприйняття людиною зорової і слухової інформації без розсіювання уваги не перевищує трьох хвилин. Загальновідоме значення вмілого використання оратором таких прийомів дидактики, як наочність, систематичність, послідовність, врахування можливостей аудиторії та ін.

Психолого-педагогічні прийоми активізації уваги

Щоб завоювати увагу аудиторії і підтримувати її на певному рівні, необхідно дотримуватися наступних психолого-педагогічних вимог до бесіди: новизна, доведеність та експресивність. Разом з наслідуванням названі психолого-педагогічні положення дають можливість посилити ефект навіяння та переконання, тобто сприяють активному управлінню (керуванню) процесом спілкування оратора з аудиторією. Новизна — це певні відомості з розглянутої проблеми або нові уявлення про раніше відомі факти, події, положення. Недостатність новизни на одиницю часу викликає імпульс переключення уваги слухачів.

Доведеність — це логіка викладу і аргументація положень, які допомагають слухачам досягнути розуміння інформації, що передається. Без обґрунтованої доведеності офіцер не зможе передавати свою впевненість слухачам.

Експресивність — це візуальний та звуковий прояв оратора до того, про що він говорить: обурення, радість, жаль, впевненість, здивованість і т.п. Відомо, що інтонація може нести до 40% інформації. Значного ефекту досягає експресивність виступаючого, коли вона

виявляється за допомогою жестів та міміки. І тут перед офіцером, який проводить бесіду, відкриваються широкі можливості роботи над собою.

Ще один важливий момент при проведенні бесіди — *ефект особистості офіцера*. Військовослужбовці не прос прагнуть до джерела інформації. Вони хочуть, щоб джерело (офіцер, прапорщик) був гідний їхньої довіри що не менш важливо, був комунікативним, тобто володів здібністю приваблювати до себе, тонко уловлювати настрої думок людей, був тактовним. Слухачі повинні бачити перед собою цікаву особистість з притаманними здібностями, якостями. Це є лише деякі психолого-педагогічні основи підготовки і проведення бесіди, їх знання, використання, постійне творче зростання офіцера — необхідна умова підвищення ефективності виховної роботи.

2.7. Методика підготовки та проведення диспуту.

Диспут — це масовий захід, що проводиться у формі прилюдного спору з актуальних суспільно-політичних, моральних, естетичних, культурних, наукових, спортивних, технічних та ін. проблем. Також можуть розглядатися проблеми, що пов'язані зі службовими справами. Але найбільш часто використовується моральна проблематика диспутів. Диспут проводиться як ґрунтовна наукова розмова, складний процес пошуку істини з метою формування у воїнів переконаності, виробки норм моралі, високого художнього стану.

Диспут доцільно проводити у складі підрозділу. Це дозволяє вибрати найбільш актуальну тему для цього колективу і всебічно підготувати особовий склад до її обговорення.

Тема диспуту, що висувається до обговорення, повинна відповідати таким умовам, а саме: бути злободенною та суспільно значущою; мати дискусійний характер /наявність різних точок зору на дану проблему/; бути досить відомою учасникам; чітко, ясно і конкретно висловлювати сутність проблеми.

Ефективність диспуту залежить від завчасної і кваліфікованої підготовчої роботи, що доручають спеціально сформованій ініціативній групі воїнів. Її основне завдання - оповістити особовий склад про диспут та зацікавити його про предмет спору. Про диспут воїни повинні бути поінформовані заздалегідь. Це робиться усно і у обов'язковому порядку наочно. Оголошення, крім теми, містить в собі питання диспуту, час і місце його проведення. Важливо так сформулювати питання, щоб вони примусили воїнів замислитися, щоб сприяли їх бажанню обов'язково виступити на диспуті, висловити свою точку зору, посперечатися один з одним. Теми питання повинні бути гострими, нестандартними, зачіпати воїнів за живе.

Ведучим на диспуті має бути досвідчена, добре знаюча проблему, авторитетна, шанована людина. Звичайно, це хтось із офіцерів: командир (начальник), фахівець структур з гуманітарних питань, хтось із інженерів чи інших спеціалістів. Ведучий не тільки регулює виступи воїнів, але й ставить перед ними ті чи ін. питання, з'ясовує їх думки, точки зору, запрошує до розмови тих, хто не проявляє активність, робить проміжні висновки, резюме. Своїми запитаннями, репліками, зауваженнями ведучий повинен підводити воїнів не тільки до глибокого і всебічного розгляду проблеми, але й до правильного її розуміння.

3. ОРГАНІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЧАСТИНИ (З'ЄДНАННЯ).

3.1. Система роботи щодо підвищення методичного рівня керівників груп гуманітарної підготовки.

Система включає наступні обов'язкові вимоги:

- підбір керівників груп з урахуванням рівня їх підготовки та освіти;

- забезпечення регулярної участі в проведенні в з'єднанні (частині) зборів (двічі на рік перед початком кожного періоду навчання) та інструктивно-методичних занять (щомісяця за темами, що вивчаються на заняттях в групах гуманітарної підготовки);
- надання для підготовки до занять з гуманітарної підготовки не менше 4-х годин службового часу на тиждень;
- затвердження командиром роти (батареї) конспектів і планів проведення занять;
- організація і проведення показових занять досвідченими керівниками навчальних груп;
- контроль підготовки і проведення занять командиром роти та його заступником з гуманітарних питань;
- узагальнення, розповсюдження та запровадження позитивного досвіду організації і проведення гуманітарної підготовки;
- ознайомлення з фондом навчально-методичної літератури бібліотеки частини, організація відвідувань виставок на допомогу КГПП;
- моральні та ін. форми стимулювання кращих керівників груп.

3.2. Методи проведення занять з гуманітарної підготовки

Гуманітарна підготовка є одним з гол. предметів навчання особового складу і включає вивчення ідейно-теоретичних основ державної незалежності України, історії України, її ЗБС та бойових традицій, військового права, основ військової педагогіки та ін. гуманіт. дисциплін, відповідно до категорії військовослужбовцю, освіти і загального розвитку слухачів.

Успіх гуманіт. підготовки, як і будь-якого ін. навч. процесу, значною мірою залежить від правильного користування прийомами та методами навч. роботи, які забезпечують успішне вивчення програмного матеріалу, його міцне і глибоке засвоєння.

Методами називають способи передачі і засвоєння знань, формування у слухачів високої національної свідомості, відданості ідеї державної незалежності України. Вони органічно поєднують викладання, навчання, керівництво пізнавальною діяльністю і чітко визначають функції керівників і слухачів.

Методи навчання можна поділити на *словесні, наочні та практичні*.

Усне (словесне) навчання застосовується переважно при поданні нового матеріалу (розповідь, лекція, пояснення).

Метод розповіді

передбачає усне живе і образне, емоційне і послідовне викладення переважно фактичного матеріалу в пояснювальній чи оповідальній формі. Основними різновидами розповіді є:

- наукова-популярна розповідь (заснована на аналізі фактичного матеріалу);
- художня розповідь (образний переказ різноманітних фактів, подій, вчинків та ін.);
- розповідь-опис чи оповідання (послідовний виклад основних ознак, особливостей предметів і явищ навколишнього середовища, наприклад, опис історичних подій).
- *Основні педагогічні вимоги до розповіді:*
- пізнавальна та виховна спрямованість;
- достовірність та наукова обґрунтованість фактів;
- достатня кількість яскравих прикладів, які доводять обґрунтованість викладених положень;
- чітка логіка і доказовість викладення;
- образність і емоційна забарвленість;
- наявність елементів особистої оцінки і ставлення педагога до змісту матеріалу, який вивчається;
- висока культура мови педагога (чітка, доступна, правильна, особистісне забарвлена).

Пояснення.

Порівняно з розповіддю, яка переважно має оповідально-повідомляючий характер, пояснення пов'язане з аналізом, тлумаченням і доказом різних аспектів матеріалу, що вивчається. Це можуть бути, наприклад, тлумачення різних закономірностей, суттєвих властивостей явищ, які вивчаються, та окремих понять.

Пояснення – це переважно монологічна форма викладу навч. матеріалу, коли є необхідність доведення або обґрунтування певного положення (закону, принципу), розкриття основи певного явища, сутності різних явищ, аналізу актуальних міжнар. відносин та іншої різноманітної інформації.

Пояснення виконує свою навчально-виховну функцію тільки у тому разі, коли педагог постійно пам'ятає про такі його елементи: пізнавальний, рефлексивний, емоційний і нормативний. Відповідна модуляція голосу, правильна мова і слушно вибрані слова. У зв'язку з тим, що воно має впливати на почуттєву сферу особистості, педагог повинен постійно емоційно посилювати зміст матеріалу, що вивчається. Для підсилення ефекту пояснення можна також використовувати різні наочні засоби (картини, таблиці, моделі, муляжі тощо).

З практики дидактично-виховної роботи відомо, що надмірне збільшення часу на пояснення викликає стомлюваність і зниження уваги. Цей недолік пояснення можна компенсувати, епізодично використовуючи під час його проведення елементи дискусії, опиту, розповіді та різноманітних прийомів проблемного навчання.

Отже, ефективне використання методу пояснення вимагає:

- докладного і чіткого формулювання навчальної задачі, сутності проблеми, яка вивчається;
- послідовного розкриття причинно-наслідкових зв'язків;
- залучення переконливих прикладів, аргументів і доказів;
- використання порівняння, зіставлення, аналогії, яскравих прикладів, бездоганної логіки викладення та ін.
- Пояснення, яке є самостійним методом викладання навчального матеріалу, може також становити суттєвий прийом інших методів навчання. Наприклад, лекції, показу, практичного заняття.

Лекція.

Головна різниця між лекцією, розповіддю та поясненням полягає у тому, що *лекція використовується для розгорнутого теоретичного повідомлення, наукового аналізу та обґрунтування складних і об'ємних наукових проблем.*

Її типовими ознаками є системність, логічна послідовність, суворості структурність, наукова обґрунтованість, які полегшують її сприйняття і розуміння, тривалість (як правило, лекція триває дві навчальні години), запис плану і рекомендованої літератури, введення і характеристика певних загальних і наукових аспектів, розкриття і деталізація навчальної проблеми, завершальні висновки педагога, відповіді на запитання слухачів.

Розрізняють кілька типів навчальних лекцій. Наприклад, традиційні (зміст матеріалу дається у готовому для запам'ятовування вигляді), проблемні (аналізується певна наукова або практична проблема) і розмовні (ґрунтується на переплетенні розмовних фрагментів лекції з відповідями слухачів або виконанням ними певних теоретичних або практичних завдань).

За відповідної підготовленості керівників груп і слухачів можна використовувати:

- курсові та монографічні лекції;
- лекції-дискусії;
- лекції-консультації;
- програмовані лекції;
- лекції з використанням техніки зворотного зв'язку та ін.

В системі гуманітарної підготовки передусім використовуються *традиційні і проблемні лекції*. Добір виду лекції залежить від багатьох факторів. Педагог має враховувати рівень

освіти слухачів, наявність у них навичок і умінь роботи під час лекції, зміст і особливості теми, і насамперед особисту підготовленість та ін.

Лекції-бесіди є більш спрощеним варіантом навчальної лекції. Під час проведення такої лекції значно спрощується її зміст, здійснюється більш детальний аналіз проблеми, яка вивчається, підтримується тісний контакт педагога з слухачами, з'ясовується рівень і глибина засвоєння ними матеріалу лекції. Особливість лекції-бесіди полягає у тому, що педагог висуває перед слухачами навчальні проблеми, обмірковує вголос, приводить докази та антидокази, надає можливість слухачам відповісти на ці питання і здійснити обмін думками, допомагає їм самостійно робити висновки для практичної діяльності.

Прийнявши рішення про проведення лекції, педагог повинен досконало визначити її вид і зміст, оскільки лекція, у якій відсутній відповідний зміст, або змістовна лекція, але прочитана без уміння викладу не зацікавить слухачів і не досягне своєї дидактичної та виховної мети. Робота над змістом лекції, який впливає з типового тематичного плану і сучасних досягнень у відповідній галузі науки та техніки, включає добір і опрацювання матеріалу відповідно до рівня розвитку більшості слухачів. Вдале її читання вимагає вміння подавати навчальний матеріал, певної інтонації голосу, темпу мови, міміки і жестикуляції. Також необхідно чітко з'ясувати необхідність підтримання постійного контакту з аудиторією. Безумовно, просте озвучення тексту лекції не сприяє контакту педагога зі слухачами.

Про вдалу лекцію говоримо у тому разі, коли її проведено з відповідною дикцією, ясною, доступною і правильною мовою, містить достатню кількість яскравих прикладів, коли викладено всі основні положення лекції, існує тісний контакт з аудиторією, здійснені пізнавальна та виховна функції.

Незалежно від форми проведення лекції та її дидактично-виховних завдань вона складається з трьох частин: *вступної, основної та заключної*. У вступній частині слухачі отримують інформацію про мету, тему і проблеми лекції. Основна частина дає всебічний аналіз проблем, які вивчаються, та їх систематизацію. У заключній частині здійснюється короткий аналіз розглянутих під час лекції проблем, формулюються висновки і визначаються завдання для самостійної роботи.

Дидактична практика свідчить про те, що *ефективність лекції залежить від таких факторів*:

- старанної підготовки осн. положень лекції та їх наукової й методичної обґрунтованості;
- слушного забезпечення лекції наочними та ін. засобами;
- відповідного оформлення та техн. забезпечення місця проведення лекції;
- вдалого, невимушеного початку лекції;
- постійного підтримування двостороннього інтелектуально-емоційного контакту з аудиторією, заохочення до діалогу, доведення змісту лекції не за допомогою гасел та загальних слів, а наукової аргументації;
- доступного, послідовного і дохідливого викладу матеріалу та його зв'язку з попереднім навчанням і соціальною практикою;
- застосування під час лекції різноманітних прийомів активізації уваги слухачів та актуалізації їх знань (наприклад, пояснення, ілюстрація, демонстрація, фільм, телебачення тощо);
- прагнення до того, щоб лекція була не тільки джерелом певних знань і водночас виконувала консультативні та орієнтовні функції щодо подальшого самостійного вивчення і дослідження учнями даної навчально-пізнавальної проблеми;
- синхронізації змісту матеріалу, що викладається, з відповідними навчальними посібниками, підручниками, інструкціями, статусами та засобами наочності;
- простого, натурального, емоційно насиченого і науково обґрунтованого викладення змісту лекції;

– обов'язкового конспектування основних положень лекції, як її обов'язкового елемента;

– урахування групових та індивідуальних інтересів слухачів тощо.

Отже, лекція – це розгорнутий теоретичний виклад, науковий аналіз теоретичних і практичних проблем, великих за обсягом, логічно побудованих та тісно поєднаних з поясненням, розповіддю і доведенням.

Бесіда

Метод словесного обговорення матеріалу, що вивчається. Вона є діалоговим методом навчання і має певні пошукові та активізуючі властивості. Бесіда здійснюється у формі цілеспрямованої і старанно підготовленої розмови педагога з аудиторією. При цьому він знає відповіді на всі запитання, які підготовлено заздалегідь для обговорення з ними. Отже, *сутність бесіди* полягає у тому, щоб, по-перше, за допомогою цілеспрямованих і вміло поставлених запитань збудити слухачів до актуалізації відомих їм знань, по-друге, досягти засвоєння ними нових знань шляхом самостійних обмірковувань, узагальнень та інших розумових операцій.

Основні різновиди навчальної бесіди:

- вступна;
- повідомляюча (базується на спостереженнях, певних документах та ін.);
- бесіда-повторення (проводиться для закріплення навчального матеріалу);
- контрольна (використовується для перевірки знань, які засвоєно);
- репродуктивна (використовується для відтворення матеріалу, який було засвоєно раніше);
- катехізисна (спрямована на відтворення відповідей, які вимагають тренування пам'яті);
- евристична (педагог за допомогою вміло поставлених запитань скеровує слухачів на формування нових знань, висновків, правил, законів, логічних обґрунтувань, використовуючи наявні знання і досвід) та ін.

Незалежно від мети *методика добре підготовленої бесіди* складається з таких частин:

- вступна (нагадується і викладається основна інформація, яка стосується методики та змісту проведення бесіди);
- основна (ознайомлення з новими проблемами, їх зв'язок з попередніми знаннями, відповідне їх обговорення і аналіз, спільне обґрунтування);
- заключна (підсумок результатів обговорення, аналіз і оцінка відповідей учнів, завдання для самостійної роботи і рекомендації щодо використання отриманих знань у практичній діяльності).

Дієвість бесіди та активну участь у ній слухачів забезпечують чітке з'ясування ними її мети і змісту, акцентування й повторення її вузлових проблем і способів їх розв'язання, зв'язок з попередніми знаннями та військовою практикою, застосування спеціальних прийомів активізації навчально-пізнавальної діяльності об'єктів навчання та ін.

Отже, *дидактична дієвість і ефективність бесіди залежать:*

- від її старанної та всебічної підготовленості;
- змістовності та конкретності проблемних питань;
- ознайомленості слухачів з проблемою бесіди;
- уміння педагога уважно стежити за ходом бесіди, реакцією слухачів і змістом відповідей;
- уміння педагога спрямовувати розумову діяльність слухачів на розв'язання основної проблеми, яка вивчається;
- заохочення слухачів до активної творчої участі в бесіді;
- уміння спілкуватися з слухачами, яке повинно мати гуманістичну спрямованість;
- від правильного вибору методики розгляду проблеми (індуктивна і дедуктивна залежно від змісту проблеми та глибини і широти ознайомлення учнів з проблемою, яка вивчається) тощо.

Дискусія

Дійовий метод обговорення питання, яке вивчається. Вона передбачає колективне обговорення якоїсь спільної проблеми, під час якого пізнається істина.

Ефективну дискусію характеризує розмаїття думок, бажання шукати найбільш придатний варіант розв'язання дидактичної проблеми і активна участь в ній співрозмовників. Навчально-виховна дієвість дискусії полягає в тому, що вона вимагає від слухачів не простої відповіді на запитання, а, навпаки, обґрунтованого, емоційно забарвленого та змістовного варіанта розв'язання цієї дидактичної проблеми та ясного і чіткого висловлювання своїх думок. Характер дискусії викликає сильні емоційні почуття її учасників, сприяє виникненню різних групових соціально-психологічних явищ, формує навички колективної роботи і уміння вислухати позиції та думки інших.

Види дискусії:

- побіжна” (виникає стихійно під час розгляду і обговорення складних питань, які цікавлять більшість слухачів);
- дискусія, яка спрямована на формування переконань;
- справжня навчальна дискусія (спеціально організовується для розгляду важливої дидактичної проблеми).

Також існують інші види дискусії. Можна виділити: спостережну дискусію (участь у ній бере тільки певна частина слухачів, а інша – тільки спостерігає), багаторазова дискусія (слухачі спочатку вивчають і розглядають проблему в малих групах, а потім результати обговорення в цих групах дискутують у складі всієї групи), лімітована дискусія (у 5-7-особових групах протягом 5-10 хвилин дискутуються певні дидактичні проблеми), конференційна дискусія (вимагає всебічної підготовленості до неї кожного учасника, у зв'язку з цим відбувається, як правило, тільки в тих середовищах, які мають відповідну розумову підготовку, наприклад, у інститутах, де навчальні проблеми дискутуються у секціях, а тільки потім на пленарному засіданні).

Деякі види дискусії стали самостійними методами навчання. Це, наприклад, круглий стіл, ”мозкова атака” та ін.

Навчальні дискусії можуть викликати інтерес до їх предмета, безумовно, тільки тоді, коли їх уміло організовано. Попередня підготовка педагога полягає у визначенні дидактичної проблеми, а звідси й теми дискусії, її поділу на питання, що обговорюються. Підготовка слухачів включає читання різноманітної літератури з теми дискусії.

Методика проведення дискусії складається з трьох етапів. На першому етапі відбувається зацікавлення слухачів проблемою дискусії, на другому – дискусія власне дидактичних проблем, на третьому – підсумовування і формулювання висновків.

Вирішальну роль у забезпеченні ефективності дискусії відіграють *правила її ведення*. Творча ініціатива педагога та активна участь у ній слухачів забезпечують її ефективність. Дидактично-виховної мети дискусії буде досягнуто тільки у тому разі, коли всі її учасники дотримуються *таких правил*:

- однозначне визначення навчальної проблеми, яка підлягає дискусійному обговоренню;
- докладне уявлення методів, прийомів і способів її розв'язання;
- чітке визначення змісту понять, термінів і категорій, якими будуть користуватись учасники дискусії для розв'язання проблеми;
- обов'язкове обґрунтування власної позиції;
- можливість відкритого висловлювання своїх думок та поглядів і шанобливе ставлення до опонентів та їх поглядів.

До найскладніших проблем належить уміння педагога керувати перебігом дискусії. Щоб вона досягла своєї мети і творчо розвивалася, педагог не може припуститися будь-якого обмеження обґрунтованої дискусії. Не можна ”гасити” дискусію критичними та категоричними висловлюваннями, а, навпаки, необхідно користуватися такими виразами, як, наприклад, ”на мою думку”, ”мене не переконують подані аргументи про те...”, ”не можу

погодитися з тим... ”, ”я вважаю... ” та інші, які сприяють творчій і відкритій дискусії. Обов’язок педагога – поступово вчити слухачів умінню обґрунтовано дискутувати, наводити вагомі аргументи на захист своєї позиції, розмірковувати принципово, щиро, невимушено, шанувати опонента і його погляди.

До практичних методів відносяться *самостійна підготовка та семінар*.

Самостійна робота слухачів — необхідний елемент навчального процесу. Без самостійної роботи неможливо розраховувати на глибоке і міцне засвоєння навчального матеріалу. Основне завдання самопідготовки навчити слухачів працювати з першоджерелами. Слід привчати слухачів робити нотатки з прочитаного, використовуючи їх під час семінарів. В зв’язку цим заступник командира частини з виховної роботи повинен постійно турбуватися про поповнення бібліотеки частини літературою та періодичними виданнями з суспільно-політичних, економічних та правових питань, по можливості залучаючи для цього шефські зв’язки.

При організації самостійної підготовки в групах військовослужбовців строкової служби, важливим засобом самостійного вивчення і закріплення навчального матеріалу може бути перегляд тематичних телевізійних передач. Велика роль у підвищенні якості самостійної підготовки належить її організації, визначенню обсягів завдання, контролю і наданню допомоги слухачам з боку керівників.

Семінарське заняття

Багато в чому нагадує бесіду. Проте проблеми, що вивчаються і які мають теоретичний і практичний характер, обговорюються більш ґрунтовно, всебічно і глибоко. *Це колективний науковий пошук певної навчальної проблеми і шляхів її ефективного розв’язання.* Учасники заняття аналізують навчальну проблему, виявляють причинно-наслідкові зв’язки, висувають шляхи її оптимального розв’язання, відповідають на запитання і дискутують з тими, хто має протилежні думки.

Умовно можна сказати, що семінар – це творче поєднання позитивних властивостей бесіди та дискусії, але на більш високому методичному, науковому і теоретичному рівні. Такі вимоги до семінарського заняття, безумовно, передбачають відповідний рівень підготовленості суб’єктів учення.

Для забезпечення дієвості семінару рекомендується дотримуватися викладених вище рекомендацій і побажань, які стосуються проведення бесіди та дискусії. Більшість з них є актуальними також і для семінару, тому що всебічна підготовленість учасників до заняття, їх ознайомленість з проблемою, що вивчається, уміння плідно працювати протягом всього заняття, активна і творча участь в обговоренні питань заняття, підтримання відповідного тону є передумовою успіху будь-якого обговорення матеріалу, що вивчається.

Ефективність семінару забезпечується якісною попередньою роботою педагога (організаційно-технічний, теоретичний і методичний напрямки роботи є найбільш оптимальними і забезпечують успіх семінару) і слухачів (вивчення основної та додаткової літератури з проблеми, що вивчається, підготовка рефератів і виступів), їх активною і творчою взаємодією (отримання індивідуальних і групових консультацій, робота з доповідачами та ін.).

Зміст підготовки педагога до семінару включає такі заходи:

- складання плану семінару з визначенням основної та додаткової літератури;
- опрацювання методичних вказівок для слухачів щодо їх підготовки до семінару і під час обговорення основних проблем, які вивчаються;
- аналіз дидактичних, виховних і методичних підсумків попередніх семінарів і опрацювання заходів з їх вдосконалення;
- підготовка методично обґрунтованого робочого плану семінару;
- вивчення рівня ознайомленості слухачів з проблемами семінару і визначення змісту їх самостійної роботи;
- організація індивідуальних і колективних консультацій з слухачами;
- надання допомоги слухачам у самостійній роботі над літературою за темою семінару;

- підготовка виставки літератури, наочних посібників та інших засобів забезпечення семінару;
- інструктаж доповідачів і допомога їм у написанні доповідей;
- підготовка місця проведення семінару та ін.

Зміст підготовки слухачів до семінару складається з таких заходів:

- ознайомлення з планом семінару, основною і додатковою літературою;
- розробка проблем, які вимагають додаткового вивчення;
- визначення плану підготовки до семінару;
- отримання консультації у керівника семінару;
- самостійна робота щодо підготовки до семінару;
- занотовування основних положень, які стосуються розв'язання проблеми, що вивчається;
- підготовка рефератів, доповідей (відповідальним за їх підготовку) та ін.

Слабка або недостатня підготовка будь-якої сторони до семінару не сприяє досягненню його навчальної та виховної мети і взагалі може спричинити неуспіх усього заняття. Педагогу необхідно на цей аспект звернути особливу увагу. Можна сказати: якою була підготовка до семінару – таким буде результат.

Добре підготовлений і проведений *семінар виконує пізнавальну і виховну функції*, які є для нього головними. Він також має *допоміжну функцію – контрольну*, яка дозволяє педагогу оцінити рівень опанування слухачами програмного матеріалу, внести в дидактичний процес певні корективи.

Основні вимоги до обговорення матеріалу, що вивчається:

- продуманість змісту теми, її проблем та методики обговорення;
- визначення цілей і дидактичних та виховних задач заняття;
- проблемна постановка запитань;
- головна увага до стрижневих питань та логіки їх розкриття;
- постійне управління перебігом семінару, створення атмосфери невимушеності, полемічності та творчої активності;
- стимулювання дискусії під час обговорення питань, що вивчаються;
- забезпечення всебічного розгляду і аналізу навчальних проблем, об'єктивна оцінка виступів і відповідей, своєчасне їх коригування;
- орієнтація слухачів на подальшу роботу над навчальним матеріалом.

3.3. Методика застосування активних форм і методів проведення занять з гуманітарної підготовки

Проблемне навчання

Сутність цієї концепції: проблемне викладання ґрунтується не на передачі готової інформації, а на отриманні слухачами певних знань та вмінь шляхом вирішення теоретичних та практичних проблем. Суть проблемного навчання полягає в пошуковій діяльності слухачів, яка починається з постановки питань, розв'язання проблем і проблемних завдань, визначених керівником групи гуманітарної підготовки, у проблемному викладі й поясненні знань викладачем, у різноманітній самостійній роботі слухачів

Основні переваги проблемного навчання:

- розвиває розумові здібності слухачів як суб'єктів навчання;
- викликає у них інтерес до навчання і відповідно сприяє формуванню мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності;
- пробуджує їх творчі нахили;
- має різноманітний характер;
- формує їх самостійність, активність і креативність;
- сприяє формуванню всебічно розвинутої особистості, яка в змозі вирішувати майбутні різноманітні професійні та життєві проблеми та ін.

Таким чином, проблемне викладання-навчання складається з таких фрагментів діяльності суб'єктів гуманітарної підготовки:

- організація проблемної ситуації;
- формулювання проблеми;
- індивідуальне або групове вирішення проблеми суб'єктами навчання;
- верифікація (перевірка, тлумачення і систематизація) отриманої інформації;
- використання засвоєних знань у теоретичній та практичній діяльності.

Характеристики традиційного і проблемного навчання

Традиційне навчання	Проблемне навчання
1. Навчальний матеріал дається у готовому вигляді. Педагог головну увагу звертає на програму навчання.	1. Новий навчальний матеріал слухачі отримують під час вирішення теоретичних та практичних проблем.
2. Під час навчання виникають певні прогалини, завади та труднощі, які викликані тимчасовим виключенням слухача з процесу навчання.	2. Під час вирішення проблеми слухачі долають усі труднощі, їх активність і самостійність досягають тут високого рівня.
3. Темп навчання залежить від навчальної програми.	3. Темп навчання залежить від індивідуально-психічних якостей слухачів.
4. Контроль навчальних досягнень тільки частково пов'язаний з процесом навчання; він не є складовою цього процесу.	4. Підвищена активність слухачів сприяє розвитку позитивних мотивів навчальної діяльності, зменшує необхідність формальної перевірки результатів.
5. Відсутність можливості забезпечення слухачів стовідсотковими позитивними результатами; найбільшу трудність викликає використання інформації на практиці.	5. Результати навчання є достатньо високими та стійкими. Учні легше використовують отримані знання на практиці та водночас розвивають свої вміння і творчі здібності.

Етапи проблемного навчання

Дії суб'єкта навчання (педагога)	Дії суб'єкта навчання (слухача)
1. Створює проблемну ситуацію.	1. Усвідомлює протиріччя у навчальному матеріалі, який вивчається.
2. Організовує обмірковування проблеми та її формулювання.	2. Формулює навчальну проблему.
3. Організовує пошук формулювання гіпотези.	3. Висуває гіпотезу, яка пояснює досліджувану навчальну проблему.
4. Організовує верифікацію (перевірку) гіпотези.	4. Перевіряє гіпотезу шляхом експерименту, вирішення завдань, наукового пошуку тощо.
5. Організовує узагальнення результатів попередніх дій і використання отриманих знань на практиці.	5. Аналізує отримані результати, робить висновки, використовує їх у практичній діяльності.

Головний недолік традиційного навчання – це слабка реалізація розвиваючої функції гуманітарної підготовки, тому що навчально-пізнавальна діяльність слухачів в її системі має переважно репродуктивний характер. А під час проблемного навчання педагог не дає готових знань, а організує їх пошук слухачами шляхом спостереження, аналізу фактів, активної розумової діяльності.

Процес навчання, навчально-пізнавальна діяльність уподібнюються науковому пошуку і характеризуються в поняттях: проблема, проблемна ситуація, гіпотеза, засоби вирішення, експеримент, результати пошуку та ін.

Створення системи проблемних ситуацій у навчальних цілях є сутністю проблемності навчання. Отже, проблемна ситуація – це така ситуація, під час розв'язання якої суб'єкту навчання не вистачає знань і він повинен сам їх шукати.

Правила створення проблемної ситуації:

1. Щоб створити проблемну ситуацію, перед суб'єктами навчання слід поставити таке практичне або теоретичне завдання, виконання якого вимагає засвоєння нових знань і опанування нових умінь.

2. Завдання повинно відповідати розумовим здібностям суб'єктів навчання.

3. Проблемне завдання дається до пояснення матеріалу, що вивчається.

4. Проблемними завданнями можуть бути:

а) засвоєння навчального матеріалу;

б) формулювання запитання, гіпотези;

в) практичне завдання.

5. Одна і та сама проблема може бути створена різними типами завдань.

6. Розв'язанню дуже складної проблемної ситуації суб'єкт викладання сприяє шляхом вказування суб'єкту навчання причин невиконання даного йому практичного завдання або неможливості пояснення ним тих або інших фактів.

Під час проведення занять можна використовувати такі рівні проблемного навчання:

- постановка проблеми та її розв'язання педагогом;
- створення проблеми педагогом та її спільне розв'язання з слухачами;
- розв'язання проблемних завдань слухачами, які виникають у процесі навчання;
- слухачі разом з педагогом визначають проблему і самостійно її розв'язують.

Розвиваюче навчання.

У цій концепції навчання, виховання і розвиток постають як єдиний взаємопов'язаний дидактичний процес. Навчання – це провідна рушійна сила психологічного розвитку людини, формування у неї основних психічних якостей. Освоєння знань і досвіду діяльності не протистоїть розвитку, а є його основою.

Розвиваюче навчання відрізняється від традиційного характером викладання-навчання. Основне завдання суб'єкта викладання спрямоване на формування пізнавальної самостійності, всебічного розвитку здібностей, ідейних і моральних переконань, активної життєвої позиції слухача гуманітарної підготовки. Це навчання відбувається у формі залучення суб'єктів навчання до різних видів діяльності, використання у викладанні дидактичних ігор, дискусій, а також інших методів навчання з метою збагачення творчого мислення, пам'яті, мови тощо.

Сутність розвиваючого навчання полягає у тому, що суб'єкт навчання не тільки засвоює конкретні знання, навички та вміння, але й опановує способи дій. В навчанні розрізняють навчально-пізнавальну діяльність (у процесі якої відбувається засвоєння) і власне освоєння як основний зміст цієї діяльності. Специфічними для цієї концепції є орієнтація на опанування суб'єктами навчання способів діяльності, які у процесі їх конструювання розвиваються.

Отже, зміст діяльності, яку суб'єкт навчання повинен засвоїти у дидактичному процесі, пов'язується в його свідомості з виконанням системи дій. Унаслідок цього навчальні дії є у процесі засвоєння первинними, а пізнання – вторинними.

Порівняльний аналіз традиційного навчання і педагогіки співробітництва

Традиційне навчання	Педагогіка співробітництва
1. Найближча мета дидактичного заходу – засвоєння знань, вироблення навичок та вмінь, розуміння навчального матеріалу.	1. Основна мета дидактичного заходу – розвиток інтелектуальних, духовних і фізичних здібностей, формування інтересів, мотивів, наукового світогляду.
2. Зміст дидактичних заходів – знання, які передбачені програмами бойової та гуманітарної підготовки, і певний навчальний матеріал.	2. Зміст дидактичних заходів – засвоєння способів пізнання, суспільно особистісно значущих перетворень у навколишньому середовищі та у собі.
3. Рушійні сили навчання – погрози, заборона, накази, адресування, оцінка та ін.	3. Рушійні сили навчання – радість творчості, відчуття свого духовного і інтелектуального збагачування, вдосконалення та ін.
4. Основні методи навчання – пояснення, вправи, зубріння, дії згідно з взірцем.	4. Методи навчання – спільна діяльність, пошуки, евристична бесіда, різноманітні форми співробітництві суб'єктів навчального процесу.
5. Основна форма роботи – фронтальна.	5. Основна форма роботи – спільний пошук, вибір оптимальних варіантів вирішення навчально-пізнавальної проблеми, переважання групових та індивідуальних форм роботи над фронтальною.
6. Роль суб'єкта викладання – роль всевладного і всезнаючого начальника над об'єктом навчання.	6. Основна роль суб'єкта викладання – помічник, старший, більш досвідчений товариш, радник і соратник у пошуках істин.
7. Перший обов'язок суб'єкта викладання – повідомлення знань у такій формі, щоб полегшити його засвоєння.	7. Перший обов'язок суб'єкта викладання – організація і залучення суб'єктів навчання до активного процесу розв'язання різноманітних дидактичних задач.
8. Основна функція об'єктів навчання – запам'ятати ці знання, відповісти на запитання суб'єкта й отримати за це оцінку.	8. Основна функція суб'єктів навчання – активно співробітничати у колективній праці, постійно удосконалювати себе.
9. Кінцевий результат навчання – відповідність знань, навичок і вмінь об'єктів навчання запрограмованим стандартам, яка з'ясовується під час певного контролю.	9. Головний результат навчання – здатність суб'єкта навчання самостійно переносити отримані знання в нові ситуації, розуміти та удосконалювати себе, опановувати професійну майстерність.

Особистісно-орієнтоване навчання.

Особистісно-орієнтоване навчання ґрунтується на приматі суб'єктності слухача, визнання за ним права на самовизначення і самореалізацію в пізнанні через опанування способами навчальної роботи.

Вихідні положення особистісно-орієнтованої системи навчання визначають через такі позиції:

1. Особистісно-орієнтоване навчання повинно забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості слухача як суб'єкта пізнавальної та предметної діяльності.

2. Особистісно-орієнтоване навчання має забезпечувати кожному слухачеві, спираючись на його здібності, нахили, інтереси, ціннісні орієнтації та суб'єктивний досвід можливість реалізувати себе в різних видах діяльності.

3. Зміст навчання, його засоби й методи організовуються так, щоб слухач мав можливість вибирати предметний матеріал, його вид та форму.

4. Найважливішими чинниками особистісно-орієнтованого навчального процесу є ті, що розвивають індивідуальність слухача, створюють умови для його саморозвитку та самовираження.

5. Особистісно-орієнтоване навчання будується на принципі варіативності.

Метою такого навчання стає гармонійне формування і всебічний розвиток особистості українського громадянина у навчальному процесі, повне розкриття його творчих сил, набуття власного “Я”, неповторної індивідуальності, становлення суб’єктом життєдіяльності професійної діяльності, а не опанування ними тільки певною сукупністю загальнонаукових і професійних знань, навичок і вмінь. Для цього керівник групи гуманітарної підготовки має допомогти слухачеві знайти самого в собі, підтримати та розвинути людину в людині, закласти в ньому механізми адаптації, самовизначення, саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення в умовах навчально-пізнавальної діяльності, які будуть сприяти становленню творчої особистості.

Використання активних методів навчання для активізації навчально-пізнавальної діяльності слухачів при проведенні гуманітарної підготовки та інформування.

Активні методи навчання – це сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на слухачів, спрямованих на активізацію навчально-пізнавальної діяльності. АМН забезпечують активізацію пізнавальної діяльності, творчого мислення, формування морально – психологічних якостей військовослужбовців, тісний зв’язок теорії і практики, оволодіння методом аналізу і вирішення складних проблем, розвиток самосвідомості і саморегуляції, необхідних навичок спілкування.

Важливою рисою АМН (проблемно – пошукових методів) на відміну від традиційних (інформаційно–репродуктивних) є організація проблемного навчання. Знання при цьому подаються не у готовому вигляді, а у формі послідовного ланцюга пізнавальних завдань, які тим, хто навчається необхідно формулювати й вирішувати самостійно при контролюючій і корегуючій ролі того, хто навчає.

Деякі види методів активізації навчально-пізнавальної діяльності слухачів груп гуманітарної підготовки:

1. Діалогові лекції (розповіді):

- лекція (розповідь) – дискусія;
- проблемна лекція (розповідь);
- програмована лекція (розповідь);
- лекція (розповідь) – консультація.

2. Активні методи проведення семінару (бесіди):

- семінар – дискусія;
- семінар – дослідження;
- семінар – „круглий стіл”;
- семінар – взаємонавчання та ін.
- Аналіз конкретної ситуації.
- Інтелектуальна розминка.
- „Мозкова” атака.
- Військово – професійні ігри (рольові тренінги).
- Метод круглого столу.
- „Аукціон ідей” та ін.

Алгоритми застосування деяких методів активізації навчально – пізнавальної діяльності слухачів в ході проведення занять з гуманітарної підготовки:

Діалогові лекції (розповіді) на відміну від монологічних форм – проблемна постановка питань, багатоальтернативний підхід до їх висвітлення, імпровізоване, вільне викладення

навчального матеріалу з урахуванням логіки навчально-виховного процесу, тісного зворотнього зв'язку з аудиторією.

Розрізняють: - *прихований діалог*:

а) сумісний пошук істини, при якому слухачі мовчки слідуєть за думками керівника групи;

б) знаходження „мовчазного опонента” і звернення до нього;

в) побудова лекції згідно із заздалегідь отриманими запитаннями.

- *відкритий діалог*:

а) реакція на репліки слухачів;

б) знаходження опонента та запрошення його до відкритого діалогу;

в) постановка проблеми і запрошення висловити свої думки;

г) експрес – опитування;

д) „мозковий штурм”.

1. Лекція (розповідь) – дискусія.

Залучення слухачів до безпосереднього обміну думками. Дозволяє корегувати зміст, методику, темп викладення навчального матеріалу. Активна участь слухачів забезпечується запитаннями до аудиторії, колективним дослідженням навчально – пізнавальних проблем (коротке експрес – опитування, Швидка „мозкова атака” тощо).

2. Проблемна лекція (розповідь):

Методика спирається на логіку проблемних ситуацій, які послідовно моделюються шляхом постановки проблемних запитань або пред'явлення проблемних завдань (як правило 3-4 в лекції).

Алгоритм підготовки сценарію проблемної лекції (розповіді):

- аналіз змісту, логіки викладення, відбір ключового навчального матеріалу;
- відбір основних проблем та трансформація їх у проблемні ситуації;
- обмірковування логіки та методики розв'язування кожної проблемної ситуації;
- компоновка системи знань з теми лекції, які необхідно засвоїти слухачам та комплексного методичного забезпечення навчально – пізнавального процесу;
- програвання лекції (розповіді) вголос чи „про себе”, прогнозування дієвості методичних прийомів;
- корекція та остаточна підготовка структури змісту і методичного забезпечення лекції.

3. Програмована лекція (розповідь):

Керівник групи складає і пропонує запитання слухачам, залучає їх до аналізу й обговорення відповідей. Проводиться, як правило, після вступної лекції (розповіді) або інших занять з даної теми. Дозволяє посилити практичну спрямованість лекції (розповіді), індивідуалізувати процес навчання.

Передбачає велику попередню роботу керівника групи щодо аналізу і відбору навчального матеріалу, розробки методики проведення лекції (розповіді), підготовки слухачів.

4. Лекція (розповідь) консультація:

Варіант №1: Заняття починається з короткого викладення керівника основного змісту і проблематики лекції (розповіді). Основна частина (50 і більше відсотків навчального часу) відводиться на відповіді на запитання слухачів.

Варіант №2: за декілька днів до проведення заняття збираються запитання слухачів з проблематики лекції (розповіді) у письмовому вигляді. Перша частина лекції (розповіді) присвячується відповідям на запитання слухачів, що були отримані заздалегідь, друга частина – відповіді на додаткові запитання слухачів, обговорення проблем теми, питань, які викликають пізнавальні утруднення у слухачів, вільний обмін думками, заключне слово керівника заняття.

Варіант №3 Відрізняється від попередніх двох тим, що слухачі заздалегідь отримують матеріали заняття і готують свої запитання.

Активні методи проведення семінару (бесіди):

1. Семінар (бесіда) – дискусія:

Варіант № 1:

- група одразу, або після індивідуальної підготовки, розподіляється на робочі підгрупи;
- відбувається обговорення навчальних проблем у підгрупах, прийняття попередніх варіантів рішень з них;
- спільне обговорення (загально групова дискусія), запропонованих під час обговорення у робочих підгрупах;
- підведення підсумків викладачем.

Варіант № 2:

- ставиться проблема;
- організується прискорена генерація та фіксація ідей щодо її розв'язання;
- аналіз ідей у логічній послідовності й визначення оптимального варіанту за методичної допомоги керівника заняття (як варіант можливо створення експертної групи).

Варіант № 3 – „Дискусія рядів”:

- група ділиться на три робочих підгрупи (дві групи опонентів і група „суддів”;
- керівник ставить проблеми та визначає правила обговорення і прийняття рішення;
- судді регулюють обговорення і визначають аргументація якої підгрупи більш переконлива. Керівник – надає методичну допомогу і корегує хід дискусії;
- у кінці судді таємним голосуванням віддають перевагу одній з позицій;
- керівник заняття підводить підсумки і дає рекомендації щодо подальшого вивчення теми.

Варіанти № 4,5 – “Керівник проти слухачів” і “Слухачі проти керівника”:

Керівник у варіанті 4 пропонує слухачам сформулювати варіанти вирішення навчальних проблем і виставляє контраргументи проти кожної з них.

У варіанті 5 – керівник протягом всього заняття відповідає на запитання, які складаються слухачами на протязі перших 10-15 хвилин заняття. Кожен ряд (група) слухачів складає декілька запитань щодо конкретних проблем що вносить елемент конкуренції проміж ними, Запитання кожного ряду (групи) записуються на дошці окремо.

2. Семінар (бесіда) – взаємонавчання:

- слухачі готуються по 4-5 питаннях (підпитаннях) семінару (бесіди), але кожний з них особливо ретельно готує одне з них;
- за командою керівника групи слухачі у встановлений термін часу розповідають один одному зміст навчальних питань(підпитань), обговорюють проблеми, приходять до спільної думки;
- періодично один із слухачів пересувається на одне місце доти, поки кожний з присутніх не засвоїть всі питання семінару.
- цей різновид проведення семінару (бесіди) доцільно використовувати коли:
 - на семінар виноситься винесено багато питань;
 - необхідно багаторазове повторення матеріалу;
 - не вистачає навчальної літератури.

2. Аналіз конкретної ситуації(АКС)

полягає у створенні проблемних ситуацій, які взяті з професійної практики. Характерними рисами цього методу є: багатоваріантність, суперечність вихідної обстановки, її неповна визначеність.

Види ситуацій:

- *ситуація – ілюстрація* – на конкретному прикладі демонструються закономірності і механізм явищ, дій, процесів, ефективність засобів, способів діяльності;
- *ситуація – оцінка* – слухачам дається опис дій і вжитих заходів, їх завдання – оцінити сутність, ефективність, значення і наслідки вжитих заходів і дій, спрогнозувати тенденції розвитку ситуації;
- *ситуація – вправа* – слухачі у робочих підгрупах (3-5 чоловік), після вивчення інформації, виробляють план дій, проекти рішень, прогнози результатів.
- *Ситуація – проблема* – подається у вигляді проблемної ситуації, що реально існує у практичній (навчальній) діяльності

Окремі прийоми активізації навчальної пізнавальної діяльності слухачів.

У досвідчених педагогів знаходять застосування такі прийоми: “побіжне обговорення”, “знайти опонента”, гумористичний початок, широка орієнтація у проблемі, використання опорного конспекту, семінар “чиста сторінка” та інші, які звернено до аудиторії.

“Побіжне обговорення” певної проблеми здійснюється шляхом її аналізу під час проведення будь-якого заняття. Це можуть бути міжнародні події, певні нестандартні ситуації в країні, навчальному закладі, історичні події, які викликають підвищену зацікавленість слухачів. У досвідченого педагога це обговорення може стати вдалим входженням до теми, що вивчається, чи її аргументації. Через те він не повинен економити час на їх аналіз.

Багато педагогів у практиці використовує вдалий прийом, який називається **“знайти опонента”**. Мета цього прийому полягає у намаганні надати заняттю діалогічного характеру шляхом діалогу з найбільш активними його учасниками. Звідси розмірковування педагога немов би звернено не тільки до всієї аудиторії, а й до конкретного слухача, який про предмет обговорення має власну думку. Таким чином, він його заохочує до реплік. Педагог, реагуючи на ці репліки, більш аргументовано і логічно буде виклад власних міркувань.

Гумористичний початок виправдовує себе на будь-якому етапі дидактичного заходу. У розумній мірі гумор можна використати для певного збудження аудиторії, коли вона має негативний емоційний настрій, пригнічений психічний стан. Доречний жарт розряджає психологічне напруження, сприяє взаєморозумінню учнів, створює атмосферу піднесеного настрою, підтримує позитивний морально-психічний настрій.

Іноді слухачі пасивно слідкують за думкою і логікою педагога, особливо під час викладу складних тем. З метою уникнення цього досвідчені педагоги у вступній частині лекції намагаються показати зовнішні “зв’язки” явища, що вивчається, його внутрішню структуру і практичну значущість для майбутньої діяльності.

В останні роки широке застосування знаходить **використання опорного конспекту**. Методику його застосування опрацював В.Ф.Шаталов. Опорний конспект видається слухачам напередодні заняття або на початку заняття. На кількох картках викладається структурно-логічна схема певної теми. Але в цій схемі існують певні пустоти, логічні прогалини, які слухачі мають самостійно опрацювати після прослуховування певного теоретичного змісту цієї теми. Такий прийом сприяє об’ємному охопленню всього навчального матеріалу з певної теми, умінню знаходити структурно-логічні зв’язки у проблемі, що вивчається, формуванню навичок і умінь цілеспрямованої самостійної роботи з додатковою літературою, заохоченню дослідницького стилю навчально-пізнавальної діяльності.

Під час проведення **семінару “чиста сторінка”** слухачі на чистій картці занотовують свої зауваження, запитання, додатки щодо виступів своїх товаришів. У кінці заняття ці картки здаються педагогу, який їх аналізує. На основі аналізу характеру цих занотовувань педагог оцінює якість підготовки учня до семінару і глибину розуміння ним проблем, які вивчаються.

Позитивне ставлення у слухачів викликають **прийоми індивідуального впливу**, до яких можна віднести натяк, удавану недовіру, удавану заборону, схвалення і похвалу, довіру, стимулювання часом тощо.

Натяк — це прийом, який береже самолюбство слухача, звичайно використовується за незначних порушень навчальної дисципліни. Інформація педагога озвучується у формі, яка певним чином стимулює позитивну поведінку слухача і надає йому можливість “урядувати своє обличчя” в очах оточуючих.

Удавана недовіра, навпаки, спрямована на щоб зачепити самолюбство слухача, щоб викликати у нього бажання довести несправедливість цього зауваження.

Удавана заборона як ефективний педагогічний прийом використовується у тих випадках, коли існує необхідність зацікавлення слухачів певною інформацією. Тут діє правило “заборонений плід завжди солодкий”.

Схвалення і похвала у відповідний вдалий час справляють великий стимулюючий вплив на слухачів, заохочують їх до певної діяльності, надають додаткових сил, створюють позитивне емоційне тло для навчальної діяльності.

Довіра як прийом дидактичного впливу спрямована на формування самостійності й творчості у слухачів під час здійснення навчально-пізнавальної діяльності.

Стимулювання часом полягає в наданні слухачам можливості прискореними темпами виконати завдання, а залишок часу використати для власних цілей.

3.4. Методичні рекомендації щодо написання рефератів з тематики гуманітарної підготовки.

Реферати з гуманітарної підготовки виконують найбільш підготовлені слухачі з метою поглиблення, систематизації та закріплення одержаних знань та вироблення навичок самостійної роботи по вивченню тем тематичного плану гуманітарної підготовки та інших актуальних проблем.

Тематику рефератів розробляють відповідні структури або посадові особи органів з гуманітарних питань, що відповідають в об'єднанні, з'єднанні, частині за організацію гуманітарної підготовки.

Реферат — це своєрідний творчий екзаме́н, який дозволяє зробити висновок про рівень теоретичних знань слухачів, умінь застосовувати їх на практиці.

Матеріал реферату — це виклад суті якогось питання з теорії і практики розділів тематичного плану гуманітарної підготовки.

Реферат має показати якість засвоєння матеріалу, здатність до його творчого осмислення, крім того це можливість для слухача показати знання основних першоджерел і документів, методичної літератури з тематики гуманітарної підготовки, умінь їх самостійно аналізувати і робити свої спостереження і узагальнення.

Викладення матеріалу має бути чітким, ясним, відповідати темі. Реферат має бути написаний грамотно, літературною мовою, розбірливо, охайно оформлений.

Успішне написання реферату передбачає дотримання певної системи, зокрема:

- вибір та обмірковування теми;
- підбір матеріалу;
- роботу з першоджерелами;
- складання плану роботи;
- вивчення передового досвіду;
- написання та оформлення реферату;
- захист реферату або виступ.

Вибір теми — перший та найважливіший етап підготовки реферату. Тема має відповідати інтересам слухача, його службовому досвіду, рівню його теоретичної підготовки. Під час вибору теми слухачу необхідно оцінити ступінь навченості та актуальність.

Кожен слухач повинен мати можливість запропонувати і свою тему, яка його цікавить. У цьому випадку тема має бути погоджена з посадовою особою, або структурою виховної роботи, що відповідає в об'єднанні, з'єднанні, частині за організацію виховної роботи і відповідати тематиці гуманітарної підготовки.

Вибравши тему, слухач повинен отримати консультацію з визначення кола питань, що розглядатимуться, до яких першоджерел необхідно звернутися.

Підбір матеріалу проводиться з метою отримання правильного й достатньо глибокого уявлення про тему реферату, розуміння проблеми, з'ясування основних питань, які пов'язані з темою, визначення серед них основних та другорядних. Цьому повинно передувати вивчення широкого кола літератури та правильний її підбір. Пошук необхідної літератури — завдання слухача. В цьому він повинен отримати допомогу від бібліотекаря частини, ознайомитись з алфавітними й систематичними каталогами, предметними покажчиками, довідково-інформаційною літературою, картотекою журнальних та газетних статей, енциклопедичними словниками та іншим.

Робота з літературою вимагає певних способів фіксації матеріалу. Найбільше поширення має накопичення прикладів, цитат, фактів, статистичних даних з літературних та інших джерел на спеціальних картках (аркушах паперу) або у спеціальних зошитах, в яких сторінки розподіляються згідно з планом (розділами) реферату. При цьому обов'язково треба зазначити автора книги (статті), повну назву роботи, сторінку, видавництво та рік видання.

Під час збирання матеріалу до реферату накопичується ілюстративний матеріал.

Під час роботи з *джерелами* необхідно робити виписки важливих авторських думок та власних нотаток спостережень.

При вивченні робіт монографічного характеру треба уважно стежити за розвитком авторської думки, уміти відрізнити принципи положення від доказів, які використовує автор. Читання обов'язково супроводжується точним записом найважливіших думок.

У процесі вивчення матеріалу у слухача виникають свої власні міркування і висновки, які також необхідно записати.

Складання плану — відповідальний етап. Він допоможе побачити логіку побудови реферату в цілому. План складає слухач самостійно, тобто він має бути індивідуальним, але включати такі обов'язкові розділи:

- короткий вступ, в якому розкривається теорія питання, актуальність теми, формулюються завдання реферату;
- основна частина (виклад змісту);
- підсумкова частина.

Основну частину рекомендується поділити на розділи (вузлові питання), в яких висвітлюються найскладніші питання теми. Розділи слід розміщувати у порядку їх значення та логічної послідовності.

Побудова основної частини повинна відповідати таким вимогам:

- повнота розкриття теми згідно з планом;
- конкретність і доказовість основних положень;—логічність і послідовність викладу думок.

Підсумкова частина повинна мати чіткі, ретельно обмірковані висновки.

Безумовно, реферат — це зовсім не висвітлення якихось наукових відкриттів, але це і не простий переказ літератури та переписування думок авторів. Він повинен відрізнитися самостійним викладом особистих думок. Слухачу треба уміти порівнювати різні погляди на проблему, приєднатися до однієї з них, при цьому обґрунтувати свій вибір конкретним аналізом фактичного матеріалу, зробити узагальнення та висновки.

Під час складання плану роботи необхідно враховувати, що у початковому варіанті він буде орієнтовним. Тільки під час виконання роботи і збирання матеріалу до неї плай буде збагачуватися, уточнюватися і поступово переростаючи у докладний зміст.

Дотримання цих рекомендацій є передмовою якісного відпрацювання теми реферату, досягнення мети роботи.

Захист реферату проводиться під час семінарських занять, які можна проводити, об'єднавши групи за категоріями слухачів.

Порядок захисту:

- виступ керівника роботи (3-5 хв.);
- виступ автора (виклад суті роботи, методів і організації досліджень, підсумки) 10хв.
- відповіді на запитання, виступи присутніх.

Під час захисту реферату слухачеві надається можливість демонстрації ілюстративного матеріалу захист завершується оголошенням оцінки.

Викладене в даних рекомендаціях може бути покладене в основу розробки критеріїв оцінки рефератів, поданих на конкурс.

3.5. Методика підготовки контрольного заняття з гуманітарної підготовки.

Контрольне заняття є ефективним засобом впливу на якість засвоєння слухачами пройденого матеріалу. Воно, як правило, проводиться після вивчення найбільш складних тем навчального плану. При підготовці та в ході проведення контрольного заняття доцільно:

- завчасно ознайомити слухачів з основними поняттями, які виносяться на контрольне заняття;
- дати вказівки помічнику зібрати або виготовити наочні матеріали з вказаної теми;
- підготувати підпитання для індивідуального письмового опитування (як варіант методу проведення заняття);
- забезпечити максимальну кількість слухачів на занятті;
- оцінити усіх слухачів групи, у тому числі відсутніх з поважних причин;
- підвести підсумки заняття та націлити слухачів на вивчення наступної теми.

В якості додаткових інформаційних заходів з військовослужбовцями доцільно використовувати:

- всі види інформування особового складу;
- демонстрацію науково-популярних і документальних фільмів;
- зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни, Збройних Сил, з'єднання, військової частини (корабля);
- виступи представників органів державної влади та місцевого самоуправління, працівників прокуратур і військових судів;
- відвідування музеїв, Кімнат бойової слави;
- проведення заходів, пов'язаних з Днями воєнної слави України;
- відвідування тематичних виставок або виставок останніх бібліотечних надходжень;
- щоденний перегляд і прослуховування інформаційних програм Національного радіомовлення і телебачення України.

Слід прийняти до уваги, що найбільша ефективність додаткових інформаційних заходів може бути досягнута за умови їх узгодження щодо часу проведення з тематикою навчального плану гуманітарної підготовки.

4. ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЧАСТИНИ (З'ЄДНАННЯ).

4.1. Методика організації зустрічей з ветеранами війни та військової служби, учасниками бойових дій у “гарячих точках”.

Ветерани запрошуються в підрозділи, як правило, в наступних випадках:

- у дні державних свят України;
- під час підготовки та святкування річниці ЗС України, виду ЗС України, роду військ (сил), Дня військової частини;
- у дні прийняття молодими воїнами Військової присяги;
- під час вивчення відповідних тем у системі гуманітарної підготовки;
- при проведенні військово-патріотичних заходів у вихідні (святкові) дні: тематичні вечори і ранки, лекторії та кінолекторії, походи по місцям бойової слави, вшанування передових військовослужбовців, відвідування музеїв і кімнат бойової слави тощо;
- при врученні воїнам зброї та бойової техніки, проведенні мітингів із нагоди початку навчального року тощо.

Приблизна структура підготовки й проведення зустрічі з ветеранами.

Підготовчий період

Зустріч із ветераном (ветеранами) присвячується до певної події, свята, заходу і включається в план виховної роботи з особовим складом.

Визначаються кандидатури для запрошень, вивчаються їх біографічні дані та узгоджуються питання запрошення до особового складу. Відпрацьовується план-сценарій проведення зустрічі.

У відповідності зі сценарієм даються доручення офіцерам, прапорщикам, сержантам і солдатам щодо підготовки зустрічі, куди входить: організація запрошення ветеранів, випуск бойових листків і листівок -“блискавок”, підготовка наочного оформлення, виготовлення пам'ятного сувеніру, придбання квітів, влаштування святкового обіду тощо.

З начальником клубу, завідуючою бібліотекою вирішуються питання використання кіно-, радіоапаратури, кіно-, відеофільмів, виставок військово-патріотичної літератури, організації відеозапису зустрічі.

Порядок проведення зустрічі:

- організація зустрічі ветерана в підрозділі;
- знайомство з командуванням частини, розташуванням та побутом воїнів;
- відвідування музею (кімнати) бойової слави.

Зустріч з особовим складом:

- перед початком зустрічі звучать записи мелодій і пісень воєнної пори;
- ветеранам вручаються квіти;
- вступне слово командира або його заступника з гуманітарних питань;
- демонстрація документальних кадрів або фрагментів із кінофільмів, відеофільмів;
- виступ ветерана й відповіді на запитання;
- виступ військовослужбовців (при необхідності);
- вручення пам'ятних сувенірів та подарунків;
- виступ учасників художньої самодіяльності;
- фотографування з особовим складом;
- запрошення ветеранів на солдатський обід або чай;
- проводи ветеранів командуванням частини.

Підведення підсумків проведеної зустрічі, використання матеріалів (у тому числі відеозаписи) зустрічі з ветеранами у подальшій роботі з особовим складом.

4.2. Методика підготовки та проведення вшанування кращих військовослужбовців.

Великий емоційний та виховний вплив на особовий склад підрозділу мають заходи щодо ушанування кращих військовослужбовців. Дана форма виховної роботи призначена для популяризації досвіду передовиків навчання, служби, розповсюдження їх моралі, етики, культури поведінки, впровадження їх досвіду щодо вмілого використання та грамотної експлуатації бойової техніки, підвищення класної кваліфікації, оволодіння бойовими спеціальностями.

Організатором проведення вшанування кращих військовослужбовців в підрозділі виступає його командир. Даний захід проводиться, як правило, наприкінці літнього чи зимового періоду навчання, а також за результатами навчального року. Цей захід за часом співпадає з прибуттям до підрозділу солдат з нового поповнення та звільненням в запас військовослужбовців, що відслужили встановлений термін служби.

Безпосередньо вшанування кращих воїнів проводиться поетапно. *На підготовчому етапі* вшанування командир підрозділу разом із своїм заступником визначає персони військовослужбовців, гідних вшанування. Критерії відбору повинні бути досить високими. Відбираються, як правило, відмінники, висококваліфіковані фахівці, воїни, що оволоділи суміжними спеціальностями, протягом служби не мали стягнень, дотримувалися морально-етичних норм поведінки, мали в колективі високий авторитет, брали активну участь у суспільному житті підрозділу.

На етапі підготовки до вшанування кращих військовослужбовців слід узагальнити їх досвід навчальної та службової діяльності, а підсумки узагальнення наочно відобразити в підрозділах. На відібраного кандидата готуються соціально-демографічні дані, витяг з його картки обліку заохочень і стягнень, його автобіографія. Протягом підготовки командирів слід приділити особливу увагу зовнішньому вигляду та формі одягу відібраного для вшанування військовослужбовця. Крім того, командир або його заступник надає допомогу військовослужбовцю в підготовці його виступу на вшануванні.

Напередодні вшанування командир підрозділу повинен зробити необхідні витяги з підсумкових та святкових наказів про заохочення військовослужбовців підпорядкованого йому підрозділу, отримати грамоти, цінні подарунки та інші відзнаки для їх вручення військовослужбовцям в день ушанування кращих.

Основний етап ушанування проводиться в приміщенні клубу, підрозділу. В приміщенні організовується виставка раціоналізаторсько-винахідницької роботи підрозділу. До експонатів додаються описи тактико-технічних характеристик винаходів або ж раціоналізаторських пропозицій. Вшанування розпочинається з виконання Державного гімну України.

На свято вшанування кращих військовослужбовців запрошуються передові офіцери частини, спеціалісти підвищеної класності, ветерани частини, ЗС, учасники Великої Вітчизняної війни, ін. збройних конфліктів, представники шефських виробничих колективів.

Після вступного слова ведучого про вшанування кращих воїнів, командир підрозділу проголошує витяг з наказу командира частини про заохочення передових воїнів та кращих спеціалістів. Їм вручаються винагороди та інші знаки пошани. Після промови командира слово для привітання надається гостям зустрічі. Доцільно виступи запрошених супроводжувати своєрідними прес-конференціями, в ході яких воїни б ознайомилися зі славними традиціями набування майстерності в ратній праці, гідного виконання службового та професійного обов'язку перед Батьківщиною та народом тощо.

Далі слід провести презентацію кращих воїнів за такою схемою:

- прізвище, ім'я та по батькові військовослужбовця;
- вид занять до призову до лав ЗС;
- час призову та отримана до призову спеціальність;
- особливості його професійного становлення як воїна;
- характеристика етапів оволодіння ним військовою спеціальністю;

- характеристика періоду його адаптації у військовому колективі;
- характеристика його участі в соціальному та суспільному житті колективу;
- характеристика рівня оволодіння ним суміжними спеціальностями;
- характеристика його внеску до раціоналізаторсько-винахідницької роботи.

Презентацію мусить проводити безпосередній начальник кожного воїна, що вшановується. Після виступу кожного начальника слово слід надавати самому воїну.

В своєму виступі йому слід приділяти увагу таким питанням:

- назвати свої основні автобіографічні дані;
- зазначити основні проблеми, з якими він зіткнувся в початковому періоді військового навчання;
- поділитися “таємницями майстерності”, що допомогли воїнові скоріше опанувати військовою спеціальністю;
- розповісти про свої проблеми адаптації у даному колективі і до військової служби взагалі;
- розповісти про товаришів по службі, що надали йому допомогу в процесі становлення.

Під час проведення даного заходу за пропозицією командира відбувається закріплення прибулих воїнів за досвідченими фахівцями для прискорення їх адаптації до військової служби та військової спеціальності.

Після закінчення урочистої частини вшанування кращих військовослужбовців слушно організувати показове виконання групових нормативів силами найдосвідченіших військовослужбовців на бойовій або ж учбовій техніці. Цей захід викликає у молодих фахівців прагнення до якісного оволодіння технікою та озброєнням, до якомога швидшого професійного зростання.

Вагоме місце у проведенні вшанування кращих воїнів належить заключному етапу - підведенню підсумків, протягом якого командир підрозділу узагальнює дії воїнів-учасників показових вправ та заохочує тих, хто визначився. "Арсенал" заохочень визначається творчістю командира підрозділу та його заступника.

Доцільно до проведення вшанування приурочити вручення посвідчень класного спеціаліста, перехідних вимпелів “Краще відділення”, “Кращий екіпаж”, “Краща обслуга”, “Кращий номер обслуги”, знаків військової доблесті, грамот, пам'ятних фотокарток тощо.

Слід відзначити, що методично грамотно підготовлений захід, до того ж проведений на високому рівні, залишає незабутнє враження у всього особового складу підрозділу, значно сприяє згуртованості військового колективу, підвищенню рівня бойової та гуманітарної підготовки.

5. ОРГАНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ВИХОВНОЇ ТА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ

5.1. Вимоги до обладнання клубу бібліотеки. Робота ради клубу, бібліотеки.

Клуб. Вивіска на вході відповідно до вимог статуту. Перед входом до клубу обладнуються вітрини з газетами: "Народна армія", друкованим органом ОК, виду ЗС; дошка оголошень з планом роботи на місяць (репертуар кінофільмів для особового складу, заходи ради клубу, збори, робота гуртків, виступи, бесіди і т.д.).

Обладнати згідно вимог статуту вхід, відремонтувати східці, двері. У фойє (вестибюлі) оформити вітражі, панно на теми розбудови держави, ратних буднів ЗС (виду, частини). По можливості на центральному місці картина (бюст) Т.Шевченка. Елементи народної художньої творчості, декоративного мистецтва (кераміка, чеканка, різьба, вишивка і т.д.). Портрети видатних державних воєнних діячів. Картини на історичні, патріотичні теми визвольних змагань народу, пейзажі та інше.

Для оформлення можливо використати стенди: "Україна сьогодні", "Наш край, моя Вітчизна", "Бойовий шлях частини", "Гетьмани України" і т.д.

Створюють затишок, емоційний настрій кімнатні квіти, вазони. Можуть бути оформлені пересувні тематичні виставки, стенди.

Зал глядачів тримати в чистоті, своєчасно здійснювати ремонт. Над сценою доцільно мати гасло: "Служимо народу України" (жовті букви на блакитному (синьому) фоні). По боках сцени (коли є місце), або вглибині П на задній стінці мати витримані у відповідних розмірах — державний прапор і герб України, або художнє панно — заставку на теми ратної служби.

Оформлення і робота бібліотеки:

В бібліотеці слід встановити порядок роботи, найбільш вигідний для військовослужбовців та читачів, виходячи з режиму діяльності та розпорядку дня, використання вільного часу для її відвідування. На полицях, стелажах повинна бути різноманітна література суспільно-політичного, художнього, публіцистичного, учбово-методичного, інформаційно-довідкового характеру. Література, політичне застаріла, що не має відповідного художньо-історичного значення, має бути знята з використання, встановленим порядком списана, знаходитись в запасниках (окремих приміщеннях) або, після затвердження акту, - здана на макулатуру.

Отримана по нарядам, в дарунок або придбана через торгівлю література повинна бути поставлена на інвентарний облік, видаватись для користування установленим порядком.

В кожному підрозділі має бути бібліотека-пересувка на 100-150 книг, яка повинна оновлюватись не пізніше 1 разу на 2-3 місяці. Місце зберігання, порядок видачі та користування визначає командир.

В бібліотеці частини мають зберігатись підшивки газет і журналів, обладнуються (по можливості) місця для читачів, перегляду газет, журналів, ознайомлення з ними.

Доцільно мати портрети, вислови видатних майстрів слова, письменників, поетів, вчених України, квіти, вазони та тематичні виставки: до знаменних дат в культурному житті держави, ЗС, на допомогу керівникам груп гуманітарної підготовки, нових надходжень літератури; календар знаменних дат місяця.

Планування роботи ради бібліотеки здійснюється на 1 квартал, а бібліотеки — на місяць по відповідним розділам, як і ради клубу, використовуючи різноманітні форми діяльності, методичну, програмно-матеріальну допомогу в організації виховної, КВІР та дозвілля. Періодично готуються сценарії тематичних ранків та вечорів, літературних читань, усних журналів та лекторіїв, оглядів та виставок літератури, обговорення книг, вікторин та диспутів.

В бібліотеці повинна бути створена відповідно до тематики картотека з основних проблем, що містяться в газетах, журналах, статтях, виступах і т.д. (історія, Збройні Сили, виховання, дисципліна, гуманітарна підготовка і т.д.). Як правило, в бібліотеці повинні працювати 4 год. керівники груп, готуючись до занять. За використання клубу, бібліотеки у виховній роботі відповідає заступник командира з гуманітарних питань, безпосередньо її організовує рада клубу, бібліотеки. *Рада клубу* (5-7 чол.) у складі офіцера з ІПЗ, начальника клубу, найбільш активних та здатних до організації КВІР військовослужбовців, членів їхніх сімей по представленню заступника командира з гуманітарних питань затверджується командиром частини і віддається наказом по частині терміном на 1 рік. Вона планує свою роботу на 1 квартал (начальник клубу планує роботу клубу на місяць). Підписує план Голова ради, а затверджує ЗКПП по узгодженню з командиром.

Розділи плану роботи клубу відповідно до основних напрямків: заходи КВІР та дозвілля; виховне забезпечення бойової готовності, правопорядку та дисципліни; організаційно-методична робота (вивчення, планування, підготовка програм тематичних заходів, діяльність гуртків, репетицій і т.д); внутріклубна робота (обмін, перевірка, експлуатація, ремонт, забезпечення, обслуговування ТЗВ, майна; оформлення наочної агітації і т.д.). Роботу

безпосередньо клубу (заходи культурно-виховної, духовно-просвітницької роботи та дозвілля, внутрішньоклубна робота) планує начальник клубу на місяць. Затверджує ЗКПП.

На місяць планує свою роботу *редколегія місцевого радіовузла*. Вона діє в складі клубу. Крім кіно- радіомеханіка до її складу можуть бути залучені 2-3 диктори, літературний, музичний редактор із військовослужбовців або членів сімей. Розпорядок роботи *радіовузла* затверджує командир частини. В ньому передбачається трансляція новин, випуск радіогазет, літературно-музичних тематичних передач, інформаційні блоки, вітальні передачі і т.д.

Радіогазети готуються складом редколегії та респондентів безпосередньо під керівництвом редактора, узгоджуються перед записом із заступником командира з гуманітарних питань та випускаються не рідше 2 разів на місяць.

Редколегія стінної (фото-, сатиричної) газети в складі 5-7 чол. за пропозицією заступника командира з гуманітарних питань розглядається та затверджується на загальних зборах особового складу підрозділу.

Редактори бойових листків призначаються в кожній батареї (роті), відділенні (взводі) відповідним командиром по узгодженню з заступником командира. Листки випускаються для висвітлення важливих подій в житті підрозділу, пов'язаних з несенням бойового чергування, вартової і внутрішньої, паркової служби, виконанням завдань бойової підготовки, пропагандою передового досвіду.

Стінна газета випускається не рідше одного разу на місяць. Кожна газета повинна мати свою назву українською мовою. В правому верхньому кутку писаним шрифтом "Служимо народу України" (висота літер 10 мм). Під ним назва газети на відстані 10 мм. Висота літер заголовку 50-70 мм відповідним шрифтом. Зліва під заголовком номер, а справа дата випуску газети. Між ними надпис: "Стінна газета підрозділу капітана Макаренка" (висота літер 10-15 мм). Під ними може бути тематичний заголовок, що відображає основний зміст, направленість або головну ідею газети, наприклад: "Річниці Збройних Сил України — гідну зустріч", "Завершальному етапу літнього навчання — наші здобутки" і т.д. Зліва доцільно розмістити художню заставку у вигляді малюнка або аплікації. В газеті має бути 5-7 заміток, фотографії, аплікації, інші заставки відповідно до їх змісту. Характер публікацій в стінній газеті має охоплювати широке коло питань і висвітлювати основні проблеми та актуальні питання життя і діяльності підрозділу: бойове чергування, бойова та гуманітарна підготовка, виховання, дисципліна, передовий досвід, рубрики: "У світі цікавого", "Радимо прочитати", поздоровлення та інше. Внизу справа — склад редколегії газети.

Відповідно до основних елементів та змісту) оформлюються *фото- і сатирична газети*.

5.2. Кімната історії частини.

Кімнати історії військової частини - музей бойової слави, кімната бойової слави і т.д.

А. Експозиція присвячена історичному шляху ЗС (частини) Розділ, стенди, присвячені історії створення, витокам та бойовому шляху військової частини з часу її заснування, основні віхи діяльності, події та досягнення за час перебування в Радянській Армії, де в хронологічному плані подавати документальний матеріал, експонати, підписи, пояснювальні тексти мають бути на державній мові (або дублюватись на російській).

Б. Експозиція, присвячена сучасному періоду розвитку ЗС (частини), пов'язаному із здобуттям незалежності та суверенітету, основні, значні події, рішення щодо життєдіяльності частини від прийняття присяги до сьогодення, в яких розкривається характер діяльності частини, хід бойового чергування, бойової підготовки, культурного життя, шефських відносин, кращі люди і т.д.

Доповнювати їх повинні окремі експонати, предмети, тексти, муляжі, сувеніри, подарунки, документи та матеріали, що розкривають (доповнюють) ту чи іншу тему, експозицію. Можливе розгортання в кімнатах історії окремих тематичних експозицій, виставок, вітрин, присвячених знаменним подіям (Перемоги, річницями ЗС України, "День частини" і т.д.), в яких брав участь особовий склад частини.

В кімнаті доцільно мати книгу Пошани, відгуків (подяки) відвідувачів. Зібрання грамот, дипломів, кубків, вимпелів, призів, якими нагороджувалась частина в минулому, які характеризують її історію, досягнення. Листівки, вирізки з газет про кращих людей, ратні справи частини. Відео-, фотоматеріали, фонограми урочистих подій, свят, пристрої для їх демонстрації. Табличка на кімнаті розміром 60х40 см, розміри шрифту (висота), як і вивіски на приміщеннях — додаток до статуту: емблема Збройних Сил, під нею підпис “Кімната історії військової частини”.

5.3. Методичні рекомендації щодо організації та проведення виховних заходів вечірнього часу у підрозділі (частині).

Організація і проведення заходів виховної роботи у вечірній час є складовою частиною виховного процесу і повсякденної діяльності військ.

Виховні заходи вечірнього часу проводяться у дні, коли немає занять з гуманітарної підготовки, як правило, у понеділок та четвер (згідно Плану типових заходів виховної роботи у з'єднанні, частині на місяць, затвердженого начальником Генерального штабу ЗС України, начальником Головного управління виховної роботи МОУ).

Організація та проведення виховних заходів вечірнього часу покладається на ЗКГП, випадку, коли така посада не передбачена штатом, на командира або іншу особу за призначенням командира.

При організації вечірнього часу, ЗКГП керується вимогами керівних документів:

Заходи виховної роботи вечірнього часу плануються на місяць. План складається ЗКГП, затверджується командиром, доводиться до відповідальних осіб, розміщується у приміщенні казарми та біля чергового, у спеціально встановлених місцях.

При складанні плану повинні враховуватися:

- план повсякденної діяльності військ;
- календар державних та релігійних свят;
- календар знаменних та історичних дат;
- заходи перспективного та місячного плану виховної роботи з особовим складом підрозділу (частини);
- план роботи ради клубу та бібліотеки;
- плани роботи гуртків, клубів за інтересами;
- програми радіо та телебачення.

Сплановані заходи повинні спрямовуватись на рішення конкретних завдань, що стоять перед підрозділом (частиною), з урахуванням рівня підготовки та особливостей особового складу, стану бойової підготовки та військової дисципліни.

Виховні заходи вечірнього часу повинні забезпечувати оптимальне поєднання завдань бойової підготовки, виховання та активного відпочинку особового складу, розвитку його духовності та культури.

Основними заходами виховної роботи у вечірній час є:

- заходи щодо роботи у гуртках (технічних, правових, художньої самодіяльності та народної творчості, спортивних та інше);
- вечори питань та відповідей (за планами командирів та начальників);
- засідання та заходи за планами рад клубів, бібліотек, кімнат історії частин, світлиць підрозділів;
- робота редколегій стінного друку та редколегій радіогазет підрозділів (частин);
- окремі виховні заходи згідно перспективного та місячного планів виховної роботи з особовим складом.

ЗКГП роботи разом з клубами та бібліотекою військової частини надає організаційну та методичну допомогу особам відповідальним за проведення конкретних виховних заходів, контролює якість їх підготовки та проведення, залучає до цієї роботи відповідні посадові особи, слідкує за рівномірністю їх участі у виховному процесі, навчає актив різноманітним формам КВПр.

Основною формою роботи з особовим складом у вечірній час є заходи у гуртках та клубах за інтересами.

Робота гуртків (клубів за інтересами) повинна носити плановий характер, будуватися відповідно до тематичних планів їх роботи чи конкретних завдань поставлених командиром (його заступниками).

Практичне керівництво гуртками покладається на найбільш підготовлених та дисциплінованих військовослужбовців (офіцерів, прапорщиків, солдатів і сержантів строкової служби) чи членів їх родин, які мають необхідні знання, навички та бажання щодо керівництва гуртками (клубами за інтересами).

Рішенням командира визначається постійне місце для роботи гуртків. Це може бути приміщення клубу, спальне чи інше приміщення казарми, навчального класу та інше.

ЗКГП, особи, що відповідають за організацію та проведення конкретних виховних заходів вечірнього часу, повинні забезпечити 100% участі військовослужбовців, вільних від несення караульної та внутрішньої служби у спланованих заходах.

Стан організації та ефективності роботи, участь в ній керівного складу та інших посадових осіб повинні аналізуватися та доводитись до відповідних категорій військовослужбовців в системі підведення підсумків та службових нарад у підрозділі (частині).

5.4. Методика організації діяльності редколегії та редакторів стінних газет і бойових листків.

Редколегія здійснює випуск стінних (сатиричних) газет. Вона обирається на зборах особового складу в кількості 5-7 осіб. Члени редколегії обирають редактора та його заступника, а також розподіляють обов'язки між собою (один відповідає за висвітлення стану бойового вишколу, другий – за організацію і підготовку матеріалів про спортивне життя підрозділу та відпочинку воїнів, третій може відповідати за художнє оформлення газети і ін.).

Редактори бойових листків (листівок – “блискавок”) призначаються, як правило, у взводах. Можуть призначатися також при виконанні завдань бойового чергування, несення вартової служби, на польових заняттях, навчаннях тощо. В бойових листках уміщуються 2-3 (інколи одна) замітки для оперативного інформування особового складу про позитивні моменти або недоліки поведінки окремих воїнів.

Командири повинні керувати роботою редакції та редакторів бойових листків, ставити їм конкретні завдання, підбирати теми чергового номеру, рекомендувати окремим воїнам поділитися в газеті, бойовому листку своїм досвідом праці та служби, допомагати робити газету цікавою й змістовою.

Командир дає дозвіл на випуск газети. Редколегія відпрацьовує місячний план номерів газети. По рекомендації командира, з урахуванням побажань особового складу в них вказується, які матеріали потрібно підготувати в черговий номер, і призначається відповідальний за організацію збору заміток, встановлюються строки виконання завдань. Стінгазета випускається, як правило, один раз на місяць.

5.5. Методика підготовки та проведення вікторин.

Однією з цікавих форм роботи з особовим складом частин і підрозділів є вікторина. Вікторина (від лат. *Victoria* – перемога) є видом гри, яка являє собою ряд питань (зазвичай з різних галузей знань), які потребують відповіді в усній або письмовій формі. Це своєрідне змагання військовослужбовців у правильності відповідей на ті чи інші запитання. Вікторина в частинах проводиться за різноманітною тематикою, і, як правило, в усній формі. Тематики для вікторини можуть бути запитання, пов'язані із закріпленням знань з історії держави, ЗС, з поглибленим вивченням військових статутів, бойової техніки, зброї та ін.

Мета вікторин, як і інших подібних заходів - в живій, цікавій формі нести у маси воїнів пізнавальну інформацію, корисні знання, особливо у галузі військової справи.

Найбільш широке розповсюдження в частинах і підрозділах, як показує аналіз, отримали вікторини з військової та військово-технічної тематики.

Вікторини проводяться за ініціативою командира, його заступника з виховної роботи, активу частин (кораблів) і підрозділів.

Досвід свідчить, що вікторина організовується і проводиться у відділенні і взводі за участю всього особового складу, в роті (батареї) методом змагань між взводами (командами від взводів), а у батальйоні - між ротами (командами від рот). При цьому способи її проведення можуть бути найрізноманітнішими. Однією з найпростіших вікторин для відділення або взводу можуть бути відповіді на запитання, наприклад, про знання тактико-технічних характеристик зброї і бойової техніки, які знаходяться на озброєнні частини, підрозділу або ймовірного супротивника, умов виконання різних нормативів і т.д.

Проведення вікторин, звичайно, включає в себе три періоди: підготовчий, безпосереднє проведення вікторини, підбиття підсумків.

Основи для проведення вікторини закладаються у підготовчий період. За 10-20 днів до проведення змагань командир, його ЗКГП визначають тему вікторини, підбирають і призначають склад ініціативної групи з проведення даного заходу. Звичайно, така група складається з 3-5 військовослужбовців. Ними можуть бути офіцери, прапорщики і найбільш підготовлені, ініціативні і авторитетні солдати і сержанти. Зі складу групи вибирають або призначають керівника (ведучого) вікторини.

Керівник повинен бути професіоналом у питаннях, які виносяться на інтелектуальне змагання, людиною високої культури, ерудованим у різних галузях служби і діяльності військ. Він повинен відрізнятися широтою кругозору, умінням гостро і цікаво ставити запитання, тактовно, логічно, аргументовано і переконливо виявляти правильні відповіді на запитання, які задавалися. Йому необхідно передчасно вивчити літературу з наданих для обговорення питань, добре розібратися у всіх їх тонкощах, ознайомитися з інтересами, запитамі і пропозиціями воїнів.

Після визначення складу ініціативної групи командир, заступник з гуманітарних питань ставлять йому завдання з проведення вікторини.

Керівник разом з членами групи розробляє план підготовки і проведення змагань. Такий план включає:

- розробку запитань вікторини і відповідальних за їх підготовку;
- розробку сценарію проведення змагань;
- визначення команд, які братимуть участь в інтелектуальному змаганні;
- видачу командам завдань у формі запитань;
- опрацювання довідкової літератури за темою і видачу її учасникам;
- підбір і визначення складу журі з найбільш компетентних у даних питаннях солдатів, сержантів і офіцерів;
- вибір і підготовку приміщення для проведення змагань;
- технічне оснащення місця проведення заходу радіо-, теле- і комп'ютерними засобами;
- відпрацювання методики і критеріїв оцінки тих, хто змагається, членами журі;
- оголошення про тему, місце і час проведення вікторини за допомогою місцевого радіо і телебачення, а також яскраво оформлених афіш.

Важливе значення у досягненні мети вікторини відіграє ретельна підготовка до проведення вікторини членів ініціативної групи. Вони повинні добре розібратися у питаннях, які виносяться на змагання, відрізнятися особистою зразковістю у виконанні службових обов'язків, бути дисциплінованими і ініціативними військовослужбовцями.

Велику увагу члени ініціативної групи повинні приділити підготовці приміщення, в якому буде проводитися вікторина. Таким приміщенням може бути зал для глядачів солдатського клубу, учбовий клас, місця збереження техніки і зброї. Необхідно добиватися,

щоб приміщення було світлим, у холодну пору року добре опалювалося, щоб у ньому була можливість розмістити усіх присутніх.

Перед проведенням вікторини командир, його ЗКГП перевіряють готовність членів ініціативної групи до проведення заходу, а також готовність приміщення і технічних засобів до змагань.

Члени журі визначають, за якою системою їм оцінювати відповіді вікторини, порядок постановки командам або учасникам запитань, час на їх осмислення. Частіше за все відповіді оцінюються за п'яти або десятибальною системою. Переможець визначається за найбільшим числом отриманих балів або правильних відповідей.

Ведучий відкриває вікторину коротким вступним словом. Нагадуючи про регламент виступів і доповнень, він формулює тему вікторини, визначає мету змагань, що відбудуться, коротко викладає її відправні пункти, підкреслює значення інтелектуального змагання, його практичну значущість.

Все це допомагає учасникам вікторини настроїтися на серйозний і діловий лад, підвищує їх активність. Як правило, при проведенні змагань досить корисно йти від простого до складного, послідовно нарощуючи і ускладнюючи запитання і вимоги до відповідей на них.

Запитання і відповіді повинні бути короткими, зрозумілими, науково обґрунтованими.

Важливо, щоб кожна вікторина переслідувала певну мету, служила розширенню кругозору і підвищенню знань з предметів бойової і гуманітарної підготовки. А це означає, що її тематику і конкретний зміст необхідно визначати у відповідності із завданнями, які вирішує підрозділ на тому чи іншому етапі навчання особового складу.

Наприкінці вікторини, зазвичай, журі підбиває її підсумки, проголошує переможців, а командир заохочує їх. Після проведення вікторини командир, його заступник з гуманітарних питань аналізують позитивне і недоліки при підготовці та проведенні заходу. Свої висновки вони доводять до членів ініціативної групи, вказують на помилки при підготовці і проведенні вікторини, заохочуються найбільш активні і сумлінні учасники, ставляться завдання на підготовку наступних запланованих заходів.

5.6. Методика організації тематичного заходу.

Тематичний захід — форма проведення КВІР з особовим складом. Вони вже стали традиційними у практиці виховної роботи завдяки можливості здійснювати глибокий вплив на свідомість і почуття воїнів.

Проведення святкових і тематичних заходів передбачає значну підготовчу роботу із залученням чималої кількості людей, тому не слід зловживати цією формою при організації КВІР у частині (підрозділі).

Тема святкових і тематичних заходів повинна бути пов'язана з планом виховної роботи та завданнями, які вирішує підрозділ та військова частина, виходячи з актуальних вимог сучасності, а також побажань військовослужбовців.

Підготовка тематичного заходу відбувається в контексті загальної підготовки заходів передвихідного (передсвяткового), вихідного (святкового) дня.

1 етап. Після обговорення теми складається детальний план проведення заходу, який визначає назву, дату, час проведення, основні вимоги до заходу (мету, спрямування, у зв'язку з чим проводиться); основні елементи підготовки заходу; проект сценарного плану, способи організації присутніх. Цей план стосується тільки головних напрямків роботи у підготовці заходу, але всі його пункти вимагають деталізації й уточнення, розділення на підпункти.

2 етап. Написання сценарію. Сценарій повинен мати індивідуальну побудову, включати в себе різноманітні жанрові елементи, режисерські рішення, широке використання технічних засобів виховання. Сценарій тематичного заходу затверджується командиром частини (підрозділу).

3 етап. Підбір дійових осіб та виконавців, постановка заходу. На відміну від інших заходів – тематичний захід потребує додаткової підготовки, чіткого усвідомлення кожним учасником і виконавцем своєї ролі і місця в загальній постановці заходу. Для цього проводиться декілька репетицій.

При підготовці заходу важливо не допустити, щоб він був схожий на попередній, проводився за тим же сценарієм. Це призведе до втрати його привабливості. Тематичні заходи проводяться у святковій обстановці. В них беруть участь ветерани війни, старші начальники і командири, представники громадськості та творчої інтелігенції. Методика проведення святкових і тематичних заходів – справа творча, вона залежить від задуму, можливостей використовувати засоби кіно, звукозапису, художнього оформлення. В одному випадку ці заходи можуть складатись з коротких, але змістовних усних виступів і художньої частини. В іншому – виступи чергуються з прослуховуванням магнітофонних записів. Художня частина тематичного заходу як правило забезпечується за рахунок художньої самодіяльності підрозділу, частини.

5.7. Тематичний вечір (ранок).

Однією з цікавих і розповсюджених форм КВІР з особовим складом є тематичні вечори або ранки. Вони щільно вкоренилися в практику виховної роботи завдяки своїй здібності здійснювати глибоке діяння на свідомість і почуття воїнів, дієво впливати на формування тих морально-психологічних і бойових якостей, які необхідні воїну як в мирний час, так і в умовах сучасної війни.

Тематичний вечір (ранок), як правило, проводиться у передвихідні, вихідні, передсвяткові і святкові дні. Присвячений він може бути державним або військовим святам, знаменним і ювілейним датам. Актуальність теми вечора визначається також особливостями часу, завдань, які стоять перед підрозділом або частиною, подіями в державі, в армії. Вечір може бути також присвячений вшануванню кращих фахівців, переможців технічних, військово-професійних, спортивних та інших змагань.

Після підбору теми (назви) вечора й визначення місця і часу його проведення складається *детальний план його підготовки і проведення*. План передбачає відповідальних за різні елементи вечора, строки їх підготовки, коло осіб, сили й засоби, що залучаються до цього, безпосередній сценарій. *Сценарій вечора* — це головний компонент плану. В ньому чітко виражається головна ідея, визначається композиційна структура самого заходу.

Сценарій передбачає деталізацію не тільки змістовної сторони вечора, а й чіткий розподіл часу по кожному його елементу. Змістова сторона сценарію залежить від рівня підготовленості й досвіду організаторів вечора, наявних технічних засобів, можливостей залучення до нього працівників культури й мистецтва, інших фахівців, цікавих людей, від часу, який мають організатори на його підготовку. Крім того, треба мати на увазі, що і тема, і зміст вечора залежать від підготовленості аудиторії, її настрою, переважаючих інтересів і запитів воїнів.

В період підготовки вечора (ранку) готується приміщення. Це може бути клуб частини, навчальний клас або сама казарма. Оформлюється необхідна наочність, підбираються і переглядаються кіно- і відеофрагменти, репетирується художня самодіяльність, прослуховуються необхідні аудіо записи, перевіряються всі технічні засоби, що залучаються до вечора, відпрацьовуються тексти ведучого, виступи окремих воїнів. Організатори вечора узгоджують з гостями час їх прибуття, засоби їх доставки на вечір. Крім того, обмірковуються форми заохочення й нагородження особового складу і гостей (якщо це передбачено сценарієм).

Методика проведення вечора — справа творча. Вона залежить від замислу вечора і людей та засобів, що до нього залучаються. Іноді тематичний вечір може складатися з коротких, але змістовних усних виступів і художньої частини. В іншому — виступи перемежуються з прослуховуванням магнітофонних записів, читанням уривків із творів художньої літератури, демонструванням спеціально підібраних фрагментів з кіно-, відео— фільмів, з показом

номерів художньої самодіяльності. При наявності часу, це може скласти першу частину тематичного вечора, і другу — демонстрування повнометражного кінофільму або концерту художньої самодіяльності на тему вечора. Усе це робить вечір більш яскравим, доступним і переконливим, викликає емоційні переживання. При цьому зовнішня, оформлення не повинно тиснути на зміст вечора.

Тематичний вечір (ранок) може проводитися в масштабі частини, батальйону (дивізіону), роти батареї). Порядок його проведення в масштабі підрозділу звичайно такий. Відкриває й веде тематичний вечір ведучий (можуть бути і ведучі), який оголошує його тему, представляє присутніх на ньому старших командирів і начальників, гостей. Ведучий виступає в ролі диригента заходу. Звичайно — це грамотна, поважна, з поставленою дикцією, що володіє сценарієм вечора людина. Вечір розпочинається з; вступного слова (доповідь, інформація, звіт тощо), з яким виступає найбільш авторитетний в підрозділ) військовослужбовець (офіцер, молодший командир, кращий фахівець). Плануються також виступи окремих воїнів з тих чи інших проблем, що мають безпосереднє відношення до теми, їх виступи торкаються життя свого колективу, проблем служби, завдань, що вирішує підрозділ. Між виступами показуються фрагменти з кінофільмів, демонструються відеозаписи, звучить магнітофонний запис. Прикрашує вечір присутність на ньому незвичайного гостя — ветерана війни, ЗС, письменника, представника місцевої влади тощо. Бажає, щоб гість обов'язково виступив перед воїнами (розповів про свою службу, життя, про творчість, проблеми місця, регіону тощо і побажав воїнам успіхів у військовій справі). Вечір супроводжується окремими номерами ротної художньої самодіяльності. Наприкінці вечора, як правило, планується виступ командира підрозділу або іншого старшого начальника, які роблять висновок всьому тому, що відбулося на вечорі.

Нерідко хід вечора записується на магнітофонну плівку або відеокасету, фотографується. Робиться це для того, щоб продовжити роботу і після його завершення оформити фотогазету, транслявати виступи його учасників по місцевому радіо або телеканал (якщо частина має такі технічні можливості). Це особливо важливо в тих випадках, коли немає можливості провести тематичний вечір з усім особовим складом частини.

Добре підготовлені і проведені на високому організаційному, методичному і художньому рівнях тематичні вечори і ранки є дієвим засобом ідейного і військово-патріотичного виховання воїнів, підвищення їх службової активності. Вони допомагають їм глибше зрозуміти свою роль захисника незалежної України, сприяють усвідомленню свого місця і ролі у вирішенні завдань, які стоять перед ЗС нашої держави.

5.8. Методика організації художньої самодіяльності.

Розпочинати роботу слід з *підбору учасників*. З цією метою в ході індивідуальних бесід виявляються воїни, які мають здібності й навички співу, гри на музичних інструментах, декламації і хореографії, пародії та інших видів і жанрів мистецтва.

Після цього доцільно *провести прослуховування, перегляд виступів* бажаючих приймати участь в художній самодіяльності із числа відібраних воїнів. По можливості, це слід провести в клубі з залученням начальника клубу, військового диригента або іншого фахівця. В ході прослуховування (перегляду) потрібно звернути увагу на якість і репертуар тих, що виступають. Нерідко зустрічаються такі воїни, які володіють гітарою на “дворовому” рівні, або розраховують на те, щоб завдяки художньої самодіяльності полегшити собі службу. Таким потрібно тактовно, але твердо відмовити.

Після відбору учасників їх слід зібрати, допомогти вибрати з їх числа найбільш авторитетного та підготовленого воїна в якості *керівника*, намітити загальну програму діяльності.

Важливо *забезпечити учасників необхідними музичними інструментами та реквізитом*. Для цього, якщо не вистачає можливостей підрозділу, можна звернутися за допомогою в клуб частини чи до шефів.

В подальшому слід *вирішити проблему з визначенням репертуару*, програми майбутніх

виступів. При цьому потрібно враховувати рівень виконавчої майстерності учасників, запити військовослужбовців, інтереси формування у особового складу високого етичного смаку, виховання у нього якостей громадянина–патріота і професіонала. Тут доцільно порадитися з начальником клубу.

З його допомогою *розробити графік та визначити місце проведення репетицій і затвердити у командира підрозділу*. Краще за все репетиції проводити в окремому приміщенні або клубі частини, щоб виключити присутність сторонніх осіб.

Після підготовки програми колектив художньої самодіяльності слід активно використовувати з метою забезпечення відпочинку особового складу, зняття психічного та фізичного навантаження і виховання воїнів. Концертні програми в цьому плані можуть стати важливим чинником організації вихідних і святкових днів, вечорів відпочинку та зустрічей з цікавими людьми, літературних і тематичних ранків, відпочинку в ході польових занять, навчань, різного роду робіт тощо.

5.9. Форми і методи бібліотечної роботи у частині, підрозділі.

Для користування книгами безпосередньо в підрозділах (особливо, якщо вони виконують задачі у відриві від пунктів постійної дислокації) у них можуть організовуватися пересувні бібліотеки.

Вони комплектуються на підставі договорів на організацію пересувної бібліотечки, що укладається між бібліотекою частини і підрозділом. Видача книг повинна оформлятися в зошиті обліку документів, виданих у пересувну бібліотеку.

Обмін її фонду провадиться частково або цілком по мірі використання літератури, але не рідше одного разу в два місяці.

За правильне використання літератури, отриманої в пересувну бібліотеку, відповідальність несе командир підрозділу. Для роботи в цій бібліотеці командиром призначається бібліотекар із числа найбільш підготовлених військовослужбовців.

ЗКГП повинен здійснювати повсякденне керівництво роботою бібліотекаря: ставити йому конкретні задачі роботи з книгою, часописом на визначений період; інформувати про завдання, що стоять перед підрозділом; систематично інструктувати його і надавати допомогу в організації роботи з книгою.

Командир зобов'язаний систематично ознайомлюватися з бібліотечним фондом, що знаходиться у пересувній бібліотеці, організовувати її правильне використання. Він відповідає за збереження отриманих книг.

Командир встановлює час і порядок роботи бібліотеки, піклується про правильний добір книг. До складу фонду доцільно виділяти: військово-історичну, загальнонаукову літературу; книги з питань державного будівництва, історії армії; літературу, рекомендовану для читання по гуманітарній підготовці; підручники і навчальні посібники для самоосвіти; довідники з військових і правових питань і, звичайно, твори художньої літератури (у т.ч. детективного, фантастичного і пригодницького жанрів, з огляду на інтереси сучасного молодого читача).

Розміщати пересувні бібліотеки слід в кімнатах дозвілля, у шафах, що замикаються. Особовий склад слід постійно інформувати про склад фонду бібліотеки, години її роботи.

Запис користувачів і видача їм літератури провадиться на загальних підставах. Проте бібліотечне обслуговування не повинно обмежуватися однією лише видачею або прийомом книг. Вони повинні супроводжуватися бесідою з читачем про отримані книги, вивченням читацьких запитів, рекомендаціями по наявних книгах.

Не менше важливою є масова робота по пропаганді книги, що повинна відповідати планам бойової підготовки, духовним інтересам особового складу. Її основними формами в підрозділі можуть бути: рекомендаційні списки літератури, тематичні книжкові виставки, голосні читки і бесіди про книги, огляди новинок літератури або книг по окремих питанням, літературні вечора.

Останні можуть бути присвячені творчості окремого автора або групи авторів, окремим художнім творам або ряду творів по одній темі. При виборі тем і творів слід більше уваги приділяти спадщині української класичної літератури і кращих творів сучасних авторів.

Після вибору твору треба насамперед самому ознайомитися з його змістом. Підібрати одного-двох військовослужбовців, що люблять літературу і читців-декламаторів, що володіють відповідними навичками. Слід активно залучати до підготовки заходу працівників бібліотеки частини.

Доцільно включати в програму вечора музичні номери художньої самодіяльності, показ слайдів, фрагментів відеофільмів, організувати їхнє чергування з розповідями про книгу або творчість письменника, поета, читанням його віршів, уривків із творів.

У такому виді вечір набуває форми літературно-музичного або літературно-художнього. Ці вечора тільки виграють, якщо вдається запросити на них поетів, письменників, акторів.

5.10. Порядок проведення культпоходів, екскурсій з особовим складом.

Серед різноманітних форм КВІР, які застосовуються у військових підрозділах, важливе місце належить культпоходам. Вони збагачують воїнів знаннями з різноманітних питань політики, науки, літератури і мистецтва, прилучають їх до скарбниць культури.

Культпоходи – це колективні відвідування театрів, концертних залів, кінотеатрів, стадіонів, виставок тощо. Організуються командирами, при активній участі офіцерів виховних структур. Проводяться, як правило, у передвихідні, вихідні та святкові дні.

Методика проведення культпоходів може бути найрізноманітнішою. В одному випадку перед культпоходом робиться невелика доповідь, наприклад, про життя і творчість письменника, драматурга, який написав ту чи іншу п'єсу, книгу або сценарій кінофільму, а потім організується перегляд цього фільму чи спектаклю. У другому випадку організується зустріч з артистами, письменниками, поетами. У третьому – читаються уривки із художніх творів, даються довідки про час їх створення, події, яким вони присвячуються.

У всіх випадках доцільно використовувати фрагменти із кінофільмів, рекламні оголошення, фоторолики, анотації, уривки із музичних творів, які створені на сюжети тих літературних творів, які будуть переглянуті на сцені, екрані або прослухані у концертному залі.

Проводячи культпоходи, потрібно завчасно потурбуватися про придбання квитків, про забезпечення безпеки пересування особового складу, дати заявку на автотранспорт, проінструктувати воїнів щодо правил поведінки, необхідності дотримання військової дисципліни й порядку, продумати питання щодо харчування людей під час культпоходу. Добре підготовлені культпоходи відіграють важливу роль у вихованні воїнів, зміцненні дисципліни, покращенні культурного відпочинку особового складу.

Екскурсії – це колективні відвідування у виховних цілях визначних місць, промислових і сільськогосподарських підприємств, новобудов, історичних пам'яток, музеїв тощо.

За змістом екскурсії можуть бути:

- історичні – знайомство з історичними місцями, місцями боїв, оригінальними речами, документами, музейними експонатами, які пов'язані з життєдіяльністю відомих історичних постатей;

- виробничі – знайомство особового складу з організацією та технологією сучасного виробництва, впровадженням новітніх досягнень науки і техніки;

- природознавчі – поїздки воїнів з метою знайомства з краєм, в якому вони проходять службу, з його відомими людьми, природними копалинами, рослинами і тваринним світом тощо;

- архітектурно-містобудівельні – огляд особовим складом архітектурних ансамблів, палаців, історичних пам'яток;

- літературні, мистецтвотворчі, побутові й ін.

В останній час широкого розповсюдження набули Дні науки – цільові зустрічі особового складу з вченими, під час яких організуються екскурсії до наукових центрів, науково-дослідних закладів.

Командири підрозділів сумісно з клубом частини планують і організують проведення екскурсій, узгоджуючи їх з найважливішими подіями в країні, пам'ятними датами в житті Збройних Сил, з'єднання і частини, з темами гуманітарної підготовки. Найбільш доцільно проводити екскурсії після вивчення відповідного програмного матеріалу, перед проведенням семінару, бесіди.

Методика організації екскурсії у підрозділі може включати наступні організаційні заходи. Командир підрозділу сумісно з культорганізатором вивчає, які музеї, фабрики і заводи, фермерські господарства, наукові заклади є поблизу, який порядок їх відвідування. Про майбутню екскурсію слід домовитися з відповідними керівниками, вточнити тему екскурсії, кількість екскурсантів, при необхідності – кількість екскурсоводів, час прибуття, порядок огляду та оплати. Для організації шефських відвідувань необхідно заручитися путівкою обласної або міської військово-шефської комісії.

Потім підбирається група екскурсантів (25- 30 осіб), враховуючи професію, освіту та бажання воїнів. Напередодні рекомендується поговорити з ними з теми екскурсії, про дотримання зразкового порядку, про те, що під час екскурсії, слухаючи розповідь екскурсовода або розглядаючи експонати, корисно законспектувати найбільш цікаві дати, приклади, цифри.

Інші екскурсії і культпоходи можуть проводитися в один день. В цьому випадку доцільно одну частину дня присвятити відвідуванню визначних пам'яток, музеїв, історичних місць тощо, а іншу частину – відвідуванню видовисько-масових або культурно-художніх заходів (концертів, спортивних змагань та ін.).

5.11. Методика роботи з віруючими військовослужбовцями.

Право військовослужбовців на свободу совісті у ЗС України гарантовано Конституцією України та іншими правовими актами. Роботу з віруючими військовослужбовцями необхідно проводити з врахуванням багатьох чинників: особистісних особливостей військовослужбовця, характеру завдань, які вирішуються частиною і підрозділом, місцем їх, дислокації тощо.

Перш за все, необхідно виявити кількість віруючих серед особового складу підрозділу та прихильність тій чи іншій вірі. Для цього застосовуються різні методи збору інформації: вивчення документів, індивідуальні та групові бесіди, спостереження, проведення опитувань, листування з батьками військовослужбовців та ін.

Як правило, віруючі військовослужбовці не приховують свого відношення до релігії. Це виражається в носінні натільних хрестиків та іншої натільної релігійної атрибутики, збереженні релігійної літератури, що цілком допустимо; якщо не призводить до порушень статутної форми одягу та порядку, не створює перешкод або загрози безпеці при діях із зброєю та на бойовій техніці.

Однак слід врахувати, що зовнішній символ віри ще не свідчить про глибокі релігійні почуття людини, а може бути лише даниною моди, наслідуванням.

Більш глибоко вивчити особисті якості військовослужбовців, щирість і глибину його релігійних почуттів, ступінь їх реалізації дозволяє індивідуальна бесіда. При її плануванні, окрім відомостей про військовослужбовця, слід зібрати об'єктивну інформацію про релігійне об'єднання, послідовником якого він є, особливості вірування та культу, вираженого в ньому.

В ході розмови з віруючим військовослужбовцем бажано проявити щиру зацікавленість, доброзичливість та увагу. Можна задавати питання, робити уточнення і помітки, але вони не повинні нести в собі елементи сумніву в правомірності релігійних переконань військовослужбовця, істинності його уявлень. Слід в'яснити, як товариші по службі вашого співрозмовника ставиться до його переконань, чи не викликає це ускладнень у взаємовідносинах з ним?

Так формується більш повне уявлення про особистість віруючого військовослужбовця, його шлях до віри, друзів та єдиновірців, коло спілкування, релігійні потреби та інтереси,

можливості їх задоволення. Усе це дозволяє встановити релігійно обумовлені мотиви у його повсякденній діяльності, у відношенні до військового обов'язку, до своїх командирів і начальників, товаришів по службі. Отримана інформація дозволяє більш ефективно впливати на свідомість та поведінку військовослужбовця, з урахуванням його релігійно-моральних орієнтирів формувати позитивне відношення до військової служби. На випадок необхідності доцільно використати вплив батьків і священників віруючих військовослужбовців.

У вільний від служби час при звільненні із розташування частини військовослужбовці можуть відвідувати храми, приймати участь в молитвах. Тому не буде зайвим, якщо командири, ЗКГП при плануванні проведення вихідних днів та відпрацюванні графіку звільнень будуть враховувати релігійні свята.

В останній час звичайно практикою стали пастирські відвідування священнослужителями віруючих військовослужбовців і членів їх сімей у військових гарнізонах, шпиталях. Допомога священнослужителів може бути використана і в процесі психологічної реабілітації військовослужбовців, які отримали важкі поранення й травми, приймали участь у бойових діях, а також в профілактиці нестатутних взаємостосунків у військових колективах, суїцидних настроїв окремих військовослужбовців.

Свою специфіку має робота з військовослужбовцями – членами тоталітарних сект і релігійних рухів, де використовуються витончені методи обробки людей: омана, гіпноз, тиск, контроль за поведінкою. Члени секти, як правило, люди з подавленою волею, відсутністю критичного мислення, заниженим інтелектом і здатністю чинити опір стресу. І якщо у таких людей психічні зміни настають через 1-3 місяці після приходу в секту, то вихід з такого стану до повної реабілітації може проходити роками.

Тому в роботі з такими військовослужбовцями слід враховувати підвищену сенситивність їх психіки, проявляти особливий такт. Важливою є спроба сформувати у військовослужбовця уявлення про себе як про повноцінну особистість, сконцентрувати його увагу на загальноприйнятій цінності: Вітчизна, батьки, друзі, обов'язок і честь, музика, образотворче мистецтво, спорт тощо. Доцільно обмірковувати прочитану книгу, статтю, переглянуту телепередачу або кінофільм, тобто необхідно спонукати людину до активного життя, спілкування, допомогти подолати наслідки психологічної обробки, придати впевненість в своїх силах, у значимості службових завдань, які ним виконуються.

5.12. Організація кіно- відео- обслуговування особового складу Збройних Сил України (загальні положення).

Кіновідеообслуговування солдатів, матросів, сержантів та старшин строкової служби ЗС України, курсантів, ліцеїстів, слухачів військових академій та військових інститутів проводити безкоштовно.

Закріплення частини за кінобазою (кінопунктом) на забезпечення кіно - і відеофільмами здійснюється розпорядженням начальника управління (відділення) ТЗВ і П.

У розпорядженні вказується: марка та кількість кіновідеопристроїв, кількість повнометражних кінофільмів, які повинна щомісяця отримувати частина.

Для отримання розпорядження на забезпечення кінофільмами частина подає до управління (відділення) ТЗВ і П заявку на прикріплення до кінобаз (кінопункту) з висновком техніки кінобаз (кінопункту) та інспектора пожежної охорони району про придатність кіноустановки і приміщення для прокату кінофільмів.

При отриманні розпорядження на прикріплення до кінобаз (кінопункту) частина направляє це розпорядження кінобазі (кінопункту) з такими документами:

- випискою з наказу командира частини про призначення кіномеханіка на посаду;
- гарантійним листом частини про збереження кінофільмів, отриманих у прокат, та своєчасне їх повернення на кінобазу (кінопункт);
- дорученням від частини на право отримання кінофільмів;
- копією посвідчення кіномеханіка;

Від частини на кінобазу (кінопункт) надається технічний паспорт на кіноустановку з відміткою інспектора пожежної охорони району та техніка кінобазу (кінопункту) про придатність кіноустановки до експлуатації.

На кіноустановках, обладнаних двопостовими стаціонарними апаратами (23 КПК, Ксенон-ЗА, СК-1000), обов'язково повинен бути помічник кіномеханіка, допущений наказом командира частини до роботи на кіноапаратурі, який має кваліфікаційне посвідчення та талон по техніці протипожежної безпеки.

Демонструвати фільми одному кіномеханіку забороняється.

Військовослужбовцям строкової служби, що виконують обов'язки кіномеханіків, незалежно від найменування їх штатної посади (в тому числі на кораблях і в окремих підрозділах), а також позаштатним кіномеханікам, допущеним до роботи на кіноустановці наказом командира частини, виділяється спеціальний час (2 години) для підготовки кіноустановки до кіносеансу та обслуговування.

Кіномеханікам частин, зайнятих прокатом кінофільмів у святкові і вихідні дні, надається час на відпочинок в будні дні тижня.

Прокат кінофільмів

Забезпечення частин кінофільмами здійснюється за місячним репертуарним планом за заявками частин.

Частини подають заявку кінобазі (кінопункту).

Під час формування заявки необхідно враховувати завдання бойової і гуманітарної підготовки особового складу частини та заходи з виховної та культурно-просвітницької роботи з особовим складом. Прокат військово-учбових кінофільмів організовується згідно з планами управління бойової підготовки.

Документація кіноапаратної включає:

- витяг з наказу командира частини про призначення старшого кінорадіомеханіка та його помічника;
- технічний паспорт на кіноустановку;
- обов'язки старшого кінорадіомеханіка;
- журнал обліку демонстрації кінофільмів;
- інструкція кіномеханіку при роботі на кіноапаратурі;
- інструкція кіномеханіку з протипожежної безпеки;
- журнал інструктажу особового складу з техніки електробезпеки;
- пам'ятка кіномеханіку;
- схема евакуації при пожежі (у глядацькому залі);
- схема підключення електроліній кіноапаратної;

В кіноапаратній повинні бути:

- набір інструментів для технічного обслуговування кіноапаратури;
- стіл для перемотки фільмокопій (для ручної або автоматичної перемотки);
- вогнегасник вуглекислотний (по одному на кожний кінопроектор);
- діелектричний килимок (по одному на кожний кінопроектор);
- захисна маска та гумові рукавиці (для кіноапаратних, обладнаних стаціонарною кіноапаратурою).

5.13. Методичні рекомендації щодо кіно-, відео-, радіообслуговування особового складу, використання радіо та телебачення у виховній, культурно-просвітницькій роботі.

Одним з важливих завдань командирів та органів з гуманітарних питань роботи частин та підрозділів є радіотелевізійне обслуговування особового складу.

Основна форма *телеобслуговування* особового складу - колективний перегляд телепередач у підрозділах. Вивчаючи програму телепередач на наступний тиждень, ЗКГП або, за його дорученням, посадові особи структур з гуманітарних питань відмічають найбільш важливі та актуальні передачі і рекомендують організувати їх перегляд у підрозділах. Основним організатором колективного перегляду телепередач є командир підрозділу та його ЗКГП.

Колективний перегляд телепередач організується систематично у відведений для цього час, а перегляд інформаційних телепередач передбачається розкладом дня частини.

Командиром підрозділу призначається посадова особа відповідальна за роботу телевізора, визначається порядок та час роботи телевізора. У разі виходу телевізора з ладу самостійно здійснювати ремонт з порушенням пломб заводу-виробника або реммайстерні категорично забороняється.

Телевізори повинні бути обладнані антенами для впевненого прийому телепередач центрального національного телебачення.

Основна форма радіообслуговування військ - ретрансляція програм центрального радіомовлення радіовузлами військових частин та установ. Всі передачі радіотрансляційною мережею передаються згідно з розкладом роботи кожного радіовузла. У розкладі вказується час роботи радіовузла, радіостанції та радіохвилі, на яких здійснюється прийом радіопередач. Розклад роботи радіовузла складається згідно з розпорядком дня частин і програмою роботи радіостанцій центрального радіомовлення, при цьому обов'язково передбачається час для трансляції місцевих радіопередач. Розклад роботи радіовузла повинен забезпечувати щоденне прослуховування особовим складом інформаційних новин та інших передач центрального радіомовлення. У дні відпочинку час роботи радіовузла збільшується згідно з розпорядком дня частини. Налаштування приймачів радіовузлів повинна здійснюватись тільки при виключених радіотрансляційних мережах.

Важливою формою радіообслуговування особового складу є *проведення місцевих радіопередач*. Для організації місцевого радіомовлення при радіовузлі створюється редколегія на чолі з редактором місцевого радіомовлення і дикторська група. Склад редколегії і дикторської групи затверджується заступником командира частини з виховної роботи.

Всі місцеві радіопередачі проводяться згідно з планом, який складається на місяць. В цьому плані вказується назва та час передач. Розклад роботи радіовузлів та плани місцевих радіопередач затверджуються командиром частини.

Планом місцевих радіопередач передбачаються передачі зі студії радіовузла радіогазет, радіорепортажів, виступів передових воїнів, концертів художньої самодіяльності, музичних передач за заявками військовослужбовців та членів їх родин.

Місцеві радіопередачі повинні проводитись на високому естетичному рівні з урахуванням завдань, які вирішуються частиною та з'єднанням.

Місцеві радіопередачі, які стосуються внутрішнього життя частини, дозволяється передавати тільки в межах частини, лінії, проведені до квартир офіцерського складу, робітників та службовців, під час таких передач відключаються. Місцеві радіопередачі транслюються безпосередньо із студії радіовузла або попередньо записуються на магнітну плівку і передаються з магнітофону.

Письмовий текст кожної радіопередачі затверджується ЗКГП. Тексти внутрішніх радіопередач у будинку офіцерів, затверджуються начальником Будинку офіцерів, а в радіовузлі військової частини – ЗКГП. Матеріали місцевих радіопередач (тексти радіогазет, виступів, радіорепортажів і т. ін.) зберігаються в окремій справі і можуть бути знищені через рік з дозволу ЗКГП.

До роботи в радіовузлі дозволяється допускати тільки штатних кінорадіомеханіків, а також призначених наказом командира частини на допомогу їм військовослужбовців, які знають радіотрансляційну апаратуру і мають практику роботи з нею.

Не дозволяється залишати працюючі радіовузли без нагляду радіомеханіка.

Вимоги до обладнання радіотрансляційних вузлів

Обладнання радіовузлів і радіотрансляційних мереж здійснюється згідно зі спеціальними проектами, розробленими відповідно до діючих положень та стандартів.

Обладнання і монтаж радіовузлів та радіотрансляційних мереж у нових клубах виконуються будівельними організаціями а заміну старих радіомереж малої та середньої потужності (до 200 Вт) дозволяється здійснювати силами військових частин.

При обладнанні радіотрансляційного вузла повинні виконуватись такі технічні вимоги:

- радіовузол повинен розміщуватись на максимальній відстані від індустриальних електричних мереж а також інших джерел, які можуть створювати перешкоди радіоприйому;
- апаратуру у радіовузлі рекомендується розміщувати так, щоб передні панелі окремих приладів освітлювалися денним світлом, в той же час не допускається встановлення апаратури перед вікнами.

При розміщенні обладнання радіотрансляційного вузла необхідно дотримуватись таких вимог:

- апаратура типу комбінованих трансляційних установок (всі елементи якої розміщені в одному корпусі) встановлюється на столах або спеціальних стелажах не вище 75-80 см від підлоги;
- відстань від стіни до заднього краю установки повинна бути не менше 35-40 сантиметрів;
- панелі стін приміщення радіовузлів повинні бути пофарбовані олійною фарбою.

Приміщення апаратної повинно мати центральне або пічне опалення, яке забезпечує підтримання у найбільш холодну пору року температури повітря + 18°C.

Повітряна фідерна лінія радіотрансляційної мережі може бути незалежною, тобто опори використовують тільки для підвищування радіомережі, або об'єднаною. В останньому випадку як опори можна використовувати опори повітряних ліній електроосвітлення або зв'язку. Спільна підвіска допускається для дротів напругою не більше 250 Вт і радіотрансляційних мереж з напругою не більше 30 Вт.

Дріт електроліній завжди розташовується вище дроту радіотрансляційної мережі; вертикальна відстань між нижнім електродротом та верхнім дротом радіотрансляційної мережі повинна бути не менше 1,5м.

Як понижуючий пристрій на фідерних лініях встановлюються понижуючі трансформатори, як правило, потужністю 10Вт. Такий трансформатор забезпечує до 40 радіоточок. Допускається перенавантаження до 10% потужності трансформатора. Трансформатори встановлюються на стовпах або на горищах.

Проводка по горищу здійснюється відкритим способом на роliках або на скобах. Внутрішня проводка в спорудах монтується, як правило, закритою.

Кожна абонентська точка повинна мати штепсельну розетку, встановлену на підрозетнику.

Вуличні гучномовці мають свої понижуючі трансформатори і можуть включатись як на фідерні, так і на абонентські лінії без обмежувачів струму.

Відстань між дротами радіотрансляційних ліній повинна бути 40см.

Не допускається розміщення абонентських ліній радіомережі на міських лініях зв'язку.

Документація та необхідне майно на радіотрансляційному вузлі

Документація радіотрансляційного вузла включає:

- витяг з наказу командира частини про організацію радіообслуговування особового складу на учбовий рік. (В наказі вказується розклад роботи радіовузла, встановлюються особи, відповідальні за його технічну експлуатацію, склад редколегій місцевого радіомовлення, відповідальні за випуск місцевих радіопередач, склад дикторських груп, список посадових осіб, які мають право доступу на радіовузол, порядок забезпечення радіовузла матеріальними засобами та його охорони, інші питання);

- технічний паспорт на радіовузол;
- паспорти, формуляри, технічні описи на апаратуру і обладнання радіовузла;
- схема радіотрансляційної мережі частини;
- журнал обліку радіопередач (місцеві радіопередачі обліковуються окремо від центральних);
- журнал перевірки технічного стану радіоліній, абонентських точок та обліку абонентів;
- журнал інструктажу особового складу з техніки електробезпеки ;
- журнал обліку грамплатівок та магнітофонних записів (ведеться окремо в одному журналі);
- інструкція по пожежній безпеці та порядку дій кінорадіомеханіка при пожежі;

- інструкція кінорадіомеханіку при роботі на радіовузлі частини ;
- план роботи редколегії місцевого радіомовлення на період навчання і на місяць;
- пам'ятка кінорадіомеханіку ;
- підшивка текстів місцевих радіопередач (зберігається на протязі одного року і знищується з дозволу заступника командира частини з виховної роботи).

В апаратній радіотрансляційного вузла повинні бути:

- контрольний гучномовець;
- настінний або настільний годинник, показання якого два рази на добу повинні звірятися за сигналами точного часу;
- вимірювальні прилади для оперативних вимірювань та усунення несправностей;
- необхідний набір інструментів, переносна лампа;
- запасні частини, запобіжники та інші матеріали, необхідні для усунення несправностей;
- протипожежний інвентар;
- засоби захисту від ураження електричним струмом (гумові килимки, рукавиці, інструменти з діелектричними ручками і т. д.).

Інструмент та матеріали повинні знаходитись в обладнаних і легко доступних місцях.

5.14. Методики використання різних видів технічних засобів виховної роботи в інформаційно-пропагандистському забезпеченні

5.14.1. Науково-методичні засади використання технічних засобів виховання та поліграфії

Широке використання ТЗВР та поліграфії на всіх ділянках виховної роботи, ПЗ особливо є вимогою часу, важливим напрямком підвищення ефективності їх інформаційно-психологічного впливу на формування світоглядних позицій і ціннісних орієнтацій особового складу, рівень свідомості і сумлінність виконання функціональних обов'язків, морально-психологічний стан військовослужбовців і військових колективів, якість виконання завдань, що вирішуються військами (силами).

Цілеспрямоване і методично грамотне застосування ТЗВР в практиці ПЗ дозволяє:

- значно підвищити інформаційно-виховний і психологічний вплив заходів ПЗ на особовий склад, ефективність засвоєння інформації через одночасне включення різних каналів її сприйняття, емоційно-почуттєве її забарвлення, дієвість формування відповідних морально-етичних переконань і норм поведінки військовослужбовців;
- допомогти офіцерам роз'яснити, а військовослужбовцям - зрозуміти теоретичний зміст проблем, роль питань, що розглядаються;

Використання ТЗВіП повинно здійснюватись у відповідності до загальних принципів ПЗ.

Принципи, які є науково обґрунтованими положеннями, нормативними вимогами, що сформульовані на основі дослідження процесу інформаційно-пропагандистського забезпечення, узагальнення передового досвіду визначають системно-наукові підходи, організацію і методику, соціальну специфіку застосування технічних і друкованих засобів в агітаційно-пропагандистській і культурно-виховній діяльності.

Серед них:

- *загальнодержавна та патріотична спрямованість*, яка передбачає виховання людини на культурно-історичних цінностях українського народу, його духовних надбань, культура народу – це образ життя, вона виявляє і символізує національний світогляд, етнічні, естетичні, мистецькі, релігійні та соціальні аспекти життя народу в будь-яку добу його існування;
- *принцип наукового підходу* вимагає організовувати КВПР у відповідності з законами педагогіки і психології, етики і естетики, що вивчає спрямування і методичну основу, шляхи і засоби виховання морального і художнього ідеалу, творчих здібностей особистості;
- *принцип безпосереднього зв'язку із життям країни та ЗС, практикою військового*

будівництва, завданнями, які покладені на військові колективи;

- *принцип цілеспрямованості, плановості, оперативності, безперервності*, який передбачає проведення заходів культурно-просвітницької діяльності в усіх видах і формах діяльності, в години дозвілля особового складу, в місцях постійної дислокації частини і в польових умовах; за єдиним планом, доповнювати один одного, створюючи цілісну і продуману систему впливу на розум та серце воїнів;

- *принцип диференційованого підходу до обслуговування різних категорій військовослужбовців*. Цей принцип необхідно брати до уваги при визначенні змісту, форм, методів проведення заходів, місця і часу, з урахуванням режиму служби, навантаження і відпочинку людей, їх вікових, освітніх, культурних, соціальних та інших особливостей;

- *принцип поєднання державної, громадської та особистої ініціативи* обумовлює використання можливостей діяльності військових закладів культурно-просвітницької роботи, місцевих можливостей її підсилення та творчої активності військовослужбовців. КВІР ґрунтується на ініціативі і самодіяльності військовослужбовців, їх участі на добровільних засадах в культурному процесі при організаційно-методичній та матеріально-технічній допомозі суб'єктів цієї діяльності;

- *принцип взаємозв'язку і єдності* з іншими складовими виховної роботи та процесом навчання і виховання особового складу.

При використанні ТЗВР пропагандистам слід враховувати деякі загальні методичні вимоги:

- використання технічних та наглядних засобів повинно бути підпорядковано цілям та завданням пропагандистської роботи;

- ТЗВіП застосовувати в ПЗ в органічному зв'язку із змістом, логікою і організаційними формами їх проведення;

- наглядно та з допомогою ТЗВР ілюструвати тільки основні ідеї, найбільш складні проблеми та питання змісту (не доцільно їх використовувати при роз'ясненні другорядних положень, розуміння яких не викликає у військовослужбовців особливих труднощів);

- засоби поліграфії та наочності - є допоміжними джерелами інформації, вони не замінюють науково-теоретичний зміст, а слугують засобами його найбільш популярного роз'яснення;

- використання поліграфії та наочності засновано на можливості стислого, лаконічного, наочного вираження наукового знання;

- деякі засоби поліграфії здійснюють сильний емоційний вплив на військовослужбовців, тому постає завдання вмілого їх застосування у комплексі з ТЗВР;

- вибір виду ТЗВР чи поліграфічного матеріалу обумовлює ряд обставин, головною серед яких є характер агітаційно-пропагандистського матеріалу (теоретичному матеріалу більш відповідає умовно-схематична наочність, фактологічному - документальна, динаміку соціальних процесів доцільно висвітлювати в графіках та діаграмах);

- використання ТЗВіП повинно вестися системно та комплексно, але слід виявляти доцільність використання кожного засобу окремо і всього комплексу в цілому;

- у виборі технічних та наглядних засобів слід враховувати специфіку аудиторії (як приклад, її технічна грамотність - гарна база для використання графічних засобів);

- результативність використання ТЗВР залежать від, врахування соціально-політичних, індивідуальних і групових психофізіологічних особливостей військовослужбовців.

Велику цінність в роз'ясненні та усвідомленні суспільно-політичних і військово-професійних знань мають таблиці, діаграми, графіки, карти та інші умовно-схематичні поліграфічні посібники. Вони використовуються в тих випадках, коли необхідно дати стисло, але ємну характеристику матеріалу, що викладається. Така наочність допомагає систематизувати, узагальнити, скоротити або акумулювати матеріал, більш точно фіксувати значення теоретичних, військових, суспільно-політичних та інших понять, їх суттєві зв'язки, співвіднести теоретичні положення з емпіричним досвідом, в більш доступній формі доводити теоретичні знання тощо.

Практика показує, що найбільшу трудність в засвоєнні матеріалу складає розуміння основних ідей, тезисів, суті концептуально-понятійного знання. В цьому відношенні значну допомогу військовослужбовцям надає така форма наочності, як *схема*. Схема є наочне сприйняття матеріалу. Її лаконічність і наочність полегшують сприйняття, осмислення та слугують опорою запам'ятовування інформації. Такі схеми доцільно використовувати при початковому ознайомленні військовослужбовців з матеріалом; при наявності великої кількості матеріалу, який важко осмислити в цілому, для зв'язку окремих питань теми як єдиної проблеми; при розгляді матеріалу, коли головним являється його узагальнена характеристика.

Офіцерам з ІПЗ досить часто доводиться користуватися таким прийомом як порівняння за одними і тими ж ознаками двох чи декількох понять. В таких випадках доцільно використовувати *таблиці*. В таблицях зміст частіше всього фіксується текстом, розміщеним по визначеним рубрикам, графам, тощо.

При вивченні багатьох об'єктів виникає необхідність дати узагальнену наочну картину розвитку явищ, закономірностей, процесів та тенденцій їх розвитку в цілому. В цьому випадку можуть використовуватися *діаграми*. Діаграми можуть використовуватись, наприклад, при характеристиці закономірностей розвитку сучасних озброєння та військової техніки.

При характеристиці соціальних процесів важливе місце займають *графіки*. Наочне вираження знання в них досягається за допомогою розміщення кривої лінії відносно осі координат та координатної сітки. Графіки результативні при використанні цифрового матеріалу. Вони мажуть виявитись незамінним засобом гри характеристиці соціальних процесів.

В лекційній практиці слід широко використовувати образно-виразну наочність (наочно-образні моделі або уявлення, образ реально існуючої речі або явища), а також документальну наочність та поліграфію (фотокартки, копії важливих документів, портрети видатних людей).

5.14.2. Основи методики використання технічних засобів виховної роботи в інформаційно-пропагандистському забезпеченні

Ефективність використання ТЗВР залежить від цілого ряду факторів, які умовно можливо розділити на *три основні групи* предметно-змістовні, технічні та методичні.

До предметно-змістовної групи факторів відноситься зміст інформативного матеріалу, який використовується за допомогою технічних засобів передачі інформації, його науковий та ідейно-теоретичний рівні.

Технічну групу факторів складають апаратура та обладнання, за допомогою яких передається інформація військовослужбовцям гід час лекції. До цієї групи факторів слід віднести також оснащеність лекційного приміщення, можливості використовувати ті чи інші технічні засоби виховання.

Методична група факторів представлена в основному логікою і структурою побудови агітаційно-пропагандистського заходу, методами викладення матеріалу, конкретними методичними прийомами подання інформації за допомогою технічних засобів

Офіцеру-пропагандисту при використанні ТЗВР доводиться працювати не тільки з апаратурою, а й головним чином і з тим інформативним матеріалом, що пред'являється за допомогою технічних засобів. Таким чином, методика використання ТЗВР обумовлена змістом інформативного матеріалу, з одного боку, та особливостями апаратури, технічних засобів - з іншого. Таким чином, співвідношення „*пропагандист - інформативний матеріал*” - це перша необхідна передумова відпрацювання методики використання ТЗВР.

Основні етапи роботи пропагандиста з урахуванням цього співвідношення:

- ознайомлення з наявними інформаційними засобами, їх структурою та змістом;

- відбір з цього фонду матеріалу, потрібного для висвітлення головних питань і вирішення основних проблем, досягнення головної цілі інформаційно-пропагандистського заходу;

- вирішення питань про конкретну апаратуру або комплекс технічних засобів, за допомогою яких доцільно викласти військовослужбовцям відібрану інформацію.

Інша передумова для розробки правильної методики створюється у співвідношенні „пропагандист - апаратура, комплекс технічних засобів”.

Основні етапи роботи пропагандиста з урахуванням цього співвідношення:

- підготовка приміщення, в якому будуть використовуватись технічні засоби вихованої роботи;

- перевірка навичок в роботі з апаратурою (якщо прийдеться працювати з незнайомою апаратурою, необхідно завчасно потренуватись працювати на ній).

Розробка методики використання ТЗВР:

1. *Відбір матеріалу з інформаційного фонду.* Передбачає, перш за все, визначення мети, з якою він буде використаний, оскільки від цього фактору залежить уся подальша робота пропагандиста з інформаційним матеріалом, вибір методів, способів викладення інформації за допомогою ТЗВР, конструювання методичних прийомів їхнього застосування.

Визначення мети використання конкретного інформативного матеріалу за допомогою ТЗВР обумовлено рядом факторів:

- змістом та ідейною спрямованістю заходу в цілому,
- головним завданням заходу;
- рівнем підготовленості військовослужбовців;
- функціональними можливостями самого інформативного матеріалу;
- композиційною побудовою та графічним вираженням (якщо мова йде про візуальну інформацію) і т.п.

- Цілеспрямованість у використанні інформативного матеріалу визначається також вимогою враховувати основні рівні засвоєння знань військовослужбовцями: сприйняття, осмислення, запам'ятовування, використання знань на практиці. Пропагандист завчасно повинен визначити, на якій фазі засвоєння даний інформативний матеріал буде відігравати головну роль.

Різні види інформативного матеріалу в цьому плані можуть виконувати різну роль. Звукозаписи та кінофрагменти більшою частиною сприяють покращенню сприйняття та запам'ятовування інформативного матеріалу. Діаграми, графіки, таблиці, та особливо структурно-логічні схеми, дають можливість краще осмислити інформацію, наочно уявити проблеми, шляхи їх вирішення, сприяють застосуванню знань на практиці.

2. *Використання інформативних та дидактичних можливостей технічних пристроїв* в кожному конкретному випадку.

Так, якщо порівнювати можливості електронного проектора або кінопроектора (тобто засобів динамічної проекції) і кадрпроектора, то на перший погляд перевага буде надана електронному проектору чи кінопроектору. Це має важливе значення, коли пропагандисту необхідно показати процес розвитку якогось явища, процесу. Кадрпроектор не можна, на перший погляд, порівняти у цьому випадку з кінопроектором. Але при деяких умовах засоби статистичної проекції дають можливість пропагандисту дуже ефективно використовувати їх для розкриття суті різних процесів, показати явище в розвитку, що дуже важливо для посилення світоглядної та методологічної сторони лекції. Досягається це шляхом застосування способів "додавання" та "віднімання" інформації.

Велике значення в реалізації мети має *система подання інформації* за допомогою ТЗВР. Це поняття змістовне та багатоструктурне. До нього входять наступні складові елементи:

- логіка та послідовність використання різних видів ТЗВР;
- кількість зображень, що одночасно надаються військовослужбовцям, їх логічний взаємозв'язок та взаємозалежність;

- поєднання аудіовізуальних та вербальних засобів пред'явлення інформації і різних видів наочності та поліграфії.

3. *Визначення пропагандистом свого методичного замислу*, тобто своєрідної моделі його дій при реалізації поставленої мети. При цьому необхідно ретельно продумати способи пред'явлення інформації, врахувати можливі варіанти реакцій військовослужбовців, сприйняття ними інформації, її засвоєння, ретельно проаналізувати цілі, способи і засоби її реалізації, продумати методичні прийоми.

Методичний прийом як матеріалізоване вираження методичного задуму в кінцевому підсумку стає основною категорією методики використання ТЗВР, оскільки поєднання методів і засобів в діяльності, тобто при реалізації цілей, стає можливим тільки в вигляді конкретних методичних прийомів.

Методичний прийом, що застосовується в конкретному випадку залежить від ступеню підготовленості військовослужбовців, рівня освіченості, емоційного настрою. Один і той же прийом в різних аудиторіях буде давати різний результат - в одному випадку - позитивний, в іншому- нульовий, а в третьому, можливо, і негативний.

Наприклад, читання лекції в тематичному лекторії, на яку прийшли зацікавлені люди, суттєво відрізняється від читання лекції для масового слухача безпосередньо при виконанні службових обов'язків. Різний настрій і психологічний стан військовослужбовців потребує різних прийомів спілкування з ними.

Досвідчений пропагандист роками нарацьовує конкретні методичні прийоми та завжди має в своєму арсеналі достатню їх кількість для того, щоб застосовувати в необхідній ситуації, вирішувати "тактичні" та "стратегічні" завдання лекції. Першим "тактичним" завданням є завдання "оволодіти аудиторією", привернута увагу, без цього неможливо забезпечити ні сприйняття лекційного матеріалу, ні, тим більше, його глибоке засвоєння. Наступним завданням є завдання „утримувати” аудиторію до кінця заходу.

Втілюючи в життя "тактичні" завдання, пропагандист може братися за виконання "стратегічного" завдання - забезпечити засвоєння військовослужбовцями лекційного матеріалу, вирішити необхідні виховні завдання - досягнути головна мети, яку він поставив в даній лекції.

При цьому прийоми, придатні для спілкування з аудиторією без використання ТЗВР, часто не можуть успішно застосовуватись в ході заходу з використанням технічних засобів.

Основні особливості проведення заходу з використанням ТЗВР:

1. Прийоми використання ТЗВР при проведенні заходів ІПЗ, як необхідний і суттєвий елемент методики використання ТЗВР взагалі, потребують відмінних *навичок роботи пропагандиста з апаратурою чи комплексом технічних засобів*.

2. Важливу роль при використанні ТЗВР відіграє *взаємозв'язок слів пропагандиста з фонограмами, що прослуховуються та зображеннями, що демонструються*. Це дуже важливий елемент методичного прийому. Але саме він, частіше за все, є самим слабким місцем в методичному оснащенні пропагандистів, особливо початківців.

Взаємозв'язок слів пропагандиста з інформативним матеріалом, що пред'являється за допомогою ТЗВР, неоднозначний в різних ситуаціях. Наприклад, в кінолекції, де провідну роль відіграє відеоряд та дикторський текст, цей взаємозв'язок має інший характер, ніж в лекції, де на першому плані - мовне викладення. Особливості взаємозв'язку залежать від багатьох причин і факторів: в який момент лекції, на якому етапі пропагандист включає в викладення наочне зображення, яку функцію повинно виконати це зображення, наскільки воно складне, чи просте за своїм графічним вираженням чи кольоровим рішенням, в якій мірі воно насичене за змістом, який вид наочності і за допомогою якої апаратури пред'являється військовослужбовцям і т.д.

По відношенню до вказаних причин і факторів можливі різні варіанти взаємозв'язку слова і зображення, але такий взаємозв'язок повинен бути обов'язково. Кожне зображення на екрані або фонограму під час заходу слід супроводжувати "мовним оформленням", завдання якого -

органічно „вписати” це зображення в логіку заходу, його структуру та зміст. В іншому випадку - зображення або “випадає” з структури заходу, або навіть руйнує цю структуру.

Яким же чином правильно пов'язати демонстрацію зображення та мовне викладення інформативного матеріалу? *Перш за все*, необхідно підготувати військовослужбовців до появи зображення і дати мовну установку на його сприйняття. Особливе значення установка для зорового сприйняття набуває перед демонстрацією складних структурно-логічних схем, багатокомпонентних діаграм.

Наступним важливим моментом в забезпеченні взаємозв'язку слова і зображення під час лекції є робота пропагандиста з самим зображенням, з його змістом та формою. При цьому можна виділити деякі основні правила.

Так, якщо *діаграма*, що демонструється у вигляді кола та секторів в середині цього кола, необхідно спочатку роз'яснити військовослужбовцям: які показники відображає кожний сектор. Якщо ця діаграма виконана в кольорі, потрібно вказати, яким показникам відповідає який колір, і тільки після цього почати аналіз змісту діаграми.

Ця вимога відноситься до так називаних фігур діаграми, що відображають той чи інший показник. Якщо демонструється *структурно-логічна схема*, яка містить інформацію в вигляді різних геометричних фігур, стрілок і т.п., необхідно по ходу аналізу змісту схеми роз'яснити значення кожного з цих знаків, їх функцію в змісті схеми.

При застосуванні роз'яснювально-ілюстративного методу викладення матеріалу графічне зображення ілюструє сказане пропагандистом. Тому пропагандист звертається до них як до аргументу після того, коли висловить потрібне положення. У цьому випадку компоненти лекції пов'язані у вигляді співвідношення „слово – зображення”.

При проблемному викладенні матеріалу зображення стає опорним елементом роздумів пропагандиста разом з військовослужбовцями. При цьому пропагандист може спеціально звертатися до військовослужбовців зі словами: “Давайте подивимось, та подумаємо...” Тут велике значення має співставлення протиставлення різних елементів зображення, і, на основі цього пошук, розвертаються роздуми пропагандиста з наступними висновками.

Велику допомогу в такому викладенні надає пропагандисту *поліекранна система надання інформації*. Саме наявність двох а бо трьох екранів дає можливість ефективно протиставляти різну інформацію. Якщо в розпорядженні пропагандиста два екрани, він може порівнювати, співставляти різні показники, положення, точки зору, розміщуючи їх на екранах. Так посилюється зоровий і смисловий ефекти співставлення або протиставлення.

У тому випадку, коли в розпорядженні пропагандиста є тільки один екран, вирішення описаного вище завдання здійснюється на одному зображенні. Але будується це зображення з трьох частин.

Усі основні правила демонстрації діафільмів та діапозитивів описані вище, певністю придатні до застосування і до таких інформаційних засобів, як відео-, кінофільми та аудіозаписи.

Одним з найбільш ефективних методичних прийомів використання ТЗВР є *комплексне їх застосування*. Суть такого прийому полягає в тому, що пропагандист послідовно звертається до різних видів ТЗВР: звукозапису, діапроекції, кінопроекції і т.п. Це посилює інформативність лекції, її пізнавальне і виховне значення.

Комплексно ТЗВР можна застосовувати в лекції, присвяченій пропаганді передового досвіду - показати за допомогою кіно, відеозапису або фотографії, скажімо, механізовану бригаду на польових навчаннях, а потім ввімкнути фонограму інтерв'ю з командиром бригади, в якому дати оцінку передовому методу організації та проведення таких навчань. Добре, якщо після цього за допомогою діапроекції будуть показані діаграми або графіки, які демонструють ефект від застосування передового досвіду. В підсумку, за допомогою структурно-логічної схеми, доцільно розкрити сутність даного досвіду. Таким чином, буде створена цілісна картина.

Великий пізнавальний ефект дає лекція, в ході якої комплекс ТЗВР поєднується з натуральними зразками, або моделями. Частіш за все, такі лекції читаються з наукової та технічної тематики.

При проведенні інформаційно-пропагандистських заходів, в залежності від їх змісту, проблематики, переважають різні види інформативного матеріалу для використання ТЗВР. Відповідно до цього застосовуються й відповідні методичні прийоми. Наприклад, в лекціях присвячених теоретичним проблемам науки, будуть переважати структурно-логічні схеми, графіки, тобто так звана умовно-схематична наочність. В лекціях з пропаганди економічних знань значне місце займають статистичні дані. В лекціях з мистецької проблематики переважає образна та поліграфічна наочність, що потребує застосування необхідних прийомів.

5.14.3. Методика використання телебачення та відеозаписів

Особливе місце в ІІЗ займає телебачення - один й наймасовіших засобів інформації та пропаганди. Завдяки своїм технічним можливостям телебачення має багато переваг серед іншими інформаційними засобами. Однією з таких переваг є масовість аудиторії глядачів, тому що в наш час телесистема забезпечує передачами всі населені пункти держави. Телебачення дозволяє глядачам бачити такі явища та об'єкти, які в повсякденному житті мають обмежені можливості для спостереження, а пряма трансляція передач створює ефект присутності, співучасті глядачів в подіях, що демонструються.

Телевізор у поєднанні з відеомагнітофоном розкриває перед пропагандистом можливості щодо збереження і повторного використання необхідної інформації та використання в пропагандистській діяльності засобів аудіовізуального ряду. Застосування телебачення в ІІЗ можливо по трьох основних напрямках:

- використання системи ефірних передач центрального телебачення;
- використання замкнутих телевізійних систем внутрішніх телецентрів;
- використання відеозаписів як автономних засобів надання інформації.

Основним інформаційним фондом при використанні на лекціях засобів телебачення є пряма ефірна передача та відео-, звукозапис. При наявності аудиторних теледемонстраційних пристроїв та замкнутих телевізійних систем в якості інформаційного фонду можуть використовуватись кінофільми, відеофільми, діапозитиви, графічний та текстовий матеріал, що виконаний на спеціальних телевізійних заставках.

У зв'язку із специфікою подачі матеріалу по телебаченню пропагандисту важливо вміти розробити до тексту лекції відеоряд, який би забезпечував емоційний, наглядний аспект виступу. Основними посібниками або відеорядом при застосуванні в засобів телебачення є завчасно підготовлені телевізійні заставки та відеозаписи, здатні нести як статичну, так і динамічну відеоінформацію із звуковим супроводженням.

При створенні відеоряду необхідно враховувати вимоги щодо оптимальних розмірів екранної інформації, раціонального розміщення телевізорів в аудиторії.

Готуючись до лекції з використанням відеозапису, пропагандист може записати інформацію з ефірних телепрограм або дати відеоінформацію на основі матеріалу, що є в наявності. Можна доповнити інформаційну частину відеорядом, який складається з фрагментів кінофільмів, діапозитивів, книг, журналів і т.д.

Основним принципом побудови відеоряду для використання в лекційній пропаганді є *принцип управління процесом засвоєння знань військовослужбовцями*. З цієї точки зору відеоматеріали можуть виконувати функції логічного розмежування матеріалу, розкриття сутності понять, зв'язків та співвідношень між ними.

Якщо лекція читається в аудиторії, в якій є телевізійні установки, то вона будується на основі відеоряду, який містить різний матеріал. Методика подання цієї інформації не відрізняється від традиційної при показі будь-якого виду статичної інформації. Складні графічні матеріали необхідно включати поетапно. Корисно підготувати демонстраційні

аркуші з назвою теми, планом лекції, висновками та підсумками. Це дозволить краще виділити основні моменти структури лекції, більш повно застосовувати методичний метод розкриття матеріалу, що викладається.

Послідовність підготовки до застосування засобів телебачення:

- завчасно визначити, який телезасіб буде використовуватись (телевізор, відеомagnetофон, аудиторний телевізійний комплекс, монітор комп'ютера або теледемонстраційна установка);

- складання попереднього плану-сценарію заходу;

- визначення змісту аудіовізуальної інформації в залежності від типу телевізійної апаратури, що застосовується.

- репетиція фрагментів заходу, в якому використовується телебачення (винятком є використання прямих ефірних передач).

В лекційній практиці широко застосовується фрагментарне використання телеекрану, як джерела аудіовізуальної інформації. В такому випадку лекція супроводжується демонстрацією заставок, фрагментів кінофільмів та відеозаписів.

Багатий допоміжний матеріал для пропагандиста дає запис ефірних телепрограм за допомогою відеомagnetофонів. В довідково-інформаційних центрах, методичних кабінетах створюються відеотеки для допомоги пропагандистам. Вони постійно поновлюються новою інформацією з усіх галузей науки та техніки, подій громадського життя.

5.14.4. Методика використання екранно-динамічних засобів

Екранно-динамічні засоби є взаємопов'язаним комплексом носіїв інформації (відео-, кінофільмів) та апаратів (відео-, кінопроекторів), за допомогою яких демонструють та передають цю інформацію. Відео-, кіноінформація з'являється на екрані у вигляді зображення, що рухається, супроводжуваного, як правило звуком. Тому відео-, кіноінформація відноситься до інформації аудіовізуального виду.

Відео-, кінофільмом називається плівка, касета або комп'ютерний диск, на якій нанесені позитиви зображення об'єктів, що рухаються. Кожне зображення становить послідовну фазу руху об'єкта і називається *кадром*. На плівці звукового фільму крім кадрів міститься оптична або магнітна фонограма.

Крім зображення важливим компонентом кінематографічної виразності є звук. Перш за все це дикторська мова, що передає інформацію, яку неможливо виразити відеорядом. Крім того, вона керує спостережливістю глядача, спрямовуючи його увагу на основний зміст предмета, що зображається. Крім дикторської мови важливим компонентом звукового ряду є музика й шуми, які несуть смислове навантаження.

Основа будь-якої кінопроекційної апаратури складає *проектор*, переносний або стаціонарний засіб, який здійснює діаскопічну проекцію зображення на екран, телевізор або дисплей. В залежності від габаритів, маси та умов використання проєктори бувають портативні, переносні, напівстаціонарні, стаціонарні.

Екранно-динамічні засоби здатні в значній мірі інтенсифікувати передачу інформації військовослужбовцям. Зображення завжди несе велику кількість інформаційних елементів, а його поєднання із словом підвищує засвоєння матеріалу. Цьому сприяє й відносно висока насиченість інформаційним матеріалом відео-, кінофільму. Екранні засоби підсилюють переконливість відомостей, тому що кіно є для людини дуже авторитетним джерелом інформації.

Ефективним слід вважати захід ПЗ, при проведенні якого військовослужбовці засвоюють більший об'єм інформації. Тому разом із збільшенням швидкості подачі інформації необхідно потурбуватись про її доступність, можливості сприйняття, осмислення та запам'ятовування. Саме в цьому й заключається психологічний аспект впливу екранної інформації на процес усної пропаганди.

Однією із специфічних особливостей екранно-динамічної інформації є те, що в силу своєї специфіки вона краще привертає й утримує увагу військовослужбовців. Під час перегляду

фільму навантаження між зоровими і слуховими аналізаторами перерозподіляються і вони можуть відпочити від напруження. Крім того, засвоєння екранної інформації покращується також завдяки її емоційній насиченості.

Разом з тим, пропагандисту слід розуміти, що всі позитивні моменти екранної інформації здатні підвищити ефективність пропаганди тільки за умови методично грамотного використання екранно-динамічних засобів.

В процесі підготовчої роботи необхідно, перш за все, *правильно відібрати відео-, кінопосібник*, який за змістом відповідає темі заходу. Важливо в методичному плані виявити співвідношення функціональної ролі виступу пропагандиста та застосування ним екранно-динамічних засобів. Так, динамічна інформація, яку в змозі дати відео-, кінопосібники повністю підпорядкована пропагандисту, який використовує її по різному. Наприклад, від показує зображення, а потім пояснює його. Зображення можна також демонструвати по ходу викладення матеріалу для створення образної уяви у військовослужбовців про процес чи об'єкт, що розкриваються. Якщо зображення слугує підтвердженням, доказом положень, що розглядаються, воно може бути продемонстроване після виступу пропагандиста.

Проте за допомогою кіно можна і без участі пропагандиста надати військовослужбовцям необхідну інформацію. Це суттєво змінює функціональне співвідношення ролі пропагандиста і кіно. Їхні обов'язки в передачі інформації стають рівноцінними, хоча, безумовно, провідна організаційна й управлінська функції запишаються за пропагандистом.

Якщо кінофрагмент більш-менш повністю розкриває одне або декілька понять за темою лекції, пропагандисту немає потреби переказувати показане. В цьому випадку деякі частини лекційного інформування передаються тільки за допомогою екранно-динамічних засобів.

З допомогою відео-, кінофільму при проведенні заходів можна отримувати основну інформацію за темою, що розглядається. Але слід пам'ятати, що завдання пропагандиста не обмежується тільки передачею інформації. Навіть при використанні екранної інформації, як основного матеріалу лекції, завдання пропагандиста - забезпечити сприйняття, правильне розуміння, запам'ятовування та наступне застосування на практиці, відомостей, що надаються.

При визначенні місця використання засобів кіно в лекції, слід виходити як із змісту наявного кіноматеріалу, так і з психологічних особливостей пізнавальної діяльності людини. Так, треба пам'ятати, що найбільш чітко і ясно військовослужбовці запам'ятовують інформацію, передану на початку та в кінці лекції.

Так, при викладенні лекції (особливо в аудиторіях з неоднорідним складом слухачів) яскраве, емоційне відео-, кіновикладення необхідно застосовувати в середині лекції. Воно буде служити засобом підтримки уваги, а тому забезпечувати сприйняття й запам'ятовування військовослужбовцями інформації на протязі всієї лекції.

У випадку, коли зміст заходу викликає підвищений інтерес, а склад військовослужбовців більш-менш однорідний, ефективне *"ступінчате" подання матеріалу*. Спочатку повідомляють менш цікаві факти, потім з поступовим наростанням зацікавленості та емоційності військовослужбовців надаються більш важливі відомості. Тут демонстрація відео-, кіноматеріалу може бути кульмінаційним пунктом, заключною ланкою в ланцюзі відомостей.

Ефективність заходу, що проводиться з застосуванням кіноматеріалів, значним чином залежить від *способів демонстрації фільмів*. При цьому слід розрізняти так звані *цілісний і вибіркового способи використання фільмів*.

Під цілісним розуміється такий спосіб, коли в ході лекції демонструється повністю увесь фільм. Проте іноді частина змісту показу виходить за рамки теми заходу ПЗ. В таких випадках застосовують вибіркового метод демонстрації фільму, коли відбирають окремі частини та фрагменти, які відповідають темі, що розглядається.

Дуже важливо для пропагандиста вибрати правильний *прийом демонстрації фільму*. Якщо в процесі лекції демонструється підряд увесь відібраний екранний матеріал - такий прийом показу називається *безперервним*. В лекційній практиці часто застосовується так

званий “*фрагментарний*” прийом подачі екранної інформації. При цьому після демонстрації окремих фрагментів робляться паузи для того, щоб у чітко визначеному місці у відповідності з логікою викладення теми надати інформацію, яка відсутня в екранному матеріалі.

Пропагандист повинен забезпечити сприйняття та засвоєння основної інформації за темою заходу. При цьому слід розуміти, що нормальне засвоєння інформації буде тільки тоді, коли її смислове навантаження не перевищує пізнавальні можливості людини. Бо тоді, в залежності від рівня інформаційного перевантаження, буде виникати викривлене сприйняття військовослужбовцями частини відомостей або фільтрація потоку інформації (вибір з її маси найбільш цікавої, яскравої, легкої та знайомої і пропуск решти відомостей), або ж повна відмова осмислення й запам'ятовування інформації.

Таким чином, при застосуванні на лекції екранно-динамічного показу головним завданням пропагандиста є узгодження його смислового навантаження з пізнавальними можливостями військовослужбовців. Для цього пропагандисту необхідно завчасно ознайомитись із змістом екранного матеріалу і визначити ступінь складності його сприйняття.

Перед демонстрацією фільму пропагандист повинен оголосити аудиторії тему заходу, звернути увагу на його актуальність, попередити про те, що основну інформацію вони одержать в процесі перегляду фільму. При необхідності, акцентувати увагу аудиторії на основних положеннях відео-, кіноінформації.

Після демонстрації фільму пропагандист повинен узагальнити та систематизувати викладений матеріал, сформулювати у військовослужбовці певне відношення до переданої інформації.

Одним з компонентів смислового навантаження екранної інформації є *темп подачі* (швидкість викладення). Пропагандист не в змозі регулювати, змінювати смислове навантаження інформації за вказаним компонентом, тому що концентрація матеріалу в фільмах встановлюється в процесі їх створення. Але в його силах зменшити темп, смислове навантаження екранної інформації.

Для кращого засвоєння екранної інформації військовослужбовцями, перед демонстрацією фільму за певною темою, пропагандист повинен розкрити *план викладення матеріалу*, роз'яснити складні для розуміння терміни й поняття, сконцентрувати увагу військовослужбовців на основних моментах відео-, кіноповідомлень. Все це полегшує сприйняття екранної інформації і, таким чином, зменшує її смислове навантаження.

Пропагандисту слід пам'ятати, що в процесі сприйняття людина може запам'ятати обмежену кількість інформації. По мірі зростання кількості інформації збільшуються й труднощі утримування її в пам'яті.

Таким чином, можна сказати, що методика використання екранно-динамічних засобів в ПЗЗ заключається, перш за все, у вірному визначенні його функціональної ролі й місця в структурі заходу, а також у виборі оптимальних способів та прийомів застосування відео-, кіноінформації для забезпечення кращого її засвоєння військовослужбовцями.

5.14.5. Методика використання технічних засобів статичної проекції

Технічні засоби статичної проекції становлять комплекс, до складу якого входять носії інформації (діафільми, діапозитиви) та апаратура (фільмопроектори, кадропроектори) для їх перегляду на екрані. Дані засоби, що застосовуються в пропагандистській діяльності, прості в застосуванні.

Інформаційний фонд цього виду ТЗВР складають діапозитиви (слайди) та їх тематичні серії, діафільми, а також різного роду об'єкти, які призначені для проекції.

Діапозитивами називають фотографічне позитивне або негативне зображення, зафіксоване на прозорій плівці, що вставлена в стандартну рамку.

Діафільм - короткометражний фільм відзнятий на кіноплівці та складений з ряду кадрів (з титрами або без них), що об'єднані загальною тематикою, або тематично не пов'язані один з одним.

За характером зображень діапозитиви та діафільми можуть бути напівтоновими або штриховими.

Напівтонові - це фотокартки, малюнки, виконані олівцем, тушшю, фломастером, фарбами і т.д., в яких перехід від тіні до світла здійснюється за допомогою великої кількості проміжних напівтонів. Зображення на штрихових діапозитивах та діафільмах становить лінії, штрихи, крапки (наприклад: схеми, карти, таблиці). Зображення на діапозитивах та діафільмах буває кольоровим, чорно-білим або варійоване (одного кольору).

В залежності від змісту та побудови діафільми та тематичні серії діапозитивів бувають: *ілюстративними*, в яких кожний кадр або фрагмент становить самостійне джерело інформації; і *сюжетними*, коли діафільм становить самостійний художній твір або екранізоване літературне джерело, створені за кіносюжетом.

В якості *епіпосібників* можна використовувати фотокартки, схеми, малюнки, вирізки з газет та журналів, сторінки книг та інші плоскі об'єкти, виконані на непрозорій основі, які відповідають розміру робочого поля апарату (об'єкти великого розміру показують частинами).

Основною особливістю, що відрізняє технічні засоби статичної проекції, є статичне зображення об'єктів, що демонструються. Це дозволяє вибірково або тривалий час, як того потребує структура методика проведення заходу, демонструвати відібрані кадри, органічно поєднуючи екранну інформацію з роз'ясненнями. Відрізняючись від традиційної наочності, що демонструється в аудиторії з такою ж інтенсивністю освітлення, як і оточуючі предмети, яскраве екранне зображення концентрує увагу аудиторії, сильніше впливає на зоровий аналізатор. Інформація при цьому залишається в пам'яті на більш тривалий час. Використання діафільмів та діапозитивів дозволяє пропагандисту швидко змінювати посібники, не витрачаючи на це зайвого часу. Технічні засоби статичної проекції дозволяють змінювати розмір зображення з урахуванням аудиторії та умов показу.

Для зручності користування діафільмами та діапозитивами багато пропагандистів ведуть свою картотеку, а деякі й діатеку, в якій систематизують зібрану інформацію за певною тематикою, що становить інтерес. Такі картотеки необхідно мати в методичних кабінетах, довідково-інформаційних центрах або бібліотеках.

Від того, як пропагандист підготує відеоряд, включить його в зміст заходу, органічно поєднає з логікою мовного викладення матеріалу, залежать ефект використання технічних засобів статичної проекції. Умовно цей процес можна поділити на два етапи - підготовчий та демонстраційний.

Підготовка до застосування технічних засобів статичної проекції включає:

- ретельний аналізу змісту майбутнього заходу та відокремлення в ньому матеріалу, що потребує статичної наочності;
- ознайомлення з фондом посібників, що є в наявності в діатеках і підготовка нових;
- враховування контингенту слухачів, яким адресовані ці посібники, їхнього загальноосвітнього рівня, інтересів;
- включення підібраних посібників в текст лекції. в залежності від цілей використання та логіки викладення теми, а також змістом посібник;
- тренування у викладенні матеріалу з демонстрацією посібників.

Основне в посібниках - їхній *зміст*. Саме він призначений вирішити поставлені завдання. Посібники повинні нести не тільки інформаційне, але перш за все, ідейне, виховне та емоційне навантаження, відображати сучасний рівень пізнання процесу або явища, стан питання, що вивчається з наукової та фактичної точки зору, ілюструвати основні, найбільш складні для сприйняття питання теми, які за допомогою традиційних засобів наочності, розкрити неможливо; містити, по можливості, один центральний, смисловий елемент, що дозволяє акцентувати увагу військовослужбовців на головному, мати лаконічні, і, разом з тим, ємні за змістом титри, що відповідають зоровому ряду кадру.

З цілого фільму, в більшості випадків, пропагандисти використовують тільки окремі кадри, визначаючи їх послідовність. Тому, якщо в діатеці є декілька примірників даного

діафільму, то, один з них потрібно розрізати на окремі кадри, зарядивши їх в стандартні рамки.

Типовою помилкою деяких пропагандистів є механічне включення кадрів в текст лекції, який залишається без змін, для варіанту без застосування технічних засобів статичної проекції. Така демонстрація фактично не дає належного ефекту. Увага військовослужбовців при цьому відволікається на другорядні деталі, вони або упускають частину тексту, або неуважно слухають пропагандиста, постійно дивлячись на екран.

Використання технічних засобів статичної проекції покликане зменшити описову частину лекції і за рахунок цього інтенсифікувати процес передачі інформації. Тому пояснювальний текст повинен за змістом та об'ємом тільки сприяти розкриттю екранного зображення, бути стислим, лаконічним, відповідати відеоряду, допомагати повністю розкрити зміст екранної інформації. Іноді такий текст сформульовано у вигляді коротких тезисів, в іншому випадку - у вигляді запитань. Коментар до екранних зображень, що демонструються, є обов'язковою вимогою до застосування технічних засобів статичної проекції.

Технічні засоби статичної проекції можуть використовуватися в більшості форм ІПЗ, на всіх етапах викладення матеріалу: на початку, під час вступу - для постановки проблеми (мотивації), для формування зорових образів, без яких зміст подальшого тексту буде безпредметним; для збудження пізнавального інтересу до проблеми, що викладається. Частіш за все з цією ціллю демонструються один-два кадри діафільму або діапозитиви. Найбільший ефект досягається тоді, коли ці засоби використовуються в комплексі з іншими ТЗВР. Функціонально при проведенні заходів технічні засоби статичної проекції можуть використовуватись в якості ролі ілюстрацій до розповіді пропагандиста і покликані сприяти емоційному сприйняттю та з його закріпленню.

Під час проведення заходу технічні засоби статичної проекції іноді виступають в якості основного джерела знань, якщо побудова екранного посібника відповідає логіці матеріалу, що викладається, та органічно вписується в текст лекції. Як основне джерело знань найчастіше використовуються діафільми, які є закінченим твором з текстом та відеорядом, або тематичні серії діапозитивів, рідше - окремі діапозитиви або епіпосібники.

В кінці заходу технічні засоби статичної проекції можуть використовуватись для закріплення та систематизації викладеного матеріалу. Найчастіше в таких випадках використовуються посібники, які за своїм змісту допомагають розкриттю теми, а за логічною побудовою (наприклад, діафільм) не повністю відповідають плану лекції, обраному пропагандистом.

У процесі підготовки до виступу із застосуванням діафільму у пропагандиста постає питання: який *спосіб демонстрації* обрати - цілісний, фрагментарний або покадровий? Спосіб демонстрації в кожному конкретному випадку буде різним і залежить від змісту та будови посібника, а також від логіки викладення матеріалу. Якщо діафільм певністю відповідає темі, що викладається, а його логічна побудова відповідає логічній структурі лекції, то виправданий *цілісний показ* посібника. Якщо ж тільки окремі його частини відповідають питанням теми, застосовується *фрагментарний показ*.

Перенасичення заходу наочним матеріалом різко знижує його теоретичний рівень, вносить хаос в нормальне сприйняття і, навпаки, при недостатній екранізації, "недовантаженні" його зміст збіднюється відсутністю наочності, яка доповнює аргументацію понять, положень, висновків. В кожному конкретному випадку кількість кадрів встановлює сам пропагандист, бо тільки йому відомо скільки і яких кадрів слід показати, щоб аргументовано, найбільш ефективно викласти зміст лекції. Все ж необхідним вважається використання, наприклад, на одній лекції до 10 кадрів кольорового зображення і до 12 чорно-білих.

Часто постає питання: скільки часу потрібно виділити для демонстрації одного кадру? В цілому, час для кадрів середньої складності сприйняття повинен знаходитись в межах 8-90 секунд, принаймні не менше 8 секунд, бо це мінімальний час для сприйняття статичного

зображення, а після 90 секунд засвоєння знижується, глядачі втомлюються. Якщо кадри складні для сприймання й розуміння і їх треба розглядати більш тривалий час, необхідно не більш ніж через 2 хвилини перегляду виключити зображення, даючи відпочинок очам, а потім продовжити демонстрацію.

Перед проведенням заходу пропагандисту бажано потренуватись у викладенні матеріалу з демонстрацією посібників, логічно поєднуючи екранне зображення з підготовленим текстом. Іноді на таких тренуваннях присутні декілька чоловік, запрошених пропагандистом. Після перегляду вони дають оцінку майбутній лекції та відеоряду, що дозволяє уточнити деякі моменти, зорієнтуватись в ситуації та упевнитись в доцільності й необхідності вибраного варіанту показу.

Важливим моментом в досягненні максимального ефекту від технічних засобів статичної проекції є чітка, вміла, своєчасна демонстрація посібників. Після короткого вступу, який повинен “налаштувати” аудиторію на сприйняття інформації, включається проекція і пропагандист приступає до коментування кадру, зробивши паузу на декілька секунд для того, щоб військовослужбовці змогли охопити зором зображення. Тривалість такої паузи залежать від складності змістовної частини кадру, його композиційної побудови, складу слухачів та інших факторів, які потрібно враховувати. Роз’яснення ведеться з обов’язковим застосуванням звичайної або світлової указки. Пропагандист звертає увагу аудиторії на основні моменти в кадрі, змінюючи мовну аргументацію візуальною.

Не слід демонструвати кадри, читаючи текст з конспекту. Це віддаляє зображення від мовного роз’яснення, військовослужбовці не завжди чітко розуміють зв’язок тексту з окремими моментами на екрані.

Тільки з урахуванням всього комплексу вимог, що пред’являються до створення посібників, їх демонстрації й сприйняття, за умов завчасної всебічної підготовки пропагандистів, можна досягти максимального ефекту від застосування технічних засобів статичної проекції.

5.14.6. Методика використання звукотехнічних засобів

Звукотехнічні засоби завдяки широкому їх розповсюдженню, простоті експлуатації, великому обсягу інформаційного матеріалу, що вони можуть вміщувати, є незамінними оперативними помічниками в ПЗ. Проте, щоб досягти максимальної ефективності при їх використанні, пропагандист повинен знати зміст фонду звукотехнічних засобів, мати навички в роботі з найбільш розповсюдженими технічними засобами, володіти методикою їх застосування в процесі виступу.

Запис звукової інформації та її відтворення здійснюється, як правило, трьома способами: механічним, магнітним і оптичним. *Механічний звукозапис* служить для фіксації звука на пластинках, *магнітний* - на магнітних стрічках, *оптичний* в основному використовується при створенні кінофільмів, записі компакт-дисків.

Роботу по підготовці до проведення заходу з використанням звукотехнічних засобів рекомендується проводити в такій послідовності:

- ознайомлення з наявним фондом звукозапису та відбір необхідних матеріалів;
- виявлення пізнавального та виховного значення звукотехнічних засобів, їх місця в процесі виступу та способу демонстрації і підготовка питань або проблем;
- відбір інших засобів надання інформації, посилюючих ефективність використання звукотехнічних засобів та мовного матеріалу;
- складання сценарію (конспекту, тезисів) виступу з зазначенням місця та змісту звукової інформації;
- проведення тренувального виступу без військовослужбовців.

Аналізуючи матеріал свого майбутнього виступу, пропагандист розглядає його з точки зору повноти викладення теми та необхідності застосування звукової інформації. Звуковий посібник не може бути самоціллю, він повинен виконувати якусь роль, без якої виступ не буде повноцінним. Звукотехнічні засоби здатні збільшувати об’єм інформації та

доповнювати усний виступ, тобто виступати в ролі джерела нових знань. Звукова інформація може аргументувати ту чи іншу тезу виступу, підтверджувати висловлену думку, посилювати пізнавальну або виховну направленість викладення, а також надавати окреме емоційне забарвлення словам пропагандиста.

Звукова інформація найчастіше виступає в ролі ілюстрації. Це короткі (на 1-2 хвилини) звукові демонстрації. Вони можуть виконувати роль своєрідної "звукової цитати", дія якої на слухачів набагато сильніша в силу її документальності, ніж звичайне цитування того ж матеріалу пропагандистом. Великий інтерес становить внесення в виступ пропагандиста звукового репортажу з місця події.

Звукові інтерв'ю, взяті у військовослужбовців - відмінників бойової підготовки, фахівців-офіцерів можуть служити ілюстрацією до виступу пропагандиста. Різні думки авторитетних офіцерів по одному й тому ж питанню, які зафіксовані на звукозапису та прослуховуються для постановки проблеми, активізують мислення військовослужбовців, сприяють формуванню ними самостійних підсумків та висновків.

Іноді для посилення емоційного впливу на військовослужбовців пропагандист проголошує частину свого виступу *на фоні тихої музики*. Музичний фон, шуми, та інша звукова інформація повинні бути інформативними, тобто підсилювати мовну частину виступу, щоб викликати в уявленні військовослужбовців образ, найбільш близький до реальної дійсності за темою виступу. Використання тематичного звукозапису в процесі виступу сприяє кращому сприйняттю й запам'ятовуванню прослуханого матеріалу.

Звукове включення на початку виступу мобілізує військовослужбовців на довгий час, формує окрему образну основу, необхідну для сприйняття подальшого інформаційного матеріалу. *На заключному етапі* звукове супроводження виступає в якості кінцевого фактору, який сприяє завершенню заходу на високому емоційному рівні. Іноді музичний образ надовго запам'ятовується в уяві військовослужбовців, як результат ефекту „післядія”.

Звукозапис в лекційній, інформаційній пропаганді застосовується переважно фрагментарно, якщо не ставиться завдання цілісного прослуховування окремого тексту, музичного чи літературного твору. Повністю прослуховуються, як правило, виступи державних діячів, командувачів, вчених, записи подій громадсько-політичного характеру і т.д.

У випадку колективного прослуховування інформації по радіо чи звукозапису в завдання пропагандиста входять: короткий вступ, що орієнтує увагу військовослужбовців, чіткі відповіді на запитання або репліки, що виникають в процесі прослуховування, і підведення підсумків. Сумісне прослуховування такої звукової інформації дає можливість глибше проникнути в образ мислення військовослужбовців та, при необхідності, провести з ними роз'яснювальну співбесіду.

Перед початком заходу з застосуванням звукотехнічних засобів рекомендується провести психологічну підготовку щодо сприйняття звукової інформації. Для цього необхідно роз'яснити, що аудиторія буде прослуховувати. Іноді слід проговорити першу фразу, що буде звучати на програвачі або магнітофоні.

Пропагандисту слід враховувати й такий важливий момент, як *поєднання слова та звукової інформації*. Практика показує, що несподіване включення гучного звуку по ходу заходу негативно впливає на емоційний стан військовослужбовців. Крім того, у зв'язку з недостатньою адаптованістю слухового аналізатора до нового звуку, що виникає, протягом декількох секунд на початку запису втрачається інформація. Для запобігання цього явища необхідно цілеспрямовано вмикати звук із зменшеного рівня сили звучання.

Фрагментарне використання фонограм найбільш зручне при запису на магнітну плівку або на комп'ютерний диск звукової композиції, що змонтована з фрагментів одного або декількох сюжетів, можливо з кількох засобів звукової інформації. Спираючись на функціональне визначення аудіозапису, автор складає його сценарій а потім проводить технічну роботу - переписує на носій відібрані фрагменти.

Радіо також є дієвим звукотехнічним засобом, який пропагандист може застосовувати в процесі виступу. Згадуючи якусь подію або факт, про який була трансляція по радіо, пропагандист нагадує військовослужбовцям зміст радіопередачі, викликає в їхніх думках ті образи, які формувались раніше. Застосування радіоінформації викликає у військовослужбовців зацікавленість та потребу самостійного прослуховування тематичних радіопередач. Радіопередачі можна також записувати на магнітну плівку з ціллю їх подальшого використання.

Застосування звукотехнічних засобів пропаганди не заперечує використання екранних засобів та інших наочних посібників, якщо вони узгоджені між собою та органічно доповнюють один одного.

Одним з вирішальних факторів успішного проведення заходу з використанням звукотехнічних засобів є добре продуманий *сценарій та складений по ньому конспект*, в якому відображені тонкощі роботи пропагандиста та звукотехнічні засоби, які при цьому використовуються.

Простота експлуатації побутових технічних пристроїв дозволяє пропагандисту керувати ними самостійно, без асистента. Щоб бути упевненим в справності апаратури слід перевірити її роботу перед виступом. Пропагандистам, які підготували виступ з використанням звукотехнічних засобів уперше, рекомендується прорепетувати його проведення без військовослужбовців. В процесі тренувального виступу легко знайти методичні прорахунки, допущені під час підготовки, а також уточнюється тривалість і структура заходу.

Звукові посібники, необхідні пропагандистам, рекомендується зберігати в фонотечі, що може розміщуватись в методичному кабінеті, довідково-інформаційному центрі або в бібліотеці військової частини.

Звуковий фонд необхідно систематизувати за розділами та назвами в відповідних журналах, до яких оперативно вносити нові надходження. Крім цих каталогів пропагандисту велику допомогу нададуть картки, в яких вказані не тільки назви посібників, але й паспортні дані, а також анотації з методичними рекомендаціями по використанню звукотехнічних засобів. До паспортних даних відносяться: найменування, автор, рік видання, вид звукозапису, тривалість звучання цілого твору та окремих його фрагментів. Наявність такої систематизації допомагає пропагандисту швидко знайти і обробити звуковий матеріал, а також сприяє збереженню звукозаписів.

Фонотека повинна бути забезпечена апаратурою для прослуховування звукозаписів, а також апаратурою оперативного фонду, яка видається пропагандистам для проведення заходів. Щоб допомогти пропагандистам в питаннях експлуатації техніки та методики використання звукотехнічних засобів, фонотека комплектується настінними тематичними посібниками та забезпечується технічною та методичною літературою.

Знання фонду звукозаписів, техніки та методики використання звукотехнічних засобів допомагає пропагандистам підвищувати ефективність заходів ПЗ та виховної роботи.

5.15. Організація постачання обліку, збереження, експлуатації і ремонту технічних засобів виховної роботи.

5.15.1. Порядок забезпечення частин культпросвітмайном

Військові частини та кораблі забезпечуються культпросвітмайном згідно з діючими нормами та таблицею технічних засобів виховання до штату частини. Різниця між потребою у ТЗВР у мирний та воєнний часи визначає майно недоторканого запасу. Для його визначення у кожній військовій частині та установі заступником командира з гуманітарних питань розробляється "Розрахунок потреби та забезпеченості частини технічними засобами виховання" (дод. №1), який є одним із додатків до відповідних планів МПЗ.

Всі ТЗВР діляться на штатно-табельні, табельні та нетабельні.

До штатно-табельних ТЗВР відносяться: прийомні пункти інформації, автоклуби, похідні автодрукарні, похідні фільмоперевірочні пункти та ремонтні майстерні.

До табельних ТЗВР засобів відносяться: стаціонарні кіноустановки, радіовузли, підсилювачі, радіопересувки, радіоприймачі, магнітофони, електропрогравачі, телевізори, відеоманітофони, відеокамери, гральні автомати, фотоапарати, фотозбільшувачі, діапроектори, клавішні інструменти, баяни та акордеони, естрадно-підсилювальна апаратура, клубні та великі більярди, які використовуються в КВІР, а також всі види поліграфічного обладнання та поліграфічних меблів.

До нетабельного майна відносяться: фільмоскопи, струнні музичні інструменти, настільні більярди та ігри, діафільми, магнітозаписи, література, фотоматеріали, географічні карти, портрети, матеріали для оформлення наочної агітації (папір, фарба та інші матеріали). Військові частини, кораблі, військово-навчальні заклади, бази, склади, полігони, військові установи закупають їх за встановленим порядком в місцевій торговельній мережі за рахунок коштів, які виділяються на культурно-виховну роботу з особовим складом.

Забезпечення частин табельним майном здійснюється за територіальним принципом, централізовано, за схемою: відділ ТЗВІП ГУВР МО України - відділення ТЗВІП управління виховної роботи ВМС, ОК – з'єднання, частина, установа. *Забезпечення культпросвітмайном у ланці з'єднання - частина здійснюється тільки через відповідну речову службу.*

Довольчий орган організовує забезпечення військ культпросвітмайном згідно з *планом постачання*, витяги з якого надсилаються до одержувача. У з'єднанні за рішенням заступника командира з гуманітарних питань майно розподіляється між частинами, виходячи з їх штатно-табельної потреби та наявності. ТЗВР, отримані частиною, видаються у підрозділи за рішенням заступника командира з гуманітарних питань за існуючими нормами.

За плату культпросвітмайном забезпечуються господарчо-розрахункові військові частини та установи.

Закупівля нетабельного майна здійснюється, як правило, спеціально призначеними для цього особами. Придбане майно здається на речовий склад військової частини (з'єднання) і береться на облік.

Витребування культпросвітмайна у довольних органах здійснюється у межах і на підставі табеля до штату і встановлених норм витрат експлуатаційних матеріалів. У замовлення включається майно, яке необхідне для покриття табельної потреби, а також заміни майна, що відслужило встановлений термін і визнане актом відповідної комісії непридатним для подальшої експлуатації.

Замовлення подаються з частин, з'єднань, як правило, один раз на рік у терміни, встановлені постачальним органом. Замовлення частин, з'єднань подається до достатнього органу (відділення ТЗВІП управління виховної роботи ВМС, ОК) за підсумками щорічної інвентаризації.

Видача культпросвітмайна частинам і з'єднанням зі складу достатнього органу проводиться за рознарядками і нарядами у відповідності до плану забезпечення. Частини отримують майно зі складу з'єднання за рознарядками, нарядами і довіреностями згідно з розпорядженням ЗКГП. В частині підрозділи отримують культпросвітмайно аналогічно.

Отримувати майно можуть тільки штатні матеріально відповідальні особи та особи, спеціально призначені для цього командиром. Причому одержувач повинен мати довіреність, видану речовою службою, підписану визначеними посадовими особами. Одержувач повинен перевірити справність та комплектність отриманого майна, його відповідність записам у формулярах (паспортах).

Передача табельного культпросвітмайна з одного з'єднання в інше проводиться з дозволу достатнього органу. При цьому достатній орган надсилає з'єднанню (частині) - одержувачу наряд, у якому вказується адреса частини, яка передає майно. З однієї військової частини в іншу у межах одного з'єднання ТЗВР передаються з дозволу заступника командира з'єднання з гуманітарних питань. Передача майна разом із оформленими паспортами (формулярами) здійснюється за актом прийому-передачі майна.

5.15.2. Облік ТЗВР та іншого культпросвітмайна у військових частинах і підрозділах.

У військових частинах всі ТЗВР та інше культпросвітмайно (окрім літератури), які отримані від постачального органу або придбані за плату на місці, повинні надходити на склад речової служби і обліковуватися речовою службою окремо від речового майна.

Обліку підлягає: також культпросвітмайно, яке потрапило у частину як подарунок. Отримана або закуплена література передається безпосередньо у бібліотеку і береться на облік встановленим порядком.

Облік ТЗВР та іншого культпросвітмайна здійснюється у відповідності до вимог і за формами Керівництва з обліку озброєння, техніки, майна та інших матеріальних засобів. Він повинен, вестися на підставі первинних документів, своєчасно і акуратно.

Загальне керівництво організацією обліку ТЗВР та іншого культпросвітмайна у частині здійснюється командиром частини і його ЗКПП, а безпосередній облік організовує та здійснює начальник речової служби.

Облік культпросвітмайна у підрозділі організовує ЗКПП, а безпосередньо веде старшина підрозділу за встановленою формою.

Облік культпросвітмайна порівняно з обліком ін. матеріальних засобів має деякі *особливості*. Так, книга обліку ТЗВ та ін. культпросвітмайна не поновлюється щорічно, а ведеться до повного заповнення всіх сторінок і граф. Друга особливість полягає у тому, що у книзі на кожен марку або тип ТЗВР і на однойменне майно, але за різною ціною, заводяться окремі сторінки. Культпросвітмайно, яке входить до складу комплектів, обліковується по предметно. Деяке нетабельне майно, яке не має марки або типу, заводського номера, обліковується за кількістю, а сюжетні аудіокасети та компакт-диски, діафільми, портрети, наочні посібники, географічні карти, окрім того, і за їх найменуванням.

5.15.3. Зберігання ТЗВР та іншого культпросвітмайна.

При отриманні ТЗВР доцільно їх закріплювати за відповідними посадовими особами, визначати місця їх зберігання і здійснювати систематичний контроль за їх технічним станом і порядком зберігання.

Порядок зберігання культпросвітмайна, яке знаходиться на складі частини, визначається відповідними керівними документами. При цьому особливу увагу слід звернути на ТЗВР довгострокового зберігання. На ТЗВР заводяться спеціальні технічні паспорти і формуляри, які видаються довільними органами. На кожен кіно-, відеоустановку ведеться журнал обліку демонстрації кіновідеофільмів, а у радіовузлі ведеться облік радіопередач. Записи у цих документах здійснюють особи, які безпосередньо експлуатують апаратуру.

ЗКПП, начальники культурно-просвітних установ та інші посадові особи, які відповідають за ТЗВР, несуть повну відповідальність за організацію зберігання всього культпросвітмайна.

На всю апаратуру розробляються інструкції щодо її експлуатації і збереження. Інструкції повинні бути уважно вивчені особами, які обслуговують апаратуру.

Якщо ТЗВР тривалий час не використовуються (або знаходяться на довгостроковому зберіганні), то вони підлягають профілактичній обробці. Всі металеві не пофарбовані частини апаратури і обладнання покриваються технічним вазеліном. Запасні частини, інструменти і деталі обмотуються промасленим папером і складаються у ящики. Апаратура покривається чохлами.

5.15.4. Організація експлуатації ТЗВР.

Експлуатація ТЗВР та іншого культпросвітмайна - це використання їх за призначенням згідно з нормами та правилами, встановленими інструкціями щодо експлуатації, своєчасного обслуговування та ремонту апаратури.

Правильна експлуатація та своєчасне обслуговування ТЗВР спрямовані на вирішення таких завдань:

- попередження виходу із ладу механічних та електронних елементів апаратури;

- попередження виходу з ладу та пошкоджень, викликаних процесами старіння та зносу елементів електронної техніки та інших комплектуючих виробів;
- виявлення та усунення технічних несправностей та причин їх виникнення в апаратурі та її складових частинах.

Періодичність профілактичного обслуговування визначається планом, який передбачає регламентні роботи на радіовузлах, кіноапаратурі та друкарському обладнанні.

Профілактичне обслуговування передбачає:

- контрольний огляд (КО);
- щоденне технічне обслуговування (ЩТО);
- технічне обслуговування № 1 (ТО-1);
- технічне обслуговування № 2 (ТО-2);

Контрольний огляд (КО) проводиться з метою перевірки готовності складових частин технічних засобів до використання за призначенням і включає:

- перевірку наявності та технічного стану основних комплектуючих, надійність кріплення вузлів, блоків, приладів;
- роботи щодо перевірки технічного стану транспортних засобів;
- перевірку справності та готовності електропристроїв до застосування;
- перевірку наявності та справності протипожежних засобів, засобів забезпечення безпеки особового складу під час експлуатації апаратури;

Щоденне технічне обслуговування (ЩТО) проводиться на апаратурі, що працює з невеликими перервами на протязі доби і передбачає виконання таких основних робіт:

- перевірку зовнішнього вигляду та чистку апаратури без розкриття блоків та монтажу;
- перевірку надійності та справності блокування та заземлення, надійності з'єднання напівмуфт та роз'ємів;
- перевірку надійності кріплення вузлів, блоків і приладів;
- перевірку стану джерел живлення електроенергією, антенних пристроїв, фідерних ліній, ввідів до силових щитів;
- перевірку наявності та справності засобів пожежного захисту.

Про проведення ЩТО у журналі контролю ставиться відмітка.

Технічне обслуговування № 1 (ТО-1) - проводиться один раз на місяць на всіх технічних засобах і включає в себе основні види робіт:

- роботи в обсязі ЩТО-1;
- огляд та чистку блоків всієї апаратури;
- перевірку, чистку, регулювання контактів, перемикачів та ін..

Результати ТО-1 заносяться до апаратного журналу.

Технічне обслуговування № 2 (ТО-2)-- проводиться один раз на рік на всіх технічних засобах та передбачає виконання таких робіт:

- роботи в обсязі ТО-1;
- перевірку та заміну електроелементів, термопрокладок;
- перевірку правильності ведення формулярів та паспортів, а також експлуатаційної документації.

Результати ТО-2 фіксуються у формулярі (паспорті) кожного комплекту ТЗВР.

5.15.5. Організація ремонту ТЗВР.

Ремонт ТЗВР у ЗС України організують відділення ТЗВП управлінь з гуманітарних питань роботи оперативних командувань, видів ЗС України та відділ ТЗВіП ГУВР.

Ремонт апаратури у військовій частині організує начальник клубу, в разі відсутності у частині штатного начальника клубу ремонт організує посадова особа, яка призначена наказом командира частини.

Для відправки культпросвітмайна у ремонт військовій частини подають заявку у доповідний орган. У заявці вказується назва, марка та заводський номер апаратури.

Порядок здачі ТЗВР техніки в ремонт:

1. Представник військової частини здає апаратуру в ремонт на підставі наряду, виданого довірливим органом.
2. Під час здачі апаратури в ремонт надаються: наряд на ремонт; технічний паспорт;
3. Апаратура здається в ремонт у повному комплекті. Знімати або замінювати деталі несправними категорично забороняється.
4. У випадках, коли вийшли з ладу окремі агрегати кіноапаратури: підсилювачі, автотрансформатори, гучномовці, проектори та інше дозволяється ремонтувати їх окремо.
5. Апаратура, яка надходить у ремонт, повинна бути в комплекті та ретельно очищена від бруду та пилу.
6. У випадках, коли ТЗВР, які здаються в ремонт, вийшли з ладу внаслідок неправильної експлуатації або у розукомплектованому стані, у майстерні складається акт технічного стану з переліком відсутніх виробів (деталей, вузлів, радіоламп, напівпровідникових приладів, мікросхем), один примірник якого видається представнику військової частини, який здає апаратуру в ремонт, для проведення розслідування та відшкодування нанесених державі збитків.

В цьому випадку з відповідальних осіб утримується вартість втраченого майна. В майстерню подається довідка встановленого зразка про відшкодування нанесених збитків за підписом командира частини, начальника фінансової служби та скріплена гербовою печаткою, а апаратура приймається в ремонт.

Видача ТЗВР після ремонту.

ТЗВР видаються після ремонту представникам військових частин на підставі довіреності та копії наряду. Начальник ремонтної майстерні та представник військової частини повинні перевірити справність апаратури відповідно до існуючих технічних вимог. Представник військової частини повинен зробити відмітку в наряді про якість проведеного ремонту, перевірити наявність гарантійних пломб.

Представник військової частини, який прибуває для отримання відремонтованого майна, повинен бути забезпечений тарою або пакувальним матеріалом з метою попередження виходу з ладу апаратури під час транспортування.

Про проведення ремонту інженером обов'язково робиться запис у технічному паспорті або формулярі. Начальнику майстерні забороняється видавати апаратуру з ремонту, яка не укомплектована ручками управління, без шнурів, захисних кришок, не опломбовану.

Командир військової частини повинен забезпечити отримання апаратури з ремонту в термін, який вказано в наряді.

Майстерня дає гарантію на відремонтоване майно за слідуючи умов:

- на кіноапаратуру:

а) якщо експлуатація здійснювалась у повній відповідності до інструкції заводу-виробника:

б) якщо при транспортуванні кіноапаратура оберігалась від струсу, попадання пилу та вологи, різких атмосферних змін;

в) якщо під час експлуатації підтримувалась номінальна напруга - 220 вольт.

- на підсилювачі та телерадіоапаратуру:

а) якщо підсилювачі усіх типів, телевізійні приймачі, магнітофони, радіоприймачі вмикались тільки в електромережу з напругою, встановленою заводом-виробником. Вмикати апаратуру в електромережу з напругою вище встановленої інструкціями, суворо заборонено.

б) якщо встановлені запобіжники тільки тих номіналів, які вказані в інструкції по експлуатації апаратури. Встановлювати нестандартні запобіжники "жучки" категорично забороняється

в) якщо на радіоапаратурі є погнуті місця, сліди попадання вологи, іржа, то майстерня за якість ремонту скарг не приймає.

Військові частини у випадках встановлення несправностей або поломок апаратури на протязі вказаного гарантійного терміну повинні не знімаючи пломби майстерні, скласти на

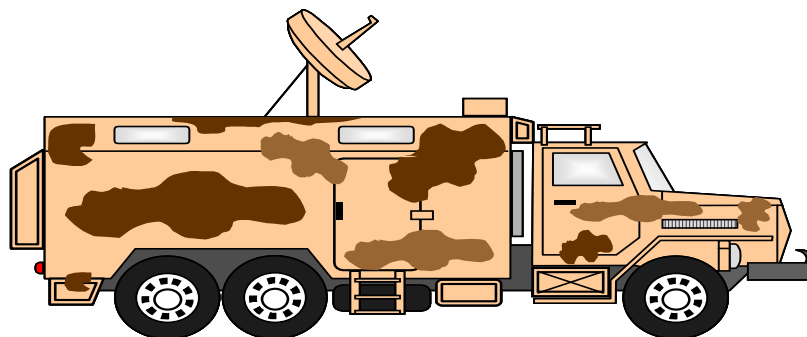
місці акт рекламції, в якому вказати характер несправності, при яких обставинах виникла поломка, кількість годин, відпрацьованих після ремонту, та прізвище того, хто експлуатував цю апаратуру. Акт затверджується командиром частини і відсилається в забезпечуючий орган. На підставі цього акту виписується наряд і апаратура здається на повторний ремонт. Якщо апаратура вийшла з ладу з причин неякісного ремонту, то вартість виконання ремонтних робіт відноситься за рахунок майстерні з утриманням цієї суми з конкретних осіб, винних у неякісному ремонті. Якщо ТЗВР вийшли з ладу через невиконання нормативних умов їх експлуатації, тоді вартість повторного ремонту відноситься за рахунок військової частини, з утриманням цієї суми з осіб винних у їх передчасному виведенні з ладу.

Майстерня не приймає скарг на якість ремонту у таких випадках:

1. Якщо ТЗВР розбиралися і ремонтувалися на місці.
2. Якщо не дотримувались нормальні умови експлуатації та зберігання ТЗВР.

На протязі гарантійних термінів після ремонту апаратури дозволяється при необхідності замінити запобіжники.

5.16. Мобільний центр морально-психологічного забезпечення (МЦ-4)

(на базі “Урал-4320”)

Екіпаж:

1. Начальник МЦ – оператор ПЕОМ.
2. Водій-електромеханік.
3. Телерадіомеханік.

Можливості:

1. Демонстрація телевізійних програм і фільмів, отримання телевізійних програм, у тому числі супутникових.
2. Відтворення телевізійних програм на відеоапаратурі, їх запис і перезапис; відеозапис та перегляд відеофільмів.
3. Цифрова фотозйомка і монтаж відзнятого матеріалу за допомогою ПЕОМ.
4. Прийом, підсилення, запис, монтаж і трансляція центральних та місцевих радіопередач.
5. Підсилення радіомовлення, запис і відтворення магнітних фонограм.
6. Використання світлочутливих екранів для демонстрації відеофільмів та відеозображення, телевізійної та іншої відеоінформації.
7. Озвучення масових заходів.
8. Зв'язок між членами екіпажу та вузлом зв'язку по телефону ДЗ.
9. Зберігання магнітних носіїв інформації.
10. Набір, верстання, друк та тиражування текстових, графічних та ілюстрованих матеріалів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - К.: Преса України, 1997.
2. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.91 р. Відомості Верховної Ради України 1992 №9.
3. Про оборону України: Закон України від 06.12.96 р. №932-12. Відомості Верховної Ради України 1992 №9.
4. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 14 липня 2003 року
5. Про інформацію: Закон України від 2.10. 92 р. //Закони України. - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996.
6. Про державні засоби масової інформації (преси) в Україні:// Закон України від 16. 11. 92 р. Закони України. - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996.
7. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.93 р. //Закони України - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996.
8. Про захист інформації в автоматизованих системах: Закон України від 5.07.94 р. //Закони України - К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996.
9. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 2.06.95 р. //Закони України. - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996.
10. Про участь України в міжнародних миротворчих операціях. Закон України від 23.04.2003 (Відомості Верховної Ради, 1999, № 22-23, із змінами, внесеними згідно із Законом № 1106-IV (1106-15) від 10.07.2003).
11. Військові статuti Збройних Сил України. Затверджено Законами України від 24.03.1999 № 548-XIV, 549-XIV, 550-XIV, 551-XIV. Концепція виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України: затверджена Указом Президента України від 4. 09. 98р. № 981/98 //Січ. - 1998.-18 вересня.
12. Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства. Постанова Верховної Ради України від 15 вересня 1999 р. № 1697.
13. Про затвердження Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 років”.
14. Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді. Указ Президента України 25.10.2002 від № 948/2002.
15. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади. Указ Президента України № 683/2002 від 1 серпня 2002 року.
16. Про вдосконалення діяльності органів виконавчої влади з питань інформування населення. Указ Президента України № 101/2001 від 17.02.2001.
17. Про Концепцію гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України. Указ Президента України від 12 січня 2004 року № 28/2004.
18. Директива Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України від 28.10.2002 № 1-1/1384 “Про додаткові заходи щодо поліпшення дисципліни у Збройних Силах України та інших військових формуваннях”.
19. Про заходи щодо реформування гуманітарної сфери Збройних Сил України. Розпорядження Президента України м. Київ, 25.10.2003 № 338/2003-рп.
20. Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового образу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства. Постанова Кабінету Міністрів України № 1697 від 1998 року.
21. Концепція соціальної політики у Збройних Силах України, схвалена рішенням колегії Міністерства оборони України від 12.05.2001.
22. Наказ МОУ № 110 від 26.03.2002р. “Про затвердження Тимчасової інструкції про підготовку миротворчих контингентів і миротворчого персоналу Збройних Сил України для участі в міжнародних миротворчих операціях.”

23. Наказ МО України від 11.03.94. р. №62 “Про інформаційне забезпечення особового складу Збройних Сил України”.
24. Наказ Міністра оборони України від 12.11.1998 № 410 “Про затвердження Положення про Ансамбль пісні і танцю Збройних Сил України та Положення про Ансамблі пісні і танцю видів Збройних Сил та Ансамблі пісні і танцю оперативних командувань”.
25. Наказ Міністра оборони України від 05.05.99 № 142 “Про затвердження Концепції морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) Збройних Сил України”.
26. Наказ Міністра оборони України від 16.11.1999 № 345 “Про заходи щодо вдосконалення діяльності військових засобів масової інформації та управління видавничими підприємствами Міністерства оборони України”.
27. Наказ Міністра оборони України від 24.11.1999 № 353 “Про перейменування центрів культури просвіти і дозвілля Збройних Сил України”.
28. Наказ Міністра оборони України від 23.02.2000 № 50 “Про затвердження Положення про прокат кіновідеофільмів у Збройних Силах України”.
29. Наказ Міністра оборони України від 18.07.2000 № 226 (із змінами, внесеними наказом Міністра оборони України від 14.12.2000 № 462) “Про затвердження Положення про органи виховної роботи Збройних Сил України”.
30. Наказ Міністра оборони України від 21.09.2000 № 308 “Про затвердження Збірника комплектів, норм витрачання експлуатаційних матеріалів, термінів служби технічних засобів виховної роботи та іншого культпросвітматеріалу”.
31. Наказ МО України від 14.12.2000 р. № 462 “Про внесення змін до наказу МО України від 18.07.2000 р. № 226”.
32. Наказ Міністра оборони України від 15.08.2001 № 277 “Про затвердження Цільової програми підтримки і розвитку культури у Збройних Силах України”.
33. Наказ Міністра оборони України від 27.12.2001 № 430 “Про встановлення щорічної премії Міністерства оборони України”.
34. Наказ Міністра оборони України від 23.01.2002 №38 “Про затвердження Інструкції про порядок визначення категоричності технічних засобів виховної роботи”.
35. Наказ Міністра оборони України від 06.03.2002 № 95 “Про затвердження Положення про організацію діяльності військових музеїв та музеїв (кімнат) бойової (трудова) слави у Збройних Силах України”.
36. Наказ Міністра оборони України від 01.07.2002 № 218 “Про затвердження Положення про бібліотеки у Збройних Силах України”.
37. Наказ Міністра оборони України від 24.11.2002 № 385 “Про затвердження Інструкції про забезпечення Збройних Сил України технічними засобами виховної роботи”.
38. Наказ Міністра оборони України від 13.12.2003 № 438 “Про введення посад та структурних підрозділів з гуманітарних питань у Збройних Силах України”.
39. Наказ Міністра оборони України від 31.12.1991 “Про введення в дію Положення про прес-службу Міністерства оборони України”.
40. Програма реформування та розвитку морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України на період до 2005 року. Затверджена Міністром оборони України 26.09.2000.
41. Директива МО України 1.02.94 р.Д-6 “Про організацію культурно-виховної роботи та дозвілля військовослужбовців, членів їх сімей, працівників Збройних Сил України”.
42. Директива Міністра оборони України від 20.07.1999 №Д-14 “Про вдосконалення системи засобів масової інформації Збройних Сил України”.
43. Директива Міністра оборони України від 29.07.1999 №Д-17 “Про удосконалення діяльності органів військового управління щодо попередження пияцтва та впровадження здорового способу життя у Збройних Силах України”.
44. Директива Міністра оборони України від 20.12.1999 №Д-24 “Про колективну

передплату періодичних видань у Збройних Силах України”.

45. Директива МО України від 13.02.2006 р. № Д-3 “Про організацію гуманітарної підготовки, суспільно-політичного та правового інформування особового складу Збройних Сил України на 2006 – 2011 роки”.

46. Директива Міністра оборони України від 31.05.2001 Д-12 “ Про стан правопорядку, військової дисципліни та додаткові заходи органів військового управління щодо їх зміцнення”.

47. Директива першого заступника Міністра оборони України від 08.12.1998 №Д-7 “Про удосконалення системи аналізу морально-психологічного стану та військової дисципліни у Збройних Силах України”.

48. Організаційно-методичні вказівки щодо організації виховної роботи в Збройних Силах України - на навчальний рік.

49. Мобілізаційний вісник № 5, 6. 2003. інв.1157.

50. Морально-психологічне забезпечення бойової підготовки з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України. (методичний посібник ГУВР). - К.: Вид. НАОУ, 2000.

51. Бабенко М.С., Ротань М.П., Стасюк В.В., Литвиновський Є.Ю. Виховна робота: методологія, організація і методика. Навчально-методичний посібник. - К.: ВГІ НАОУ, 2002.

52. Баева О.А. Ораторское искусство и деловое общение. Учебное пособие.-М.: Новое знание, 2003.

53. Бакуменко Ф.О. Основи інформаційної боротьби (за поглядами іноземних військових фахівців). - НАОУ. Лекція, 2001.

54. В.В.Ворошилов. Журналистика. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А. – 2002. – 656 с.

55. Литвиненко О.В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії. Монографія. - К.: ВКФ “Сатсанга”, 2000.

56. Литвиненко О.В. Інформаційні впливи та операції. – К.: НІСД, 2003. – 240 с.

57. Крысько В.Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы). – МН.: Харвест, 1999. – 448 с.

58. Мельник С.Г. Mass media: психологические процессы и эффекты. - СПб., 1996.

59. Литвиновський Е.Ю., Мусієнко О.І., Петрович В.І., Савінцев В.І., Стасюк В.В.. Інформаційно-пропагандистське забезпечення особового складу. Навчальний посібник-Частина 1,2.-К: ВГІ НАОУ, 2003.

60. Ольшанський Д.В. Психология масс. - СПб.: Питер, 2002.

61. Осьодло В.І., Мусієнко О.І., Савінцев В.І. “Інформаційно-пропагандистське забезпечення міжнародних миротворчих операцій”. НАОУ. 2004. 108 с.

62. Панарин И.Н. Технология информационной войны. – М.: «КСП +», - 2003, 320 с.

63. Патриотическое воспитание военнослужащих на традициях российской армии. Учебное пособие.- М.: ВУ, 1997.

64. Патріотичне і гуманістичне виховання військової інтелігенції: сутність, взаємозв'язок, стан, проблеми. Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції.- К: "Просвіта", 2003.

65. Пащенко Т.П., Томащевська Т.В. Інформатизація військової діяльності: методичний комплекс навчальної дисципліни. - К.: ВГІ НАОУ, 2000.

66. Попович О.І., Петрович В.І., Стасюк В.В. Виховна робота в підрозділі. Навчально-методичний посібник. - К.: ВГІ НАОУ, 2000.

67. Почепцов Г.Г. Психологические войны. - М.: Рефл-бук, 2000.

68. Почепцов Г.Г. Інформаційні війни. - К., 2001.

69. Почепцов Г.Г. Паблік рілейшнз для професіоналів. М.: “Рефл-бук”, К.:”Ваклер” – 2000. – 624 с.

70. Почепцов Г.Г. Информация – дезинформация. К.: «Ника-Центр», 2001 – 249 с.

71. Ріпа Л.А., Хорєв І.О., Красильник Ю.С. Методи реалізації основних

дидактичних концепцій при проведенні різних форм та видів навчальних занять у вищій військовій школі. - К.: ВГІ НАОУ, 2003.

72. І. Слюсаренко. Паблік рілейшнз у системі комунікації та управління.. К.; 2001.
73. Українська журналістика в контексті світової: вчора, сьогодні, завтра. – К., 1998. – 180 с.
74. Українська журналістика в контексті світової: вчора, сьогодні, завтра. – К., 1997 – 144 с.
75. А. Чумиков. Паблік рілейшнз. Связи с общественностью. – М.; 2000.